

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

SOU
1963:34

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:34

Utrikesdepartementet

U-LÄNDER OCH UTBILDNING

*Riktlinjer för svenskt tekniskt bistånd
på utbildningens område*

RAPPORT AVGIVEN AV EN ARBETSGRUPP INOM BERED-
NINGEN FÖR INTERNATIONELLA BISTÅNDSFRÅGOR

Stockholm 1963

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Kronologisk förteckning

1. En teknisk institution inom Stockholms universitet. Svenska Reproduktions AB. 114 s. E.
2. Kommunalförbundens lånerätt. Idun. 44 s. I.
3. Utrikesförvaltningens organisation och personalbehov. Idun. 90 s. U.
4. Administrativ organisation inom utrikesförvaltningen. Idun. 95 s. U.
5. Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. Idun. 130 s. Fö.
6. Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena. Idun. 212 s. I.
7. Utlännings tillträde till offentlig tjänst. Svenska Reproduktions AB. 43 s. Ju.
8. Preliminär nationalbudget för år 1963. Marcus. IV + 97 s. Fl.
9. Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. Hæggström. 509 s. E.
10. Universitetsväsendets organisation. Hæggström. 190 s. E.
11. Uppehållstillstånd m. m. för utländska studerande. Idun. 54 s. I.
12. Översättning av fördrag angående upprättande av Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhörande dokument. Marcus. 283 s. H.
13. Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. Idun. 269 s. E.
14. Undersökning av taxeringsutfallet. Idun. 155 s. Fl.
15. Vägen genom gymnasiet. Idun. 315 s. E.
16. Sveriges statsskick. Del 1. Lagförslag. Idun. 206 s. Ju.
17. Sveriges statsskick. Del 2. Motiv. Idun. 522 s. Ju.
18. Sveriges statsskick. Del 3. Utkommer senare.
19. Sveriges statsskick. Del 4. Bilagor. Idun. 311 s. Ju.
20. Bärgarlönens fördelning, sjöförklaring m. m. Idun. 111 s. Ju.
21. Sjukhus och öppen vård. Idun. 486 s. I.
22. Kraven på gymnasiet. Idun. 367 s. + 12 s. ill. E.
23. Förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m. Idun. 290 s. Ju.
24. Mentalsjukhusens personalorganisation. Del. I. Intervju- och frekvensundersökningar m. m. Idun. 259 s. I.
25. Papper och annan skrivmateriel. Kihlström. 74 s. H.
26. Religionens betydelse som samhällsfaktor. AB Wilhelmssons Boktryckeri. 211 s. E.
27. Trafikmål. Beckman. 237 s. Ju.
28. Utsökningsrätt II. Norstedt & Söner. 119 s. Ju.
29. Kommunala renhållningsavgifter. Beckman. 81 s. I.
30. Den statliga konsulentverksamheten på socialvårdens område. Beckman. 119 s. S.
31. Försvar och fiskerinäring. Norstedt & Söner. 235 s. Fö.
32. Listerlandets ålfisken. Kihlström. 67 s. Jo.
33. Skadestånd I. Norstedt & Söner. 81 s. Ju.
34. U-länder och utbildning. Idun. 201 s. U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963:34

Utrikesdepartementet

U-LÄNDER OCH UTBILDNING

*Riktlinjer för svenskt tekniskt bistånd
på utbildningens område*

RAPPORT AVGIVEN AV EN ARBETSGRUPP INOM
BEREDNINGEN FÖR INTERNATIONELLA BISTÅNDSFRÅGOR

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG AB
STOCKHOLM 1963

UTREDNINGAR 1963:3

1. Arbetsmarknaden

TEKNIK OCH UTBILDNING

En svensk teknisk bildning

för utbildningsområdet

AV EN ARBETSGRUPP INOM

INTERNATIONELLA FÖRHÅLLANDEN

TEKNIK OCH UTBILDNING

STOCKHOLM 1963

Innehåll

Skrivelse till beredningen för internationella biståndsfrågor	5
I Sammanfattning.	7
II Utbildning och ekonomisk tillväxt. Problem i u-länderna	19
III Internationella biståndsinsatser på utbildningsområdet	34
IV Svenska insatser på utbildningsområdet	49
V Allmänna frågor rörande utbildningsbistånd	61
VI Community development	83
VII Jordbruksutbildning	95
VIII Folkbildning	107
IX Yrkesutbildning	112
X Utbildning i företagsadministration	130
XI Lärarutbildning	136
XII Universitetsutbildning	146

Bilagor

Bilaga 1 och 2. Viss utbildningsstatistik rörande u-länder	165
Bilaga 3 Israels utbildningsbistånd	167
Bilaga 4 Svenskt näringsliv och utbildning för u-länderna	184

Innehåll

Skrivelse till beredningen för internationella biståndsfördrag	5
I Sammanfattning	7
II Utbildning och ekonomisk tillväxt. Problem i förhållande	19
III Internationella biståndsfördrag på utbildningsområdet	31
IV Svenska insatser på utbildningsområdet	49
V Allmänna frågor rörande utbildningsområdet	61
VI Community development	63
VII Jordbruksutbildning	67
VIII Folkbildning	107
IX Yrkesutbildning	113
X Utbildning i företagsadministration	130
XI Lärarutbildning	136
XII Universitetsutbildning	146

Bilagor

Bilaga 1 och 2. Vissa utbildningsstatistiska rörande n-länder	165
Bilaga 3. Sveriges utbildningsstatistik	167
Bilaga 4. Sveriges tekniska och utbildningsstatistik för n-länderna	181

Till

Beredningen för internationella bistandsfrågor

Vid ett sammanträde i maj 1961 beslöt beredningen för internationella bistandsfrågor att tillsätta en särskild arbetsgrupp för närmare utredning av frågor rörande utbildningsbiståndet. Till ledamöter av denna grupp utsågs byråchef Olof Palme, tillika ordförande, avdelningschef Sven Moberg, direktör Jonas Nordenson, direktör Otto Nordenskiöld med dåvarande sekreterare Per-Erik Rönquist som suppleant, medicine licenciat Bertil Nyström, agronomie licenciat Clas-Erik Odhner och filosofie magister Anna Wieslander-Kristensen. Till huvudsekreterare förordnades filosofie doktor Lars Boman. I samband med att doktor Boman utnämndes till exekutivsekreterare i det nordiska Tanganyika-projektet lämnade han befattningen som huvudsekreterare, men har fortsatt att deltaga i gruppens arbete och har i huvudsak svarat för utformningen av kap. II och XII. Vidare har byråchef Hans O. Lundström, byrådirektör Rune Fremlin och budgetsekreterare Pierre Vinde vid olika tillfällen deltagit i gruppens arbete. Som särskild sakkunnig tillkallades direktör Gunnar O. Rising.

Under tiden 1/5 1962—1/1 1963 tjänstgjorde attachén i utrikesdepartementet Gunnar Hultner som bitr. sekreterare i gruppen. Sekreteraren i Nämnden för internationellt bistånd Carl Wahren utsågs den 15/7 1962 till sakkunnig i gruppen och har sedan denna tidpunkt jämväl fungerat som dess huvudsekreterare.

Vid utformningen av kap. VI och IX har som experter biträtt filosofie doktor Rudolf Meidner respektive sekreterare Kurt Kristiansson. Gruppen har under arbetets gång också anlitat ett stort antal andra experter för skilda avsnitt av rapporten.

I direktiven till arbetsgruppen framhölls bl. a.:

»Vid överväganden rörande den ökning av de svenska bistandsinsatserna på utbildningens område, som mot ovan skisserade bakgrund kan komma att aktualiseras, är det framför allt två omständigheter som måste beaktas. För det första ställer utbildningsbistånd stora krav på personella resurser, vilka i Sverige är begränsade. För det andra kan de svenska insatserna endast bli ett litet led i de aktioner som pågår och planeras på andra håll, inte minst inom vissa internationella organisationer och i u-länderna själva med stöd av större och rikare nationer än Sverige. Dessa omständigheter understryker nödvändigheten av en om-

sorgsfull sovring bland de många föreslagna och tänkbara utbildningsalternativen och en anpassning av de blivande svenska insatserna till i u-länderna angelägna behov och till andra nationella och internationella utbildningsprojekt.

Denna arbetsgrupp bör i första hand insamla och bearbeta för utformningen av svenska utbildningsprojekt relevanta uppgifter rörande u-ländernas kunskapsbehov och vidtagna eller planerade åtgärder för att möta dessa behov. Därvid bör erfarenheter och planer inom EPTA och UNESCO särskilt beaktas. På grundval av denna undersökning bör därefter inriktningen av det svenska utbildningsbiståndet prövas. Därvid bör främst behandlas frågorna om utbildningens art (teoretisk — praktisk; teknisk — samhällsvetenskaplig — medicinsk etc.), nivå (folkskolor — mellanskolor — högskolor) och förläggning (Sverige — u-land). Efter de riktlinjer för de mest ändamålsenliga och effektiva svenska insatserna, som på så sätt framkommer, bör slutligen föreliggande förslag till utbildningsprojekt genomgå och rekommendationer avges. Härvid bör lämnas praktiska anvisningar för undervisningens uppläggning med hänsyn till kravet på att kunskapsstoffet skall vara användbart och värdefullt i de studerandes hemland och bör möjligheterna undersökas att tillgodose anspråken på svenska personella och andra resurser. Inte bara de pedagogiska utan även de sociala implikationerna vid studiernas förläggning till Sverige bör belysas i detta sammanhang.

Gruppen bör slutligen bedriva sitt arbete under hänsynstagande till de önskemål och förslag, som framföres från den nordiska ministerkommittén för bistånd till utvecklingsländerna.»

Arbetsgruppen inledde sin verksamhet med att insamla material för en översikt av utbildningssituationen i u-länder, främst i Afrika. Detta material kom delvis att bilda underlag för den rapport om utbildningsförhållanden i fem afrikanska stater, som i september 1961 överlämnades till den nordiska ministerkommittén för samordning av hjälpen åt utvecklingsländerna. Denna rapport behandlades även i arbetsgruppen.

Stockholm i juni 1963

Olof Palme

Sven Moberg

Jonas Nordenson

Bertil Nyström

Clas-Erik Odhner

Per-Erik Rönquist

Anna Wieslander-Kristensen

/ Carl Wahren

KAPITEL I

Sammanfattning

1. Förbättrad utbildning är en avgörande förutsättning för u-ländernas sociala och ekonomiska utveckling. Expansionen av utbildningsväsendet ställer sådana krav på främst personella resurser — där bristen är katastrofal i u-länderna — att ett effektivt bistånd från de utvecklade länderna framstår som oundgängligen nödvändigt. Om inte klyftan mellan rika och fattiga nationer skall fortsätta att växa för mycket lång tid framåt, måste biståndet även på detta område sättas in snabbt och med full kraft.

Sverige måste från vissa synpunkter anses ha goda förutsättningar att göra en betydelsefull biståndsinsats på utbildningens område. Vi har ett rikt facetterat bildnings- och utbildningsväsen med omfattande erfarenheter av såväl skolmässig utbildning som frivilligt folkbildningsarbete. Vår obundna ställning i internationella sammanhang jämte det förhållande att Sverige inte belastas av några koloniala traditioner är av betydelse när det gäller denna verksamhet.

Från andra synpunkter möter vi däremot särskilda svårigheter vid utformningen av biståndet på utbildningsområdet. Vi har ringa kunskap om förhållandena i u-länderna och ytterligt begränsade erfarenheter av denna typ av verksamhet. Språkförhållanden och geografisk belägenhet markerar dessa svårigheter. Vi vet mycket litet om huruvida svenska metoder och erfarenheter kan tillämpas i länder med helt andra traditioner och förhållanden. Arbetsgruppen har i sitt arbete starkt upplevt bristen på övertygande sakmaterial ägnat att belysa möjligheterna för svenska insatser.

Med hänsyn till utbildningens centrala betydelse för u-länderna och till det intresse för en insats icke minst på detta område, som manifesteras i vitt skilda sammanhang, är arbetsgruppen övertygad om att det föreligger vidsträckta möjligheter att kraftigt utbygga det svenska utbildningsbiståndet. Man bör därvid vara fullt medveten om att det här måste bli fråga om insatser som icke omedelbart kan finna sin slutgiltiga form. Misstag kommer inte att kunna undvikas. Men de successivt vunna praktiska erfarenheterna kommer att skapa förutsättningar för insatser med allt större effekt.

Arbetsgruppen har genomfört en allmän inventering och översikt av hitillsvarande verksamhet, framlagda förslag och tänkbara möjligheter i övrigt till svenskt utbildningsbistånd. Detta arbete, som även omfattat en ge-

nomgång och värdering av en rad konkreta projekt, har i första hand inriktats på att ange kriterier och skissera riktlinjer för biståndet. Dessa riktlinjer bör kunna vara vägledande för utarbetandet av konkreta projekt, där den detaljerade utformningen i varje särskilt fall kommer att bli beroende av mottagarländernas behov och speciella önskemål, lokala förutsättningar och personella och finansiella resurser. Den verkställda genomgången har även lett till slutsatsen att vissa vägar att lämna bistånd och vissa typer av projekt, enligt arbetsgruppens mening, torde sakna aktualitet i den svenska biståndsverksamheten.

Under arbetets gång har arbetsgruppen hållit nära kontakt med Nämnden för internationellt bistånd (NIB). Detta har bl. a. medfört, att vissa resultat av arbetsgruppens arbete kunnat beaktas och i vissa fall redan tillämpas i NIB:s verksamhet.

De riktlinjer som skisserats i den föreliggande framställningen är på flera punkter av den art att de medför betydande krav på svensk arbetskraft och på det svenska utbildningsväsendet. Ett växande antal experter för tjänstgöring i u-länderna måste rekryteras inom verksamhetsområden där påtaglig arbetskraftsbrist föreligger i Sverige och som är av strategisk betydelse för det svenska samhällets utveckling. Utbildningsresurser måste ställas till förfogande för studerande från u-länderna och för utbildning av svenska experter, kanske främst på områden där knappheten i Sverige på sådana resurser är särskilt markerad.

Innebörden härav är att ett verkligt helhjärtat svenskt bistånd på utbildningens område oundvikligen kommer att medföra kännbara upppoffringar. Det är därvid inte så mycket fråga om finansiella insatser som fastmer om att ta i anspråk, för u-ländernas räkning, knappa tillgångar på arbetskraft och utbildningsmöjligheter. Enligt arbetsgruppens mening bör dessa upppoffringar, med hänsyn till den betydelse vi tillmäter hjälpen till u-länderna, tveklöst kunna bäras.

Under arbetet har utkristalliserats fyra huvudområden där åtgärder i första hand bör vidtas för att bygga ut ett svenskt bistånd, nämligen community development — innefattande elementär jordbruksutbildning och folkbildning — lärarutbildning för mellannivån, yrkesutbildning samt utbildning på universitetsnivå.

Det svenska tekniska biståndet på utbildningens område har hittills haft sin tyngdpunkt på praktisk yrkesutbildning. Vi har samlat gynnsamma erfarenheter. Här blir det främst fråga om att fullfölja och vidare utveckla verksamheten.

Vid utformningen av biståndet på universitetsnivå bör insatser i u-länderna, t. ex. för att bygga och utrusta undervisningsinstitutioner, ges klart företräde. Vid insatser för utbildning av u-landsstudenter i Sverige bör forskarutbildning och annan högre specialistutbildning i första hand komma ifråga.

Det svenska utbildningsbiståndet bör nu vidgas även till andra områden. Arbetsgruppen finner det därvid speciellt angeläget att insatser snarast kommer till stånd inom lärarutbildning och community development.

Ett genomgående drag för dessa, för oss nya, biståndsområden är, att vi nära nog saknar praktiska erfarenheter och att vi har ett mycket begränsat antal personer med kunskap om biståndsproblematiken. Inför en svensk insats av mera betydande omfattning inom dessa områden är det angeläget att förberedelsearbetet bedrivs med största omsorg. Det är därför av synnerlig vikt att, som ett första steg, skyndsamt ge kvalificerad utbildning vid specialinstitutioner i andra länder åt ett antal experter. Det är mot denna bakgrund som arbetsgruppen i det följande kommer att föreslå sådan expertutbildning för arbete inom community development och inom jordbruksutbildningen.

Utformningen och verkställigheten av konkreta projekt — grundade på i framställningen skisserade riktlinjer och redovisade förslag — bör ankomma på NIB. Därvid bör NIB nära samarbeta med andra myndigheter, näringslivet och organisationerna.

I det följande redovisas en sammanfattning av resultaten av arbetsgruppens undersökningar och överväganden.

2. I kapitel II redovisas vissa synpunkter på *sambandet mellan utbildning och ekonomisk tillväxt i u-länderna*. Den aktuella bristsituationen på utbildningens område belyses. Vidare diskuteras behovet av utökade resurser på olika utbildningsnivåer. I anslutning därtill och med utgångspunkt från gjorda internationella beräkningar behandlas de med en undervisnings-expansion förenade finansiella och personella kraven. Till sist redovisas vissa allmängiltiga krav för en rationell utveckling av undervisningsväsendet i ett u-land.

3. Kapitel III behandlar *internationella biståndsinsatser på utbildningens område*. En deskriptiv redogörelse lämnas för det multilaterala utbildningsbistånd som förmedlas genom Förenta Nationerna och dess fackorgan, OECD, EEC, Organization of American States, gemensamt nordiskt bistånd, Colombo-planen samt genom Fria fackföreningsinternationalen och Internationella kooperativa alliansen. Vidare redovisas grunddragen i vissa staters bilaterala utbildningsbistånd. Israels tekniska biståndsverksamhet, som rymmer många intressanta aspekter, redovisas i en särskild bilaga (bilaga 3).

4. Kapitel IV redogör för hittillsvarande *svenska insatser på utbildningsområdet*. Framställningen omfattar såväl statligt som icke-statligt utbildningsbistånd. Presentationen av den icke-statliga hjälpverksamheten behandlar den kunskapsöverföring som sker i intresseorganisationernas, folkörelsernas och näringslivets regi. I en särskild bilaga (bilaga 4) ges en mer ingående redogörelse för näringslivets insatser på detta område.

5. I kapitel V diskuteras *allmänna frågor rörande utbildningsbistånd*. Med utgångspunkt från de i proposition 1962:100 redovisade principerna för det svenska utvecklingsbiståndet framhålls inledningsvis, att man med ett givet biståndsbelopp i flertalet fall når störst effekt, om hjälpen lämnas som tekniskt bistånd i form av kunskapsöverföring. Kunskapsöverföring utgör f. ö. ofta en förutsättning för att finansiellt bistånd skall bli effektivt.

a) Arbetsgruppen konstaterar, att det mot ovanstående bakgrund är i hög grad angeläget, att utbildningsbiståndet kraftigt byggs ut under de närmaste åren. Då denna biståndsform kräver stora *personella resurser* är gruppen emellertid medveten om, att en sådan utveckling delvis blir beroende av i vilken takt vi förmår bygga ut den svenska utbildningskapaciteten, särskilt inom ämnesområden som skulle vara lämpade för en biståndsinsats. Vid planeringen av vårt undervisningsväsendes vidare expansion bör följaktligen de olika utbildningsanstalterna dimensioneras så, att hänsyn tas till det extra utrymme och de ytterligare lärarkrafter som erfordras på grund av våra åtaganden gentemot u-länderna. Härigenom skulle dels ett ökat antal u-landsstipendiater kunna beredas plats vid våra läroanstalter, dels skulle rekryteringsunderlaget för blivande u-landsexperter vidgas. För att underlätta expertrekryteringen bör även införandet av en till expertuppdrag anpassad utbildning allvarligt övervägas.

U-ländernas omedelbara behov måste emellertid beaktas. Arbetsgruppen är därför angelägen att framhålla, att man under en övergångsperiod, till dess att den nödvändiga utbyggnaden åstadkommits, måste räkna med en viss uppoffring av undervisningskapacitet för svenska elever till förmån för u-landsstipendiater. Eftersom majoriteten u-länder har sina största behov inom de tekniska och medicinska ämnessektorerna, måste Sverige vidare räkna med att trots den egna bristen på ingenjörer och läkare ställa sådana experter till de nya staternas förfogande.

Arbetsgruppen har diskuterat ytterligare åtgärder för att möta de ökande behoven. Utöver de i administrationsutredningen för biståndet till u-länderna framförda förslagen anser gruppen, att man i rådande personella bristsituation bör inrikta sig på biståndsinsatser som icke i onödan anstränger våra knappa resurser. Så länge stora behov föreligger i u-länderna inom ämnesområden, där vi har relativt lätt att ställa experter till förfogande, bör våra hjälpaktioner företrädesvis koncentreras till dessa områden. En viss koncentration av insatserna till s. k. kapitalintensiva projekt bör också kunna genomföras. Genom att komplettera den personella insatsen med förhållandevis stor materiell utrustning kan expertinsatsens effektivitet som regel avsevärt förhöjas.

En alternativ väg är att under vissa betingelser etablera samarbete med tredje land. Genom en ökad användning av s. k. tredje landsstipendier, dvs. bekostande av stipendiaters studier i annat land än det egna eller Sverige, minskas belastningen på det svenska undervisningsväsendet. Expertrekryteringen bör också väsentligt underlättas, om kvalificerade utländska ex-

perter kan ifrågakomma för tjänstgöring vid svenska bilaterala fältprojekt.

b) I ett avsnitt rörande *projekteringsaspekter* i samband med utbildningsbistånd betonas, att kunskapsöverföringen i form av fältprojekt erfordrar noggrann planering, tidskrävande genomförande och en successiv avveckling. Vid planeringen bör stor vikt fästas vid det basmaterial som utarbetas av de internationella organisationerna. Utbildningen av s. k. counterparts spelar en central roll.

c) För att en biståndsinsats på utbildningens område skall få den eftersträfvade kumulativa effekten krävs *kontinuerlig uppföljning* av den utbildning som meddelas. Kontakten mellan lärare och forna elever, bör upprätthållas i långt större utsträckning än som nu sker. Läraren bör t. ex., där så är möjligt, genom råd och stimulans söka medverka till att hans f. d. elever ägnar sig åt det arbete för vilket de erhållit utbildning. Repetitionskurser i u-länderna och fortlöpande information är andra angelägna former av praktisk uppföljning.

Uppföljningen bör också innefatta en strävan att förmå respektive mottagarländer att garantera att utbildade stipendiater efter hemkomsten erhåller adekvata arbetstillfällen. Sveriges officiella representanter bör kunna framhålla vikten av att givarlandet kan konstatera konkreta resultat av sin biståndsverksamhet. Detta måste nämligen utgöra en förutsättning för fortsatta insatser i vederbörande u-land.

En välorganiserad uppföljningsverksamhet är nödvändig både för att bedöma och påverka utbildningsverksamhetens resultat. Ehuru diplomatisk personal och i u-länder verksamma experter bör kunna spela en betydelsefull roll i detta arbete, torde det vara nödvändigt att inom NIB:s ram skapa former för en samordning av olika typer av uppföljning och kontroll av utbildningsbiståndet.

d) I samband med en genomgång av vissa *gemensamma frågor för de skilda kategorierna av utbildningsbistånd* uppställs ett antal kriterier för ämnesval (sid. 70 f.). Vidare behandlas frågan om koncentration till vissa ämnesområden samt tidsfaktorns betydelse vid valet av område för biståndsinsatser.

Beträffande frågan var utbildning av u-landsstudenter bör förläggas — till Sverige eller till u-land — betonas arbetsgruppen, att vägledande princip av språkliga, sociala och effektivitetsskäl bör vara att utbildningen skall ske i respektive u-land. Endast i vissa klart avgränsade fall bör utbildningen kunna förläggas till Sverige. Det gäller då som regel specialstudier, vissa akuta utbildningsbehov, utbildning av counterparts för svenska fältprojekt eller utbildning av flyktingstudenter.

Bilateralt tekniskt bistånd som bedrivs i u-land kan ha formen av enskilda expertuppdrag eller fältprojekt. Arbetsgruppen anser, att huvuddelen av det bilaterala tekniska biståndet bör utgöras av fältprojekt, eftersom detta möjliggör en mer koncentrerad insats. Gruppen pekar också på möj-

ligheten att samordna bilaterala och multilaterala insatser i form av gemensamma fältprojekt, varvid man för bilateral verksamhet skulle kunna utnyttja FN:s planeringsexpertis och administration.

I valet mellan att ge det utbildningsbistånd som förläggs till Sverige formen av *individuell stipendiering eller sammanhållen kursverksamhet*, anser sig arbetsgruppen böra förordad det senare alternativet. Kursformen är ofta effektivare tack vare en klarare målinriktning, fastare avgränsning och större möjlighet till kontroll av studieresultaten. Språkproblemet reduceras genom att undervisningen bedrivs på ett för samtliga deltagare känt språk. Kursformens gemenskapskaraktär, större koncentration och kortare varaktighet minskar också de sociala anpassningsproblemen. Separata kurser utgör slutligen en avsevärt mindre belastning för det ordinarie svenska undervisningssystemet.

e) Fackföreningsrörelsen, kooperationen, missionen och andra organisationer svarar jämte många svenska exportindustrier för en omfattande kunskapsöverföring till u-länderna. Arbetsgruppen finner goda skäl tala för att statliga medel ställs till organisationers, föreningars och enskilda företags förfogande som stöd åt en av dem bedriven kursverksamhet för medborgare från u-länderna. Det statliga stödet bör emellertid göras villkorligt och arbetsgruppen har föreslagit vissa kriterier för att statsbidrag skall utgå (sid. 76).

Kurser som knyts till en industri har vissa givna fördelar dels genom den relativa lättheten att inom företaget rekrytera lämpliga kursinstruktörer och dels genom det utmärkta åskådningsobjekt som företagets produktionsapparat utgör. Det finns alltså skäl att rekommendera en ökning av antalet kurser förlagda till industrien i Sverige eller till industriprojekt i u-länderna. Statliga bidrag bör på vissa villkor kunna utgå för kurser, som ej är enbart kommersiellt betingade.

Arbetsgruppen finner det önskvärt, att den rika fond av erfarenheter om u-ländernas förhållanden, som under lång tid samlats av såväl exportföretag som ideella organisationer, tillvaratas. Som material för instruktion av utresande u-landsexperten torde information av detta slag vara ovärderlig.

f) *Sociala integrationsproblem* har i växande omfattning kommit att framstå som den dominerande faktorn i många av de fall där utbildningsbiståndet icke lett till önskat resultat. Erfarenheten visar att inte så få stipendiater fått sin utbildningstid helt eller delvis förstörd på grund av svårartade anpassningsproblem. Särskilt tycks isolering från svenska studiekamrater ha medfört psykiska påfrestningar. Därtill har språksvårigheter, klimatskillnader och olikheter i fråga om samhällssyn spelat in.

Det är önskvärt att stipendiaterna vid hemresan icke bara för med sig nyförvärvade fackkunskaper utan också positiva attityder visavi svenskt samhällsliv och demokratiska värderingar. En förutsättning därför måste vara

förekomsten av en väl fungerande studiesocial verksamhet där den mänskliga sidan av stipendiatverksamheten står i centrum för intresset. För att ett utvidgat undervisningsprogram för u-landsstudenter skall kunna genomföras i Sverige krävs följaktligen väsentligt ökade studiesociala resurser. Först då kan samhället ikläda sig det ansvar, som är förknippat med en kraftigt utökad stipendiatverksamhet.

Arbetsgruppen anser, av skäl som ovan redovisats, att de sociala integrationsproblemen kan väsentligt minskas, om utbildningsbiståndet i Sverige regelmässigt bedrivs i sammanhållen kursform i stället för på individuell basis. Insikten om de sociala integrationsproblemen bör också leda till ökad kontroll och omsorg i samband med stipendiatrekryteringen. Arbetsgruppen anser det önskvärt, att de svenska diplomatiska representationerna i större utsträckning medverkar i denna procedur. Rekryteringsverksamheten bör skötas centralt för samtliga till Sverige kommande stipendiater.

Då det ofta har visat sig, att stipendiaters sociala anpassningssvårigheter kan tillskrivas orealistiska förväntningar inför resan till Sverige, anser arbetsgruppen det vara motiverat, att stipendiaterna före avresan erhåller en detaljerad förhandsorientering genom i respektive u-land befintlig svensk diplomatisk personals eller utsända kursledares försorg. Det torde vidare kunna ifrågasättas, om man inte före avresan borde låta varje stipendiat underteckna ett *kontrakt*. Stipendiaten skulle därigenom acceptera sina i kontraktet i detalj angivna rättigheter och skyldigheter; han skulle vidare förbinda sig att ej kräva ytterligare förmåner av den svenska staten, att återvända hem efter slutförda studier samt att åtlyda svenska lagar. De utländska erfarenheterna av kontraktmetoden är uppmuntrande.

Arbetsgruppen anser, att en omorganisation av *mottagningsproceduren* bör övervägas vid en utbyggnad av den svenska stipendiatverksamheten. *Bostadsfrågan* bör lösas så, att kursdeltagare erhåller en samlad förläggning, medan individuella stipendiater inkvarteras på studenthem eller i liknande bostadsinrättningar.

Stipendiaternas vistelse i Sverige aktualiserar som regel en mångfald frågor av kurativ art. Det gäller problem i samband med studierna och frågor av praktisk och social natur. Arbetsgruppen rekommenderar, att man efter internationell förebild prövar ett enhetligt system med *heltidsanställda handledare* (tutors) för att lösa de kurativa uppgifterna (sid. 81). Utbildningskurser för stipendiathandledare bör övervägas. Arbetsgruppen är angelägen att i detta sammanhang framhålla de svenska studenternas stora möjligheter att göra en betydelsefull insats, när det gäller att smidigt inlemma växande skaror av u-landsstipendiater i vårt samhälle.

6. I kapitel VI diskuteras Sveriges möjligheter att verksamt bidra till *community development-arbetet* i u-länderna. Mot bakgrund av en redogörelse för community development-verksamhetens målsättningar, meto-

der och nuvarande omfattning konstaterar arbetsgruppen, att en svensk insats principiellt är tänkbar inom de flesta typer av community development-projekt. En stark koncentration av Sveriges insats på detta för den svenska biståndsverksamheten helt nya område är emellertid tillrådlig. Största nytta torde åstadkommas genom svenskt stöd vid uppläggningsen och genomförandet av integrerade community development-projekt i ett fåtal länder. I första hand torde de länder komma ifråga, som ännu saknar såväl erfarenhet av community development-verksamhet som administrativa och finansiella resurser att starta en sådan.

Community development-bistånd berör emellertid ett område, där ytterst få svenska experter finns att tillgå. En svensk insats måste därför föregås av en omfattande expertutbildning. Arbetsgruppen har angivit vissa riktlinjer för en sådan utbildning, varvid betonas att fältpraktik måste anses vara av fundamental betydelse. Man torde i första hand böra inrikta sig på att vid utländska institutioner teoretiskt utbilda ett tiotal svenskar. Dessa skulle sedan erhålla fältpraktik i olika u-länder. Denna grupp svenska experter skulle efter fullgjord utbildning göra det möjligt för Sverige att på ett effektivt sätt bistå vid planeringen och genomförandet av community development-projekt. De skulle vidare kunna tjänstgöra som instruktörer åt blivande svenska community development-expert.

7. I kapitel VII behandlas möjliga svenska insatser för *jordbruksutbildning* i u-länderna. Arbetsgruppen diskuterar den aktuella situationen i dessa länder och konstaterar, att bristen på personal med jordbruksutbildning är stor på alla utbildningsnivåer, men att den genomgående tycks vara särskilt markerad på mellannivån. Denna bristsituation är särskilt betänklig, eftersom jordbruket i flertalet u-länder måste tillskrivas en dominerande roll som bas för den ekonomiska utvecklingen.

Arbetsgruppen finner därför, att svenskt utbildningsbistånd inom jordbruksområdet på mellannivå, dvs. för utbildning av lärare, instruktörer och jordbruksadministratörer, bör kunna bli av stort värde för många u-länder. Starka skäl talar för att jordbruksutbildningen förläggas till u-länderna, då denna utbildningsform fordrar nära kontakt med de speciella produktionsförhållanden som råder i varje enskilt land.

Som ett första led i en biståndsinsats rekommenderar arbetsgruppen, att NIB tar initiativ till och bekostar 6—12 månaders kompletterande utbildning i subtropiskt och tropiskt jordbruk för ett tiotal svenska agronomer, som är intresserade av att göra en lärarinsats i u-länderna. Utbildningen måste givetvis förläggas utanför Sverige. Den bör också kombineras med viss u-landspraktik.

Arbetsgruppen rekommenderar visserligen, att en utbildningsinsats på mellanivån får högsta prioritet, men anser, att även en insats på universitetsnivån bör kunna få stor betydelse för u-länderna. En sådan insats skulle

då närmast innefatta utbildning av forskare, högre administratörer och lärare för instruktörsutbildning.

Med hänsyn till de akuta u-landsbehoven synes det arbetsgruppen böra övervägas att vid den svenska lantbrukshögskolan organisera en agronomutbildning på engelska för ett antal u-landsstudenter. Det är därför önskvärt, att utbildningskapaciteten vid lantbrukshögskolan vidgas genom att de planerade byggnadsarbetena forceras, så att nuvarande flaskhals ifråga om laboratorieutrymmen elimineras. Sverige bör slutligen också kunna bidra till den materiella upprustningen av vetenskapliga u-landsinstitutioner.

8. I u-landsdebatten har framförts vissa förslag till en *svensk folkbildningsinsats i u-länderna*. I kapitel VIII diskuterar arbetsgruppen betingelserna för en sådan insats och konstaterar, att erfarenheter från folkbildningsarbete torde kunna användas på vissa områden inom biståndsverksamheten. Detta gäller framför allt folkbildningens metoder, som bör kunna appliceras även där folkrörelsemotivet ej är aktuellt. Folkbildningsmetodikerna med sitt betonde av grupparbete och laganda bör, enligt arbetsgruppens mening, kunna hjälpa u-länderna i deras utveckling mot modern samhällsstruktur.

Arbetsgruppen är medveten om att avsevärda svårigheter torde vara förknippade med en direkt biståndsinsats på folkbildningens område. Trots detta anser emellertid gruppen, att man bör överväga en folkbildningsinsats i mer egentlig mening, då det måste anses angeläget att skaffa ett erfarenhetsmässigt underlag för eventuella vidare insatser. Gruppens kriterier för utformningen av ett folkbildningsprojekt redovisas på sid. 110 f.

9. Kapitel IX behandlar *yrkesutbildningens* roll i den tekniska biståndsverksamheten. Arbetsgruppen konstaterar, att yrkesutbildningen utan tvekan utgör ett mycket lämpligt område för svenska insatser. U-ländernas behov av yrkesutbildning är stort. Icke desto mindre har detta område hittills varit relativt försummat i det internationella biståndsarbetet. Sverige har ett effektivt yrkesskoleväsen. De praktiska erfarenheterna, framför allt från yrkesskolan i Landhi, har visat att svenska principer och erfarenheter med fördel kan överflyttas till ett u-land utan att alltför stora förändringar behöver vidtagas.

Arbetsgruppen vill således förorda, att det svenska biståndet på yrkesutbildningens område fullföljes och så långt möjligt ytterligare utbygges i överensstämmelse med mottagarländernas behov och önskemål och i den takt som personella resurser och kravet på en omsorgsfull planering medger.

Knappheten på personella resurser medför, att den svenska biståndsinsatsen i betydande utsträckning torde böra innefatta för yrkesskolorna erforderlig maskin- och verktygsutrustning. Rekryteringen av lämplig personal

skulle vidare kunna underlättas genom att man bereder yrkeslärare, som är lämpade att medverka i biståndsprojekt, möjlighet till effektiv språkutbildning.

10. I kapitel X visas, hur försöken att starta kumulativa utvecklingsprocesser i u-länderna ofta försvåras av bristen på inhemsk personal, skickad att fungera i företagsadministrativa funktioner. Denna brist, som omfattar all personal i chefsställning från förmän och uppåt, har utgjort en av de faktorer som fördröjt industrialiseringsprocessen och verkat bromsande på den ekonomiska och sociala utvecklingen.

Arbetsgruppen har diskuterat olika möjligheter att utforma en *företagsadministrativ utbildning*. Gruppen har därvid i huvudsak behandlat två förslag, av vilka det ena går ut på att förlägga en kursverksamhet till Sverige, det andra på att knyta vissa kurser till svenska företag i u-länderna. För de båda alternativen redogöres på sid. 133 ff.

11. I kapitel XI konstaterar arbetsgruppen, med utgångspunkt från tillgänglig internationell dokumentation, att lärarbristen på secondary school-nivå utgör ett av de största hoten mot en gynnsam utveckling i u-länderna. Sveriges möjligheter att göra en omfattande direkt insats inom den allmänna undervisningen på secondary school-nivå synes av praktiska skäl ej vara särskilt stora. Gruppen anser däremot effektivitetsskäl tala för att Sverige bör inrikta sig på *utbildning av secondary school-lärare*. Därigenom skulle insatsen riktas mot den mest besvärande bristsektorn inom u-ländernas utbildningssystem och man borde kunna nå den för all biståndsverksamhet viktiga spridningseffekten.

Arbetsgruppen framlägger vissa synpunkter på den innehållsmässiga delen av en svensk lärarutbildningsinsats och redovisar skälen för att utbildningen bör koncentreras till de naturvetenskapliga, tekniska samt merkantila ämnessektorerna. Gruppen understryker vidare vikten av att moderna pedagogiska audivisueella hjälpmedel utnyttjas. För att stimulera yrkesintresset bör man fästa lika stor vikt vid den pedagogiska utformningen som vid den rent ämnesmässiga uppläggningsen. Gruppen anser det också väsentligt, att lärarutbildningen förlägges till den miljö, där vederbörande lärare en gång kommer att verka.

Arbetsgruppen anser, att lärarutbildningsbiståndets administrativa uppläggning kan ske i enlighet med tre alternativ, men finner det möjligt att insatsen blir effektivast, om den ges formen av en självständigt fungerande institution för lärarutbildning. Institutionen måste fast förankras i den lokala miljön och dess skolformer. Frågor rörande lärarutbildningens administrativa uppläggning, kapacitet, undervisningsplaner samt utrustning bör detaljutredas av NIB.

Att förverkliga en utbildningsinsats av ovan angivet slag kräver lång tid.

Med hänsyn till den svårartade bristsituationen bör Sverige därför överväga att under mellantiden stödja i u-länderna redan befintliga lärarutbildningsanstalter med lärare och, kanske framför allt, med viss nödvändig utrustning för laboratorier och bibliotek.

12. Kapitel XII behandlar *utbildningsbistånd på universitetsnivå* med undantag av lärarutbildning och högre jordbruksutbildning, som tagits upp i separata avsnitt. Arbetsgruppen konstaterar inledningsvis, att frågan hur Sveriges biståndsinsatser på universitetsnivå skall utformas bör diskuteras dels mot bakgrund av förhållandena i u-länderna, dels med hänsyn till våra förutsättningar att möta u-ländernas kunskapsbehov på denna nivå.

a) Av en redogörelse för u-ländernas svåra bristsituation framgår hur dessa stater i sina försök att fylla behoven av universitetsutbildad personal för närvarande i stor utsträckning är hänvisade till utländska läroanstalter. Arbetsgruppen betonar, att målet måste vara att u-länderna snarast möjligt får tillgång till egna nationella eller regionala universitet och högskolor. Det svenska biståndet bör därför främst inriktas på att främja en sådan utveckling. Biståndsinsatser förlagda till u-länder bör sålunda prioriteras även på universitetsnivån. Framför allt måste man sträva efter att de läroanstalter som redan finns i u-länderna utnyttjas. Där sådana institutioner saknas, bör Sverige på olika sätt kunna bidra till att bygga upp den undervisningskapacitet som erfordras.

Vid sidan av eller i kombination med den biståndsverksamhet som förlägges till mottagarländerna kan Sverige vidare genom stipendier bereda u-landsstuderande möjlighet till utbildning vid svenska universitet och högskolor.

På *undergraduate-nivån* kan det röra sig om reguljär eller partiell utbildning. För att reguljär utbildning skall kunna komma ifråga anser dock arbetsgruppen att vissa bestämda villkor måste uppfyllas (sid. 150 f.). Partiell utbildning i sammanhållen kursform eller i samband med temporär anknytning till en viss institution är ur praktiska synpunkter mer motiverad och kan följaktligen rekommenderas med färre förbehåll.

För *postgraduate-studier*, som avser att leda fram till en svensk universitetsexamen, bör samma restriktivitet tillämpas som i fråga om reguljär utbildning på undergraduate-nivå. Gäller det däremot forskarhandledning och andra mer avancerade specialstudier, torde svenska institutioner vara väl lämpade att mottaga kvalificerade u-landsstipendiater.

b) Om man överväger att placera u-landsstudenter vid våra universitet och högskolor, bör man först söka utreda i vilken utsträckning de gällande *kursplanerna* vid våra högre läroanstalter svarar mot stipendiaternas behov. För att belysa denna fråga har arbetsgruppen vänt sig till representanter för ett antal ämnesområden vid våra högre utbildningsinstitutioner. De ut-

bildningsvägar som berörts är: teknologi, medicin, veterinärmedicin, skogsutbildning, naturvetenskap och samhällsvetenskap.

Genomgången av kursplanerna i ovan berörda ämnen ger vid handen, att det i de allra flesta fall icke torde möta större svårigheter att ge u-landsstuderenter en användbar utbildning vid våra universitet och högskolor. Förändringar av mer genomgripande slag fordras sannolikt i vissa kursplaner, men inom många ämnen torde få eller inga korrigeringar krävas. Arbetsgruppen vill dock framhålla, att garantier måste skapas för att den examen som en u-landsstudent i förekommande fall avser att avlägga i Sverige godkänns av myndigheterna i vederbörandes hemland.

Arbetsgruppen vill även framhålla, att det inte blott för läkarutbildning av u-landsstuderenter utan även för utbildning av svenska läkare och andra experter för u-landstjänst är angeläget att bygga upp en tropikmedicinsk utbildning i Sverige.

c) I den offentliga debatten har från olika håll väckts förslag om att i Sverige utbilda personal från u-länderna för administrativa uppgifter i hemländernas kommunala och statliga förvaltning. I enlighet med sina direktiv har arbetsgruppen, med utgångspunkt från vissa framlagda förslag, särskilt granskat frågan om ett eventuellt svenskt bistånd i form av *administrationsutbildning*.

Arbetsgruppen anser sammanfattningsvis, att övervägande skäl talar för att en administrationsutbildning icke bör förläggas till Sverige (sid. 161 f.). Då det emellertid är uppenbart, att det i u-länderna råder stort behov av bistånd för utbildning av administrativ personal innebär detta ej, att Sverige bör helt avstå från insatser på detta område. Man bör t. ex. överväga att genom svenska stipendier möjliggöra för u-landsstuderenter att erhålla administrationsutbildning i tredje land med likartad förvaltningstradition. Vidare bör svenska experter med förvaltningserfarenheter från u-länder ställas till förfogande som lärare vid utbildningsanstalter i u-länders eller FN:s regi. Arbetsgruppen vill heller icke utesluta möjligheten att här i landet ta emot kvalificerade stipendiater för administrativa specialstudier. Slutligen bör framhållas, att våra förutsättningar att lämna bistånd är relativt goda beträffande den del av administrativ utbildning, som kan hänföras till det företagsekonomiska ämnesområdet.

KAPITEL II

Utbildning och ekonomisk tillväxt Problem i u-länderna

1. Allmänt

Mellan utbildning och utveckling råder samband av flera olika slag. För att ett land skall kunna genomgå en politisk utveckling i riktning mot ett i befolkningen fast förankrat folkstyre krävs bl. a. att landet förfogar över omfattande utbildningsresurser. En funktionsduglig demokrati förutsätter en utbildning av hela befolkningen, en utbildning som bygger på de demokratiska värderingarna. Att den enskilde individens personliga utveckling i hög grad är beroende på de möjligheter som erbjuds honom att inhämta kunskaper är likaså uppenbart. Rätten till utbildning är följdriktigt också inskriven i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

I den internationella diskussionen om utbildningens roll för u-länderna har delvis motstridiga tendenser gjort sig gällande. Å ena sidan har man starkt betonat betydelsen av bred folkundervisning, i första hand avskaffande av analfabetismen, som det väsentligaste för u-ländernas sociala, politiska och ekonomiska utveckling. Å andra sidan har man hävdat, att den viktigaste uppgiften nu är att tillförsäkra u-länderna ett betydande men dock begränsat antal personer med kvalificerad utbildning, främst inom jordbruk, medicin, teknik och naturvetenskap. Enighet råder om att ekonomisk tillväxt kräver en växande kader av utbildad arbetskraft på olika nivåer. Den ena uppfattningen skjuter emellertid starkare den elementära skolundervisningen i förgrunden medan den andra ger klar prioritet åt strävan att undanröja bristen på kvalificerad arbetskraft. Inställningen till dessa olika synsätt kommer att starkt påverka uppfattningen om hur ökade insatser på utbildningsväsendets område i u-länderna skall inriktas och fördelas.

I detta kapitel skall endast vissa samband mellan utbildning och ekonomisk tillväxt i u-länderna behandlas. Framställningen bygger i huvudsak på material som lades fram vid OECD:s »Policy Conference on Economic Growth and Investment in Education» i Washington 16—20 oktober 1961.

Ett lands ekonomiska framåtskridande sammanhänger nära med dess utbildningsresurser. Det råder här ett dubbelt beroendeförhållande: dels kan ökade utbildningsresurser ses som en funktion av ekonomisk tillväxt, dels

kan ekonomisk expansion uppfattas som en följd av förbättrade utbildningsmöjligheter. Det närmare sambandet mellan ekonomi och utbildning i u-länderna varierar självfallet från fall till fall. Det är bl. a. beroende av ländernas utvecklingsstadier, deras ekonomiska bakgrund samt de speciella utvecklingslinjer som dominerar. Alla generaliseringar om detta samband blir därför med nödvändighet vaga.

Beträffande många u-länder saknas erforderliga uppgifter för att närmare diskutera förhållandet mellan utbildning och ekonomi. För de afrikanska staternas vidkommande framlades emellertid vid UNESCO-konferensen i Addis Abeba i maj 1961 ett ganska omfattande statistiskt material. I den följande framställningen anföras därför förhållandena i dessa länder ofta som exempel för att belysa olika utvecklingsproblem. Det bör emellertid betonas att dessa exempel har en begränsad giltighet: vad som gäller i Afrika gäller inte generellt i Asien och Latinamerika.

Utmärkande för samtliga u-länder är att det inom befolkningen finns en mycket stor efterfrågan på utbildning. Även när den kunskap, som efterfrågas, inte direkt kan omsättas i en högre produktivitet, kan utbildningen indirekt påskynda utvecklingen. Ökad läs- och skrivkunnighet är i flertalet u-länder en grundförutsättning för ekonomiskt framåtskridande. Det kan förutsättas, att den arbetskraft som fått elementär skolutbildning får en högre produktivitet än den som inte fått sådan utbildning. Vissa utredningar visar att så är fallet även om arbetsuppgifterna är identiska och dessa i och för sig inte kräver några teoretiska färdigheter eller ens läs- och skrivkunnighet. Utbildningen bidrar vidare till att en förändring av befolkningens attityder gentemot hävdvunna samhälls- och produktionsformer äger rum.

Givetvis har olika typer av utbildning varierande inverkan på den ekonomiska utvecklingstakten. En renodlad ekonomisk målsättning ger prioritet åt den utbildning som mest verksamt bidrar till en expansion. Det skall dock observeras, att en sådan utbildning kvantitativt och kvalitativt måste svara mot ett ekonomiskt behov, så att den utbildade arbetskraften kan absorberas och nyttiggöras av samhället. I den mån utbildningen ej kan betraktas som investering i ekonomisk expansion kan den jämföras med konsumtion och kostnaderna för utbildningen får i ett sådant fall jämföras med kostnaderna för annan konsumtion.

Vilken roll en viss utbildning spelar eller kan komma att spela varierar från land till land beroende på vilket utvecklingsstadium landet ifråga befinner sig i. Vid sidan av en enorm brist på viss utbildad arbetskraft förekommer överskott på annan arbetskraft: i Indien med dess stora brist på tekniker har exempelvis långa tider funnits allt för många humanister och på flera håll i Latinamerika har det länge funnits överskott på jurister.

De utbildades relativt höga löneanspråk försvårar understundom för ett u-land att i ökad utsträckning utnyttja utbildad arbetskraft. I u-länderna

betalas som regel arbetskraft med någon form av skolutbildning proportionsvis högre löner än motsvarande arbetskraft i utvecklade länder. I Afrika får exempelvis en person som gått igenom grundskolan i genomsnitt en lön motsvarande omkring två gånger medelinkomsten per sysselsatt. Även i absoluta tal är lönerna i Afrika ibland mycket höga. För att vissa tjänster skall vara attraktiva även för européer ligger lönerna över vad som betalas i Europa för motsvarande arbete. Följden har blivit att lönedifferenserna i många länder i Afrika är bland de största i världen.

Vid sidan av de ekonomiska villkoren spelar sociala faktorer en betydande roll för rekryteringen av vissa typer av utbildad arbetskraft. »Manschett-yrkena» har ofta en så stor dragningskraft att de manuella yrkeskategorierna får rekryteringssvårigheter. Även andra sociala värderingar påverkar i stor utsträckning yrkesvalen. Traditionellt betingade attityder till olika arbetsuppgifter kan medföra särskilda svårigheter för u-länder att fylla behoven av utbildad arbetskraft.

En sak är att ange faktorer som reglerar efterfrågan på utbildad arbetskraft, en annan sak att finna en användbar metod för att uppskatta denna efterfrågan i dess helhet eller delar av den. Dessa frågor är föremål för särskild uppmärksamhet inom OECD, som inom ramen för »Mediterranean Regional Project» gjort ett stort upplagt försök att uppskatta behovet av undervisning i de europeiska medelhavsländerna.

En prognos över utbildningsbehovet i ett land kan baseras på beräkningar av hur landets nationalinkomst kan komma att utvecklas under en längre tidsperiod. Det är emellertid speciellt svårt att göra sådana beräkningar för ett u-land. De flesta u-länder saknar som regel långtidsplaner för samhällets olika sektorer.

I detta sammanhang aktualiseras ett problem: skall förhållandena i de utvecklade länderna uppställas som mål på lång sikt för u-ländernas utbildningspolitik? Kan inte den optimala ekonomiska effekten i u-länderna nås med hjälp av en delvis annan sammansättning av den utbildade arbetskraften än den som finns i de utvecklade länderna? I det enskilda fallet är det givetvis vanskligt att med säkerhet hävda att just det utvecklingsmönster som de utvecklade länderna följt eller följer ger den maximala ekonomiska effekten. Å andra sidan finns inga klara alternativ. U-länderna själva synes anse att målsättningen bör vara de nuvarande förhållandena i de utvecklade länderna.

2. Utbildningsformer

Grundskolor

I u-länderna ges en elementär skolutbildning dels i grundskolor¹ inom det ordinarie skolsystemet, dels i form av en omfattande och betydelsefull skol-

¹ Beteckningen »grundskola» används här i stället för det engelska uttrycket »primary school».

verksamhet, som främst har en mera begränsad målsättning: att alfabetisera befolkningen. Den senare undervisningen bedrivs för såväl vuxna som barn. Här skall endast den förra typen av utbildning behandlas. Alfabetiseringen tas upp i avsnittet om vuxenutbildning.

Grundskolan berör åldersgrupperna 5—14 år.¹ Det antal utbildningsår som denna skolform omfattar, är i vissa länder fyra, i andra sex eller åtta. Dessutom varierar självfallet undervisningens kvalitet liksom dess uppläggning och omfattning. Alla dessa olikheter bör i möjligaste mån klarläggas, innan man i detalj söker jämföra förhållandena i två u-länder.

Av UNESCO:s statistik framgår att i de afrikanska staterna i medeltal omkring 25 % av barnen i skolåldern för grundskolan går i skola. Variationerna från land till land är mycket stora, från 3 % i Brittiska Somaliland till approximativt 100 % i Nigerias västra region. I en del afrikanska länder får 40 % av barnen plats i grundskolorna, i andra (Etiopien, Niger, Mauretanien, Nigerias norra region) understiger siffran 10 %. I ett urval stater i Latinamerika och Sydostasien får omkring 75 % av antalet barn som befinner sig i skolåldern grundskoleutbildning.

Från ekonomisk synpunkt är det särskilt svårt att beräkna behovet av grundskoleutbildning i ett u-land. Vissa experter understryker att de elever som enbart gått igenom denna skola ibland kan utgöra ett problem på arbetsmarknaden därför att de förväntar kvalificerade arbetsuppgifter och hög ersättning, något som arbetsmarknaden långt ifrån alltid kan erbjuda. Man hävdar att det ur rent ekonomisk synpunkt vore fördelaktigt om utbildningsbasen inte vore bredare än att de allra flesta som gått igenom grundskolan även kunde få en högre utbildning. Det skulle emellertid förutsätta att urvalet av elever till grundskolan kunde ske med hänsyn till deras lämplighet för vidare studier. Eftersom detta av många skäl inte är genomförbart, måste basen på u-ländernas utbildningspyramid vara förhållandevis bred. För många länder skulle det emellertid ur ekonomisk synpunkt kanske vara lämpligare att ge färre barn en längre utbildning i stället för ett större antal barn en kortare. Deras möjlighet att absorberas av arbetsmarknaden utan vidareutbildning skulle därmed ökas. Fredrick H. Harbison påpekar,² att de länder som gjort de största ansträngningarna för att eliminera analfabetismen och samtidigt pressa fram en industrialisering (t. ex. Egypten, Ghana och Nigeria) i många fall uppvisar både en särskilt stor brist på mer kvalificerad arbetskraft och ett stort antal arbetslösa.

Efterfrågan på grundskoleutbildning är, som redan nämnts, genomgående mycket stor i u-länderna. Det finns många drastiska exempel från dessa länder på hur föräldrar och barn på alla sätt söker få del av skolornas undervisning. Även om denna attityd är den dominerande, finns även den motsatta: utbildning kan betraktas med misstro för att den bryter mot hävdvunna

¹ I statistiska översikter användes ofta denna gruppering. Jfr *The Educational Situation in Africa Today* (UNESCO/EDAF/ S4. 1961) varifrån nedanstående statistiska uppgifter hämtats.

² *The Process of Educational Planning*. UNESCO/EDAF/S/3. 1961.

samhällsformer. Av mänskliga och politiska skäl vill emellertid regeringarna i u-länderna ge grundskoleutbildningen en hög prioritet, kanske en högre än vad den ur strikt ekonomisk synpunkt i många fall är berättigad till. Här uppstår ett avvägningsproblem: å ena sidan efterfrågan bland barnen och föräldrarna på utbildningsmöjligheter, å andra sidan det faktum, att kostnaderna för denna utbildning delvis kan likställas med kostnaderna för konsumtion. Eftersom de utbildade i dessa fall inte omedelbart kan absorberas av landets ekonomi, kan följden bli svikna förväntningar och politiskt missnöje. I många u-länder finns det redan nu en arbetslöshet bland dem som bara genomgått grundskola, en arbetslöshet som lätt skapar både sociala och politiska problem.

Enbart grundskolor löser naturligtvis heller inte regeringarna från kravet på utbildningsmöjligheter. Efterfrågan på högre skolor växer självfallet samtidigt som basen breddas. Var gränsen skall dras — dvs. hur många barn som bör få grundskoleutbildning — varierar naturligtvis från land till land. Vissa experter synes emellertid närmast anse, att man i ett typiskt u-land som ett första mål bör kunna sätta att ge omkring 50 % av barnen sådan undervisning — och dit är det i många fall ännu mycket långt.

Secondary Schools

De skolor som i u-ländernas ordinarie skolsystem följer efter grundskolan betecknas ofta som »secondary schools». I Sverige finns inte någon samlande beteckning för utbildning på denna nivå, varför den engelska termen här kommer att begagnas. Det bör emellertid uppmärksammas, att den täcker såväl gymnasieutbildning som yrkesutbildning. I allmänhet täcker den även utbildning på realskolenivå liksom utbildning på den svenska grundskolans högstadium. Avgörande är vilken åldersgräns som begagnas.

I de mest underutvecklade länderna får mindre än 1 % av åldersgruppen 12—18 år utbildning på secondary school-nivå. Några av de mer avancerade staterna i Afrika har lyckats höja siffran till 4 % eller 5 %. Medianvärdet ligger i Afrika omkring 3 %. I Egypten, Indien och några latinamerikanska stater får däremot 15—20 % av barnen i åldersgruppen utbildning på denna nivå. Motsvarande siffra för de industrialiserade länderna överskrider 50 %.¹

UNESCO:s statistik utgår från åldersgruppen 15—19 år, vilket medför smärre förändringar i de anförda procenttalen. Medianvärdet för de afrikanska staterna uppgår då till omkring 2 % och för stater i Latinamerika och Sydostasien till ca 12 %. I många u-länder råder det en påfallande brist på balans mellan antalet elever i grundskolor respektive secondary schools. I Afrika varierar exempelvis relationstalet mellan antalet elever i dessa två typer av skolor mellan 2 % (Kamerun, Ruanda-Urundi, Nyasaland, Chad, Niger) till omkring 42 % (Sudan). Medianvärdet ligger omkring 5 %. Mot-

¹ Harbison: a.a. sid. 23.

svarande siffra för ett antal latinamerikanska länder är 16 %, för Sydostasien 19 % och för de skandinaviska länderna 39 %.¹

Hur stor procent av befolkningen i ett u-land som bör gå i secondary schools för att den ekonomiska expansionen skall bli den önskvärda är en funktion av det utvecklingsstadium som landet ifråga befinner sig i. Lewis² har gjort ett försök att med hjälp av en formel närmare beräkna den procent av den aktuella åldersgruppen som bör få en sådan utbildning. Värdet av hans beräkningsmetod vilar helt på möjligheterna att uppskatta den procentuella ökningen av antalet tjänster som kräver utbildning på denna nivå. För att kunna bedöma hur många nya arbetstillfällen det kommer att finnas ett visst år för personer med sådan utbildning, måste man veta, hur den ekonomiska expansionen kommer att ske. Bortsett från att det inte sällan saknas mera detaljerade sådana beräkningar kan det ofta vara svårt att få fram dem utan kunskap om vilken utbildad arbetskraft, som finns att tillgå vid olika tidpunkter. Vidare är det inte säkert att kurvan för behovet av utbildning på denna nivå löper parallellt med kurvan för nationalinkomsten. Den förra stiger sannolikt i de flesta u-länder kraftigare än den senare. Harbison³ räknar exempelvis med att det årliga tillskottet av högt utbildad arbetskraft kan behöva växa tre gånger så snabbt som den årliga ökningen av nationalinkomsten.

H. C. Bos⁴ har försökt uppskatta behovet av utbildning på secondary school-nivå — både i gymnasier och i yrkesskolor. Allmänt förutsätter han ett samband mellan inkomstnivå per capita och antal utbildade. Bos framhåller också att erfarenheterna från de utvecklade länderna visar, att kurvan för behovet av utbildade på secondary school-nivå stiger kraftigare än kurvan för nationalinkomsten per capita. Varje beräkning av utbildningsbehovet ett visst år förutsätter dels en uppskattning av nationalinkomstens utveckling, dels en efter vederbörande lands ekonomiska utgångsläge beräknad uppskattning av behovskurvans stigning. För att kunna beräkna utbildningsbehovet år 1970 tvingas Bos därför göra två speciella antaganden, nämligen:

att nationalinkomsten per capita i u-länderna kommer att stiga med 2 % årligen fram till 1970, och

att antalet elever i båda de nämnda skolformerna behöver ökas med i Afrika 6 % per år (dvs. med 100 % under perioden 1958—1970), i Asien med 2 % respektive 6 %, i Latinamerika med 4 % respektive 2 %.

Med hjälp av uppgifter över antalet elever 1958 och den beräknade befolkningsökningen kommer han fram till följande tabell:

¹ The Educational Situation in Africa Today. UNESCO/EDAF/S/4. 1961.

² Priorities for Educational Expansion. OEEC. DAS/PD/61.4.1961. Jfr: Education and Economic Development. UNESCO /EDAF/S/15. 1961.

³ The Strategy of Educational Development in Relation to the Economic Growth of Underdeveloped Countries OEEC. DAS/PD/ 61.5.1961.

⁴ The Global Demand for Higher and Secondary Education in the Underdeveloped Countries in the next Decade. OEEC/DAS/PD/61.14.1961.

Önskvärd ökning av antalet studerande i secondary schools (gymnasier och yrkesskolor) mellan 1958 och 1970 (i tusental)

	Gymnasier		Yrkesskolor		Gymnasier och yrkesskolor	
	1958	1970	1958	1970	1958	1970
Afrika	960	2 400	260	630	1 220	3 030
Asien	12 340	20 110	740	1 890	13 080	22 000
Latinamerika	1 710	3 730	880	1 520	2 590	5 250
Totalt	15 010	26 240	1 880	4 040	16 890	30 280

Uppgifterna om det antal elever som finns i u-ländernas secondary schools är i många fall inte helt rättvisande. Den tillgängliga statistiken tar nämligen inte alltid hänsyn till de privata skolorna; i många u-länder spelar dessa skolor en stor roll särskilt för utbildning på denna nivå.

Även om alla uppskattningar av behovet av secondary school-utbildning är osäkra, är det dock uppenbart, att bristen på skolor på denna nivå är ett mycket svårt problem för u-länderna — kanske det svåraste inom hela undervisningssektorn.

Universitet

Det kvantitativa behovet av universitetsutbildade i u-länderna är för närvarande förhållandevis litet. Lewis anser, att ett u-land med upp till 5 milj. innevånare klarar sig väl utan eget universitet. För ett sådant land blir det mycket billigare att sända sina studenter till andra länders universitet. Om exempelvis ett land med 2 milj. innevånare vill ge 0,5 % av den aktuella åldersgruppen högre utbildning, kommer det totala antalet universitetsstuderande endast att uppgå till 700, och det är ett för litet antal för att ett universitet skall vara ekonomiskt.¹

I praktiken är det naturligtvis inte enbart utbildningsbehov och ekonomiska överväganden av nämnt slag som avgör om ett u-land bygger ett eget universitet eller ej. Ett universitet utgör — inte bara i u-länderna — något av en symbol för nationell självständighet och oberoende, för ekonomisk expansion och kulturellt framåtskridande. Det är med säkerhet en del av förklaringen till att många u-länder håller sig med universitet som ur västerländsk synpunkt är »oekonomiska».

Även av ett annat skäl är det svårt att lägga rent ekonomiska synpunkter på dessa universitet. Med all rätt understryker Lewis den betydelse det kan ha för den kulturella, politiska och sociala utvecklingen i ett land med få utbildade att ha ett universitet, där det finns några hundra högt kvalificerade intellektuella. På många både direkta och indirekta vägar, som inte har med universitetets reguljära funktioner att göra, kan denna grupp inspirera och påverka utvecklingen i landet.

¹ Priorities for Educational Expansion. OEEC. DAS/PD/61.4. 1961.

Både Lewis och Bos¹ har med hjälp av de metoder som tidigare berörts sökt uppskatta behovet av universitetsutbildade. Den senare utgår därvid från följande speciella antagande:

att det antal som får en högre utbildning måste ökas mellan 1958 och 1970 med 6 % per år i länder med en medelinkomst per capita som ligger under 1 250 kronor, med 4 % per år i länder med en medelinkomst per capita som ligger mellan 1 250 kronor och 2 500 kronor och med 2 % per år i länder där medelinkomsten per capita ligger över 2 500 kronor.

Med hjälp av detta antagande och de tidigare nämnda förutsättningarna når Bos fram till följande tabell:

Önskvärd ökning av antalet universitetstuderande (utom studerande vid lärarskolor) mellan 1958 och 1970 (i tusental)

	Totala antalet universitets-studerande		Därav i naturvetenskap och teknologi	
	1958	1970	1958	1970
Afrika.....	170	380	36	97
Asien.....	1 500	3 070	410	830
Latinamerika.....	520	1 070	85	215
Totalt	2 190	4 520	531	1 142

Uppskattningen leder till att det allt som allt behövs ytterligare i runt tal 2 300 000 u-landsstudenter vid universiteten år 1970, därav drygt 600 000 i naturvetenskap och teknologi. För den senare kategorien har J. Tinbergen² med hjälp av en delvis annan metod enligt två alternativa beräkningar uppskattat behovet till omkring antingen 670 000 eller 830 000.

Om man antar, att 10 % av de studenter som behövs kan få plats vid de universitet och högskolor som redan finns i u-länderna eller i de utvecklade länderna, krävs det omkring 2 000 000 nya universitetsplatser fram till 1970, därav 550 000 (enligt Tinbergen 600 000 alternativt 750 000) i naturvetenskap och teknologi.

Generellt sett är således behovet av nya universitetsplatser för u-länderna mycket stort, men även i detta fall varierar naturligtvis förhållandena från land till land. Som tidigare nämnts har flera länder kunnat uppvisa en överproduktion av akademiskt utbildade — främst humanister och jurister — som inte kunnat absorberas av marknaden i respektive land. Med tanke på ländernas utomordentligt begränsade ekonomiska resurser har det här varit fråga om mycket dyrbara felinvesteringar. Självfallet är det av stor vikt, att u-ländernas universitet planeras så, att man i varje enskilt fall verkligen har

¹ Bos: a. a.

² The Global Demand for Education in the Underdeveloped Countries. OEEC. DAS/PD/61.6.1961.

garantier för att den högt kvalificerade arbetskraft som produceras kan absorberas av arbetsmarknaden.

Det finns flera orsaker till den överproduktion av akademiker som i vissa fall uppstått. De utbildningsvägar som överbefolkats — humanistiska och juridiska fakulteter — har varit de som i förhållande till andra krävt minst ekonomiska investeringar. Humanistisk och juridisk utbildning har vidare ett högt statusvärde i många u-länder. Dessutom har behovsprognoser saknats.

För att få fram alla de nya universitetsstuderande som u-länderna behöver krävs inte bara ett stort antal nya universitetsplatser. En lika viktig förutsättning är självfallet att det finns en rekryteringsbas, dvs. att det finns tillräckligt många elever i gymnasiets sista klass. I flera u-länder är detta ett avgörande problem. Det finns exempel på u-länder, som förfogar över universitetsplatser, men som på grund av bristen på studenter inte kan besätta dem till 100 %.

Vuxenundervisning

Det finns inte någon färsk statistik över antalet analfabeter bland den vuxna befolkningen i u-länderna. De senaste uppgifterna härrör från perioden omkring 1950. Enligt dessa är i medeltal mellan 40 % och 45 % av befolkningen i Latinamerika illitterat. Motsvarande siffra för Sydostasien ligger mellan 65 % och 70 %. I Afrika är det procentuella antalet vuxna analfabeter betydligt högre — medianvärdet ligger där mellan 85 % och 90 %. Procenttalet för olika afrikanska stater varierar emellertid starkt. För Angola och Etiopien är siffran över 95 %, medan den i Basutoland och Mauritius »bara» uppgår till mellan 45 % och 50 %.

Vid sidan av den vanliga skolundervisningen är behovet av en särskild vuxenundervisning mycket stort. Starka ekonomiska argument talar härför. Det är ett ofrånkomligt faktum, att folkbildningsarbetet i de utvecklade länderna avsevärt bidragit till den ekonomiska expansionen i dessa länder. Man kan utgå ifrån, att den ekonomiska utvecklingen i u-länderna på samma sätt blir beroende av vilken omfattning vuxenutbildningen får.

Den naturliga utgångspunkten för all vuxenutbildning är undervisning i de elementära färdigheterna läsning, skrivning och räkning. Beträffande prioriteringsordningen mellan dessa tre behov bör förmodligen undervisning i räkning sättas främst. Alva Myrdal¹ pekar på det oförklarliga i att denna enkla konst så mycket försummats i alla kampanjer för analfabetismens övervinnande. Räknefärdighet behövs i varenda ekonomisk transaktion: för att kontrollera att timlönen blir rätt uträknad av arbetsgivaren, att antalet levererade spannmålssäckar blir rätt uppskrivet av spannmålsuppköparen, att amorteringssummorna verkligen blir avskrivna av penningutlånaren.

¹ Vårt ansvar för de fattiga folken. 1961.

Lewis understryker, att den snabbaste vägen för att höja produktiviteten i u-länderna är att utbilda den vuxna arbetskraften. Den kunskap som här fordras är delvis av mycket varierande slag. En sak är emellertid gemensam för dem alla: det gäller att lära befolkningen enkla, praktiska färdigheter, som den kan använda i sitt dagliga arbete på fälten, i byn, i hemmet eller i fabriken. Ett sådant undervisningsarbete bedrivs i flera u-länder både i städerna och på landsbygden. Det omfattar exempelvis undervisning i läsning, skrivning och räkning, i enkla jordbruksfrågor, organisationsproblem, kosthåll, sjukvård, barnavård osv., allt med hänsyn till den lokala befolkningens primära behov. Mycket av detta undervisningsarbete kan genomföras utan att befolkningen först får lära sig läsa och skriva. Dessa olika former av undervisning ryms inom ramen för community development, som behandlas i kapitel VI.

Den låga produktiviteten i u-länderna beror mycket ofta dels på att befolkningen är direkt undernärld eller får en felaktigt sammansatt kost, dels på att dess prestationsförmåga är nedsatt på grund av olika sjukdomar. I ett mycket stort antal fall gäller självfallet båda dessa förklaringar samtidigt. Även ur rent ekonomisk synpunkt måste därför undervisning i hälsovård och födoämneslära få en hög prioritet.

En vuxenutbildning är nödvändig inte bara för att anpassa befolkningen till den sociala och tekniska förändring som u-länderna måste genomgå om levnadsstandarden skall kunna höjas. Den är också nödvändig för att utjämna den klyfta mellan föräldrar och barn som blir allt vanligare i de nya staterna, genom att barnen får skolundervisning medan föräldrarna lever kvar i illitterata bysamhällen.

Alva Myrdal pekar på ytterligare ett argument för en intensifierad vuxenutbildning: endast en upplyst befolkning kan väntas komma till rätta med det befolkningsproblem som många av u-länderna står inför. En förutsättning för att familjeplanering framgångsrikt skall kunna genomföras i ett u-land är, att befolkningen har vissa elementära kunskaper, att den inte är fastlåst i traditionens band som tvingar den att resignerat acceptera allt. Endast undervisning på bred front kan bidra till att lösa detta problem.

3. Kostnader

U-ländernas nuvarande utgifter över statsbudgeten för undervisning varierar mycket från land till land. På den afrikanska kontinenten ligger medianvärdet för samtliga länder omkring 10 kronor per innevånare och år, men siffrorna varierar från 2,50 kronor (Nigerias norra region) till mer än 25 kronor (franska Somaliland). Medianvärdet för ett antal stater i Sydostasien ligger omkring 7 kronor, i Latinamerika omkring 58 kronor; de skandinaviska länderna ger ut omkring 214 kronor per år och innevånare.¹

Man får en mera rättvisande bild av u-ländernas insatser, om man räknar

¹ The Educational Situation in Africa Today. UNESCO /EDAF/S/4. 1961.

ut hur många procent av statsutgifterna som går till undervisning. Dessa procenttal är ofta mycket höga. I exempelvis Ghana representerar dessa utgifter 20 % av budgeten, i Tanganyika 17 %. Det är för många u-länder svårt att väsentligt höja utgifterna för undervisning. I Etiopien skulle t. ex. redan de löpande årliga kostnaderna för ett skolsystem omfattande alla barn överskrida den totala nuvarande budgeten. De mycket begränsade resurserna måste användas för att bekosta en mängd andra angelägna uppgifter. Däremot skulle en annan fördelning av utgifterna inom undervisningssektorn i många länder kanske vara rationellare ur investeringssynpunkt.

I flertalet afrikanska länder uppgår kostnaderna för grundskolan till något mer än 50 % av de totala kostnaderna för undervisning. Även ur en annan synpunkt är denna utbildning dyrbar i u-länderna. Lewis framhåller, att det i löpande priser skulle kosta omkring 0,8 % av nationalinkomsten för att ge alla barn i Förenta staterna åtta års grundskoleutbildning. Motsvarande siffra skulle i Jamaica uppgå till 1,7 %, i Ghana till 2,8 % och i Nigeria till 4,0 %. Den viktigaste förklaringen till dessa differenser är lärarlönerna i förhållande till per capitainkomsten: i Förenta staterna uppbär en grundskolelärare en lön motsvarande 1 1/2 gånger nationalinkomsten per capita, medan en sådan lärare i Nigeria får en lön som uppgår till 7 gånger per capitainkomsten (även om lärarlönerna ligger lågt i förhållande till lönerna för andra kvalificerade yrken).

Medianutgifterna i de afrikanska länderna för alla typer av utbildning på secondary school-nivå uppgår till omkring 25 % av de totala utgifterna över driftsbudgeten för undervisning. Även här är lärarlönerna ett problem. Kostnaderna för en secondary school-lärare uppgår i Nigeria till 30 gånger nationalinkomsten per capita mot endast 2 gånger i Förenta staterna. Trots det skulle emellertid de löpande kostnaderna i Nigeria för att ge undervisning på denna nivå åt 5 % av den aktuella åldersgruppen endast uppgå till något mindre än 1 % av nationalinkomsten.

En stor procent av de secondary schools som finns i Afrika är internatskolor, och det är väsentligt dyrare att bygga sådana än vanliga skolor. Orsaken till att de afrikanska staterna i så stor utsträckning anser sig tvungna att bygga internatskolor är, att det krävs en befolkning på omkring 70 000 för att rekrytera 500 elever. Eftersom mycket få afrikanska städer har en så stor befolkning inrättas i stället internatskolor. Lewis invänder emellertid att man dels kan bygga fler skolor för färre elever i stället för en internatskola, dels kan man med hjälp av skolskjutsar vidga skolornas rekryteringsområden. Den senare möjligheten begagnas, enligt Lewis, av någon anledning nästan inte alls i Afrika.

Samtliga utgifter för internatskolor i u-länderna kan emellertid inte betraktas som direkta utbildningskostnader. En förutsättning för att eleverna verkligen effektivt skall kunna tillgodogöra sig undervisningen är att de

får en ordentlig kost, kläder och läkarvård samt att deras studier står under en allmän övervakning. Allt detta ingår i kostnaderna för internatskolorna.

Eftersom det är relativt få u-länder, som har universitet och högskolor, är det svårare att ange, hur stor del av de statliga anslagen till undervisning som går till denna sektor. Vidare finansieras den högre utbildningen inte sällan till stor del på annat sätt än genom anslag över statsbudgeten. Det förefaller emellertid som om exempelvis de afrikanska universiteten skulle vara oproportionerligt dyra. I Storbritannien är kostnaderna för ett universitet ca 60 000 kronor per år och lärare. Motsvarande siffra för de universitet som finns i förutvarande brittiska besittningar i Afrika är omkring 100 000 kronor. En stor del av lärarna vid dessa institutioner är nämligen utlänningar, som kräver högre lön och andra förmåner. Slutligen är kapitalkostnaderna för dessa universitet inte sällan onödigt höga på grund av att de inte förlagts till större städer utan placerats på landsbygden eller i mindre orter. Lewis beskriver de afrikanska universiteten som »de dyraste universiteten i världen utanför Nordamerika», och han beräknar att vid alla de universitet som grundats i Afrika efter kriget har kostnaderna per student varit 3 till 5 gånger större än vid universiteten i Europa.¹

Någon beräkning av de totala kostnaderna för att inrätta samtliga de universitetsplatser, som enligt Bos' och Tinbergens uträkningar behövs 1970, finns inte tillgänglig. Däremot räknar Tinbergen med att det kostar ca 50 000 kronor för att utbilda en student i naturvetenskap eller teknologi. Det innebär att de enligt honom erforderliga universitetsplatserna i dessa ämnen skulle kosta omkring 30 miljarder kronor, alternativt omkring 38 miljarder kronor. Denna summa beräknas emellertid endast utgöra mellan 2 % och 3 % av det totala belopp som fram till 1970 kommer att investeras i u-länderna. Tinbergen drar därför slutsatsen att det förefaller som om skapandet av denna kader av högt kvalificerad arbetskraft inte möter några större finansiella problem.²

4. Lärare

Även om de finansiella problemen i samband med den tidigare skisserade utvecklingen av undervisningssektorn i u-länderna blir svåra att lösa, är de knappast av samma storleksordning som de personella. Det kommer att krävas ett mycket stort antal nya lärare, om det över huvudtaget skall finnas några möjligheter att utvecklingen skall gå i önskvärd riktning och i den takt som krävs.

Eftersom det är förenat med särskilda svårigheter att uppskatta hur snabbt grundskoleutbildningen bör utvecklas, är det mycket osäkert, hur många grundskolelärare som u-länderna kommer att behöva. Skillnaden

¹ Lewis: *Priorities for Educational Expansion*. OEEC. DAS/PD/61.4.1961.

² *The Global Demand for Education in the Underdeveloped Countries*. OEEC. DAS/PD/61.6.1961.

mellan förhållandena i olika u-länder är, som tidigare framgått, också mycket stora.

Det gäller emellertid inte bara att utbilda nya lärare. Även de nuvarande lärarna måste ägnas speciell uppmärksamhet. Deras utbildning varierar mycket — i många fall är den klart otillräcklig för att inte säga obefintlig. För några år sedan hade exempelvis endast omkring 10 % av de infödda lärarna i Etiopien gått igenom den åttaåriga grundskolan. Inom UNESCO fäster man därför stor vikt vid vidareutbildning av lärare i u-länderna.

Flera försök har även gjorts för att närmare uppskatta behovet av lärare på secondary school-nivå i u-länderna. Bos¹ utgår från de beräkningar som han gjort över elevantalet i secondary schools 1970. Han antar vidare, att en tredjedel av den nuvarande lärarkåren måste förnyas under perioden fram till 1970 samt att relationstalet lärare—elev är 1:30 för de nya lärare som krävs.

Nettobehovet av nya lärare beräknar han genom att dividera skillnaden mellan elevantalet 1970 och 1958 med 30. Bruttobehovet beräknas sedan genom att till den så erhållna siffran addera en tredjedel av antalet lärare 1958. Bos kommer på så sätt fram till att lärarkåren för secondary schools till 1970 behöver ökas med omkring 50 %, vilket medför att ytterligare 730 000 lärare måste utbildas.

Uppskattningen vilar på Bos' beräkningar av elevantalet i secondary schools år 1970, och dessa är som tidigare nämnts beroende av flera osäkra faktorer. Bos' metod innebär vidare, att han tvingas räkna med två olika relationstal för förhållandet lärare—elever: ett för nettobehovet och ett annat för bruttobehovet. Det senare vilar dels på relationstalet för nettobehovet dvs. 1:30, dels på det relationstal som gällde 1958. Eftersom det senare talet är lägre än 1:30 blir siffran för det totala lärarbehovet 1970 högre än vad den annars skulle bli. Men även med denna reservation i minnet måste lärarbehovet 1970 vara utomordentligt stort.

De lärare som skall undervisa på secondary school-nivå produceras i första hand av universiteten och olika typer av lärarskolor. Utbildningskapaciteten vid dessa institutioner måste kraftigt ökas, om behovet av lärare skall kunna fyllas. Bos understryker särskilt nödvändigheten av att elevantalet vid lärarskolorna stiger mycket snabbt.

För att så skall kunna ske fordras emellertid inte bara att det går att rekrytera ett tillräckligt stort antal lärarkandidater, utan även att det finns tillräckligt med lärare för lärarskolorna. Möjligheten att höja elevantalet i secondary schools i den takt som krävs kommer till sist att bli beroende på möjligheten att förse u-länderna med lärare för lärarskolorna. Eftersom dessa länder har utomordentligt små möjligheter att själva ställa dessa lärare till förfogande, måste de komma från de utvecklade länderna. Bos räknar

¹ The Global Demand for Higher and Secondary Education in the Underdeveloped Countries in the Next Decade. OECD. DAS/PD/61.14.1961.

med att det är nödvändigt för dessa länder att »exportera» mellan 8 000 och 10 000 lärare för u-ländernas lärarskolor.

Bos har även sökt beräkna behovet av universitetslärare. Han utgår därvid från premisser liknande dem som han begagnade för att få en uppfattning av lärarbehovet för secondary schools. Hans beräkningar leder fram till att antalet universitetslärare i stort sett behöver fördubblas till 1970, vilket innebär att ytterligare 124 000 sådana lärare måste utbildas.

En stor del av dessa nya universitetslärare måste uppenbarligen rekryteras bland dem som utexamineras från universiteten under perioden 1958—1970. Om samtliga skulle rekryteras på detta sätt, skulle det vara nödvändigt att i Afrika 4,5 %, i Asien 2,5 % och i Latinamerika 5,5 % av alla utexaminerade blev universitetslärare. Dessa siffror bör ses mot bakgrund av att för närvarande mindre än 1 % av studenterna efter avlagda examina blir universitetslärare. Dessutom bör det understrykas, att det inte enbart behövs lärare. För att undervisningen skall kunna expandera krävs det också ett mycket stort antal kvalificerade assistenter.

Att öka antalet universitetslärare med omkring 120 000 inom den närmaste tioårsperioden är, enligt Bos, en uppgift som u-länderna omöjligen kan lösa med hjälp av sina egna resurser och han understryker, att detta problem är i trängande behov av allvarlig uppmärksamhet från berörda regeringars och internationella organisationers sida.

5. Speciella problem

Den högt utbildade arbetskraft som finns i u-länderna använder ofta inte sina kunskaper på ett effektivt sätt. I stor utsträckning tvingas de utföra arbetsuppgifter, som även mindre kvalificerad personal skulle kunna lösa. Bristen på arbetskraft med utbildning på mellannivån är nämligen genomgående ännu mycket större än bristen på högt utbildade. Dessutom händer det inte sällan att de som exempelvis fått en kvalificerad jordbruksutbildning eller lärarutbildning efter examen söker sig till yrken som inte har med deras utbildning att göra. Att ha examen — oavsett vilken — har i u-länderna ett egenvärde och en social betydelse, helt bortsett från om kunskaperna någonsin kommer till användning.

Den nuvarande undervisningskapaciteten är i allmänhet inte effektivt utnyttjad. De tillgängliga resurserna i form av lärare, lokaler, böcker etc. skulle kunna användas bättre. Nya undervisningsmetoder och en högre arbetstakt kunde i många fall bidra till att väsentligt öka kapaciteten. J. Vaisey¹ räknar med att det skulle vara möjligt att höja produktiviteten med minst en femtedel endast genom en rationell användning av existerande resurser.

¹ Some of the Main Issues that must be Faced in the Strategy of Educational Supply. OEEC. DAS/PD/61.1.1961.

På alla undervisningsnivåer råder det i u-länderna brist på undervisningsmaterial, bl. a. är behovet av läroböcker stort. Bristen gäller både antalet och kvaliteten — de läroböcker som finns är mycket ofta skrivna för elever från de utvecklade länderna. Både undervisningen och läroböckerna måste »dekoloniseras» och t. ex. »afrikaniseras» för att svara mot behoven. Ofta utgör språken ett särskilt problem: det gäller att få fram läroböcker på elevernas eget språk — om deras modersmål över huvud taget har ett skriftspråk. Det kan vidare nämnas att det exempelvis i tropiska Afrika inte finns ett enda land där ett och samma språk talas i alla delar.

I de stora städerna och kustdistrikten är utbildningsmöjligheterna genomgående mycket bättre än i mindre städer och byar i inlandet. Skolproblemet i u-länderna är i stor utsträckning ett de oräkneliga små byarnas problem — och i byarna lever mycket ofta majoriteten av befolkningen. För att bättre tillgodose landsbygdsbefolkningens utbildningsbehov har det diskuterats att för lärare införa en obligatorisk tjänstgöring i byskolor innan de kan få arbete i städerna.

I de flesta u-länder är flickorna särskilt missgynnade när det gäller möjligheterna till utbildning. Undersökningar tyder på att mindre än 30 % av eleverna i de afrikanska grundskolorna är flickor. För läroverken är motsvarande siffra omkring 22 %. Delvis som en följd härav är antalet kvinnliga lärare oproportionerligt lågt. För ett antal afrikanska stater är medianvärdet för andelen kvinnliga grundskolelärare omkring 20 %. Motsvarande siffra för ett antal stater i Sydostasien är 30 % mot 87 % i Latinamerika.

I de skandinaviska länderna är omkring 57 % av lärarna i grundskolan kvinnor.

Av u-ländernas undervisningsstatistik framgår, att ett inte obetydligt antal elever slutar grundskolan redan efter ett eller ett par års skolgång trots att de skulle haft möjlighet att fortsätta. Motsvarande problem uppträder även på secondary school-nivå fast i mindre skala. Genomgående är avgångsfrekvensen bland flickorna större än bland pojkarna. Avgångsfrekvensen måste minskas om de medel som investeras i skolundervisning verkligen skall kunna utnyttjas effektivt.

För att utvecklingen av undervisningsväsendet i ett enskilt u-land skall kunna ske rationellt och ekonomiskt fordras en detaljerad planläggning. Det är i första hand nödvändigt (1) att klarlägga den rådande bristen på utbildad arbetskraft inom olika ekonomiska sektorer och analysera orsaken till denna brist, (2) att kartlägga det överskott som finns både på utbildad och utbildad arbetskraft och orsakerna till det, (3) att med utgångspunkt från en beräknad utveckling uppskatta det framtida behovet av olika typer av utbildad arbetskraft. Behovet av sådana detaljerade analyser är akut i många u-länder och internationell hjälp för att genomföra dem är nödvändig.

KAPITEL III

Internationella biståndsinsatser på utbildningsområdet

Efter den genomgång och analys av utbildningsbehovet i u-länderna som gjordes i föregående kapitel, skall i detta avsnitt lämnas en översiktlig redogörelse för de åtgärder, som på det internationella planet vidtagits eller planeras för att möta dessa behov. Först behandlas de multilaterala insatserna. Därefter sammanfattas i korthet vissa staters bilaterala hjälpverksamhet. Denna genomgång av de internationella insatserna på utbildningsbiståndets område avser att ge en bakgrund till diskussionen i de efterföljande kapitlen om svenska vidtagna och planerade åtgärder på detta område.

En beräkning av de totala insatserna för u-länderna på det tekniska biståndets område är mycket vanskelig på grund av de olika uppfattningar som existerar beträffande gränsdragningen mellan tekniskt, humanitärt, kommersiellt och finansiellt bistånd. Såsom klargjordes i proposition 1962: 100 skall dock till tekniskt bistånd hänföras alla bidrag och insatser av personella eller materiella resurser syftande till ekonomisk och social utveckling genom kunskapsöverföring. Det tekniska biståndet utgör emellertid en mindre del av vad som totalt lämnas till u-länderna.

Av tillgängliga uppskattningar för 1961 kommer man fram till en siffra av storleksordningen 10 miljarder dollar för den totala offentliga och enskilda kapitalöverföringen till u-länderna. Härav svarar OECD-området för ca 90 % eller omkring 9 miljarder dollar. Man beräknar att drygt 6 miljarder utgör offentligt bistånd medan återstående 3 miljarder överförs på privat väg. Det tekniska biståndet för OECD-kretsen kan uppskattas till ca 10 % av den totala hjälpen eller närmare en miljard dollar. Den del härav, som överföres via multilaterala organ beräknas till en fjärdedel, vilket motsvarar omkring 250 miljoner dollar. Det bör betonas att dessa siffror ej anger några exakta summor utan endast utgör ungefärliga uppskattningar av biståndsgivningens omfattning.

1. Utbildningsbistånd genom FN och dess fackorgan

Av det multilaterala biståndet på utbildningsområdet bedrivs den största delen i FN:s regi, dels genom det reguljära programmet för tekniskt bistånd, dels inom ramen för det utvidgade programmet för tekniskt bistånd (EPTA) och dels genom den s. k. Särskilda fonden. Även några av

FN:s fackorgan bedriver tekniskt bistånd, varvid framför allt de projekt som tillkommer under UNESCO:s ledning bör uppmärksammas.

FN:s generalsekreterare har nyligen i en rapport till ECOSOC föreslagit ett aktionsprogram för världsorganisationens utvecklingsdecennium (United Nations' Development Decade). Där framhålls sannolikheten av att bristen på utbildad personal, i större utsträckning än bristen på materiella och finansiella resurser, kommer att visa sig vara det största hindret för att uppnå överenskomna målsättningar. FN kommer därför att ägna stort intresse åt yrkesutbildningen i u-länderna. Lärarsituationen framhålls som det mest akuta problemet. Industrialiserade länder säges kunna ge ett väsentligt bidrag till utvecklingsdecenniet genom att utbilda flera yrkeslärare, arbetsledare etc. än vad de själva behöver och sedan ställa dessa till förfogande för multilateralt och bilateralt bistånd.

FN förmodar, att följande ändringar med avseende på prioriteter kommer att bli utmärkande för det närmaste årtiondets utveckling.

- a) Utbildningen skall i allt större utsträckning ske i u-länderna.
- b) Utbildningen skall om möjligt förläggas till nationella eller regionala skolor i stället för till ad hoc-kurser o. dyl.
- c) Eftersom möjligheter saknas att tillgodose alla önskemål måste FN:s insatser mera koncentreras till områden, där den största kumulativa effekten kan uppnås. Såsom exempel nämns bl. a. utbildning av yrkeslärare samt av mellangrupper och företagsledning inom industrin. Bristen på delutbildad personal förklaras ofta vara minst lika akut som bristen på utbildad personal.
- d) Förberedandet av systematiska utbildningsprogram, som baseras på allmänna utvecklingsplaner, vilka omfattar analyser av arbetskraftsbehov, kommer att intensifieras genom FN:s försorg.

FN:s reguljära biståndsverksamhet

Omedelbart efter kriget var FN:s hjälpverksamhet huvudsakligen inriktad på bistånd till de krigshärjade länderna, främst i Europa. Efter hand överflyttades detta intresse till länder i andra världsdelar, där problemen att råda bot på svält och analfabetism tilldrog sig ökad uppmärksamhet, allteftersom fler och fler tidigare kolonialområden erhöll nationell bestämmanderätt. Detta bistånd bekostades med medel ur medlemsnationernas årliga avgifter. Så småningom ansågs emellertid detta bistånd otillräckligt, varför man 1950 igångsatte det utvidgade program för tekniskt bistånd som finansieras genom frivilliga årliga avgifter från medlemmarnas sida. Den reguljära biståndsverksamheten existerar emellertid alltså vid sidan

av EPTA, men utgör för närvarande blott en liten del av FN:s totala insats på detta område. Det reguljära programmet är inriktat på tre områden: ekonomisk utveckling, social verksamhet och offentlig förvaltning.

På förvaltningsområdet förekommer numera också ett särskilt program för utlåning av kvalificerade förvaltningstjänstemän till u-länderna, det s. k. OPEX-programmet. Medel till denna verksamhet anslås också ur FN:s ordinarie budget.

Fördelningen 1961 av medlen mellan de olika verksamheterna inom ramen för det reguljära tekniska biståndsprogrammet framgår av nedanstående tabell:

	Milj. dollar
Ekonomisk utveckling.....	1,97
Social verksamhet	1,96
Offentlig förvaltning.....	1,00
OPEX	0,85
Summa	5,78

EPTA

En viktig del av FN:s tekniska biståndsinsatser sker inom ramen för det utvidgade programmet för tekniskt bistånd, som främst finansierar expert- och stipendiatverksamhet. Under 1961 bidrog ett 90-tal länder med sammanlagt ca 42 miljoner dollar. Av nedanstående tabell framgår vilka utfästelser som gjorts av de största bidragsgivarna till EPTA:s verksamhet 1962 och hittills utlovade eller förutsedda bidrag 1963.

	Miljoner dollar	
	1962	1963
Förenta staterna.....	18,91	21,20
Storbritannien.....	3,00	3,75
Västtyskland.....	2,62	2,62
Kanada.....	2,15	2,15
Sverige.....	1,50	2,00
Sovjetunionen.....	2,00	2,00
Frankrike.....	1,85	1,85
Danmark.....	1,74	1,88
Norge.....	0,75	0,98
Nederländerna.....	1,49	1,79
Övriga.....	8,12	8,99
Totalt	44,13	49,21

EPTA-programmet administreras av FN och fackorganen, som i allmänhet inrättat särskilda avdelningar för tekniskt bistånd. En särskild styrelse Technical Assistance Board (TAB) samordnar och fördelar anslagen till FN och fackorganen.

Karakteristiskt för EPTA-programmet är den starka koncentrationen på expertverksamheten. Genomsnittligt har dess andel av de totala anslagen hittills utgjort ca 70 %. På stipendiatverksamheten har kommit ca 20 % och på utrustning i anslutning till det tekniska rådgivningsarbetet ca 10 %.

Genom övergång 1961 från ettårsbudget till tvåårsbudget hoppades man att kunna ge ökad stadga åt EPTA-verksamheten. Det första tvåårsprogrammet som utlöpte den 31 december 1962, har resulterat i en verksamhet som ökat både i omfång och stabilitet. Man har beräknat att målsättningen att svara för 5 300 expertuppdrag då skulle ha uppfyllts. De nya staternas efterfrågan på experter inriktar sig i första hand på statistiker och ekonomer för kartläggning av de resurser, som de nya nationerna måste basera sin ekonomiska utveckling på.

Den andra delen av EPTA:s kunskapsförmedlande verksamhet utgöres av stipendieringen. Denna består antingen av individuella bidrag för studier vid utländska skolor eller av hjälp till upprättandet av kollektiv utbildning i hemlandet. Under 1961 studerade ett antal av ca 2 700 stipendiater inom ramen för detta program vid utländska universitet och fackskolor (i Sverige ca 200). Det har emellertid visat sig, att utbildningseffekten blir större och utbildningskostnaden per individ lägre, om undervisningen förläggs till utbildningscentra inom u-länderna. För närvarande bidrar EPTA till 95 nationella och 24 regionala utbildningsinstitutioner på permanent basis och till 22 temporära centra. Värdländerna svarar för nära $\frac{2}{3}$ av den totala kostnaden medan EPTA betalar återstoden. För mer specialiserade studier fyller emellertid den individuella stipendieringen ett behov och skall därför bibehållas som ett komplement till den kollektiva utbildningen. En påtaglig förskjutning har dock ägt rum från individuell till kollektiv utbildning i större skala.

En förändring har även skett beträffande den geografiska fördelningen av biståndet till fältprojekt, framför allt därigenom att Afrika tilldelas en växande andel av denna hjälp. Sedan 1956 har Afrikas andel mer än tredubblats. År 1961 var fördelningen av hjälpen på geografiska regioner som följer:

Afrika	29 %	Latinamerika	22 %
Fjärran Östern	28 %	Mellersta Östern	16 %
		Europa	5 %

Särskilda fonden

En väsentlig förstärkning av FN:s biståndsinsatser åstadkoms genom bildandet 1959 av den Särskilda fonden. Dess verksamhet koncentreras på s. k. förinvesteringar. För att verkliga investeringar skall kunna komma igång i u-länderna fordras närmare kunskaper om respektive länders kon-

kreta utvecklingsmöjligheter. Vidare krävs att funktionsdugliga samhällsinstitutioner skapas som kan administrera den ekonomiska utvecklingen. De förinvesteringar som tillkommer under fondens ledning består därför i huvudsak av att man systematiskt kartlägger de potentiella kapitalskapande tillgångar som finns i länderna. Därtill skolas teknisk och administrativ personal. Det har på senaste tiden blivit allt vanligare att EPTA-experten gör en första preliminär undersökning, som sedan följs upp av mer omfattande insatser i fondens regi.

Liksom beträffande EPTA är bidragen till denna fond frivilliga. För 1962 utfäste sig medlemsländerna att tillskjuta 60 milj. dollar. Några av de största bidragsgivarna för 1962 och 1963 (hittills gjorda utfästelser) framgår av nedanstående tabell.

	Miljoner dollar	
	1962	1963
Förenta staterna.....	25,40	29,00
Storbritannien.....	5,00	6,25
Sverige.....	5,00	5,25
Västtyskland.....	4,88	4,88
Nederländerna.....	2,56	3,84
Kanada.....	2,35	2,35
Indien.....	2,06	2,15
Norge.....	1,33	1,96
Danmark.....	1,16	1,30
Övriga.....	10,32	12,07
Totalt	60,06	69,05

Fondens styrelse fattar beslut om varje projekt och om de närmare riktlinjerna för verksamheten. Det praktiska genomförandet överlätes emellertid till fackorganen, som får tjänstgöra som entreprenörer. Fonden betalar således en viss summa till ett visst projekt och ställer icke, såsom fallet är med EPTA, en rund summa till fackorganets förfogande utan närmare kontroll av medlens användning.

Fondens insatser koncentreras till ett mindre antal större projekt. Dessa projekts kostnader överstiger regelmässigt 250 000 dollar. De mottagande länderna svarar från början själva för ca 60 % av kostnaden, medan fonden bidrar med resten. Mottagarländerna övertar småningom hela ansvaret, både ekonomiskt och organisatoriskt, för den fortsatta utvecklingen av projektet. Verksamheten bygger således på principen om hjälp till självhjälp.

Det är främst tre olika typer av projekt, som finansieras genom fonden.

- (1) Undersökningar i syfte att upptäcka potentiella kapitalskapande tillgångar såsom mineralfyndigheter, vattenkraft m. m.
- (2) Tillämpad forskning för att förbättra metoderna inom t. ex. jordbruk och skogsbruk.
- (3) Yrkeskoleutbildning och teknisk utbildning.

Det t. o. m. 1962 anslagna beloppet på 173 miljoner dollar har fördelats på följande sätt:

Geologiska och andra undersökningar	59 milj.	35 %
Tillämpad forskning	40 milj.	23 %
Utbildning av yrkeslärare, tekniker m. m.	69 milj.	40 %
Allmän utvecklingsplanering	5 milj.	2 %

De utbildningsprojekt, som fonden svarar för, koncentreras till skolning av lokala yrkeslärare samt till högre teknisk utbildning. På yrkesskoleområdet dominerar hantverksutbildningen, medan på den mer tekniska sidan utbildning äger rum av ingenjörer, arkitekter och agronomer. Däremot har fonden hittills ej engagerat sig för projekt med utbildning i stor skala på grundskole- eller secondary school-nivå.

Som exempel på de projekt som fonden bidrar till kan nämnas det centrala utbildningsinstitutet i Calcutta. Där skall under en fyraårsperiod utbildas 400 instruktörer i 15 yrken (mekaniker, rörmokare m. fl.) samt 2 400 hantverksinstruktörer. Dessa nyutbildade instruktörer skall sedan i sin tur undervisa en del av de 770 000 hantverkare, som erfordras enligt Indiens nuvarande femårsplan.

UNESCO

Såsom FN:s fackorgan för undervisning, vetenskap och kultur har UNESCO under årens lopp igångsatt en mångfald projekt. Man har hittills i viss utsträckning koncentrerat sin verksamhet på utbildning av lärare och uppriktande av regionala forskningscentra. Här skall endast beröras ett par av de projekt på undervisningens och utbildningens område som UNESCO svarar för i u-länderna. Kostnaderna för UNESCO:s verksamhet bestrides dels genom de årliga bidragen från medlemsstaterna, dels genom anslag från andra FN-organ såsom EPTA och Särskilda fonden.

Som exempel på vad som utföres i UNESCO:s regi för att höja bildningsnivån i u-länderna kan först nämnas i det s. k. CREFAL-projektet. År 1951 förlades ett regionalt latinamerikanskt centrum till en av de mest underutvecklade delarna av Mexico. Man avsåg att dels utbilda lärare i vuxenutbildningsteknik inom lantbruk, hantverk och kommunalorganisation, dels skapa och utpröva nya pedagogiska hjälpmedel. Under de år som detta centrum har existerat har mer än 500 specialister utbildats. Många av dessa tjänstgör nu som administrativa direktörer i olika latinamerikanska länders undervisningsdepartement eller som ledare för internationella utbildningsprojekt i Latinamerika. Ett liknande regionalt centrum med undervisning på arabiska öppnades år 1953 i Sirs-El-Layyan i Egypten.

I Addis Abeba hölls i maj 1961 en konferens rörande undervisningens ut-

veckling i Afrika, gemensamt anordnad av UNESCO och den Ekonomiska Kommissionen för Afrika (ECA), med deltagande av ett fyrtiotal afrikanska och fem europeiska stater. Konferensen fastställde en korttids- och en långtidsplan för att möta det enorma behovet av ökad undervisning. Korttidsplanen för tiden fram till 1965 avser en årlig ökning av grundskolerekryteringen med 5 % och en höjning på secondary school-nivån från nuvarande 3 % till 9 % av åldersgruppen år 1965. Den 20-åriga långtidsplanen fram till 1980 förutsätter genomförandet av allmän, obligatorisk och kostnadsfri grundskola i hela Afrika, en ökning av secondary school-utbildningen till att omfatta 30 % av eleverna som gått ut grundskolan samt högskoleutbildning, till största delen förlagd till Afrika, för 20 % av dem, som genomgått secondary schools.

Som ett led i realiserandet av dessa planer genomför UNESCO ett »Emergency Programme» för Afrika, vilket finansieras genom frivilliga bidrag från UNESCO:s medlemsstater. Programmet har koncentrerats till insatser på fyra områden:

- (1) Uppskattning av undervisningsbehoven i de afrikanska staterna genom utskickande av planeringsdelegationer på staternas egen begäran.
- (2) Rekrytering av utländsk lärarkraft och utbildning av inhemska lärare.
- (3) Skolbyggnadsverksamhet, forskning rörande lokala byggnadsmaterial, samt
- (4) Framställning av och forskning rörande skolböcker och undervisningsmateriel.

I UNESCO:s regi har regionala konferenser rörande undervisningen hållits även i Asien och Latinamerika. Ett s. k. »major project» har sedan 1955 ägnats åt grundskolans utveckling i Latinamerika. En konferens i Santiago de Chile i mars 1962 drog upp planer för hela undervisningssystemet.

Den vid en konferens i Karachi i december 1959 av 17 asiatiska stater antagna s. k. Karachi-planen, som förutser kostnadsfri 7-årig obligatorisk grundskoleutbildning, planeras vara genomförd i Asien år 1980. Den kompletterades med rekommendationer beträffande secondary school- och universitetsutbildning vid ett möte i Tokyo i april 1962.

UNESCO beslöt 1962 att ett Internationellt institut för koordinering och främjande av undervisningsplanering skall upprättas i Paris i samråd med Världsbanken, andra FN-organ och intresserade universitet och organisationer. Institutet kommer att hålla kurser, seminarier och symposier för undervisningsplanerare, ekonomer och andra personer engagerade inom nationella planeringsorgan, framför allt från u-länderna.

Övriga fackorgan

Bland de insatser för u-länderna på utbildningsområdet som sker i de övriga fackorganens regi skall här endast i korthet nämnas något om verk-

samheten inom International Labour Organization (ILO) och inom Food and Agricultural Organization (FAO). Finansieringen av dessa organs biståndsinsatser sker med medel dels ur ordinarie anslag, dels från EPTA, Särskilda fonden m. fl. organ.

ILO, som arbetar med alla slags arbetskraftsproblem, har en stor del av sin verksamhet inriktad på yrkesutbildning. Ca 40 % av organisationens biståndsmedel användes till detta. Ett stort antal läroanstalter planeras i olika latinamerikanska länder, Mindre Asien, Bortre Asien och Afrika. Dessa utbildningsprojekt omfattar såväl allmän som yrkes- och specialistundervisning. Prioritet ges åt träning av instruktörer och annan lärarpersonal. För närvarande har *ILO* ett antal experter, som arbetar med projekt rörande rekrytering, yrkesutbildning, socialvård och fackföreningsadministration.

ILO arbetar numera i stor utsträckning på uppdrag av Särskilda fonden. För elva nya projekt som tillkom under 1960 i fondens och *ILO*:s regi var den geografiska fördelningen följande: fyra vardera i Bortre Asien och Mellersta Östern, två i Afrika och ett i Latinamerika. Som exempel på denna verksamhet kan nämnas ett yrkesutbildningsinstitut i Nigeria och ett institut för utbildning av instruktörer och förmän inom industri och jordbruk i Senegal.

Ett uppmärksammat projekt är det under *ILO*:s ledning bildade institutet för studier rörande arbetsproblem, vilket förlagts till Genève. Där bedrivs bl. a. utbildning av funktionärer inom arbetsmarknadens olika sektorer.

FAO, som sysslar med problem i samband med utveckling inom jordbruk, skogsbruk och fiske, inkluderar i sitt tekniska bistånd en anseelig expertverksamhet samt viss yrkesutbildning. *FAO* skickar sina experter som instruktörer för att biträda u-länderna med planering och igångsättning av odlingsföretag m. m.

Under 1960 erhöll *FAO* anslag från EPTA med 8,5 miljoner dollar till finansiering av bl. a. expertverksamheten. *FAO* tjänstgör också som verkställande organ för projekt i Särskilda fondens regi. En stor del av *FAO*:s tekniska bistånd finansieras på detta sätt. Fram till slutet av 1960 var *FAO* engagerat i 49 dylika projekt som kostade sammanlagt 34 miljoner dollar.

Under 1961 lade *FAO* upp en särskild budget för utbildning i Afrika. Detta Afrika-program omfattar bl. a. startande av jordbruksutbildning vid nyinrättade nationella utbildningsinstitut.

Världsbanken och Internationella valutafonden

Världsbankens huvuduppgift, långivningen, kombineras ofta med teknisk hjälp. Denna omfattar till största delen kartläggning och analys av de ekonomiska förutsättningarna i låntagarländerna. Experter utarbetar ingående

studier över berörda länders resurser och möjligheter. Många investeringsprojekt har föregåtts av dylika undersökningar. Banken anordnar även utbildning i form av årliga sexmånaders kurser rörande den ekonomiska utvecklingens problematik. Dessa kurser är huvudsakligen avsedda för högre förvaltningstjänstemän från u-länderna.

Förutom rent finansiella transaktioner ägnar sig Internationella valutafonden bl. a. också åt viss rådgivande verksamhet. Dessutom anordnar fonden vidareutbildning för u-ländernas förvaltningstjänstemän i finans- och valutapolitiska frågor.

2. *Annat multilateralt utbildningsbistånd*

Vid sidan av FN:s insatser förekommer även andra multilaterala hjälpaktioner på utbildningens område. Av dessa skall här endast kortfattat redogöras för några av de viktigaste.

OECD

En av OECD:s tre huvuduppgifter gäller samarbete mellan medlemsländerna rörande utvecklingshjälpen. En första uppgift har varit att undersöka vilka resurser som OECD-länderna ställt till u-ländernas förfogande. Arbetet inom OECD på att öka, rationalisera och samordna hjälpen från industri-länderna till u-länderna omhänderhas speciellt av den s. k. Development Assistance Committee (DAC).

På amerikanskt initiativ beslöts 1962 att inom OECD:s ram upprätta ett internationellt institut — »Development Center» — för studium och forskning rörande u-ländernas ekonomiska behov och för dokumentation rörande dessa problem.

EEC

En särskild utvecklingsfond har upprättats inom EEC för att bidra till investeringar och tekniskt bistånd åt associerade u-länder. Under perioden 1958—1962 har fonden disponerat 581 miljoner dollar för dessa ändamål. Prioritet ges åt infrastrukturella investeringar i dessa staters näringsliv, men betydande hjälp ges också på utbildningens område. Fonden bidrar till forskning, stipendiering och seminarier rörande medlemmarnas jordbruks- och industriproblem.

Organization of American States

Organization of American States (OAS) omfattar samtliga republiker i Nord-, Mellan- och Sydamerika utom Kanada och Kuba. Den ägnar sig åt

frågor av försvarspolitisk, social, juridisk och kulturell natur. I en programförklaring från år 1960 uttalades, att organisationen dessutom skall bedriva forskning kring ekonomiska planeringsproblem och utbildningsprojektering. Ett tioårsprogram för utbyggnad av Latinamerikas utbildningsväsen har framlagts i Förenta staternas stora biståndsprjekt »Alliance for Progress».

En särskild kommitté för utbildningsverksamhet samarbetar med UNESCO i CREFAL-projektet. Denna kommitté administrerar också i Venezuela ett »Inter-American Rural Education Center», som skapades 1954. Detta centrum, som helt skall övertas av Venezuelas regering, bedriver utbildning i bl. a. administration och kontroll av utbildningssystem, jordbruksutbildning och hälsovård. 1960 utbildades här 61 elever varav 46 på stipendier från OAS och 15 från UNESCO.

Gemensamt nordiskt bistånd

Efter ett initiativ från Nordiska rådet har samarbete inletts mellan de nordiska staterna i syfte att hjälpa u-länderna. En särskild ministerkommitté har tillsatts för detta ändamål.

Ministerkommittén har vidtagit förberedande åtgärder för ett fältprojekt i Tanganyika. I en första etapp avses insatsen komma att omfatta en secondary school, ett jordbruksinstitut och en hälsovårdscentral. Man har också diskuterat att i de nordiska länderna upprätta särskilda regionala institut för dokumentation och forskning rörande u-ländernas problem. Ett resultat av dessa diskussioner har upprättandet av Nordiska Afrika-institutet vid Uppsala universitet utgjort.

Colombo-planen

Vid en konferens 1950 i Colombo på Ceylon mellan Brittiska samväldets utrikesministrar avtalades, att en gemensam insats skulle göras för att bistå en rad länder i Syd- och Sydostasien för att påskynda deras ekonomiska utveckling. Givarländer var främst Storbritannien, Kanada, Australien och Nya Zeeland; sedermera har även Förenta staterna slutit sig till dem. Ursprungligen var hjälpen avsedd för Indien, Pakistan, Ceylon och Malaya, men denna krets utvidgades snart och kom att omfatta så gott som alla icke kommunistiska stater i Bortre Asien. Eftersom Colombo-planen inte förfogar över någon gemensam fond, kan biståndet på sätt och vis sägas ha bilateral karaktär. Å andra sidan har denna hjälp organiserats genom en samfällid plan, som omfattar en rad stater, varför den här tagits upp som multilateral. För varje mottagarland har uppgjorts sexårsplaner för den ekonomiska utvecklingen. Dessa har sedermera ersatts av femårsplaner. I dessa gjordes vissa prioriteringar av önskvärda åtgärder och investeringar, som sedan

resulterade i bilaterala avtal om tekniskt och finansiellt bistånd. Varje år utges en rapport, där de olika avtalen inom planens ram redovisas tillsammans med övrigt bistånd, som under året kommit de hjälpmottagande Colombo-staterna till del.

Fram till 1961 hade inom planens ram följande ekonomiska hjälp lämnats av de fyra ursprungliga givarländerna:

	Miljoner dollar	
	Totalt	Därav tekn. bistånd
Storbritannien.....	549	21
Australien.....	87	14
Kanada.....	332	13
Nya Zeeland.....	30	5

Inom ramen för denna hjälp har ett stort antal experter skickats till ifrågavarande länder. Därtill pågår omfattande stipendiatverksamhet. Fram till 1960 hade de fyra största givarländerna delat ut nära 10 000 stipendier och utsänt omkring 1 350 experter.

Fria fackföreningsinternationalen och Internationella kooperativa alliansen

Fria fackföreningsinternationalen (ICFTU) och Internationella kooperativa alliansen (ICA) lämnar betydelsefullt bistånd i de utbildningsfrågor, som berör samhällsorganisationerna.

ICFTU:s internationella fackliga hjälpverksamhet omfattar till stor del utbildningsbistånd. Betydande belopp har använts för skapandet av yrkesskolor för algeriska flyktingar i Tunisien och Marocko. Facklig utbildningsverksamhet bedrivs på flera platser i Afrika såväl i fransk- som engelsktalande regioner. I Asien grundades 1953 en facklig skola i Calcutta. För Latinamerikas del planeras en utökning av den fackliga utbildningen. Hittills har utbildningshjälpen i denna världsdel bedrivits i form av ambulerande kurser.

ICA:s multilaterala tekniska biståndsverksamhet har hittills varit av begränsad räckvidd jämfört med *ICFTU:s* utbildningsprogram. De största projekten har utförts genom att Kooperationen i enskilda länder har svarat för startandet av utbildningscentra i u-länder. Så har t. ex. svensk Kooperation i New Delhi grundat ett studiecentrum för Sydostasien. Men på *ICA:s* tekniska biståndsprogram står även multilateralt stödda projekt såsom t. ex. upprättandet av utbildningscentra i Afrika och Latinamerika.

3. Bilateralt utbildningsbistånd

Flertalet industriländer lämnar bilateralt tekniskt bistånd till u-länderna i en eller annan form. Denna hjälp är i allmänhet avsevärt mer omfattande än det multilaterala biståndet. Man beräknar att 90 % av den totala kapitalöverföringen är av bilateral karaktär. Då räknar man med, att all hjälp, som icke administreras av internationella organisationer, är bilateral. Man betraktar således exempelvis biståndet inom Colombo-planens ram som bilateralt. Det totala värdet av det tekniska bistånd som lämnas direkt av enskilda nationer uppskattas för närvarande till mellan 600 och 700 miljoner dollar per år. Dessa uppskattningar är emellertid, såsom tidigare påpekats, mycket osäkra på grund av definitionssvårigheter och bristfällig statistik.

Förenta staterna

Den största bidragsgivaren är Förenta staterna, vars bilaterala tekniska bistånd uppgick till 178 miljoner dollar under 1961. Som jämförelse kan nämnas att detta lands anslag till multilateralt tekniskt bistånd för samma tid uppgick till 34 miljoner dollar, medan de totala insatserna för utvecklingshjälp uppgick till ca 2 miljarder dollar.

Förenta staternas verksamhet för tekniskt bistånd till u-länderna kallas ofta i dagligt tal »point-four»-programmet efter den plan för hjälp som framlades år 1949 av president Truman. Två år senare slogs de olika militära, ekonomiska och tekniska hjälpprogrammen samman under en beteckning, »programmet för ömsesidig säkerhet». År 1955 reorganiserades administrationen av u-landshjälpen och kom under ett nybildat organ, International Cooperation Administration (ICA), som ingick i utrikesdepartementet. År 1961 upprättades åter ett nytt organ för u-landshjälpen, Agency for International Development (AID). AID ersätter den rad av organ, som tidigare administrerat biståndet. Härigenom avser man att skapa en enhetlig administration och ledning av u-landshjälpen.

Den amerikanska bilaterala hjälpen omfattar en rad fältprojekt, som spänner över vidast tänkbara verksamhetsområden. I ett flertal u-länder bedrivs lärarutbildning genom förmedling av amerikanska lärarhögskolor, likaså utbildning och forskning inom jordbruket samt rådgivning och yrkesutbildning på olika tekniska områden.

Ett utmärkande drag för den amerikanska biståndsverksamheten är, att de egna universiteten och vetenskapliga institutionerna samt enskilda företag såsom konsulterande ingenjörsfirmor och entreprenadföretag, i stor utsträckning anlitas för självständiga uppgifter.

Under år 1960 utsändes 6 000 experter till olika fältprojekt i u-länderna. Samtidigt studerade över 8 000 stipendiater från dessa länder i Förenta

staterna och ytterligare ett betydande antal i andra industriländer på amerikansk bekostnad.

Storbritannien

Det totala offentliga brittiska biståndet till u-länderna har under senare år väsentligt ökats och uppgick år 1961 till 480 milj. dollar. Därav utgjordes ungefär 460 milj. dollar av bilateral hjälp. Drygt tio procent av detta senare belopp beräknas ha använts för tekniskt bistånd. En icke ringa del av hjälpen förmedlas inom ramen för Colombo-planen. Till länderna i södra och sydöstra Asien har Storbritannien sålunda mellan åren 1951 och 1960 bidragit med ca 19 miljoner dollar i form av tekniskt bistånd, varav drygt 7 milj. dollar har gått till stipendier för utbildning i Storbritannien. 4,5 milj. dollar har tagits i anspråk för experter på fältet och drygt 1,5 milj. för utrustning.

Fram till 1961 administrerades såväl kapitalhjälp som tekniskt bistånd av utrikes-, samväldes- och kolonialministerierna. Detta år inrättades emellertid ett nytt departement för det tekniska biståndet, Department of Technical Cooperation. Därigenom hoppades man framför allt uppnå en bättre samordning av den hittills administrativt ganska splittrade brittiska hjälpen på utbildningsområdet. Ståndpunktstaganden, som gäller allmänpolitiska aspekter på u-landshjälpen liksom också alla frågor rörande det finansiella biståndet, kvarligger dock inom de tre utrikesministerierna jämte finansministeriet.

Bland större fältprojekt på utbildningsbiståndets område, som Storbritannien bidrar till, kan nämnas ett institut för utbildning av inhemsk personal till ett stålverk i Durgapur i Indien. I samband med stålverkets uppförande lämnades f. ö. finansiellt bistånd i form av krediter på ca 100 milj. dollar. Genom Storbritanniens medverkan utbildas vidare teletekniker i Pakistan. I Iran har Storbritannien bidragit med bl. a. personal och utrustning till ett atomforskningsinstitut i Teheran. På Ceylon har man upprättat yrkesskolor, i Vietnam ett universitet och i Cambodja en medicinsk högskola.

Frankrike

Totalsiffran för Frankrikes offentliga bilaterala bistånd år 1961 låg i närheten av 900 milj. dollar. Denna hjälp tillföll i huvudsak de afrikanska stater, som tidigare tillhört det franska samväldet. Hur mycket därav som faller på tekniskt bistånd går ej att exakt urskilja. Emellertid kan noteras, att 58 milj. dollar anslagits för forskning, geologisk prospektering, teknisk utbildning o. d. i nämnda afrikanska stater. Vidare har 47 milj. dollar reserverats för skolor, sjukhus och andra sociala inrättningar i dessa länder. Utgifterna för expert- och stipendiatverksamhet uppgick år 1961 till 133 milj. dollar.

Under 1959 studerade 6 000 u-landsstudenter i Frankrike på franska statsstipendier eller med bidrag från regeringarna i f.d. franska besittningar.

Antalet franska experter som sänds ut till dessa u-länder är mycket stort. Man uppskattar deras antal för år 1962 till cirka 9 000. Experternas arbete kan hänföras till ett stort antal verksamhetsområden.

För att komplettera bilden av det franska bilaterala tekniska biståndet bör också nämnas, att Frankrike inom ramen för sin u-landshjälp för år 1962 anslog 20 milj. dollar för teknisk hjälp till en rad andra länder än de som tidigare berörts, bl. a. till Marocko, Tunisien, Laos, Vietnam, Cambodja, Grekland, Turkiet och vissa latinamerikanska stater. Som exempel på omfattningen av denna hjälp kan nämnas, att under 1961 över 1 000 stipendier utdelades till dessa länder samt att 4 500 experter och 6 400 lärare ställdes enbart till Marockos och Tunisiens förfogande.

Västtyskland

Årsanslaget till bilateralt tekniskt bistånd uppgick år 1962 i Västtyskland till drygt 40 milj. dollar av en summa på närmare 650 miljoner dollar, som det totala offentliga biståndet — inklusive krediter — omfattade. Inom ramen för sin bilaterala hjälp har Västtyskland bl. a. upprättat 84 utbildningsanstalter i u-länderna. Omkring 500 experter och rådgivare har ställts till ländernas förfogande. För närvarande vistas ca 14 000 u-landsstudenter vid tyska universitet. Härtill kommer omkring 10 000 industripraktikanter som får viss utbildning vid västtyska företag.

Nederländerna

Nederländerna intar i förhållande till sin storlek och sina ekonomiska resurser en ledande ställning bland världens givarnationer. För 1962 upptog den holländska statsbudgeten ett belopp av 85 milj. dollar till utvecklingshjälp, vilket fördelade sig ungefär lika på multilaterala och bilaterala insatser.

För det bilaterala tekniska biståndet anvisades för år 1962 830 000 dollar varav 415 000 dollar avsågs för expertprogram, 140 000 dollar för stipendier och ca 280 000 dollar för fältprojekt. Dessa senare utgöres av två torrläggningsprojekt i Grekland och Indien, en fabrik i Libyen och ett utbildningsinstitut i Indien. Nederländerna mottog 441 u-landsstudenter 1961.

Danmark och Norge

Danmarks och Norges u-landsbistånd företer ungefär samma huvuddrag som den svenska verksamheten. Det omfattar relativt stora bidrag till FN-programmet för tekniskt bistånd. Dessa bidrag har på sistone höjts betydligt.

För budgetåret 1962 ökade Norge sina totala anslag till u-landshjälpen

från ca 400 000 dollar (1961) till drygt 540 000 dollar. Härav beräknades ca 100 000 dollar åtgå till det bilaterala fiskeriprojekt Norge bedriver i Kerala i Indien. Projektet avser att förbättra fisket på Indiens västkust. En viktig sida av projektet är den fisketekniska forskning som bedrivs i samband med verksamheten.

Danmark anslog för år 1962 sammanlagt 300 000 dollar till u-hjälp mot 200 000 dollar året innan.

Öststaterna

Det sovjetiska bilaterala tekniska biståndet är som regel förknippat med vissa industriprojekt och består framför allt i utbildning av ingenjörer och arbetare för anläggningarnas skötande. Fristående gåvor i form av upprätthållande av högre läroanstalter har endast förekommit i mindre utsträckning. Fram till 1960 torde den totala sovjetiska u-hjälpen (exklusive biståndet till Kina) ha uppgått till cirka 1 miljard dollar. Någon officiell rysk uppgift om hur stor del därav som utgjorts av bilateralt tekniskt bistånd står ej att få. Av de 20 länder som mottagit hjälp av denna karaktär återfinns åtta i Afrika och Mellersta Östern, lika många i södra och sydöstra Asien, två i Europa och två i Latinamerika.

Även andra östländer, i synnerhet Kina och Tjeckoslovakien, lämnar tekniskt bistånd i form av experter och stipendier.

Under 1961 beräknas ca 8 500 ingenjörer och tekniker från öststater ha befunnit sig på uppdrag i u-länder. Antalet stipendiater som vistades i Sovjetunionen 1959—60 uppskattas till ca 14 000, varav omkring 12 000 torde ha kommit från övriga östeuropeiska länder och kommunistiska stater i Asien.

Israel

Israels tekniska biståndsverksamhet, som rymmer många intressanta aspekter, har gjorts till föremål för ett ingående studium, vars resultat redovisas i bilaga 3.

KAPITEL IV

Svenska insatser på utbildningsområdet

Svensk internationell hjälpverksamhet har gamla traditioner. Den har blivit särskilt uppmärksammas genom de humanitära insatserna under och efter andra världskriget. Sverige hade dock ingen större erfarenhet av teknisk och finansiell hjälp till u-länder, när sådan verksamhet började aktualiseras i början av femtio-talet. Kolonialländerna däremot hade långt tidigare mött dessa problem och i större eller mindre utsträckning överfört tekniskt kunskande och givit ekonomiskt stöd till u-länder. Sveriges bidrag på detta område under tidigare skeden har huvudsakligen utgjorts av den utbildnings- och hälsovårdsverksamhet, som bedrivits inom missionens ram.

I detta kapitel skall ges en kortfattad översikt av de svenska insatserna i fråga om utbildningsbistånd till u-länderna. Denna redogörelse behandlar huvudsakligen de nuvarande insatserna med några korta historiska tillbakablickar. I ett första avsnitt redogöres för de statliga bidragen till denna hjälp och därefter sammanfattas organisationers och folkrörelsers insatser på detta område. Slutligen kommer den kunskapsförmedlande verksamhet, som sker i näringslivets regi att i korthet beskrivas och exemplifieras i en särskild bilaga. I detta kapitel förbigås, i enlighet med direktiven, vissa former av svenskt tekniskt bistånd som behandlas i annat sammanhang. Sålunda utelämnas här kunskapsöverföring inom ramen för sjuk- och hälsovårdsbistånd samt familjeplaneringsverksamheten.

1. Statligt tekniskt bistånd

En relativt stor andel av den svenska biståndsgivningen ligger, som framgår av följande tabell, på det tekniska biståndets område.

	Miljoner kronor			
	60/61	61/62	62/63	63/64
Multilateralt tekniskt bistånd (EPTA, Särskilda fonden m. m.).....	16,9	19,3	42,15	53,4
Bilateralt tekniskt bistånd ¹	5,1	21,2	22,7	35,75
Humanitärt bistånd.....	1,5	2,0	5,0	5,0
Multilateralt finansiellt bistånd.....	12,0	10,0	40,2	32,1
Bilateralt finansiellt bistånd	—	—	20,0	50,0 ²
Summa	35,5	52,5	130,05	176,25

¹ Siffrorna inkluderar svenska bidrag till nordisk biståndsverksamhet.

² Detta belopp inkluderar 30 mkr i form av multilateral/bilateral kreditgivning.

Det tekniska biståndet utgör sålunda ungefär 50 % av den svenska offentliga hjälpen till u-länderna. En internationell jämförelse visar att det tekniska biståndets genomsnittliga andel av all offentlig hjälp är cirka 10 %. Sverige ger sålunda en större andel av sin hjälp i form av tekniskt bistånd än flertalet andra länder.

Ett annat särdrag för den hittillsvarande svenska hjälpen är att den till allra största delen kanaliseras genom internationella organisationer och således är av multilateral karaktär. Som jämförelse kan nämnas, att man beräknat den multilateral andelen av allt internationellt tekniskt bistånd till ungefär en fjärdedel av de totala offentliga bidragen till sådant bistånd.

A. Multilateralt tekniskt bistånd

I detta avsnitt behandlas de svenska insatser som sker på det tekniska biståndets område genom statliga anslag till internationella organisationers verksamhet av detta slag. Däremot redogöres ej för de personella insatser i form av expertrekrytering och stipendiatmottagning, som behandlas i annat sammanhang.

FN:s och fackorganens reguljära biståndsverksamhet

Av medlemsbidragen till FN 1961 beräknas att ca 8 % användes till det reguljära tekniska biståndsprogrammet. Således kan man antaga att ca 350 000 kronor av det svenska medlemsbidraget på 4,3 milj. kronor tillföll sådan verksamhet. Även fackorganen bedriver olika former av kunskapsöverföring inom sina reguljära biståndsprogram, vilka också finansieras genom medlemsbidrag.

Utöver de utbildningsinsatser som Sverige bidragit till genom sina medlemsavgifter till FN och fackorganen har också vissa medel på rent frivillig väg ställts till fackorganens förfogande för andra projekt på det tekniska biståndets område. Som exempel på dylikt anslag till utbildnings- och forskningsverksamhet kan nämnas de 517 000 kronor som 1962 tillfördes ILO för upprättande av ett internationellt studie- och forskningscentrum för arbetsmarknadsfrågor och socialpolitik. Som ytterligare exempel på svensk hjälp till utbildningsprojekt utanför fackorganens reguljära program bör också nämnas att i anslagen för budgetåret 1963/64 utrymme givits för svenskt bidrag till de av UNESCO planerade speciella biståndsprogrammen för upp- rustning av Afrikas utbildningsväsen.

EPTA

Drygt hälften av det offentliga svenska utvecklingsbiståndet lämnas, såsom tidigare visats, i form av tekniskt bistånd. Största delen härav går till FN:s utvidgade program och till FN:s särskilda fond. Ett av huvudskälen till att

Sverige på detta sätt särskilt stöder det tekniska biståndet är att den hjälp, som dylik kunskapsförmedling innebär för u-länderna, anses ha större effekt än om hjälpen lämnades i form av finansiellt bistånd. Kunskapsförmedlingen kan, om den insättes på rätt sätt, ha en starkt kumulativ effekt. Utbildar man t. ex. lärare och instruktörer kan dessa i sin tur utbilda andra.

De svenska bidragen till EPTA utgör en förhållandevis stor andel av det totala bidragsbelopp, som kommit detta biståndsprogram till del. Sålunda svarar de svenska anslagen för drygt 2,5 % av vad som tillfallit EPTA från dess begynnelse 1950. Sveriges bidrag till EPTA visar en nästan oavbrutet stigande kurva. Anslaget för 1963 utgör 10,4 milj. kronor, vilket innebär att det svenska bidraget under de senaste två åren fördubblats.

Nedanstående tabell visar de svenska bidragen i relation till den totala bidragssumman.

År	Total bidrags- summa i miljoner kronor	Från Sverige i milj. kr.	Från Sverige i procent
1950—51	105	0,5	0,5
1952	98	1,8	1,8
1953	115	2,0	1,7
1954	130	2,5	1,9
1955	145	3,0	2,1
1956	150	3,6	2,4
1957	160	4,1	2,6
1958	163	4,5	2,8
1959	155	4,7	3,0
1960	178	4,7	2,6
1961	215	5,2	2,4
1962	230	7,8	3,4
1963	255	10,4	4,1

Särskilda fonden

Under de tre år Särskilda fonden varit verksam har den visat sig möta några av de fundamentala utvecklingsbehov, som tidigare ej kunnat på samma sätt tillgodoses: snabb utbildning av teknisk personal till u-länderna, kartläggning av exploaterbara naturtillgångar och tillämpad forskning på industrialiseringsområdet.

Det är också en allmän uppfattning — kanske framför allt i de nordiska länderna — att fonden blivit det mest effektiva och det mest expansionsdugliga av FN:s olika biståndsprogram. Den har funnit arbetsformer som är befriade från de svagheter man ofta påtalat i fråga om det övriga tekniska biståndet i FN:s regi. Fonden gör genomgående fleråriga insatser, som fullföljs till dess projekten är mogna att drivas i nationell regi. Expertresurserna koncentreras till ett begränsat antal större projekt, och kunskapsöverföringen förenas med väl tilltagna anslag för utrustning.

Mot bakgrund av ovanstående bedömning av fondens verksamhet och

med hänsyn till det kraftigt stegrade behovet av ytterligare anslag till dess projekt höjdes det svenska bidraget år 1962 med 150 %. Genom denna avsevärda ökning medverkade Sverige till att fondens bidragsnivå ytterligare lyftes ett stycke upp, eftersom Förenta staterna automatiskt bidrar med $\frac{2}{3}$ av höjningen. Nedanstående tabell visar Sveriges anslag till fonden jämfört med övriga större bidragsländers.

Land	Miljoner kronor			
	1960	1961	1962	1963
Förenta staterna	82	95	115	151
Storbritannien	26	26	26	33
Sverige	11	11	26	31
Västtyskland	10	18	25	25
Nederländerna	12	12	14	20
Kanada	10	12	12	12

B. Bilateralt tekniskt bistånd

Sveriges bilaterala tekniska biståndsinsatser torde i jämförelse med flertalet av de högt utvecklade industriländernas få bedömas som tämligen ringa. Det företrädde som Sverige ansett sig böra ge den multilaterala biståndsgivningen har emellertid inte hindrat, att man tillmätt vårt land möjligheter att också lämna ett effektivt bilateralt tekniskt bistånd. Det har därvid varit naturligt att koncentrera dessa insatser till sådana områden, där vi har särskilt goda förutsättningar. Såsom tekniskt avancerad nation har Sverige sedan lång tid tillbaka omhuldat den inhemska yrkesutbildningen. Vår inlärnings teknik för hantverks- och industriyrken har förvärvat internationellt anseende. Det var alltså naturligt att det direkta svenska biståndet till u-länderna från starten fick sin huvudsakliga inriktning på praktisk yrkesundervisning.

Ett annat motiv för att låta den svenska u-hjälpen även omfatta en direkt svensk insats har varit att åskådliggöra för hemmaopinionen vad tekniskt bistånd är och att stimulera till de personella insatser, som detta bistånd kräver.

Det bilaterala tekniska bistånd, som Sverige lämnar har antagit *tre huvudformer*, nämligen fältprojekt, kurser och individuella stipendier. Som framgår av tabellen på sid. 49 har anslagen till de bilaterala projekten väsentligt ökat de sista åren. För budgetåret 1963/64 upptas 35,75 milj. kronor. Härav faller cirka 28 milj.¹ på fältprojekt och sammanlagt 3,5 milj. på stipendiat- och kursverksamhet. Återstående medel inkluderar administrationskostnader, expertutbildning och bidrag till insamlingen »Sverige hjälper». För administrationen av den svenska bilaterala hjälpen svarade den s. k. Centralkommittén fram till den 1 januari 1962 varpå denna uppgift övertogs av

¹ 2,75 milj. går till det nordiska projektet i Tanganyika och 2,6 milj. till det skandinaviska undervisningssjukhuset i Korea.

Nämnden för internationellt bistånd (NIB). Före den efterföljande beskrivningen av de svenska bilaterala insatserna skall nedan i korthet redogöras för den administrativa bakgrunden.

Centralkommittén och NIB

1952 bildades Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden. Genom denna samlade sig 44 av vårt lands största ideella föreningar och intresseorganisationer till en gemensam ansträngning för att söka driva fram en bilateral svensk biståndsverksamhet. Dessa 44 organisationer representerade bl. a. folkbildningsarbetet, företagen, idrotten, jordbruket, kvinnorna, lärarna, löntagarna, nykterhetsarbetet, religiösa riktningar och Kooperationen. Genom en insats med bred folklig förankring ville man från svensk sida uträtta något självständigt som skulle komplettera det av FN då nyligen påbörjade tekniska biståndet. Därutöver ville man också genom sådana direkta insatser och genom den upplysningsverksamhet, som kunde bedrivas kring dessa, skapa ett vidare intresse i vårt land för u-ländernas problem.

Centralkommitténs huvuduppgift var att pröva olika förslag till svenska initiativ och samordna åtgärderna i samband med biståndsaktioner. Den har också lämnat rekommendationer angående fördelningen av tillgängliga medel samt dessutom självständigt tagit initiativ till dylika biståndsaktioner.

Samtidigt med bildandet av Centralkommittén tillsattes under denna ett arbetsutskott med företrädare för ovan nämnda organisationsgrupper och sedermera även med fyra av Kungl. Maj:ts utsedda ledamöter. I detta arbetsutskott och andra Centralkommittén underställda specialutskott och kommittéer har konkreta förslag till svenska direkta biståndsinsatser granskats och utarbetats. Centralkommittén fick därigenom karaktären av ett halvofficiellt administrationsorgan för den svenska bilaterala hjälpen till u-länderna.

Dessa direkta biståndsinsatser har delvis bekostats av statsmedel, delvis av insamlingsmedel. I Centralkommitténs regi startades 1955 den s. k. Sverige Hjälp-insamlingen, vilken fick starkt stöd från de till kommittén anslutna folkrörelserna. Denna kampanj inbringade ca 3,5 milj. kronor. 1961 påbörjades en andra insamling som gav ca 10 milj. kronor. Genom att staten utfäst sig att bidra med ett lika stort belopp som det på frivillig väg hopsamlade, har denna kampanj inbringat en avsevärd summa, till stöd för de svenska bilaterala insatserna.

Insamlingsmedlen har bekostat ett antal fältprojekt, viss kursverksamhet i Sverige och slutligen stipendier för u-landsstudenter som velat studera och forska i vårt land.

Från och med 1 januari 1962 handlägges den svenska tekniska biståndsverksamheten av ett helt statligt organ, Nämnden för internationellt bistånd (NIB). NIB hör under utrikesdepartementet och har en styrelse, ett sekretariat och ett råd. NIB:s sekretariat arbetar under ledning av en generalsekreterare och är uppdelat på fyra byråer och en kameralsektion. NIB:s råd är konsultativt och dess uppgift är att bistå sekretariatet med sakkunskap på olika områden. Rådet består av ett 60-tal experter och representanter från skilda organisationer, samt en representant för vart och ett av de övriga nordiska länderna.

Fältprojekt

Etiopien. 1954 undertecknade de svenska och etiopiska regeringarna ett avtal om inrättande av ett svensk-etiopiskt institut för byggnadsteknik i Addis Abeba.

Undervisningen, som nu är treårig, kunde inledas redan 1955 och skolan har för närvarande en kapacitet på närmare 100 elever. Några av dem har fått stipendier för fortsatta studier i Sverige. Skolans byggnadsforskningsavdelning, som utbyggts under 1961/62 utgör ett första steg mot den multilateralisering av projektet, som länge diskuterats med FN, ECA och Etiopiens regering och som skulle innebära, att ifrågavarande avdelning växer ut till ett östafrikanskt centrum för forskning, undervisning och rådgivning på »det billiga» bostadsbyggandets område. T. o. m. den 30 juni 1962 har svenska staten till byggnadsinstitutet i dess helhet bidragit med ca 7 milj. kronor. Den svenska personalen uppgår för närvarande till ca 20 personer. Från svensk sida undersöker man nu möjligheterna att minska Sveriges engagemang och successivt överlåta ansvaret på Etiopien.

Pakistan. Svensk teknisk biståndsverksamhet i Pakistan inleddes 1955, sedan ett avtal ingåtts mellan regeringarna om upprättandet av en svensk-pakistansk skola för yrkesundervisning i det s. k. Landhi-området utanför Karachi. Skolans syfte skulle vara att främja utvecklingen av småindustrin i Pakistan genom att utbilda förmän, instruktörer och småföretagare inom vissa yrkesområden, främst inrednings- och byggnadssnickeri samt konfektionssömnad. Sverige förband sig att tillhandahålla rektor, lärare och viss annan personal, utrustning för verkstäder och administrationslokaler samt ett årligt bidrag till driftskostnaderna. Pakistan, å sin sida, åtog sig att bidra med tomtmark, byggnader och viss personal samt en del av driftskostnaderna. Under de fem år som skolan fungerat, har verksamheten successivt vidgats så att den nu även omfattar mekanik, möbelsnickeri, svetsning samt elektrisk installations- och underhållsteknik. Kurserna är två- och treåriga. Dessutom har en ettårig påbyggnadskurs för blivande yrkeskolelärare arrangerats i samarbete med andra utbildningsanstalter i Kara-

chi. Fullt utbyggd kommer skolans kapacitet att vara 250 elever. De sammanlagda svenska kostnaderna för projektet beräknas fram till 30 juni 1962 ha uppgått till ca 4,8 milj. kronor och den vid skolan stationerade svenska personalen utgöres av ett tiotal personer.

På grundval av erfarenheterna från Landhi-skolan avser man inom kort att starta en yrkesskola i Kaptai i Östpakistan. De svenska bidragen till denna nya skola beräknas bli av ungefär samma art och storleksordning som den tidigare. Emellertid kommer yrkesinriktningen att bli delvis annorlunda.

Liberia. Ett avtal mellan svenska och liberianska regeringarna föreligger om upprättandet av en yrkesskola i Liberia. Den skall skapas genom en samlad insats från svenska staten, gruvbolaget LAMCO och de liberianska myndigheterna. Skolan skall omfatta fyra avdelningar med vardera 16 elever och den skall ge utbildning åt reparatörer, smeder, svetsare, bilmekaniker, elektriker samt maskin- och inredningssnickare. Enligt avtalet skall Sverige bekosta uppförandet av skolbyggnaderna och ställa utrustning av olika slag till förfogande samt svara för tillsättande av rektor och lärarpersonal. Kostnaderna härför beräknas under budgetåret 1963/64 komma att uppgå till omkring 3 milj. kronor. För efterföljande år omfattar de svenska utläggerna enbart driftskostnader, som uppskattas till drygt en halv milj. kronor per år. Liberia i sin tur skall bidra med lämplig tomtmark samt viss lärar- och biträdespersonal. LAMCO ställer elevbostäder till förfogande och ordnar praktik åt eleverna på företagets olika arbetsplatser under de praktikantperioder, som ingår i systemet med växelutbildning.

Svenskt tekniskt bistånd till *Indien* har hittills huvudsakligen inskränkt sig till det stöd åt veterinärundervisningen, som lämnats i samverkan med FAO. Tre svenska experter har verkat som rådgivare i Indien vid organiserandet av veterinärväsendet. Likaledes har läroplanen för de aderton veterinärhögskolorna i Indien lagts upp med svensk experthjälp. Sedermera har 24 kvalificerade indiska lärare i ämnet »animal reproduction» utbildats vid veterinärhögskolan i Stockholm. I fråga om ytterligare svenskt bistånd till Indien har underhandlingar pågått mellan svenska och indiska myndigheter. Konkreta planer föreligger nu för upprättandet av ett biofysiskt och ett papperstekniskt institut.

Kort efter det att *Tunisien* blivit självständigt framkom planer på en svensk insats inom yrkesundervisningens område. Ett avtal om en integrerad svensk insats bl. a. omfattande finansiellt bistånd för byggande av en fiskehamn, fiskeriutbildning samt familjeplanering undertecknades i mars 1963. Även i *Nigeria* undersöks möjligheterna för en bred insats omfattande flera olika typer av utbildningsbistånd.

Som tidigare nämnts har de nordiska länderna vidtagit förberedande åtgärder för ett gemensamt fältprojekt i *Tanganyika*, som i en första etapp avses omfatta en secondary school, ett jordbruksinstitut och en hälsovårds-

central. Som ungefärlig ram för en nordisk initialinsats i Tanganyika har satts ett belopp på ca 10 milj. kronor. För svenskt vidkommande anvisades 2,75 milj. kronor för vardera budgetåret 1962/63 och 1963/64.

Kursverksamheten i Sverige

Den ovan omtalade kursen vid veterinärhögskolan gav så gynnsamma erfarenheter att ytterligare tre veterinärkurser anordnats. Efter den första kursen har deltagarna även kommit från andra länder än Indien. Dessa kurser har förvärvat ett gott internationellt anseende och man har för avsikt att påbörja en femte kurs efter samma riktlinjer under 1963. Kostnaderna per kurs har för Sveriges del rört sig mellan 150 000 och 175 000 kronor, varvid dock är att märka att FAO svarat för själva lärarlönerna och vissa andra undervisningsutgifter. En veterinärkurs med inriktning på patologi och bakteriologi anordnades under 1962 vid Statens veterinärmedicinska anstalt.

Under 1958 anordnades en ettårig kurs för iranska gjuteritekniker och 1960 en kurs för växtförädlare. Dessa arrangemang har vardera kostat omkring 200 000 kronor. En andra gjuterikurs med deltagare även från Irak och Jordanien har nyligen avslutats. Växtförädlingskursen, som drives i samarbete med FAO, upprepas under våren och sommaren 1963 i Svalöv. Den beräknas kosta 210 000 kronor.

I samarbete med FAO anordnades under våren 1963 en växtgenetisk kurs i Kairo. Kursen avsåg att vidareutbilda växtförädlare från huvudsakligen Främre Orienten.

En första kurs i träskyddsteknik anordnades under 1962.

Hösten 1963 börjar vid Uppsala universitet det tredje seminariet rörande organisation av universitetsundervisning och forskning i fysik. Denna kurs, som omfattar ett läsår, organiseras i samarbete med internationella atomenergiorganet (IAEA) och UNESCO. För budgetåret 1963/64 beräknas kostnaderna för seminariet till 330 000 kronor.

I samverkan med Centralkommittén påbörjades under år 1961 en ettårig kurs för förmän vid Kockums Mekaniska Verkstad i Malmö. Eleverna som kom från Pakistan erhöll både teoretisk och praktisk utbildning vid företagens verkstäder. Kockums åtog sig att genomföra undervisningen och sörja för inkvarteringen medan Centralkommittén (NIB) svarade för rese- och uppehållskostnader. Man har räknat med att vid kommande kurser kunna samordna undervisningen med verksamheten vid yrkesskolorna i Pakistan på så sätt att eleverna från Kockums-kursen sedermera blir lärare vid nämnda yrkesskolor.

Totalt begäres för 1963/64 ett anslag av 1,9 milj. kronor till kursverksamheten. Detta innebär en höjning med 400 000 kronor i jämförelse med föregående år.

Individuella stipendier

Åren 1956—61 erhöll sammanlagt ca 160 personer från ett tjugotal u-länder Centralkommitténs individuella stipendier för högre studier i Sverige. Kostnaderna, som uppgick till närmare två milj. kronor, bestreds av statsmakterna. De flesta stipendierna har utdelats för studier i teknologi, medicin, naturvetenskap och ekonomi. För närvarande vistas ett hundratal bilaterala stipendiater i Sverige. Antalet tenderar att öka, inte minst på grund av den ständigt växande mängden av stipendieansökningar, särskilt från de nya afrikanska staterna.

Det ökande antalet stipendiater kräver större insatser från de administrerande myndigheternas sida, inte minst när det gäller inkvartering, studiehjälp och det allmänna omhändertagandet i Sverige. Man har därför ökat anslaget under budgetåret 1963/64 till 1,6 milj. kronor.

2. Icke-statligt tekniskt bistånd

A. Intresseorganisationer och folkrörelser

En betydande biståndsverksamhet bedrivs av flera organisationer och sammanslutningar. Bland de på det huvudsakligen tekniska biståndets område verksamma organisationerna märks Landsorganisationen, Tjänstemännens centralorganisation och Kooperativa förbundet. Även missionens mycket betydande verksamhet i u-länderna har delvis karaktären av tekniskt bistånd, ehuru det i vissa fall kan vara vanskligt att särskilja detta element från evangelisationsverksamheten och de humanitära insatserna.

Av tabellen på sidan 49 framgår, att det totala statliga bidraget till tekniskt och humanitärt bistånd under budgetåret 1963/64 uppgår till ca 94 milj. kronor. De medel som på frivillig väg hopsamlas av ovannämnda organisationer och sammanslutningar till tekniska och humanitära biståndsprojekt torde årligen uppgå till 20 å 40 milj. kronor.

Missionen

Den svenska missionen — varmed här menas en grupp av tio missionsdrivande religiösa samfund — har en omfattande verksamhet främst i Afrika, men även i Indien, Japan och Sydamerika. Missionen driver skolor av många slag, från småskolor till läroverk och specialskolor. Antalet elever uppgår till ca 170 000, varav ca 2 000 i speciella, religiöst inriktade utbildningskurser. På småskolestadiet finns ungefär 1 700 skolor där omkring 115 000 elever undervisas, och på folkskolenivå har missionen 190 skolor med drygt 42 000 elever. På realskole- och läroverksstadiet får mer än 2 700 studerande undervisning vid 13 olika skolor. Utöver denna utbildningsverksamhet bedrivs i missionens regi även vuxenundervisning samt specialutbildning

bl. a. för döva och blinda. Dessutom anordnas också mer teknisk undervisning i jordbruks- och industriproblem.

För att täcka det stora behovet av lärarkraft till dessa skolor sker en omfattande utbildning av inhemska lärare och lärarinnor. Som exempel på sådan lärarutbildning kan nämnas en av Svenska Kyrkans mission driven skola i Musume i Sydrhodesia. Utbildningen omfattar dels en lägre treårig kurs, dels en högre fyraårig kurs. Den lägre avslutas med småskollärarexamen, den högre med folkskollärarexamen. Småskollärare får undervisa upp till femte skolåret medan folkskollärare svarar för vidare undervisning upp till åttonde skolåret. Liknande lärarseminarier drives av övriga missionerande samfund. Således svarar t. ex. Svenska Missionsförbundet, Svenska Baptistförbundet och Svenska Pingströrelsen för var sina lärarskolor i Kongo-Leopoldville. I Etiopien ger Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen en likartad utbildning åt inhemska lärare.

Den utbildningsverksamhet som missionen sålunda svarar för beräknas kosta mellan 4 och 8 milj. kronor årligen. Den totala kostnaden för missionens tekniska och humanitära bistånd uppgick 1958 till 31 milj. kronor, varav 20 milj. insamlats i Sverige. För dessa medel gör missionen — förutom på utbildningsområdet — en omfattande insats inom sjukvårdens, hälsovårdens och socialvårdens område.

Fackföreningsrörelsen

Såsom nämnts i kap. III utgöres den Fria fackföreningsinternationalens (ICFTU:s) hjälpverksamhet till stor del av utbildningsbistånd. Till dessa hjälpsatser bidrar från svenskt håll LO och TCO med insamlade medel. Under mottot »LO-hjälp över gränserna» genomförde Landsorganisationen 1960 en insamling, som inbragte ca 7,5 milj. kronor. En liknande kampanj startades i slutet av 1961 tillsammans med Kooperativa förbundet. Denna insamling gav närmare 12 milj. kronor. Liksom vid den första insamlingen gick insamlingsmedlen till ICFTU:s solidaritetsfond, som finansierar och anordnar fackligt organisationsarbete och facklig skolverksamhet i väst- och östafrikanska områden samt i Asien och Latinamerika. ICFTU har startat fackliga skolor i Abidjan, Calcutta, Kampala och Mexico City. ICFTU:s internationella biståndsbudget för facklig utbildning och organisation uppgick 1962 till drygt 11 milj. kronor.

Inom TCO påbörjades i slutet av 1959 en insamling till förmån för ICFTU:s solidaritetsfond för att ge fonden ökade resurser att stödja fackligt uppbyggnads- och skolningsarbete i u-länderna. Av insamlade 1,2 milj. kronor överlämnades 750 000 till solidaritetsfonden, medan återstoden förvaltas av TCO för speciella insatser främst på det internationella tjänstemannområdet. 1962 påbörjade TCO en ny insamling för fackligt uppbyggnadsarbete i u-länderna.

Kooperationen

I kap. III angavs mycket kortfattat vad den Internationella kooperativa alliansen (ICA) sysslar med på utbildningsbiståndets område. Där nämndes bl. a. att svensk Kooperation bidragit till ett kooperativt skolprojekt för Sydostasien med centrum i New Delhi. Denna svenska aktion igångsattes efter det att en konferens 1958 inom den sydostasiatiska Kooperationen rekommenderat ICA att stödja sådana åtgärder som hjälpte Kooperationen i denna region med de centrala upplysnings- och utbildningsproblemen. Efter ingående förberedelsearbete upprättades under hösten 1960 ett studiecentrum, som drivs i världskooperationens regi men med svensk ledning och helt finansierat av den svenska Kooperationen. Formerna för denna kombinerade bilaterala svenska och internationella kooperativa skolningsverksamhet har reglerats genom en särskild överenskommelse mellan Kooperativa förbundet och ICA. Vid denna skola organiseras kurser i olika kooperativa ämnen såväl inom skolan som annorstädes, studiematerial sammanställs och även rådgivningsverksamhet förekommer.

Medel till denna svenska kooperativa insats på utbildningsområdet har anskaffats genom flera insamlingskampanjer. I samband med ICA:s Stockholmskongress sommaren 1957 anordnades en uppmärksammat utställning på temat »En värld utan gränser», vilken följdes av en insamling till det svenska projektet i Sydostasien. En grundplåt på en miljon kronor blev resultatet härav. Insamlingen permanentades och bygger bl. a. på årliga helt frivilliga bidrag från de kooperativa föreningarnas medlemmar (återbäringskronan). Dessa bidrag ger omkring 500 000 kronor per år.

Övriga organisationer

Genom Sveriges Förenade Studentkårers (SFS) s. k. Indonesienaktion inpassades för första gången u-landsstudenter i den reguljära svenska undervisningen. Detta projekt har huvudsakligen bekostats med statsmedel, medan SFS svarat för egna administrativa kostnader i samband med verksamheten. Genom denna aktion har sedan 1952 sammanlagt 19 stipendiater från Indonesien beretts utbildning vid svenska lärosäten, varav 11 vid de tekniska högskolorna i Göteborg och Stockholm.

1959 startade de svenska studentkårerna i egen regi en stipendiatverksamhet, avsedd huvudsakligen för u-landsstudenter. Man har genomfört en frivillig uttaxering av upp till 20 kronor per år och student. Härigenom räknar man med att uppnå en årlig summa på en halv miljon kronor, vilket räcker till 10—12 nyinskrivna studenter per år. Detta skulle på sikt innebära att i runt tal 50 stipendiater vistades i Sverige under detta program.

Genom Sveriges Internationella Akademikerkommitté (SIAK), som representerar svenska studenter och akademiker, har finansiellt stöd lämnats till internationella biståndsaktioner på det studentsociala området i u-länder.

I samarbete med SFS har kommittén också insamlat ansevärda belopp, som överförts till Sydafrika för stipendier åt afrikanska studenter, vilkas statsstipendier indragits av landets regering. Medel som insamlats genom den s. k. Akademikerhjälpen 1962 skall användas till uppbyggnad av ett afrikanskt universitetsbibliotek.

Vid sidan av de hjälpaktioner som äger rum i ovan nämnda organisationer förekommer olika hjälpinitiativ och insamlingskampanjer till förmån för u-länderna i en rad andra sammanslutningar. Bland dessa övriga organisationer bör särskilt nämnas bildningsförbunden, som både genom insamlingar och särskilda studiecirklar söker stimulera intresset för u-ländernas problematik.

B. Näringslivet

Så länge som svenska företag bedrivit handel med eller gjort investeringar i u-länder har också en viss form av kunskapsöverföring ägt rum. Ju modernare och mer komplicerade produkter som sålts, desto större har behovet varit att parallellt med den kommersiella uppgörelsen träffa avtal om någon form av yrkesteknisk skolning av personal från respektive u-land. Dylig förmedling av tekniskt kunnande har också i många fall varit nödvändig i samband med svenska investeringar i u-länder, antingen det gällt uppförande av fabriker, byggande av kraftverk eller projektering av vägar. De utbildningsinsatser som svenska företag gjort och i växande utsträckning gör i u-länderna är i realiteten en form av tekniskt bistånd. Genom att företagen oftast ej har ett redovisningssystem som utvisar kostnaderna för den bedrivna utbildningen är det svårt att beräkna det exakta värdet av dessa insatser.

Formen för utbildningsinsatserna varierar från bransch till bransch och med karaktären av de uppdrag som skall utföras. Den avgjort största delen av kunskapsöverföringen sker naturligtvis i anslutning till svenska projekt i u-länderna. Det förekommer att svenska företag medverkar till att upprätta och finansiera yrkesskolor i dessa länder. Möjlighet till praktik och studier för personal från affärskontakter i u-länderna ges även vid företagen i Sverige. Detta är ofta ett nödvändigt komplement till kommersiella förbindelser med dessa länder, inte minst på grund av behovet att kunna tillhandahålla viss utbildad service-personal på platsen.

I bilaga 4 redovisas vissa svenska företags åtgärder i u-länderna beträffande teknisk och administrativ kunskapsöverföring.

KAPITEL V

Allmänna frågor rörande utbildningsbistånd

1. Allmänna principer

I proposition 1962:100 redovisas allmänna principer för utvecklingsbiståndet. Därvid framhålls att målet för biståndsgivningen är att stärka de fattiga folkens produktivitet i syfte att höja deras levnadsstandard. Detta innebär konkret inte blott att igångsätta en industriell utveckling utan även att eliminera svält och sjukdomar, utrota analfabetismen och skapa möjligheter för en högre utbildning i dessa länder. Dessa insatser måste göras med största skyndsamhet.

För att det bistånd som lämnas skall bli till största möjliga hjälp för mottagarländerna är det väsentligt att vid utformningen en sådan avvägning sker mellan de olika biståndsinsatserna att varje u-land uppnår ett balanserat utvecklingsprogram. De olika formerna av bistånd bör således ej betraktas som isolerade insatser utan istället samordnas så att de på bästa sätt kompletterar varandra. Kunskapsöverföring utgör till exempel ofta en förutsättning för att ett finansiellt bistånd skall bli effektivt. Biståndet bör även utformas så att det infogas i ett allmänt utvecklingsprogram för mottagarlandet. Våra svenska bilaterala insatser bör också om möjligt samordnas med andra internationella organisationers biståndsverksamhet, och i första hand FN:s.

I ovannämnda proposition framhålls vidare, att man med ett givet biståndsbelopp i flertalet fall når störst effekt, om hjälpen lämnas som tekniskt bistånd i form av kunskapsöverföring. Mot denna bakgrund rekommenderas också att det tekniska biståndet även i framtiden skall erhålla prioritet vid avvägningen av det svenska biståndet.

De bilaterala tekniska biståndsinsatserna förutsättes också utbyggas kraftigt under de närmaste åren. Emellertid bestämmes takten för denna utbyggnad, liksom även på längre sikt det multilaterala tekniska biståndets omfattning, till stor del av de personella resurserna. Fältprojekt och expertutsändning förutsätter att väl kvalificerade personer kan rekryteras för u-landstjänstgöring. Vidare medför stipendiatmottagningen att lärarkrafter och annan personal måste tagas i anspråk. Antalet u-landsmedborgare, som kan utbildas i Sverige, och antalet biståndsexperten, som vi kan ställa till u-län-

dernas förfogande, blir således delvis beroende på i vilken takt vi förmår utbygga vår utbildningskapacitet, särskilt inom vissa sektorer som skulle vara lämpade för en svensk biståndsinsats.

2. *Speciella synpunkter på utbildningsbistånd*

Brist på experter och utbildningskapacitet utgör väsentliga problem vid utbildningsbistånd. För att fältprojekten effektivt skall kunna genomföras krävs en omsorgsfull och ofta tidskrävande planering. Strävan att nå högsta möjliga utbildningseffekt förutsätter slutligen att en rad andra faktorer, som behandlas i det följande, beaktas.

A. Bristen på experter och utbildningskapacitet

Kravet på stor personell insats och vidgad utbildningskapacitet

Varje utbildningsprojekt kräver en insats av kvalificerade tekniker och/eller lärare. I första hand aktualiseras detta personella behov vid *bilateral*a insatser. Man måste därför vid utbyggnad av det svenska utbildningsväsendet ta hänsyn till att vår tekniska biståndsverksamhet kommer att ta i anspråk ett växande antal av de personer som utexamineras. Vidare måste man reservera ett ökat antal platser för u-landsstipendiater vid våra läroanstalter. I ämnen där brist på platser föreligger innebär detta en uppoffring av undervisningskapacitet för svenska elever till förmån för u-landsstuderande. För sammanhållna kurser som ordnas för elever från u-länderna kan däremot ledigt undervisningsutrymme lättare disponeras, varvid det ordinarie utbildningsväsendet ej behöver belastas. Genom våra ökade bidrag till FN:s och andra internationella organs biståndsverksamhet ställes emellertid också undan för undan större krav på oss att tillhandahålla fler experter till de multilaterala projekten och att ta emot ett ökat antal multilaterala stipendiater. Visserligen föreligger inte vid bidrag till FN:s tekniska biståndsverksamhet — såsom fallet är vid bilaterala insatser — en direkt proportionalitet mellan de växande summor som anslås och kraven på att ställa ett ökat antal experter och vidgad utbildningskapacitet till förfogande. Men man får räkna med att våra växande finansiella insatser inom det multilaterala biståndet kommer att medföra ökade krav på svenska experter och på utbildning i Sverige av stipendiater från u-länderna.

Tekniker och lärare vid *fältprojekt* skall planera, genomföra och driva avsedda institutioner — yrkesskolor, jordbruksinstitut, forskningslaboratorier o. dyl. — tills ifrågavarande u-land själv kan överta ledningen. Många av dessa projekt kräver i synnerhet i inledningsstadiet en omfattande expertstab, som i allmänhet måste rekryteras i givarlandet. Den personella fak-

torn kommer, i varje fall under de närmaste åren, att vara en flaskhals inom såväl det multilateralala som det bilateralala biståndet.

Då utbildningsbiståndet har formen av *stipendier*, kan det — som ovan berörts — avse dels individuella studier, dels speciella, sammanhållna kurser. I det förra fallet erfordras — om u-landsstipendiaterna skall beredas plats vid svenska läroanstalter — en utvidgning av nuvarande utbildningskapacitet. Detta innebär i ämnen där tillströmningen är större än mottagningskapaciteten en uppoffring av platser för svenska studerande till förmån för u-landsstipendiater. Det bör inskräpas att i ett initialskede vissa uppoffringar kommer att vara nödvändiga. U-ländernas omedelbara och absoluta behov måste beaktas. För att om möjligt på lång sikt undanröja detta problem erfordras att man, då en utbyggnad av olika utbildningsgrenar planeras, också tar med i beräkningen att en viss, sannolikt ökande del av utbildningskapaciteten kommer att disponeras för u-landsändamål. För de sammanhållna kurserna kommer också att krävas ett tillskott av svenska lärarkrafter, men i detta fall behöver man ej i samma utsträckning belasta det ordinarie undervisningsväsendet. Lärare och instruktörer till dessa speciella kurser bör temporärt kunna friställas från den industri eller institution där de är verksamma. I många fall kan också exempelvis organisationer med egen bildningsverksamhet svara för hela arrangemanget. För båda kategorierna av stipendiater kommer det emellertid att behövas väl kvalificerade personer, som hjälper dessa ungdomar att lösa alla de problem, som möter dem i den nya miljön.

Bristen på experter inom vissa sektorer

Stora svårigheter uppstår när det för de tekniska biståndsinsatserna erfordras experter och lärare inom områden, där en bristsituation föreligger i givarländerna själva. I Sverige, liksom i många andra länder, råder för närvarande en akut brist på ingenjörer, läkare och lärare i naturvetenskapliga ämnen. Även i fråga om civilekonomer och samhällsvetare är tillgången alltför knapp i förhållande till de registrerade behoven. Däremot synes relativt god balans råda mellan tillgång och efterfrågan på jordbruks- och skogsbruksutbildad arbetskraft, likaså beträffande veterinärer.

Inom arbetsmarknadsstyrelsen har man utfört vissa statistiska beräkningar beträffande det framtida behovet i vårt land i fråga om ett antal yrkeskategorier. Som exempel kan anföras prognoserna beträffande ingenjörer och läkare.

För att kunna tillgodose rekryteringsbehovet av civilingenjörer under 1960-talets första hälft behöver man ta in ca 2 170 elever årligen (enligt beräknat 17 procents bortfall). För andra hälften av 1960-talet skulle intaget behöva vara ca 2 300 och från 1970-talets början ca 2 400. I verkligheten torde man år 1965 endast komma upp till en intagningskapacitet om ca 1 850, varför intagningskapaciteten därefter skulle behöva ökas till inemot 2 500

per år. Underskottet på civilingenjörer synes därför ej kunna elimineras förrän under nästa decennium.

Rekryteringsbehovet för läroverksingenjörer kommer ej heller att kunna fyllas för åren fram till 1965, varför examinationsantalet de följande perioderna måste öka i motsvarande grad om balans skall kunna nås mellan utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden för denna yrkeskategori.

Beträffande läkarna kan konstateras att även inom denna yrkeskategori en kraftig behovsökning är att vänta. Trots den planerade utbyggnaden av läkarutbildningen kommer emellertid bristen ej att kunna elimineras förrän tidigast under andra hälften av 1970-talet.

Oaktat den förutsedda expansionen av utbildningsväsendet i vårt land tycks alltså knapphet även på relativt lång sikt komma att råda inom de berörda sektorerna. Detta beror huvudsakligen på de snabbt växande behov av utbildad personal som uppstår i ett land med expanderande ekonomi och full sysselsättning. Det bör dock framhållas, att biståndsfrågan kommer att vara aktuell för generationer framåt. Sett ur detta tidsperspektiv får en temporär relativ bristsituation reducerad betydelse. Detta i synnerhet om den svenska problematiken sätts in i det globala sammanhanget med dess obegränsade behov.

Den beskrivna bristsituationen utgör ett allvarligt problem. Därtill kommer svårigheten att finna kvalitativt fullgoda experter. Detta beror på de höga fordringar som måste ställas på experter. Dessa krav innebär först och främst att experten skall vara en skicklig yrkesman på sitt område. Dessutom skall han visa förståelse för och helst personligt engagemang i u-landsproblemen. Detta gäller även i hög grad eventuella familjemedlemmar, som åtföljer experten. Slutligen bör också experten och hans familj ha en fysisk och psykisk status som gör det möjligt för dem att anpassa sig till ett ofta pressande klimat, en ovan arbetsmiljö och en främmande livsrytm.

Åtgärder för att möta de ökande behoven

U-ländernas behov av tekniskt bistånd ligger i många fall just inom ämnesområden där vårt land har svårigheter att hjälpa på grund av brist på yrkeskunniga fackmän och alltför liten utbildningskapacitet. Om vi är beslutna att hjälpa u-länderna med sådant tekniskt bistånd som de bäst behöver, måste vi alltså vara beredda att uppoffra en del av våra knappa personella resurser och av platserna vid våra utbildningsanstalter. Naturligtvis bör man emellertid först optimalt utnyttja de resurser man har god tillgång på, om dessa är lämpade för ett effektivt bistånd. Vidare bör man undersöka, hur den bristsituation som nu råder inom vissa sektorer på lämpligt sätt kan avhjälpas.

Man har inom administrationsutredningen gjort vissa förslag beträffande rekryteringen av personal för ett ökat tekniskt bistånd. Förutom rent ekonomiskt och befodringsmässigt stimulerande åtgärder pekar utredningen på

nödvändigheten av en mer aktiv rekrytering. Bättre kännedom bör spridas om expertverksamheten. Vidare rekommenderas att centrala register föres över presumtiva kandidater och att kurser anordnas för att belysa u-ländernas problem. Språkstipendier skulle också kunna lämnas för att underlätta rekryteringen av lämpliga kandidater med bristande språkkunskaper. Frågan om experternas sociala förmåner är föremål för vidare utredning.

Utöver vad administrationsutredningen föreslagit kan ytterligare åtgärder rekommenderas för att komma till rätta med vår nuvarande bristsituation.

1. Vid planering av vidare utbyggnad av vårt undervisningsväsende bör de olika utbildningsanstalterna dimensioneras med hänsyn till det beräknade extra utrymme som erfordras på grund av våra åtaganden gentemot u-länderna. Härigenom kan man småningom undanröja en del av de svårigheter som nu föreligger, då man skall rekrytera experter och bereda plats för u-landsstipendiater vid våra läroanstalter.

2. I viss utsträckning har man möjlighet att undvika de genom vår bristsituation uppkommande svårigheterna. Detta kan ske genom att man i första hand inriktar sig på biståndsinsatser, som icke i onödan anstränger våra knappa resurser. Så länge ett stort behov föreligger i u-länderna beträffande projekt och andra biståndsinsatser inom ämnesområden, där vi har relativt lätt att ställa personal till förfogande, bör våra hjälpsaktioner i första hand koncentreras till dessa områden. Eftersom majoriteten u-länder emellertid har sina största behov inom de tekniska och medicinska grenarna och flertalet utvecklade länder har brist på ingenjörer och läkare, måste vi räkna med att — trots vår egen knapphet inom dessa yrkeskategorier — ställa ett antal experter på dessa områden till förfogande.

3. En annan väg som möjliggör en omfattande teknisk biståndsinsats utan en alltför stor belastning av våra knappa personella resurser är att i viss utsträckning koncentrera insatserna till kapitalintensiva projekt. Man bör med andra ord inrikta sig på sådana typer av biståndsaktioner, där den personella insatsen kan stödjas med en förhållandevis stor materiell (finansiell) insats. Som exempel kan nämnas inrättandet av en lärarutbildningsanstalt med tillhörande laboratorieutrustning och bibliotek. I detta fall skulle Sverige förutom en viss lärarpersonal också kunna svara för erforderlig teknisk utrustning. Genom ett sådant materiellt tillskott blir ofta den personella insatsen avsevärt mer effektiv.

4. Ytterligare ett sätt att söka undvika alltför stor ansträngning av de egna personella resurserna är att på olika sätt etablera samarbete med tredje land. Genom att lämna s. k. tredjelandsstipendier, dvs. bekosta stipendiaters studier i annat land än det egna eller Sverige, belastas vårt eget undervisningsväsende mindre. Och genom att till våra fältprojekt engagera utländska experter som i vissa fall kan vara lättare tillgängliga än de svenska, modifieras våra rekryteringsbekymmer. Vissa kriterier bör uppställas för ett dylikt samarbete med tredje land.

För att vi skall ge tredjelandsstipendier bör någon av följande förutsättningar föreligga.

- (a) Utbildningen är direkt knuten till ett svenskt eller nordiskt projekt eller har på annat sätt nära samband med ett sådant.
- (b) Outnyttjad utbildningskapacitet finns i något annat land, i första hand ett u-land.
- (c) Speciell utbildning för u-landsstudenter finns anordnad i tredje land.
- (d) Stipendierna lämnas till flyktingar, som är utestängda från studier i sitt hemland, men som inte behöver studera just i vårt land.

Härutöver måste krävas, att vårt land har möjlighet till viss kontroll beträffande studiemiljö och utbildningskvalitet i berörda tredje land. Det är också önskvärt att man från svensk sida kan hålla kontakt med stipendiaterna under utbildningstiden. Slutligen torde en viss löpande studiekontroll vara nödvändig för att man skall kunna bedöma graden av nyttiggörande av tillhandahållna stipendier.

Beträffande svensk finansiering av utländska experter torde följande kriterier böra uppställas:

- (a) Experter från tredje land bör kunna anlitas till svenska projekt, om uppenbara svårigheter föreligger att rekrytera kompetenta svenskar.
- (b) De nordiska experter som engageras inom ramen för gemensamma nordiska biståndsinsatser finansieras av Sverige i proportion till den svenska andelen av insatsen.
- (c) För att Sverige skall vara villigt att bidra till utländska experters verksamhet i projekt som leds av tredje land bör starka skäl föreligga. Dels skall mottagarlandets behov vara trängande, dels bör det land som leder projektet ej ha möjlighet att med egna medel finansiera projektet och dels skall Sverige ha tillräcklig kontroll över medlens användning.
- (d) Experter inom FN:s tekniska biståndsverksamhet bör naturligtvis även i fortsättningen erhålla det indirekta ekonomiska stöd som Sveriges bidrag till EPTA och Särskilda fonden innebär.

B. Projekteringsaspekt

Utöver kravet på stor personell insats karaktäriseras det tekniska biståndet i form av fältprojekt av att genomförandet i de flesta fall kräver ett omfattande förarbete och att själva verkställandet av projektet tar avsevärd tid. Dessa aspekter skall närmare belysas i det följande.

Noggrann planering

För att tekniska biståndsinsatser skall bli effektiva och ge maximalt utbyte genom att påskynda mottagarlandets utveckling fordras först och främst ett noggrant studium av u-landets ekonomisk-sociala struktur och behov. I

möjligaste mån bör hänsyn tas till material som utarbetats av de internationella organisationerna. Särskilt Världsbankens rapporter om ekonomiska förhållanden och aktuella behov i olika u-länder utgör ett viktigt basmaterial. Det är vidare väsentligt att utreda hur u-landet i fråga planerar att möta de aktuella behoven. Finns det inom landet en genomarbetad och realistisk flerårsplan för utvecklingen, bör den planerade hjälpen utformas så att den smidigt infogas i planen. Därefter måste en noggrann planering vidtagas beträffande lämpligaste sätt att genomföra biståndet. Detta initial- och projekteringsstadium fordrar ofta en omfattande arbetsinsats av experter. Då sådana förberedande undersökningar bör göras ingående och därför lätt blir relativt kostsamma, är det lämpligt att koncentrera flera insatser till ett och samma land och att göra flera projekt av samma typ.

Tidskrävande genomförande

Tekniska biståndsprojekt fordrar oftast inte bara långvariga förberedelser utan kräver också avsevärd tid för att genomföras. Att bygga och utrusta exempelvis en yrkesskola och få den så inarbetad att den kan drivas helt utan lärare från givarlandet tar många år. Under denna tid måste givarlandet ställa experter och lärare till förfogande. Det är i synnerhet två sidor av samarbetet med u-länderna som kan bereda speciella svårigheter. Mycket ofta kompliceras kontakterna med ett u-lands administration på grund av en långsam och omständlig handläggning av ärendena. Ett annat fördröjande moment kan vara, att de åtaganden som ett u-land svarar för i samband med ett biståndsprojekt icke alltid blir utförda eller eljest fullgöres med stor försening.

För att ge exempel på problem som kan uppstå vid genomförandet av ett fältprojekt på grund av oförutsedda svårigheter av den art som man normalt måste räkna med i u-länderna, kan nämnas vissa data rörande den svensk-pakistanska yrkesskolan i Landhi. Sedan avtalet om skolan undertecknats i juni 1955 kom åtskillig tid att förflyta innan arbetet på att realisera det överenskomna projektet vidtog från pakistansk sida. Trots att detta biståndsprojekt omfattades med välvilligt intresse på högsta ort i Pakistan, fördröjde likväl skilda administrativa svårigheter behandlingen av projektets detaljer. I november 1957 kunde emellertid undervisningen påbörjas. För att i möjligaste mån söka undvika den tidskrävande proceduren hos vissa myndigheter strävade man därför i fortsättningen efter att ge skolan och dess styrelse största möjliga självständighet.

1959 utexaminerades den första elevkullen. Skolan stod fullt utbyggd 1962. Man räknar med att den svenska insatsen skall vara helt avvecklad år 1965. De tio år som då har förflutit sedan avtalet undertecknades får betraktas som en normal tidsrymd för att, som i detta fall, en väl etablerad yrkesskola skall kunna överlämnas i u-landets regi.

Successiv avveckling

Det är viktigt att man redan på projekteringsstadiet har som målsättning att bistandsprojektet snarast möjligt skall kunna övertas av mottagarlandet. Därför bör man från början träffa överenskommelse om att u-landet successivt skall överta det ekonomiska och administrativa ansvaret för den fortsatta verksamheten. Det är också väsentligt att man på ett tidigt stadium rekryterar och börjar utbilda de personer — counterparts — som med tiden skall överta ledningen för projektet. Viss ekonomisk produktion inom projektets ram underlättar övertagandet för u-landet. En välplanerad produktionsavdelning på t. ex. en yrkesskola kan svara för en avsevärd intäkt och stimulerar därigenom dessutom den lokala ekonomin. Detta gäller exempelvis för den ovannämnda Landhiskolan.

C. Strävan efter hög utbildningseffekt

Det har hittills vid lämnande av utbildningsbistånd i många fall visat sig vara svårt att uppnå den optimala effekt och nytta för u-länderna som man eftersträvat. Orsakerna här till synes främst vara att söka dels i samband med svårigheter att rekrytera lämpliga kandidater, dels i bristande uppföljning efter det att studierna slutförts. Nedan görs vissa principiella rekommendationer, som bör kunna öka effekten av utbildningsbiståndet till u-länderna.

Rekrytering av individuella stipendiater och kursdeltagare

Rekryteringen av elever till skolor och kurser som förlägges till ett u-land är generellt förknippad med avsevärt färre problem än uttagningen av stipendiater som skall sändas till Sverige. Antagningsproceduren kan i det förra fallet ske på ett enklare och smidigare sätt genom att den i möjligaste mån utformas efter de lokala förhållandena. Man slipper också att vid uttagningen ta hänsyn till de sociala anpassningsproblem, som måste beaktas och förebyggas redan vid urvalet av de kandidater som skall resa till Sverige. Nedan kommer därför att diskuteras frågor som huvudsakligen rör uttagningen av individuella stipendiater och kursdeltagare som skall bedriva studier i Sverige.

Enligt den praxis som nu tillämpas för stipendiatrekrytering bör stipendier begränsas till ämnen eller områden, som direkt är inriktade på u-ländernas behov. Studierna bör ge kunskaper som är till konkret och omedelbar nytta för mottagarlandet. Undervisning av fortbildningskaraktär med kortare varaktighet föredras i princip framför studier, som innebär en längre tids grundutbildning. Vidare skall sökande, vars tilltänkta studier direkt ansluter sig till pågående utvecklingsprojekt i hemlandet, prioriteras framför övriga kandidater. Därvid har studier inom ramen för svenska utvecklingsprojekt absolut prioritet.

Kontroll av de sökandes behov av utbildning och deras fackmässiga och personliga kvalifikationer bör regelmässigt företas. Därvid bör man särskilt beakta om de sökande är i besittning av sådana personliga egenskaper och yrkesmässiga förutsättningar att de vid återkomsten till sitt land väl kan utnyttja sina nyförvärvade kunskaper. På grund av den allmänt negativa inställningen i u-länderna till allt kroppsarbete bör man också redan vid uttagningen till vissa kurser hos de sökande inskräpa nödvändigheten och värdet av manuellt arbete.

Behovet av uppföljning

För att en biståndsinsats på utbildningens område skall få den eftersträfvade kumulativa effekten krävs kontinuerlig uppföljning av den undervisning som lämnats. Det är väsentligt att läraren inte släpper kontakten med sina forna elever. Han kan till exempel — i synnerhet då utbildningen sker i ett u-land — vara till stor nytta genom att lämna goda råd vid valet av anställning. Mycket vanligt är att ungdomar från u-länderna som fått en viss utbildning söker sig till första bästa arbete som ger dem möjlighet att sitta vid eget skrivbord. Arbete med manuellt inslag undvikes i största utsträckning. Följden blir att många personer i u-länderna efter sin utbildning utför ett arbete, där de ej har direkt nytta av de kunskaper de inhämtat under sina studier. Vad värre är: bristsituationen har en tendens att permanentas inom de många centrala arbetsområden som kräver kvalificerad arbetskraft, men där rekryteringen försvåras på grund av arbetets manuella karaktär. Viktigaste exemplet är svårigheterna i flertalet u-länder att få igång en kvalitativt gynnsam utveckling inom jord- och skogsbruk. Av dessa skäl synes det vara mycket angeläget att — där så kan ske — aktivt medverka till att eleverna efter avslutade studier placeras på för dem och samhället lämpliga arbeten.

I de fall där eleverna efter en avslutad kurs som givits inom u-landet fått arbete på ej alltför avlägsna orter, kan läraren vid behov efter någon tid åter samla dem för en kortare uppfriskning av kunskaperna. I många fall är det emellertid omöjligt att anordna dylika repetitionskurser. Det är då av stort värde om f. d. kursdeltagare från sin lärare eller skola ibland erhåller anvisningar på nyutkommen litteratur rörande den senaste utvecklingen inom respektive ämnesområden. En dylik uppföljning, vilken även bör gälla stipendiater som utbildats i Sverige, skapar ökade förutsättningar för att undervisningen på längre sikt skall ge tillfredsställande resultat.

U-landsungdomar, som återvänder till sitt hemland efter en tids studier i utlandet, råkar ofta ut för att det ej finns något tillgängligt arbete i vilket de kan använda sina nyförvärvade kunskaper. För att undvika en dylik oekonomisk utbildningsverksamhet med åtföljande svårigheter för stipendiaterna torde som förutsättning för stipendiegivningen gentemot ifrågavarande u-land kunna uppställas kravet att stipendiaterna vid hemkomsten garanteras sådant arbete som deras utbildning kvalificerar dem till. Sveriges officiella

representanter bör i olika sammanhang kunna starkt understryka vikten av att givarlandet kan konstatera konkreta resultat av sin biståndsverksamhet. Detta måste nämligen vara en förutsättning för fortsatta insatser i vederbörande u-land.

En annan tänkbar form av hjälp åt eleverna — »ekonomisk uppföljning» — innebär att de efter avslutad utbildning skulle kunna erhålla vissa bidrag vid upprättandet av en egen mindre rörelse inom det yrke de utbildat sig för eller utrustning för fortsatt forskning. En dylik etableringshjälp torde vara ett stimulerande medel för att påskynda den ekonomiska utvecklingen i u-länderna. Därigenom skulle effekten av utbildningsbiståndet i hög grad kunna förstärkas.

En väl utbyggd uppföljningsverksamhet är den enda framkomliga vägen när det gäller att bedöma om utbildningsbiståndet realiter uppnått de från början uppställda målen. En metodisk uppföljning ger givarlandet möjligheter att korrigera och anpassa den egna insatsen. Därtill erhålles kontrollmöjligheter beträffande u-landets och de f. d. stipendiaternas faktiska utnyttjande av utbildningstillskottet. Ambassader och konsulat samt i u-länder verksamma experter bör kunna spela en betydelsefull roll i uppföljningsarbetet. Det torde dock vara nödvändigt att inom NIB:s ram skapa former för en koordinering av de olika typerna av uppföljning och kontroll av utbildningsbiståndet.

3. *Gemensamma frågor för skilda kategorier av utbildningsbistånd*

I kapitlen VI—XII kommer olika kategorier av utbildningsbistånd att mer ingående behandlas. I föreliggande kapitel skall några allmänna frågeställningar, som är gemensamma för alla typer av utbildningsbistånd, tas upp. Till dessa frågor hör också problemet rörande fördelningen av biståndsinsatser på olika länder. Eftersom denna fråga ofta kräver konkreta ställningstaganden från fall till fall, skall här ej anges några allmänna principer. Frågan är föremål för behandling inom bl. a. NIB:s styrelse. Därför skall endast framhållas, att en riktlinje för ländervalet beträffande större projekt bör vara, att man ej väljer för många länder utan söker koncentrera insatserna till ett begränsat antal stater, där effektiva insatser kan göras.

A. *Ämnesinriktning*

Kriterier för ämnesval

Ett första och självklart villkor för att en biståndsinsats skall göras är, att man i mottagarlandet kan konstatera ett stort behov av den begärda hjälpen. Vid en sådan bedömning bör hänsyn tas till om ifrågavarande projekt eller verksamhetsområde är av central betydelse för mottagarlandets ekonomiska och allmänna utveckling. Vidare måste kunna konstateras, att mottagar-

landet demonstrerar en fast vilja till aktiv medverkan i den inhemska utvecklingen på berörda område. En tredje omständighet som också måste beaktas är om vederbörande u-land har faktiska förutsättningar att realisera sina utvecklingsplaner på det område där biståndet lämnas.

Naturligtvis bör Sveriges egna förutsättningar att lämna bistånd inom ifrågavarande ämnesområde vara vägledande. Bortsett från det tidigare berörda problemet angående brist på arbetskraft har vårt land goda förutsättningar att förmedla tekniska kunskaper inom en rad yrkesområden. Detta skall närmare utvecklas i senare kapitel.

Koncentration till vissa ämnesområden

Vid en väsentlig ökning av det bilaterala utbildningsbiståndet uppkommer frågan om man skall sprida insatserna på ett större antal ämnesområden än hittills. Det kan svårligen undvikas att en tung förvaltningsapparat utvecklas, ifall insatserna ej koncentreras både beträffande ämnesområden och geografisk fördelning. Om man begränsar projekten till relativt få ämnesområden kan man utnyttja de erfarenheter man samlat i ett fältprojekt vid en ny analog verksamhet i besläktad miljö.

Ytterligare skäl som talar för en ämneskoncentration är faran för att insatserna ej blir tillräckligt effektiva, om de sprids för tunt. Om biståndsverksamheten begränsas till ett fåtal områden där vi gör en mer omfattande insats torde den marginella effekten bli större än om vi delar upp våra resurser på ett flertal olika typer av projekt.

Mot en koncentration talar den omständigheten att personella svårigheter lättare uppstår om man nödgas avstå ett större antal specialister inom ett fåtal områden. Det bör emellertid understrykas att en utbildningsverksamhet för vissa typer av experter kan minska den personella bristen. Skulle en sådan expertutbildning ej komma till stånd, föreligger stora risker att utbildningsbiståndet — trots uppenbara olägenheter — kommer att spridas till ett växande antal ämnesområden.

Slutligen får man komma ihåg, att de primära behoven är långt ifrån identiska i alla u-länder. Sverige kan därför beräknas komma att erhålla begäran om hjälp inom en föga homogen ämnessfär. Politiska och allmänna goodwill-skäl tillåter svårligen en alltför strängt konsekvent selektivitet från svensk sida.

Tidsfaktorn

Vid valet av ämnesområde för biståndsinsatser är tidsfaktorn av stor betydelse. Den förtjänar särskild uppmärksamhet i följande sammanhang.

Vid bedömning av ett u-lands behov av bistånd måste man skilja mellan behov, som fordrar en snabbt övergående insats, och behov, som kräver en mer omfattande planering och ett genomförande under en längre tidsrymd.

Det är ofta av stor betydelse för ett u-land att det kan få sina mest akuta behov avhjälpda genom snabba biståndsaktioner. I dylika fall kan bilaterala insatser stundom genomföras med avsevärt större skyndsamhet än vad den relativt långsamt verkande multilaterala apparaten tillåter. Det är därför väsentligt att vi ej drar oss för att vid sidan av de större och långsiktiga projekten även engagera oss i de mindre och snabba aktioner som kan komma att aktualiseras.

Även när det gäller vårt lands möjligheter att tillhandahålla experter speglar tidsfaktorn en viss roll. Genom åtgärder syftande till ökade utbildningsmöjligheter kan den nuvarande svårigheten att rekrytera vissa typer av experter på längre sikt minskas.

B. Utbildningens förläggning.

Argument för förläggande av utbildning till u-länderna eller annat land

Beträffande förläggningen av biståndsaktioner på utbildningens område kan sägas att ju större del därav som kan placeras i själva mottagarlandet desto fördelaktigare är det för ifrågavarande u-land. Som regel saknar u-länderna egna tillräckliga utbildningsanstalter, varför en utbyggnad på olika nivåer och inom olika grenar erfordras. Att i en sådan situation förlägga utbildningen till givarlandet kan stundom tänkas ytterligare fördröja inrättandet av nödvändiga utbildningsanstalter i u-länderna.

Ett starkt principiellt skäl för att förlägga våra insatser på utbildningsbiståndets område till respektive u-land är att de studerande härigenom ej tvingas lära sig svenska. Eftersom vårt språk icke är internationellt gångbart är det endast i undantagsfall motiverat att söka lära u-landsstipendiaterna detta. I de fall de ej har möjlighet att studera i sitt hemland bör de därför genom s. k. tredjelandsstipendier beredas tillfälle att utbilda sig i ett land, där språkfrågan ej utgör något hinder.

Som ytterligare argument mot förläggandet av utbildningen till Sverige bör framhållas de svårigheter u-landsstudenterna har att finna sig till rätta i den svenska miljön. Främmande samhällsförhållanden, ett annorlunda klimat och svårigheter att få personliga kontakter och vänner bland svensk ungdom kan lätt medföra störningar i studierna. I det kommande avsnittet om den sociala integrationens problem belyses dessa frågor närmare och olika åtgärder diskuteras för att lösa uppkommande svårigheter.

Utbildning som bör förläggas till Sverige

Trots många påtagliga fördelar vid ett förläggande av utbildningsbiståndet till u-länderna måste vi räkna med att bereda vissa stipendiater möjlighet att studera i Sverige, så länge som tillräckliga institutioner för undervisning saknas i många u-länder. Vi får emellertid ej underlåta att i samarbete med FN:s tekniska biståndsverksamhet eller med andra enskilda länder snarast

möjligt hjälpa till med upprättandet av nödvändiga utbildningsinstitutioner i u-länderna.

Här skall sammanfattningsvis anföras vissa skäl för undantag från huvudregeln att utbildningsbistånd bör förläggas till u-länderna.

1. Som nämnts kommer u-länderna att under en avsevärd tid sakna tillräcklig utbildningskapacitet. Detta är speciellt fallet beträffande sådan undervisning som kräver en omfattande och dyrbar laboratorieutrustning. Eftersom u-länderna har ett mycket stort behov av ingenjörer och läkare, är det angeläget, att vi vid våra utbildningsanstalter söker bereda plats för u-lands-studerande inom bl. a. dessa discipliner.

2. Vissa specialstudier bör kunna bedrivas i Sverige. Det kan vara fråga om postgraduate-kurser på forskarplanet eller också annan specialutbildning på lägre nivå. Man kan även förmoda att såväl miljö som arbetsförhållanden i vårt land kan vara ett värdefullt kompletterande studieobjekt för u-lands-studenter.

3. I samband med genomförandet av fältprojekt i u-länderna är det väsentligt att de personer från vederbörande u-land, som småningom skall överta vissa funktioner i projektet, på ett tidigt stadium utbildas för kommande uppgifter. Det kan då vara lämpligt att dessa counterparts under viss tid inhämtar relevanta kunskaper och erfarenheter i Sverige.

4. Personer som av politiska eller religiösa skäl eller på grund av rasförföljelse flytt från sitt hemland och ej kan återvända och studera där bör, där omständigheterna i övrigt så tillåter, genom stipendier beredas tillfälle att genomföra sina studier i Sverige eller i tredje land.

Det hävdas ofta, att u-landsstipendiater genom att vistas i vårt land lättare utvecklar en förståelse för demokratiskt styrelseskick. Detta är emellertid ej i och för sig ett tillräckligt argument för att förlägga en utbildning till Sverige.

Som skäl för att fler u-landsmedborgare skall studera i Sverige anföras ibland också, att det skulle stimulera den svenska opinionens intresse för bistandsfrågor att se människor från u-länderna i den egna miljön. Det är uppenbart att ett dylikt för stipendiaterna och deras utbildning irrelevant argument ej i och för sig kan motivera att de studerar i Sverige.

Sammanfattningsvis bör understrykas, att utbildning av u-landsstipendiater endast i ovan angivna fall bör förläggas till Sverige. Vägledande princip bör av språkliga, sociala och effektivitetsskäl vara att utbildningen, där så kan ske, förläggas till respektive u-land.

C. Utformning

Enskilda expertuppdrag och fältprojekt

Bilateralt tekniskt bistånd som förläggas till u-länderna kan ha formen av enskilda expertuppdrag eller fältprojekt. I det förra fallet gäller det att lösa

en speciell begränsad uppgift, varvid experten verkar som utredare, rådgivare och ibland exekutor. I det senare fallet är det fråga om en större sammansatt insats, t. ex. uppförande av ett tekniskt institut. Ett sådant fältprojekt kräver förutom experter och lärare också en parallell materiell insats.

Behov finnes således av båda formerna. Det konkreta behovet avgör i varje enskilt fall, om biståndsinsatsen får formen av enskilt expertuppdrag eller fältprojekt. Rent allmänt kan emellertid sägas — om någon preferens skall uttalas — att huvuddelen av det bilaterala tekniska biståndet bör utgöras av fältprojekt, eftersom på detta sätt en mer samlad insats kan åstadkommas. På grund av specialisering och fördelade fasta kostnader har fältprojekten ofta ekonomiska fördelar. Lagarbetet skapar dessutom under normala omständigheter en gynnsam psykologisk atmosfär, sett ur experternas synvinkel.

Starka skäl synes tala för att fältprojekt förlägges till länder, där en mer omfattande svensk insats förekommer eller planeras, expertbistånd, eventuellt kompletterat med utrustning, till stater, i vilka man avser att endast göra mer begränsade hjälpsatser. Fältprojekten kan emellertid kompletteras med individuellt expertbistånd ifråga om vissa punktbehov med hög prioritet. Även tidsskäl kan motivera individuellt expertbistånd till prioritetsländer.

I detta sammanhang bör nämnas möjligheterna att samordna bilaterala och multilaterala insatser i form av gemensamma fältprojekt samt expertverksamhet. Detta skulle antingen kunna ske så att projekt, vilka startas och drivs bilateralt, inordnas i FN:s biståndsplaner, eller genom att projekt, vilka planeras av FN, överläts åt något eller några länder att bekosta och genomföra. Genom ett sådant arrangemang skulle man uppnå, att bilaterala biståndsinsatser kunde utnyttja FN:s planeringsexpertis och administration. De kunde då också rationellt koordineras med relevanta FN-insatser.

Individuella stipendier och sammanhållna kurser

Tekniskt bistånd som förlägges till vårt land utgörs dels av individuella stipendier som är avsedda för studerande vid svenska utbildningsanstalter och för praktikanter, dels av den kursverksamhet som bedrivs i form av kortare sammanhållna kurser inom olika specialområden.

I flera avseenden är kursverksamhet att föredra framför individuell stipendiering. Den förstnämnda studieformen blir ofta mer effektiv tack vare en klarare målinriktning, fastare avgränsning och större möjlighet till kontroll av resultaten. Samtidigt minskas språkproblemet genom att elever med gemensam språklig bakgrund kan samlas i en kurs, där undervisningen sker på ett för samtliga deltagare känt språk. En ytterligare fördel med separata kurser får anses vara att det ordinarie svenska undervisningsväsendet härigenom i mindre grad belastas. Slutligen är det uppenbart, att kursformen tack vare sin gemenskapskaraktär, större koncentration och följaktligen kor-

tare varaktighet i icke ringa utsträckning eliminerar de sociala anpassningsproblemen.

På grund av ovan redovisade fördelar bör kursverksamheten i fortsättningen prioriteras. Effektiviteten torde ytterligare kunna höjas om man organiserar kurser för stipendiatgrupper vilka efter utbildningen skall fungera som arbetslag. I den mån individuella stipendiaterna rekryteras, bör av studietechniska och psykologiska skäl om möjligt alltid minst två utses från samma land.

Integrerade projekt

Med integrerade projekt avses på biståndsområdet olika former av samverkan. Det kan vara fråga om ämnesintegration, då t. ex. all utbildningsverksamhet inom ett gemensamt ämnesområde samordnas. Det kan också gälla geografisk integration, där flera olika projekt lokalt samordnas. Även beträffande den kombination av bilaterala och multilaterala projekt som tidigare berörts kan man tala om integrerade projekt.

En form av ämnesintegration utgör den kombination av fältprojekt och stipendiat- och kursverksamhet varvid man utbildar counterparts. Dessa, som tränas för uppgiften att småningom överta ledningen och ansvaret för fältprojekten, bör beredas möjlighet till utbildning i vårt land. Genom denna form av integrerade projekt påskyndas genomförandet av biståndet samtidigt som den tid givarlandet måste avvara experter väsentligt minskas. Starka skäl motiverar därför att dylika integrerade projekt prioriteras.

Samarbete mellan stat, näringsliv och organisationer

Som framgår av kap. IV svarar många svenska exportindustrier för en omfattande kunskapsöverföring till u-länderna, antingen i form av viss utbildning i mottagarlandet eller genom speciella kurser förlagda till Sverige. Undervisningen utgör ett led i en kommersiell uppgörelse och inriktas helt på ämnen som befrämjar och underlättar det tekniska och kommersiella utbytet. Även inom organisationer och föreningar, som t. ex. kooperationen, fackföreningsrörelsen och missionen, meddelas viss undervisning för elever från u-länderna. På detta sätt förmedlas kunskaper i ämnen av t. ex. facklig och kooperativ natur till länder som ännu helt saknar eller blott har ofullständiga erfarenheter på dessa områden.

En rad skäl talar för att statliga medel ställs till enskilda företags och organisationers förfogande som stöd åt deras kurser för u-landspraktikanter och studenter. Denna utbildningsverksamhet fyller ofta angelägna behov. Om statsbidrag lämnas, vinner man bl. a. vissa institutionella och administrativa fördelar genom att respektive företag eller organisation svarar för de praktiska arrangemangen inklusive anskaffandet av lärare.

Statliga bidrag bör ej utformas så, att de kan uppfattas som enbart ett

stöd åt ett kommersiellt intresse eller åt en viss ideell organisation. Genom tillsyn över kurserna bör man kunna garantera att dessa genomföres på ett ansvarsfullt och kompetent sätt. För att bidrag skall utgå, måste därför vissa krav uppställas.

En förutsättning för statliga bidrag bör för det första vara, att kursens tema och uppläggning är av särskilt värde för u-länderna. Vidare bör kursens längd vara minst 3—4 månader. För kortare tid synes det som regel olämpligt att låta deltagare fara den långa vägen till Sverige. Slutligen bör den finansiella insats som föreningen eller organisationen själv svarar för vara av mer än symbolisk karaktär.

Beträffande kurser som förlägges utomlands bör i princip samma kriterier gälla för statliga bidrag. Dock måste i detta fall något större restriktivitet iakttas på grund av ökade kontrollsvårigheter. Lämnas bidraget till en internationell överorganisation till vilken en svensk nationell organisation är ansluten bör samma villkor gälla som om kursen gavs i svensk regi.

Kurser som anknyts till en industri har vissa givna fördelar, dels genom det åskådningsobjekt som företagets produktionsapparat utgör, och dels genom den relativa lättheten att i företaget finna lämpliga kursinstruktörer. Av denna anledning är en ökning av antalet kurser förlagda till industrier i Sverige eller till industri-projekt i u-länderna att rekommendera. Därvid bör statliga medel kunna ställas till förfogande för kurser som ej enbart betingas av kommersiella relationer. Organisationer och föreningar bör på lämpligt sätt stödjas i sin strävan att genom kurser inom skilda ämnesområden förmedla kunskaper till u-länderna.

En rik fond av erfarenheter om u-ländernas förhållanden och om de anpassningssvårigheter, som möter svenskar verksamma i denna ovana miljö har under lång tid samlats av såväl exportföretag som ideella organisationer, särskilt missionen. Att kunna tillvarata den kunskap om dessa länder som nu finns spridd på många håll vore av stort värde för vår expanderande verksamhet. En rad misstag och besvikelser skulle kunna undvikas om blivande experter före sin utresa instruerades av personer med egna erfarenheter från u-länderna. De planerade instituten för regional forskning rörande u-landsproblematiken bör ha som en självklar arbetsuppgift att i största möjliga utsträckning katalogisera relevant u-landsinformation och då inte minst den praktiska, självupplevda. Afrika-institutet i Uppsala bör härvidlag bli en första och förebildlig inrättning.

D. Social integration

För att ett utvidgat undervisningsprogram för u-landsstudenter skall kunna genomföras i Sverige krävs väsentligt ökade studiesociala resurser. Den mänskliga sidan av stipendiatverksamheten måste bättre tillgodoses om de sociala integrationsproblemen skall kunna bemästras. Detta, och vad som

sägs nedan, gäller för statliga såväl som privata stipendiater. Målsättningen bör vara ett förebyggande, elastiskt system med personliga handledare, vilket i möjligaste mån reducerar behovet av kurativa-terapeutiska åtgärder. Därigenom bör man i fortsättningen kunna förhindra ett upprepande av att stipendiater vistas i Sverige under flera år utan att lyckas komma igång med studierna. Överhuvud bör politiken av sociala skäl vara restriktivt beträffande mångåriga, fria studier. Sammanhållna kurser bör i växande omfattning ersätta individuella stipendiatprogram.

Det är önskvärt att stipendiaterna vid sin hemresa parallellt med sina fackkunskaper också för med sig positiva attityder visavi svenskt samhällsliv och demokratiska värderingar. En förutsättning för att detta skall kunna ske måste vara förekomsten av en väl fungerande studiesocial verksamhet som underlättar stipendiatens anpassning i den nya miljön. Först då kan man ikläda sig ansvaret för en utvidgad stipendiatverksamhet, först då kan risken för individuella misslyckanden kraftigt reduceras.

Sociala integrationsproblem har i växande omfattning kommit att framstå som den dominerande faktorn i många av de fall där utbildningsbiståndet icke lett till önskat resultat. Främst gäller detta givetvis den komplicerade integrationsprocessen, när u-landsstipendiater under en studievistelse i Sverige skall inlemmas i det för dem främmande samhället. Erfarenheten har visat att icke så få stipendiater fått sin utbildningstid helt eller delvis förstörd på grund av svårartade anpassningsproblem. Särskilt tycks isolering från svenska studiekamrater ha medfört psykiska påfrestningar. Språksvårigheter, klimatskillnader och en divergerande samhällssyn har spelat sin roll.

Största vikt måste fästas vid stipendiaternas sociala integration under vistelsen i Sverige. Vägledande princip måste alltså vara att söka förebygga anpassningssvårigheter. Detta blir en ur alla synpunkter god investering. Man bör i avsevärt större utsträckning än som hittills varit fallet koncentrera uppmärksamheten på den förebyggande problematiken.

Kursformens fördelar

Många skäl talar för att de sociala integrationsproblemen kan reduceras radikalt om utbildningsbiståndet i Sverige principiellt bedrivs i sammanhållen kursform i stället för på individuell basis. Kursformen reducerar språkproblemet såtillvida att det gäller att rekrytera engelsk- eller franskspråkiga lärare i stället för svensktalande stipendiater.

I stället nödvändiggör kursformen en rekrytering av stipendiater med homogen språk- och fackmässig bakgrund. Genom sin starkt koncentrerade form och hårt uppdrivna arbetstakt kan vistelsen i Sverige tidsmässigt nedbringas avsevärt samtidigt som stipendiaternas fritidsproblem väsentligt reduceras. Av tids- och studieskäl kommer kursdeltagarna att i stor utsträckning umgås med varandra. Därigenom blir deras kontaktproblem mindre brännande. Sist men inte minst torde kursens klarare målinriktning ha en

stabiliserande psykologisk effekt på många u-landsstipendiater. Antalet »hoppjerkor» torde i hög grad reduceras.

Kursens karaktär av rationellt fungerande och socialt välintegrerad studiegrupp torde förstärkas om inkvarterings- och utspisningsproblem löses på gemensam basis.

Rekrytering av stipendiater

Insikten om de sociala integrationsproblemens realiteter bör få konsekvenser inte minst när det gäller valet av stipendiater. Det är väsentligt att man vid rekryteringen särskilt lägger vikt vid att utvälja psykiskt stabila personer. Eftersom ett insjuknande fjärran från hemmiljön lätt kan komma att medföra en svår psykologisk påfrestning för den enskilde stipendiaten är det önskvärt att stipendiater genomgår en tillfredsställande hälsokontroll före avresan till Sverige.

För att möjliggöra att stipendiaterekryteringen får den ur sociala integrationssynpunkt nödvändiga förebyggande karaktären, bör de svenska ambassaderna och konsulatet i möjligaste mån vara de lokala myndigheterna behjälpliga med att intervjua och grovsälla kandidaterna. De sökandes personliga och fackmässiga meriter bör noga evalveras mot bakgrund av detaljerade studiefordringar, som utarbetats i Sverige. Önskvärt vore, när det gällde kurser, att dessas ledare själva på platsen kunde delta i testningen av kandidaterna.

För att effektivisera och underlätta rekryteringen åt organisationer och andra icke statliga inrättningar, som bidrar med stipendier, vore det synnerligen önskvärt med en nära samordning av hela rekryteringsverksamheten. Liknande tankegångar har nyligen framförts i kommunalrättskommitténs förslag.

Förhandsorientering av stipendiater. Kontrakt

Det har ofta visat sig att stipendiaters sociala anpassningssvårigheter får tillskrivas orealistiska förväntningar inför resan till Sverige. Det är därför nödvändigt att stipendiaterna redan i samband med utlysningen av stipendierna och i varje fall före avresan från hemlandet erhåller en detaljerad förhandsorientering genom därvarande svenska ambassads, konsulates eller utsända kursledares försorg. Denna information bör ange exakt vilka materiella förmåner som är förknippade med stipendiet, vilka studier som skall bedrivas, var, när och hur länge detta skall ske, osv. Stipendiaten bör naturligtvis också erhålla en allmän, praktisk information om Sverige, med avseende på klimat, samhällsliv, religion, ekonomi samt sociala seder och bruk.

Det kan ifrågasättas huruvida Sverige inte bör följa vissa länders exempel och låta stipendiaterna underteckna ett kontrakt före avresan. I och med kontraktets undertecknande accepterar stipendiaten sina i detalj angivna vill-

kor; han förbinder sig vidare att ej kräva ytterligare förmåner av den svenska staten, att återvända hem efter studiernas slut samt att åtlyda svenska lagar.

Utländska erfarenheter visar att kontraktmetoden undanröjer många osäkerhetsmoment i stipendiatens relationer med givarlandet. Det ger hans besök ett affärsmässigt drag och honom själv en stabilare utgångspunkt inför mötet med den nya miljön. Kontraktets juridiska prägel har dessutom visat sig utgöra ett starkt incitament för en intensifierad studieprestation.

Stipendiatmottagningen

Första intryckets stora betydelse för attitydbildningen i det mänskliga umgänget är en ofta omvittnad realitet. Därav följer att de första kontakterna vid stipendiatens ankomst till Sverige för honom lätt blir väsentliga händelser, som kommer att lägga grunden till hans första uppfattning om det svenska samhället. Stipendiatmottagningen kräver därför den största omsorg. Detta gäller såväl i fråga om praktisk utformning som personligt engagemang.

Det är nödvändigt att varje stipendiat möts vid ankomsten till flygplats, hamn eller station. Han skall därefter ges tillfälle att under personlig vägledning klara av praktiska detaljer som klädinköp, valutaväxling och inflyttning i på förhand anskaffad och besiktigad bostad. Men dessutom måste han ges tillfälle att med någon kvalificerad person i lugn och ro få diskutera igenom sin situation och framför allt sina studieplaner. Om jäkt, irritation och tidsnöd präglar stipendiatens första möte med det officiella Sverige är det fara värt att ett andra möte aldrig kommer till stånd, åtminstone icke på stipendiatens initiativ.

Det är ur många synpunkter rationellt att för varje år arrangera en i tiden så samlad stipendiatankomst som möjligt. Detta möjliggör anordnandet av informationsveckor och överhuvud en koncentrerad insats till de nyanlända stipendiaternas fromma. Ur klimatsynpunkt är sommaren att föredra som ankomsttid.

Vid en utbyggnad av den svenska stipendiatverksamheten torde en omorganisation av mottagningsproceduren vara värd att övervägas. Detta gäller i synnerhet i fråga om sammanhållna kurser med regional rekryteringsbas. Det borde icke vara omöjligt att låta respektive lärare rekrytera och samla upp stipendiaterna i ett u-land. Om praktiska skäl medger att färden till Sverige sker med båt hinner deltagarna bekanta sig med varandra och lärarna. Man kunde då också gå igenom och eventuellt korrigera studieprogrammen. Slutligen kunde stipendiaterna ges en kortare orientering om Sverige, dess seder och bruk. Vid ankomsten till destinationsorten skulle deltagarna i bästa fall vara en fast sammansvetsad grupp som direkt kunde påbörja sina studier. Denna typ av stipendiatmottagning dominerar i Israel och sägs där ha reducerat sociala integrationsproblem till ett minimum, samtidigt som studieprestanda väsentligt ökat.

Det är uppenbart att man uppnår många praktiska fördelar även vid gemensam transport med charterflyg. Den betydelsefulla sammansvetsningsperioden går visserligen förlorad, men en central uppsamling och gemensam ankomst garanteras.

Bostadsfrågan

Det är viktigt att stipendiaternas bostadsfråga löses på ett tillfredsställande sätt. Dåliga bostadsförhållanden torde kunna förklara åtskilliga av de sociala svårigheter som uppstår inom stipendiatverksamheten.

För kursstipendiat är en samlad förläggning att föredra. Det kan då bli fråga om att hyra lämpliga hotell eller pensionat.

Individuella stipendiat bör däremot anvisas rum i studentbostadshus. Förutom goda bostadsförhållanden ges de där rika kontaktmöjligheter med såväl svenskar som med andra stipendiat. Hyresrum på den öppna marknaden blir alltför ofta identiska med yttre och inre kyla, isolering och vantrivsel. Inackordering i familj är endast i undantagsfall att räkna med som ett praktiskt alternativ. Följaktligen bör stipendiaterna bo på svenska studenthem eller i liknande bostadsinrättningar tillsammans med svenska studerande. Detta gäller i synnerhet de stipendiat, som för sina studier måste lära sig svenska. Slutligen bör understrykas att stipendiaterna förmodligen lättare inlemmas i den svenska miljön om deras studier, där så är möjligt, förlägges utanför de största städerna med dessas opersonliga atmosfär.

Språkfrågan

Som ovan framhållits bortfaller språkproblemet vid kortare, sammanhållna kurser, då undervisningen som regel bedrivs på ett språk som samtliga deltagare behärskar. Det står emellertid klart att långtidsstipendiat måste erbjudas en effektiv språkträning. När — som skett — vissa stipendiat kommer till Sverige för långtidsstudier, men ännu efter ett år eller mer är oförmögna att följa någon form av svensk undervisning, måste detta betecknas som ekonomiskt och socialt oförsvarligt. En aktuell sociologisk undersökning visar att många utländska studenter och i synnerhet de från u-länderna har kontaktsvårigheter på grund av bristande språkkunskaper. Många u-landsstudenter upplever sig själva som i viss mån isolerade från omvärlden på grund av otillfredsställande insikter i svenska.

Det måste vara ett oeftergivligt krav att en effektiv och stimulerande språkutbildning anordnas för långtidsstipendiaterna. Den audivisuala språkträning som nyligen utformats i Sverige har också visat sig vara en snabb och effektiv metod för stipendiaters språkinläring. Efter en språklig snabbutbildning bör stipendiaterna ges tillfälle att kontinuerligt delta i konversationskurser.

Personliga handledare

De kurativa spörsmålen i samband med stipendiaters vistelse i Sverige har många aspekter. Det gäller dels problem i samband med stipendiatens studier, dels den allmänna kontaktverksamheten, och dels frågor av praktisk och social natur.

Efter internationell förebild bör man pröva ett enhetligt system för att lösa de kurativa uppgifterna. Enligt det s. k. tutorsystemet omhändertas 10 å 15 stipendiater av en heltidsanställd handledare (tutor). Denne bor i samma hus som stipendiaterna, läser läxor med dem, ordnar deras fritidssysselsättning och får — vid »jourtjänst» — besökas eller ringas upp när som helst på dygnet. Dessa personliga handledare reser med kurserna och är kontaktmän mellan stipendiater och samhälle. De fyller också funktionen som kurator och första instans vid förekommande problem rörande äktenskap, föräldraskap, sjukdom, studieneuroser etc. Sist men inte minst ordnar de vid behov privata kontakter mellan stipendiater och relevanta personer från värdlandet.

Personliga handledare bör i Sverige kunna rekryteras bland yngre, språkkunniga akademiker, socialarbetare, tekniker, administratörer och liknande grupper. Huvudsaken är att en handledare har samma ämnesbakgrund som sina stipendiater. En tids dokumenterad anställning som tutor borde kunna vara en stark merit för presumtiva biträdande experter liksom för blivande administratörer och tjänstemän inom utvecklingshjälp, för PR-verksamhet samt för krävande sociala uppdrag. Anställning bör ske på individuell arvodesbasis.

Personliga handledare är en kombination av kuratorer, studieövervakare, värdar och kamrater. De bör kunna ha en avsevärd förebyggande effekt beträffande stipendiatproblem av alla slag. Rätt utnyttjade torde deras positiva betydelse knappast kunna överskattas. Utbildningskurser för handledare bör mot ovanstående bakgrund allvarligt övervägas. — En förutsättning för att stipendiaternas studier i Sverige skall ge önskat resultat är slutligen, att ett gott och nära samarbete etableras mellan stipendiaterna, deras handledare och de svenska lärarna.

Postgraduate-stipendiater

Forskare och postgraduate-stipendiater torde generellt föranleda mindre omfattande kurativa åtgärder än andra kategorier av studerande. Det rör sig i allmänhet om personer med större mognad och klarare målsättningar. De borde m. a. o. normalt ej behöva någon personlig handledare. Studierna skapar sällan större problem och genom sin forskning kommer de som regel i nära kontakt med kolleger, vilket reducerar riskerna för social isolering.

Det är angeläget att beträffande denna kategori av avancerade stipendiater ingen diskriminering förekommer visavi gifta kandidater. Är utbildningen planerad att ta en längre tid i anspråk bör man bereda möjligheter för hust-

run att medfölja till Sverige. Ett restriktivt betraktelsesätt bör dock dominera i fråga om barnfamiljer med hänsyn till riskerna för ekonomiska, sociala och kurativa problem. För närvarande saknas till yttermera visso förutsättningar att lösa dylika frågor. Avsevärt försämrade studieresultat torde bli följden.

Då ensamstående stipendiater erhåller en flerårig utbildning i Sverige bör de ges möjlighet att resa hem under varje eller varannat sommaruppehåll. Därigenom minskas riskerna för att kontakten med hemlandet går förlorad. Bäst vore om dessa hembesök kunde användas för tillämpad praktiktjänstgöring i hemlandsmiljö. I de fall hemresor ej kan komma i fråga är det viktigt att ferierna i Sverige ges ett meningsfyllt innehåll. Sysslolöshetens sociala risker är alltför väl dokumenterade.

Undergraduate-stipendiater

Undergraduate-stipendiater kommer företrädesvis till Sverige för att erhålla en grundläggande, långvarig utbildning inom den naturvetenskapliga ämnessfären och besläktade discipliner. Den långa studietiden och undervisningens individuella karaktär gör att ovan förda resonemang om hemresor under sommarferier bör gälla även denna kategori av stipendiater.

Av naturliga skäl torde stipendiater tillhörande denna kategori som regel vara mindre mogna och målmedvetna än forskarna, varför det tidigare skisserade studiesociala systemet bör tillämpas i full utsträckning. Viss restriktivitet bör iakttagas beträffande rekrytering av gifta kandidater. Stipendiat-hustruns parallella utbildningsmöjligheter bör tillmätas betydelse vid avgörandet.

De svenska studentorganisationernas insatser

De svenska studentorganisationerna har visat stort intresse för att göra en insats för u-länderna. Deras verksamhet har i första hand inriktats på att samla in medel för att bereda u-landsstudenter möjlighet att studera i Sverige. Minst lika viktigt är emellertid att stipendiaterna smidigt inlemmas i det svenska samhället och den nya studiemiljön. Annars föreligger stor risk att de kommer att känna personlig isolering. Detta kan i sin tur lätt leda till anpassningssvårigheter med misslyckade studieresultat som följd.

Med ett realistiskt betraktelsesätt har studentorganisationerna goda förutsättningar att göra en ovärderlig insats när det gäller den utomordentligt betydelsefulla uppgiften att ta hand om de växande skarorna av u-landsstipendiater under deras vistelse i Sverige. Men detta kräver att man mer än hittills intresserar sig för de mänskliga faktorerna. Det finns plats för ett stort antal frivilliga handledare. Vad som främst erfordras från studenternas sida är inte ekonomiska insatser för stipendiaterna; spontan medverkan för att underlätta de mänskliga relationerna är däremot nödvändig för att syftet med u-landsstipendiaternas vistelse i Sverige skall uppnås.

KAPITEL VI

Community Development

1. Allmänt

Begreppet »community development» (c.d.) kom första gången till användning vid en år 1948 i Cambridge hållen konferens rörande administrativa problem i de av Storbritannien förvaltade områdena i Afrika och har sedan dess ersatt den tidigare använda termen »mass education». Den av FN första gången år 1956 formulerade definitionen är följande:

»Termen 'community development' har kommit till internationell användning för att beteckna de processer, genom vilka befolkningens egna ansträngningar förenas med myndigheternas för att förbättra samhällenas ekonomiska, sociala och kulturella villkor, för att inlemma dessa samhällen i nationens liv och för att sätta dem i stånd att till fullo bidra till nationens framsteg. Detta komplex av processer består av två väsentliga element: befolkningens deltagande i ansträngningarna att förbättra levnadsstandarden genom i möjligaste mån egna initiativ; och tillhandahållande av tekniska och andra tjänster på ett sätt, som uppmuntrar initiativ, självhjälp och ömsesidigt hjälp samt gör dessa effektiva.»

Vid den nyss nämnda Cambridge-konferensen angavs mera explicit, vilka arbetsuppgifter som i första hand åsyftades. Det framhölls, att c.d. skulle anses innefatta alla former av förbättringar inom det lokala området: tillämpningen av bättre metoder för jordbruk och kreatursskötsel, bättre sanitära förhållanden, i synnerhet beträffande tillgången på dricksvatten, förbättrad barnavård och mödravård, eliminering av analfabetismen, tillskapandet av kooperativa organisationer och effektivisering av den lokala självförvaltningen.

Av den hittills återgivna definitionen bör dock inte dras den slutsatsen att de ekonomiska målsättningarna helt dominerar c.d.-verksamheten. Av den mycket omfattande litteraturen framgår klart, att man mångenstädes tillmäter de icke-ekonomiska elementen minst lika stor vikt. Detta förhållande har ibland uttryckts så, att »development» i bemärkelsen ekonomisk utveckling är blott *ett* element, »community» i bemärkelsen samhälle ett annat och lika viktigt. C.d. har rentav av några författare tilldelats uppgiften att genom sin förmåga att väcka byborna till medvetande om gemenskap i målsättningar och ömsesidigt beroende vid deras förverkligande ut-

göra ett viktigt instrument för u-ländernas demokratiseringsprocess. Det är naturligt, att länder, som i likhet med Burma och Ceylon velat skjuta de icke-ekonomiska målsättningarna i förgrunden, utformat c.d.-programmet på ett annat sätt än länder med en övervägande produktionsfrämjande målsättning (t. ex. Indien och Pakistan).

Oavsett skiljaktigheterna i målsättningen och utformningen är vissa drag dock gemensamma för flertalet c.d.-program:

1. Stort utrymme måste beredas för lokala initiativ, och förbättrings-åtgärderna måste vidtas på grundval av lokalbefolkningens uttalade behov och önskemål.

2. Projekten, åtminstone de första, bör engagera så många av byinvånarna som möjligt, visa synliga resultat och bör fullföljas inom jämförelsevis kort tid.

3. Verksamheten måste organiseras genom ett förgrenat nät av avlönade och för ändamålet specialutbildade »village workers» med den dubbla uppgiften att kanalisera lokala önskemål till konstruktiva projekt och att förmedla initiativ till ekonomiska och sociala förbättringar från de centrala myndigheterna till den lokala befolkningen. En administrativ samordning måste ske mellan c.d. och annan verksamhet.

4. Projekten måste till avsevärd grad utföras med den lokala befolkningens egen, oavlönade arbetsinsats och i möjligaste mån med inom orten eller regionen tillgängliga råvaror.

5. Staten och/eller de regionala myndigheterna bör bidra — förutom med lönen till c.d.-administrationens personal — med en del av kostnaderna till projektens genomförande, främst för verktyg, maskiner, transporter m. m. Stödet bör också kunna få formen av lån.

6. C.d. kan jämna vägen till skapandet av en funktionsduglig lokal administration, men är inte identisk med denna.

7. Erfarenheterna av c.d.-verksamhet bör bli föremål för noggrann analys och evaluering genom personer och institutioner, som står fria från c.d.-administrationen.

C.d., som har sitt ursprung i den engelska kolonialförvaltningens strävan att förbereda den politiska frigörelsen av dessa områden genom att stärka de konstruktiva krafterna i bysamhällena, har kommit att bli ett mycket betydelsefullt element i många u-länders samhällsliv. I vissa länder, främst i sydöstra Asien och Sydamerika, har c.d. blivit en organiserad utvecklings- och demokratiseringsprocess av väldiga mått. Det indiska programmet, som är det mest omfattande och starkast med landets utvecklingsplaner integrerade, har karakteriserats som »ett gigantiskt experiment i planerad social förändring». Omfattningen av c.d.-programmen i en rad länder i Asien framgår av nedanstående tablå, som avser läget i slutet av år 1959 (för Indien dock april 1960)¹:

¹ Community Development and Economic Development. UN, Bangkok 1960.

År för programmets början	Land	Antal berörda byar (1 000)	Antal berörda pers. (milj.)	Berörda byar i % av samtliga
1952	Indien	380	192	68
1953	Pakistan (V-AID)	27	17	28
1957	Vietnam (Södra)	2,7	8	100
1947	Ceylon	22	7	100
1956	Filippinerna	5	5	20

C.d-program håller på att genomföras också i ett stort antal länder i Afrika (Ghana, Nigeria, Egypten, Sudan, Östafrika), Mellersta Östern och Sydamerika. Antalet länder med pågående c.d.-program uppskattas f. n. till nära 50. FN har varit aktivt på detta område i över ett decennium och har lämnat sitt stöd åt ett antal c.d.-program, främst via sina fackorgan, som har ställt experter till olika regeringars förfogande. UNESCO har speciella utbildningsanstalter för blivande c.d.-experter i Mexico och Egypten.

Av enskilda länder, som har gjort betydelsefulla insatser på detta område, bör i första hand Storbritannien och Förenta staterna nämnas. Storbritannien har gjort den avgörande pionjärinsatsen i ett antal länder, medan de ännu stod under kolonial förvaltning, och har i dessa utbildat de administrativa former för c.d., som i stort sett ännu tillämpas världen runt vid genomförandet av dessa program. Storbritannien har också skolat en stab av tjänstemän för denna speciella uppgift och förfogar alltså över ett antal institutioner för utbildning av c.d.-specialister. Jämförelsevis begränsat stöd har c.d.-verksamheten fått inom ramen för Förenta staternas utvecklingshjälp. År 1954 bildades inom International Cooperation Administration (ICA) en särskild avdelning för c.d. Verksamhetens ringa omfattning framgår av att år 1960 blott ett 60-tal c.d.-experter var i verksamhet i 17 länder (av totalt 64 länder, som erhöll hjälp av ICA). När ICA år 1961 ombildades till AID (Agency for International Development) inträdde ingen ändring härvidlag. Snarare kom c.d. att inta en ännu mer undanskymd plats i den amerikanska utvecklingshjälp. Ett belysande exempel på Förenta staternas svaga intresse för c.d. erbjuder utvecklingen i Pakistan. All amerikansk hjälp till Village-AID-programmet stoppades år 1961.¹

Utformningen av c.d.-programmen varierar av naturliga skäl kraftigt mellan olika länder. Man brukar skilja mellan olika typer av c.d.-program. Med *integrativa program* avses sådana, som genomföres landsomfattande, syftar till utveckling och samordning av olika förvaltningsgrenar, innefattar substantiell teknisk och finansiell hjälp från de centrala myndigheternas sida samt förutsätter koordinerande självständiga förvaltningsenheter på skilda nivåer av administrationen. Indiens c.d.-program framstår som exem-

¹ Jfr. Jack Mezirow, *Dynamics of Community Development*. New York 1963.

pel på den integrativa typen; programmet ledes av ett c.d.-departement, är samordnat med landets femårsplaner, täcker numera praktiskt taget hela landet och förfogar över en stab av ca 50 000 lokala c.d.-tjänstemän. Pakistan, Afghanistan, Indonesien, Iran, Filippinerna, Thailand och Vietnam har utformat sina program efter liknande linjer.

Även de *adaptiva c.d.-programmen* är som regel landsomfattande; skillnaden är, att de genomföres inom ramen för existerande administrativa institutioner och följaktligen inordnas i något av de befintliga departementen (för exempelvis lokal förvaltning, Kooperation osv.). Flertalet länder i Afrika och Mellanamerika har valt denna väg att bygga upp sin c.d.-verksamhet.

Slutligen finns c.d.-program av *projekt-karaktär*, kännetecknade av s. k. multifunktionella arrangemang inom geografiskt begränsade områden. Verksamheten kan vara mycket starkt splittrad såsom fallet är i Mexico. I sistnämnda land bedrivs verksamhet av c.d.-karaktär inom ett flertal departement (undervisningsministeriet — genom cultural missions och direktoratet för indianärenden, hälsovårdsministeriet — genom direktoratet för community development och den integrerade hälsovårdstjänsten, inrikesdepartementet, jordbruks- och koloniseringsdepartementen) samt av ett antal halvautonoma institutioner (The National Indian Institute och The Mexican Institute of Social Security). Splittringen har föranlett ett försök att genom presidentdekret (augusti 1961) åstadkomma en interdepartemental samordning av verksamheten.¹

Med tanke på de planerade samnordiska biståndsinisatierna i *Tanganyika* kan det vara av visst intresse att i korthet beröra c.d.-verksamheten i nämnda land.

C.d. startade i början av 50-talet men fick sin nuvarande organisation, med en särskild avdelning för c.d. inom ministeriet för Kooperation och c.d., först i juni 1961. Avdelningen är verksam i 5 av landets 9 provinser. En inblick i verksamhetens art och omfattning får man genom en beskrivning av förhållandena inom ett av landets 56 distrikt (Kilimanjaro District i nordprovinsen)². Distriktet har 385 000 invånare, tillhörande Wachaggastammen, som har sin lokala självförvaltning i The Chagga Council. C.d. ingår som ett led i denna förvaltning och arbetar genom en permanent kommitté (Social Development Committee). I 11 av distriktets 17 lägre administrativa enheter (chiefdoms) har under-kommittéer bildats, med bl. a. lokala kooperatörer, präster, lärare, hälsovårdspersonal och jordbruksinstruktörer som medlemmar. Dessa kommittéer har ansvaret för byggandet av kommunala centra, lokaler för ungdomsklubbar, vägbyggen, torrlägningsföretag, utrustning av bibliotek m. m.

På få år har ett 80-tal kvinnoklubbar med 5 500 medlemmar bildats med kurser i hemarbete, sjukvård, slöjd och engelska på programmet. 24 ungdomsklubbar med 2 900 medlemmar existerade 1960. Community Centers har byggts på lokalt initiativ med stöd av statliga och lokala myndigheter. Verksamheten bedrivs

¹ National Programmes in the Field of Community Development. UN, Mexico City 1962.

² Framställningen följer här ett av *Martin Malya* författat seminariearbete (Berkeley, Community Development Project 1962).

under ledning av ett 20-tal c.d.-assistenter, som årligen genomgår fortbildningskurser om ca 3 veckor. Verksamheten bekostas i huvudsak med statliga medel; det av Chagga Council lämnade bidraget uppgår till ca 65 000 kronor årligen.

Av de problem, som i den här använda redogörelsen särskilt påtalas, kan nämnas den bristfälliga samordningen mellan c.d.-fältarbetarna och de lokala tjänstemän, som representerar andra förvaltningsgrenar; fältarbetarnas otillfredsställande tekniska utbildning för olika projekt; och otillräckligt tekniskt och finansiellt stöd från myndigheternas sida. Ett uttryck för denna otillräcklighet är, att bidrag lämnas också av privata institutioner (flertalet amerikanska), med ytterligare samordningsproblem som följd.

Den 7 maj 1962 lanserades genom premiärministerns dekret en själv-hjälpsplan för lokal utveckling. Planen är baserad på autonoma utvecklingskommittéer på bynivå, vilkas uppgift är att planera och verkställa sina egna program för byutvecklingen i form av byvägar, broar och brunnar, samlingslokaler för byn, skolor, sjukstugor, kooperativa affärer, kommunala lantgårdar, plantskolor, marknadsplatser — kort sagt att företa de omedelbara förbättringar av alla nämnda anordningar i byn, som folket vill ha och som de är beredda att arbeta för under sina egna ledare och genom att göra det yttersta av sina egna resurser. Beslutet om vilket projekt som skall företagas ligger hos folket: det är just denna demokratiska karaktär som ger planen dess livskraft och styrka, tillsammans med den möjlighet den ger till återupplivande av och anpassning till traditionella metoder för själv-hjälp och kommunalt arbete.

Tekniska råd och bistånd med tekniskt material lämnas till dessa bygrupper genom en kedja av kommittéer, som på samma gång samordnar själv-hjälpssträvandena med lokala utvecklingsplaner för att försäkra sig om att folkets handlingskraft inte splittras.

Den nuvarande c.d.-organisationen i Tanganyika, som är ett exempel på ett integrativt c.d.-program, är uppbyggd som följer:

Village Development Committees
Community Development Sub-Committees
District Development and District Council Committees
Area Commissioner's Committees
Regional Development Committees
Ministry of Community and Co-operative Development
Vice President Co-ordinating Committee

2. Community Development-programmens prioritet

Som inledningsvis framhållits innehåller c.d.-programmen i regel både icke-ekonomiska och på standardförbättring inriktade element. Just detta förhållande gör c.d.-verksamheten till en så angelägen uppgift i inledningsskedet av de nationella utvecklingsprogrammen. Det är varken rimligt eller möjligt att vid planeringen av dylika program kvantifiera värdet av c.d., jämfört med andra åtgärder, t. ex. alfabetisering, vägbyggen eller skapande av basindustrier. Vad det gäller i första hand är att väcka de halvsvältande, initiativlösa, av byråkrater och jordägare förtryckta miljonmassorna av småbönder ur deras apati, att väcka dem till medvetande om deras egen förmåga att i samverkan arbeta för syften, som är gemensamma för alla

invånare i en by. I många fall utgör c.d. första steget på demokratins väg och det enda realistiska alternativet till auktoritärt styrda utvecklingsprogram. Det råder en påtaglig brist på proportion i fördelningen av den hjälp som de industrialiserade staterna ger u-länderna. Medan man pumpar in betydande belopp i dessa länders näringsliv, övervägande i syfte att underlätta industrialiseringen och urbaniseringen, lämnar man åt myndigheterna i u-länderna att med otillräckliga tekniska, administrativa och ekonomiska resurser bygga upp den c.d.-verksamhet, som hos den stora majoritet av befolkningen, som för oöverskådlig tid framåt kommer att leva kvar på landsbygden, skall skapa förutsättningar för ett förändrat tänkesätt, demokratiska institutioner och en bättre social och ekonomisk standard. Enbart denna aspekt på c.d.-verksamheten skulle till fullo rättfärdiga en beslutsam insats för tekniskt bistånd på detta i utvecklingshjälpen hittills så starkt försummade område.

Men även en rad rent ekonomiska argument talar för att c.d.-programmen bör få hög prioritet i u-ländernas utvecklingsprogram:

1. Det kan förutsättas, att en betydande undersysselsättning råder inom flertalet agrarsamhällen. C.d.-projekten möjliggör *ett bättre utnyttjande av arbetskraften*, för vilken alternativa sysselsättningsmöjligheter, i varje fall på kort sikt, inte kan erbjudas.

2. C.d.-projekten är ex definitione orienterade efter lokalbefolkningens behov: de avser t. ex. primitiva skolbyggnader och samlingslokaler, lokala vägar, brunnar och vattenledningar, små hälsostationer, kampanjer mot sjukdomar och analfabetism, inrättande av bybibliotek, förbättringar av jordbruksmetoder, startande av kooperativa föreningar, jordbrukskreditkassor, lokala handelsföretag, hantverk och småindustrier. Många av dessa projekt medför direkt *produktivitets- och standardförbättringar*, andra indirekt genom ökad yrkeskunnighet, bättre hälsotillstånd och, allmänt taget, rationellare attityder.

3. Material- och kapitalresurserna är i regel mycket knappa i byarna, och c.d.-projekten måste därför genomföras *kapitalsnålt och på lågkostnadsbasis*. Detta är en ovärderlig fördel i kapitalfattiga länder, där myndigheterna lätt frestas att av prestigeskäl ge hög prioritet åt kostsamma »showcases» i huvudstäderna eller att satsa enorma belopp på inte alltid välplanerade industrianläggningar.

4. C.d.-projekten genomförs under lokal kontroll och ger *föga utrymme för oskäligena förtjänster* åt byråkrater, markägare, byggmästare, entreprenörer och materialleverantörer. De är sålunda ekonomiska också i den meningen, att korruptionsrisken är mindre.

5. C.d.-projekten kan genomföras även utan att en lokal administration existerar eller fungerar tillfredsställande. C.d. kan dock bli *ett väsentligt steg vid upprättandet av en arbetsduglig lokal förvaltning*, som i sin tur utgör ett nödvändigt villkor för sociala och ekonomiska framsteg.

6. Den omständigheten, att en del av den lokala arbetsinsatsen görs i form av oavlönat arbete innebär ett *ökat sparande* och *ökad kapitalbildning*, som är ett grundvillkor för den ekonomiska tillväxten. Eftersom flertalet u-länder har en mycket låg sparkvot kan en mer omfattande c.d.-aktivitet med substantiell insats av egen arbetskraft leda till en synnerligen önskvärd höjning av spar- och kapitalbildningskvoten.

Sammanfattningsvis kan det sägas, att den multiplikativa effekten av ekonomiska insatser för c.d.-projekt torde vara hög i jämförelse med alternativa användningssätt. Framstående ekonomiska experter, t.ex. *Arthur Lewis*¹ och *Ursula Hicks*² har också velat ge hög prioritet åt olika former av c.d.-aktivitet.

Få försök har hittills gjort att mäta den ekonomiska effekten av olika c.d.-projekt. Ett av dessa försök redovisas i FN:s tidigare omnämnda skrift »Community Development and Economic Development». För Indien uppskattar man ökningen av jordbruksproduktionen till 20 å 25 % inom områden, där c.d.-verksamhet pågått under minst 3 år. En av FN redovisad specialundersökning från Uttar Pradesh uppger, att vete- och sockerproduktionen stigit signifikativt mera i c.d.-områden än inom övriga. Motsvarande undersökningar för Västpakistan visar snabbare produktionsökning inom c.d.-områdena beträffande vete, ris och bomull än inom övriga.

3. Villkor för genomförandet

De villkor som måste vara uppfyllda för att framgångsrikt genomföra c.d.-projekt har redan berörts i det föregående. De kan sammanfattas i nedanstående systematiserade form.

Community development-verksamheten måste samordnas med de nationella utvecklingsprogrammen. Den ideologiska grunden för c.d.-verksamheten är teorin om en »balanserad tillväxt», dvs. en viss parallellitet mellan industrialisering/urbanisering och utvecklingen av jordbruket/landsbygden. En viss tendens att ensidigt gynna industrialiseringen, och därmed ett fåtal orter, medan landsbygden lämnas åt sitt öde kan iakttas i vissa länder. Men lika felaktig vore tanken att ensidigt omhulda landsbygden, jordbruket och den småindustriella verksamheten. Från den övriga utvecklingsplaneringen isolerade c.d.-projekt torde därför i längden inte bli framgångsrika. I en efterbliven ekonomi är utvecklingen av bysamhällena i hög grad beroende av nationell planering. C.d.-verksamheten bör vara integrerad inte blott i administrativ mening utan också i den meningen, att den är ett led i den nationella utvecklingsplanen.

¹ »Community Development is the best development of all and every program should set aside for this work sums amounting to 1 å 2 % of the national output» (*Arthur Lewis, The Theory of Economic Growth*, London 1955).

² »Integrated Community Development programmes with a plan and an organisation for the whole country may be the best way of development» (*Ursula Hicks, Development from Below*, Oxford 1961).

Invändningen, att industrialiseringen kan fördröjas genom beslutsamma insatser för jordbrukssamhällena varigenom arbetskraft bindes till dessa på ett oekonomiskt sätt, torde vara föga realistisk: Asiens och Afrikas städer är överbefolkade och förslummade, samtidigt som ett ständigt utflöde av arbetskraft sker från landsbygden med ofta drägligare förhållanden än som är rådande i dessa industri- och arbetslöshetscentra. Erfarenheterna från den nu i u-länderna pågående industrialiseringsprocessen ger ingalunda vid handen, att denna process hämmas eller riskerar att hämmas genom arbeidskraftsbrist.

Community development-programmen måste vara inbördes förenliga. Mångfalden av möjliga c.d.-projekt på så vitt skilda områden som utbildning, hälsovård, kommunikationer och småindustriell verksamhet gör det erforderligt med en systematisering och samordning, om en oekonomisk användning av resurserna skall undvikas. Exempelvis vore det oekonomiskt, om den lokala befolkningens önskan att få skollokaler resulterade i illa planerade byggnadsföretag, därest, såsom fallet är i Mexico, de centrala myndigheterna kan tillhandahålla prefabricerade och standardiserade byggnadselement till skolbyggnader. Ett annat exempel på behovet av inre konsistens utgör försöken att göra etableringen av småindustrier till en integrerad del av c.d.-programmen. Sker detta planlöst, finns risk för överdimensionering och avsättningssvårigheter. En sådan integration har prövats i Indien, där ministern för c.d. under en fyraårsperiod genomförde ett 25-tal försöksprojekt för småindustriell verksamhet i ett antal c.d.-block.

Community development-projekten måste bevara en hög grad av flexibilitet. De i det föregående angivna kraven på c.d.-verksamhetens samordning med nationella utvecklingsprogram och på deras inre konsistens kan lätt råka i konflikt med de drag, som utgör själva grunden för c.d.-idén och som inte får försummas utan risk för att hela denna grundtanke förfuskas: *Community development måste baseras på lokala behov, måste bäras upp av lokala initiativ och måste förverkligas på självhjälps-basis.* Kravet på samordning på högre administrativ nivå får sålunda inte förkväva den lokala aktiviteten, den medborgerliga andan kring lokala projekt. Det är därför som »the village worker» är nyckelpersonen och som så stora anspråk måste ställas på hans förmåga att få kontakt med den lokala befolkningen, att utröna dess behov, att uppmuntra och stödja den vid deras förverkligande, men samtidigt på hans samarbetsförmåga gentemot företrädare för andra administrationsgrenar och hans självständighet gentemot sina överordnade. Uppgiften kräver en ständig balansgång, som överstiger mångas förmåga. Att så många c.d.-program helt eller delvis har misslyckats beror på att konfliktsituationen har lett till att c.d.-verksamheten har »byråkratiserats» uppifrån. I Indien är man starkt medveten om denna fara och Pakistans Village AID har misslyckats, inte minst till följd av otillräcklig jämvikt mellan lokala initiativ och administrativ samord-

ning. Endast projekt, som lämnar ett rimligt utrymme för dylika initiativ, har erfarenhetsmässigt utsikter att bli framgångsrika.

Community development-verksamheten måste till avsevärd del genomföras med lokal och oavlönad arbetsinsats. C.d. är inte detsamma som offentliga arbeten, som finansieras av stat eller kommun. Kan den lokala befolkningen inte förmås att satsa sin egen arbetskraft på sina egna projekt är den inte tillräckligt starkt medveten om sina behov, och förutsättningar för c.d.-verksamhet i egentlig mening — »felt needs» — saknas. Uppgifterna om storleken av denna lokala arbetsinsats varierar, men flertalet synes ligga i närheten av 50 % av totalkostnaderna. Filippinerna (1956—1960), Burma (1955—57) och Malajiska federationen (1959) rapporterar sålunda, att den lokala insatsen av oavlönat arbete, kontanter och material uppgått till hälften av projektens kostnader. I Indien varierar motsvarande andel mellan 45 och 75 % (Uttar Pradesh), för Pakistan (1958) uppges 30 %, för Vietnam (1957—59) 55 %, Indonesien (1956—59) 60 % och Ceylon (1951—58) 64 %.¹ Räknat i antalet arbetsdagar per år är insatsen dock i regel mycket obetydlig (några få dagar per person och år i t. ex. Indien).

4. Svensk medverkan

Här bortses från den specialisthjälp, som Sverige kan ge (och i ytterst fåtaliga fall har gett) åt olika c.d.-projekt och som till sin karaktär inte skiljer sig från andra svenska expertinsatser: dessa experter tillkallas som specialister inom sitt eget område (t. ex. läkare, lärare, sjukvårdspersonal, tekniker) och inte som specialister på c.d. Det är en svensk insats just på detta område, som avslutningsvis skall diskuteras. Sverige torde med sina demokratiska institutioner, sin sociala struktur, sitt rikt differentierade nät av ekonomiska och ideella organisationer, den höga standarden på det frivilliga folkbildningsarbetet och sina traditioner på den kommunala självförvaltningens område äga förutsättningar för en betydelsefull insats på c.d.-fältet.

Rent principiellt kan en svensk medverkan tänkas på alla stadier av integrativa, adaptiva eller mera begränsade c.d.-projekt. En stark koncentration av Sveriges insats på detta för den svenska biståndsverksamheten helt nya område är emellertid tillräddig. Den största nyttan kan sannolikt åstadkommas genom svenskt stöd vid uppläggningsen och genomförandet av integrerade c.d.-program inom ett fåtal länder. Här åsyftas i första hand länder, som ännu saknar erfarenhet av c.d.-verksamhet samt administrativa och finansiella resurser att igångsätta dylik verksamhet. Ett antal länder har vänt sig till FN för att erhålla stöd av världsorganisationen, men dess möjligheter är starkt begränsade. En svensk insats på bilateral basis

¹ Community Development and Economic Development. UN 1960.

utgör här ett alternativ, som sannolikt skulle välkomnas av både FN och det biståndssökande landet.

Till skillnad från vad eljest är fallet beträffande svenskt tekniskt bistånd är det här fråga om ett område, där endast enstaka svenska experter finns till hands och där en svensk insats måste föregås av en tämligen *grundlig utbildning av blivande svenska experter*. Avgörande är inte arten av deras ursprungliga utbildning utan deras lämplighet för den mycket speciella verksamhet, som c.d. utgör. I första hand borde man här sikta till att ge en liten och jämförelsevis högt kvalificerad grupp svenskar en utbildning, som gör dem förtrogna med c.d.-problematiken. Avsikten med denna utbildning skulle vara att få fram experter, som hade kompetens att tjänstgöra som rådgivare åt regeringarna vid planläggningen av c.d.-projekt, uppbyggandet av den erforderliga organisationen, utbildningen av village workers, rekryteringen av teknisk personal, den administrativa samordningen med övriga myndigheter, finansierings- och budgetfrågor, den ekonomiska och statistiska analysen av vunna resultat och dylikt. Vederbörande bör också tjänstgöra som rådgivare åt svenska myndigheter beträffande frågan, om och i vilken utsträckning Sverige bör engagera sig genom finansiellt och tekniskt bistånd för ifrågasatt projekt.

Den här ifrågasatta utbildningen bör lämpligen förläggas utomlands. I Sverige saknas i huvudsak den expertis, som skulle kunna anlitas vid utbildningen. Alltför få svenskar har den mångåriga erfarenhet från verksamhet i u-länderna, som är en nödvändig förutsättning för dylik undervisning. Alternativet att tillkalla utländska experter som lärare förefaller opraktiskt och mycket kostnadskrävande, i synnerhet som det till en början endast kan bli fråga om ett starkt begränsat antal personer, som bör undergå specialistutbildning.

Arbetsgruppen vill därför föreslå, att en grupp svenskar beredes tillfälle att delta i vissa utländska specialkurser av avancerad karaktär för vidareutbildning på c.d.-området. Sådan utbildning ges främst i Storbritannien och Förenta staterna.

En undervisning med högt internationellt anseende pågår löpande vid *University of London*, Institute of Education.¹ Kursen hålles från oktober till juni och är maximerad till 20 deltagare, varav flertalet brukar komma från tropiska och subtropiska länder. Kursen, som i hög grad är baserad på gruppverksamhet, behandlar bl. a. c.d:s principer, audivisueella hjälpmedel och administrativa problem.

En fördel för deltagarna är tillgången till *Community Development Clearing House* vid Londons universitet, som är ett dokumentationscentrum för c.d.-litteratur från hela världen.

Medan utbildningsformen vid den nyss behandlade institutionen får sin

¹ En detaljerad beskrivning av denna undervisning lämnas av dess initiativtagare och ledare T.R. Batten i *Training for Community Development*, London 1962.

prägel av dess ledares starka intresse för gruppdynamik, sker motsvarande undervisning i Förenta staterna i mera traditionellt universitetsmässiga former. Ett framstående exempel på dylik undervisning erbjuder *Berkeley-universitetet*.¹ Kursen omfattar sex månader med början i januari och är öppen för ca 15—20 deltagare med erfarenhet från c.d.-verksamhet eller med framtida uppgifter som c.d.-tjänstemän i ledande befattningar. Kursen startar med en veckas vistelse i Washington, främst avsedd för samråd med Community Development Division inom AID, varefter följer undervisning i Berkeley och ca en månads fältarbete på exempelvis Jamaica. Undervisningen baseras på universitetets goda tillgång på mångsidig expertis med erfarenhet från u-länderna.

Föreläsningarna kompletteras med gruppdiskussioner och seminarier, dock inte i samma utsträckning som vid University of London. Deltagarna har tillgång till ett specialbibliotek vid Community Development Center i Berkeley.

För urvalet av svenska deltagare, med hänsyn till deras kvalifikationer och utbildning, ger en av AID finansierad specialkurs för blivande c.d.-rådgivare för Vietnam och Laos, som ägde rum hösten 1962 i Berkeley, viss vägledning. Akademiska examina eller praktiska erfarenheter ansågs önskvärda i följande ämnen: sociologi, antropologi, ekonomi, community development, pedagogik, agronomi, lokal administration och psykologi. När det gäller en svensk c.d.-utbildning bör emellertid inga formella krav på akademiska examina uppställas. Även personer, som har kvalificerat sig genom mångårigt arbete inom folkbildnings- eller nykterhetsarbetet, inom politiska eller fackliga organisationer, bör ifrågakomma. En väsentlig merit, ehuru knappast ett nödvändigt villkor, är givetvis tidigare verksamhet i ett u-land.

Av det ovanstående framgår, att kurserna i London och Berkeley sammanfaller både i tiden och — delvis — ämnesmässigt. De har också var och en ett så snävt begränsat deltagarantal, att man rimligen inte kan räkna med mer än ett par svenskar i varje. Utgår man ifrån att exempelvis Manchester-universitetet och Cornell University i Förenta staterna kan erbjuda motsvarande utbildning, synes det i och för sig möjligt att placera ut ett 10-tal svenskar för en grundläggande c.d.-utbildning, varierande mellan sex månader och ett år samt även i övrigt av något olikartad karaktär. För en försöksverksamhet som den här föreslagna utgör detta emellertid ingen egentlig olägenhet, utan är snarast ägnat att ge värdefulla erfarenheter.

Som en andra etapp i utbildningen är det oundgängligen nödvändigt, att dessa kurser kompletteras med praktisk tjänstgöring i något av de länder, som har byggt upp en c.d.-administration, i första hand Indien, Filippinerna, Nigeria och Östafrika. Eftersom det här blir fråga om studieverksam-

¹ Principles and Practices of Community Development. University of California, Berkeley 1960.

het, bör kostnaderna räknas som utbildningskostnad och bäras av Sverige.

Efter en tid av 1 à 1½ år skulle sålunda till en kostnad av omkring en halv miljon kronor en grupp av svenska c.d.-specialister ha skapats, som skulle göra det möjligt för Sverige att på ett effektivt sätt lämna sitt bistånd vid planeringen och förverkligandet av c.d.-projekt. En av gruppens viktigaste uppgifter skulle bli att under sin tjänstgöring, som med tanke på den relativt dyrbara utbildningen inte bör bli allt för kortvarig, samt i viss omfattning även efter avslutad tjänstgöring utomlands, fungera som konsulter i frågor huruvida, i vilken omfattning och i vilka former Sverige bör lämna bistånd på bilateral basis till olika länders c.d.-program. Efter tjänstgöringen utomlands skulle den ursprungliga gruppen av c.d.-specialister kunna användas som instruktörer åt blivande c.d.-experter, varigenom utbildningskostnaderna i framtiden kan tänkas bli betydligt lägre. Gången i utbildningen och verksamheten kan sålunda indelas i tre moment: teoretisk och praktisk utbildning (ca 1 ½ år), tjänstgöring utomlands (ej understigande 2 år som regel), samt därefter konsult- och instruktörsverksamhet i Sverige (del av året).

I det föregående har endast diskuterats utbildningsbehovet för en första grupp av c.d.-experter. Sedan genom denna grupp praktiska erfarenheter vunnits om c.d.-verksamheten i olika delar av världen, kan också möjligheterna att sätta in yngre biträdande experter på c.d.-området bättre bedömas. I detta skede kan också tänkas, att svensk personal på »village level» medverkar vid c.d.-program. Man får här närmast i åtanke, att svensk ungdom med god yrkesutbildning skulle engageras för fältarbete i byarna. Även denna fråga bör kunna bedömas bättre när svensk expertis på c.d.-området står till förfogande. En grundläggande förutsättning härför är givetvis, att en sådan insats är välplanerad, ingår som en integrerad del i ett c.d.-program och sker på det mottagande landets begäran.

Arbetsgruppen vill *sammanfattningsvis* framhålla, att enligt dess uppfattning en svensk insats på c.d.-området är möjlig och önskvärd, att utbildningen av en första expertgrupp snarast bör komma till stånd enligt de angivna riktlinjerna, samt att frågan om ett framtida och mer omfattande svenskt bistånd på detta område bör prövas, sedan svenska experter har skaffat sig praktiska erfarenheter av c.d. i skilda länder.

KAPITEL VII

Jordbruksutbildning

1. Nuvarande jordbruksutbildning i u-länderna

Det är givetvis vanskligt att helt kort försöka beskriva de utbildningsmöjligheter som föreligger i u-länderna på jordbruksområdet, då ju förhållandena skiftar mycket från land till land, såväl vad beträffar jordbrukets produktion och struktur och därmed den erforderliga utbildningens omfattning och inriktning som vad beträffar den förefintliga utbildningens omfattning och kvalitet. Kvantitativa uppgifter är svåra att samla och, med hänsyn till kvalitetsskillnaderna i den meddelade utbildningen, ändå svårare att sammanställa till en helhetsbild eller jämföra länder emellan. Med dessa reservationer skall ändå, som bakgrund till det följande, en del uppgifter lämnas. De är huvudsakligen hämtade ur ILO:s översikter över yrkesutbildningen från senare år. Utbildningen indelas därvid i enlighet med ILO:s schema i elementär jordbruksutbildning, utbildning på mellanvån (secondary level) samt universitetsutbildning.

Någon mera ingående beskrivning av utbildningsmöjligheter och utbildningsbehov i enskilda länder synes knappast varken möjlig eller nödvändig i detta sammanhang. När något speciellt utbildningsprojekt aktualiseras, vare sig initiativet kommer från svensk sida eller från något u-land, måste man ändå undersöka hur detta konkreta projekt passar i landets långsiktplanering och utbildningssystem och hur det svarar mot föreliggande prioritering av utbildningsbehoven.

I flertalet länder i Latinamerika, Nordafrika, Mellersta östern och Asien finns redan utvecklade system för jordbruksutbildning på alla tre nivåerna. Bristerna ligger här närmast i utbildningens ringa omfattning och ofta låga kvalitet. I övriga länder i Afrika finns däremot ofta endast enstaka ansatser till jordbruksutbildning på någon av de tre nivåerna, till synes tämligen slumpvis tillkomna på enskilt eller samhälleligt initiativ.

Mera allmänt kan sägas att svårigheterna för yrkesutbildningen inom jordbruksområdet i u-länderna till stor del torde ligga på samma plan som för annan yrkesutbildning. Det föreligger brist på lärarkrafter på mellannivån, svårigheter att få de utbildade att utföra nödvändigt manuellt arbete och därigenom förvärva *praktiska* kunskaper och sedan genom manuell demonstration effektivt sprida dem, svårigheter att få de utbildade

att fortsätta i yrket i stället för att övergå till ett skrivbordsarbete med högre social status, etc. Därtill kommer emellertid speciellt för jordbruksutbildningen nackdelen av en lägre social status än annan yrkesutbildning, mycket låga löner för den utbildade arbetskraften och ofta också en utvecklad jordbruksadministration och rådgivningsverksamhet (extension service). Tillströmningen till förefintliga skolor understiger av dessa skäl ofta kapaciteten och tillåter då ingen sovring bland dem som fyller den formella kompetensen. Bortfallet under studietiden blir ofta mycket stort, upp till 70—80 %. På grund av den allmänna, starka motviljan mot allt praktiskt arbete torde utbildningen vidare i de flesta fall vara alltför teoretiskt inriktad för att på effektivaste sätt kunna omedelbart omsättas i produktionsfrämjande åtgärder. Det för oss så självklara kravet på förpraktik torde inte upprätthållas någonstans, vilket är så mycket allvarigare som eleverna ofta kommer från städerna och därför saknar kännedom om praktisk jordbruksdrift.

Den elementära jordbruksutbildningen kan indelas i tre kategorier: jordbruksutbildning i grundskolan, utbildning i yrkesarbete (lärlingsutbildning) samt rådgivningsverksamhet, ofta mer eller mindre i skolform för vuxna i samband med community development-projekt.

I ett stort antal länder har man i jordbruksdistrikten infört elementär jordbruksutbildning som ett viktigt undervisningsämne i grundskolan. Genom grundläggande naturlära, skolträdgårdar, demonstrationer, utdelning av utsäde och gödningsämnen m. m. söker man lära ungdomarna grunderna för bättre produktionsmetoder och genom dem också nå de vuxna. Denna utbildning kombineras ibland såsom i Guatemala, Ecuador, Bolivia och Peru med centra för vuxenutbildning. Den inskränks naturligtvis inte strikt till jordbruksämnen utan omfattar ofta också hemskötsel, huslig ekonomi o. d. Lärarna i grundskolan samlas till kortare kurser i lanthushållsämnen så att de skall kunna förmedla denna undervisning. Den är naturligtvis i och för sig värdefull, men en viss opposition mot densamma har dock framkommit på vissa håll. Det anses att den, ifall den får stor plats på schemat, försämrar landsbygdsungdomarnas möjligheter att fortsätta utbildningen till andra yrken. De är ändå redan diskriminerade därigenom att skolorna på landsbygden ofta är betydligt sämre än i städerna.

Utbildning i yrkesarbete är givetvis fortfarande den vanligaste utbildningsformen i dessa länder. Någon större effekt för att bibringa jordbrukarna bättre produktionsmetoder torde den knappast ha i annat fall än då den sker i sådana produktionsformer, där det kommer in ett element av nydaning i produktionen. Detta torde främst vara fallet i plantageproduktionen, där arbetarna antingen genom organiserad lärlingsutbildning eller direkt i arbetet kan inhämta kunskaper, som de sedan också kan tillämpa om de blir egna företagare eller byter arbetsplats.

Rådgivningsverksamheten torde i de allra flesta länder vara det viktigaste

medlet att föra ut kunskapen om nya och bättre produktionsmetoder till jordbrukarna. Den varierar starkt i utformning och omfattning från land till land, men torde generellt kunna sägas vara mycket otillräcklig. Bristen på personal är överallt mycket stor. Enligt erfarenheter från Förenta staterna behövs det, vid den kunskapsmässiga standard jordbrukarna där har, 5—7 kontakter mellan jordbrukare och rådgivare för att få en ny metod tillämpad. Detta säger något om storleksordningen på de uppgifter som förestår inom detta verksamhetsområde. Rådgivningsverksamheten är ofta på olika sätt kombinerad med community development. Särskilt är detta fallet i Indien. De som arbetar på lägsta nivå direkt i byarna skall ägna 80 % av sin tid åt jordbruksfrågor. Man har inte ansett sig kunna räkna med mer än en sådan fältarbetare med två års utbildning för 10 byar. 10 sådana är således verksamma i ett block med 100 byar och i varje block skall också finnas 8 experter framförallt för olika sidor av jordbruksproduktionen.

Rådgivningsverksamheten måste utformas olika beroende på jordbrukets struktur. Att nå ut till den nomadiserande, boskapsskötande befolkningen i Afrikas savannområden är ett helt annat problem än att nå de risodlande småbrukarna i Sydostasien. Å andra sidan är rådgivningens grundläggande innehåll, nämligen elementär kunskap om effektiva metoder för jordbruksproduktion, med viss lokal anpassning ändå gemensam över mycket vida områden. En mycket stor svårighet är att huvuddelen av jordbruksbefolkningen är illitterat. Under senare år har emellertid nya undervisningsmetoder med audivisueella hjälpmedel utformats. Andra svårigheter för rådgivningsverksamheten är, särskilt i Asien, de institutionella förhållandena, som medför att den enskilda jordbrukaren inte får stor del av lönen för sina ökade ansträngningar och ökat risktagande, varför incitament till förbättrad teknik saknas. Detta medför en stark traditionsbundenhet och en direkt fientlighet gentemot förändringar. Vidare försvåras verksamheten av den stora splittringen på många, mycket små jordbruk och i Afrika och Latinamerika även av de ofta mycket stora avstånden.

Utbildningen av fältarbetarna är också mycket skiftande; alltifrån kortare kurser på några veckor — då ofta i något speciellt ämne såsom odling av en viss gröda eller bekämpning av en speciell, aktuell sjukdom — till en fullständig utbildning på mellannivå. Utöver de jordbrukstekniska kunskaperna ställer rådgivningsverksamheten alltid speciella krav på kunskap och erfarenhet i rådgivningsteknik. Speciella kurser i detta ämne har startats i Japan, Indien och på Filippinerna. Ofta söker man anknyta rådgivningen till olika typer av agrarreformer, t. ex. när man i Afrika söker få den nomadiserande befolkningen bofast. Jordbrukarna torde vara lättare tillgängliga för påverkan i ett läge, då hela deras livsföring ändå ändras. I Marocko utgår rådgivningsverksamheten från ett antal »moderniseringscentra» till vilka jordbrukarna anknyts, varvid de får prioritet till lån för

förbättringsåtgärder ifall de följer rådgivningen. I Burma ges liknande fördelar till de jordbrukare, vilka har ett barn som arbetar i företaget och som gått genom en lantbruksskola.

Jordbruksutbildning på mellannivån har huvudsakligen två syften, dels att ge blivande jordbrukare och arbetsledare en grundligare utbildning, dels att utbilda rådgivare och administratörer i den statliga förvaltningen. Definitionen på mellannivåutbildning är att tillträde kräver genomgång av ett visst antal klasser i grundskolan, stundom olika antal för olika typer av utbildning. Det finns en enorm flora av olika skolor och utbildningslinjer på mellannivån, men de kan till typen grovt uppdelas efter de två ovan angivna syften. Ibland är de så organiserade att tillträde till den högre, mer teoretiska utbildningen, kräver genomgång av den lägre, mer praktiskt inriktade. I de länder där man har två kategorier av skolor är den lägre ofta ettårig och den högre flerårig, där det bara finns en kategori är den i allmänhet 2—5-årig.

Vid sidan av dessa skolor finns särskilt i Afrika och Latinamerika en lång rad kortare kurser på mellannivån med mer begränsad målsättning, ofta specialiserade på något speciellt ämne, med syfte att lättare och snabbare skaffa personal särskilt till rådgivningsverksamheten på någon aktuell punkt.

Särskilt i Asien strävar man efter att ge utbildningen på mellannivån en sådan utformning, att den skall underlätta för jordbrukare att ge sina barn bättre utbildning i jordbruksyrket och möjliggöra deras tillträde till mellannivå- och även högre utbildning. Detta beror på att man erfart nackdelarna av att även jordbruksutbildningen tidigare främst rekryterades med ungdomar från städerna, som hade lättare tillgång till den formellt nödvändiga förutbildningen, men som saknade bakgrund i praktiskt jordbruk och därför hade svårt att sätta sig in i jordbrukarnas problem och överhuvudtaget komma till tals med dem.

Bristen på personal med jordbruksutbildning på mellannivån synes i alla u-länder vara särskilt påtaglig. Även i sådana länder som Filippinerna med ett väletablerat utbildningssystem ansåg man sig behöva utexaminera 5 000 elever om året men hade bara 41 skolor. Många av de andra små och medelstora länderna har ett fåtal skolor på medelnivån vardera. Bristen är emellertid inte bara beroende på avsaknad av skolor. De utbildningsmöjligheter som finns utnyttjas inte heller tillfullo, därför att utbildningen av skäl, som tidigare angivits, i många länder inte är attraktiv för ungdomen.

En kvantitativt utvidgad och kvalitativt förbättrad utbildning på mellannivån synes emellertid vara den punkt, där man lättast och snabbast skulle kunna få en betydande effekt av ökade insatser på utbildningsområdet. Ett krav är dock i många länder att villkoren för dem som genomgått denna utbildning väsentligt förbättras. I övrigt synes emellertid rekryteringsmöjligheterna till utbildning på denna nivå i de flesta länder vara om inte god

så dock jämförelsevis acceptabel. En vidgad utbildning på denna nivå skulle möjliggöra dels en mycket önskvärd förstärkning av rådgivningsverksamheten, dels förbättrad utbildning för praktiskt verksamma jordbrukare och arbetsledare och slutligen en förstärkt bas för högre utbildning på jordbruksområdet, vilket är i hög grad erforderligt i de flesta länder. Samtidigt håller sig en lärarrekrutering till en vidgad mellannivåutbildning dock inom någorlunda hanterliga proportioner, vare sig den skall ske i de industrialiserade länderna eller i u-länderna själva.

Jordbruksutbildning på universitetsnivå i u-länderna finns sedan relativt lång tid tillbaka i de tidigare självständiga länderna och även i några av de forna kolonierna. 1961 fanns sålunda 45 jordbruksfakulteter i Latinamerika, varav några grundats före 1920. Även i Asien finns ett betydande antal, enbart i Indien 53. I Afrika är de däremot ganska fåtaliga. Det finns sålunda jordbruks- eller veterinärfakulteter endast vid universiteten i Egypten, Sudan och Nigeria samt jordbrukshögskolor i Algeriet, Tunisien, Etiopien, Kenya och Uganda. Slutligen får ett mycket betydande antal studenter från u-länderna högre utbildning i jordbruksämnen som stipendiater vid universitet och högskolor i industriländerna.

Särskilt för jordbruksutbildningen på universitetsnivå i Latinamerika påtalas ett antal betydande brister, som dock i större eller mindre utsträckning torde gälla för all sådan undervisning i u-länderna. Genom att jordbruksyrket är dåligt avlönat och har låg social status är utbildningen inte attraktiv, och trots att behovet av sålunda utbildad arbetskraft för ett effektivt jordbruk av ifrågavarande omfattning är ungefär tre gånger större än tillgången, är tillströmningen till utbildningen ofta lägre än utbildningskapaciteten. Vid 26 fakulteter i Latinamerika, som hade en kapacitet av 6 100 studenter fanns 1955 endast 3 500 inskrivna. Vidare var avgången under studietiden orimligt stor; endast en femtedel av de inskrivna fullföljde studierna. Trots detta förelåg en viss brist på tjänster för dem som fullföljde. Man måste helt enkelt konstatera, att jordbruksnäringen både organisatoriskt och produktionstekniskt i många av dessa länder befinner sig på en alltför primitiv nivå för att ha användning av något större antal personer med jordbruksutbildning på universitetsnivå. Inte förrän jordbruket tekniskt lyfts upp till en väsentligt högre standard och utbildningen på mellannivån expanderat torde behovet av högre utbildad arbetskraft i större utsträckning bli kännbart. Å andra sidan har en viss utbildning på universitetsnivå en mycket hög prioritet i länder, som mer eller mindre helt saknar sådan utbildning. Vissa nyckelpositioner inom administration och utbildning kan annars icke besättas med kompetent inhemsk personal.

Jordbruksfakulteternas utbildning hålls också ofta på en alltför teoretisk nivå, bl. a. på grund av undervisningsanstaltens brist på skoljordbruk och andra praktiska demonstrationsobjekt och på grund av elevmaterialets tidigare påtalade brist på praktiska förkunskaper.

2. Allmänna synpunkter på utbildningsstöd inom jordbruksområdet

Man torde under de senare åren i växande utsträckning ha kommit underfund med att industrialisering inte ensam är avgörande för den ekonomiska och sociala utvecklingen i u-länderna på det sätt man tidigare tänkt sig. Jordbruket har och måste också framdeles få en stor och i många länder dominerande betydelse som bas för den ekonomiska utvecklingen. Detta är nödvändigt av många skäl. Landsbygden, där ändå 70—80 % av befolkningen lever, måste lyftas ur sin ekonomiska och sociala stagnation. Livsmedelsproduktionen måste ökas, såväl för att förbättra näringsstandarden för den snabbt ökande befolkningen, som för att balansera den med utvecklingsnivån växande köpkraften och därigenom undvika inflation. En balanserad utveckling, med många små, enkla rationaliseringsåtgärder inom jordbruket, sammanhållna i ett community development-program, framstår mer och mer som den nödvändiga grundvalen för utvecklingsplaneringen i u-länderna. Därvid blir behovet av insatser för jordbruksutbildning på alla nivåer mycket stort. Såsom torde ha framgått av föregående redogörelse, är bristerna i den nuvarande jordbruksutbildningen i u-länderna stora både kvantitativt och kvalitativt. Denna har i många länders utvecklingsprogram i hög grad kommit i skuggan av annan yrkesutbildning. Detta gäller även i det internationella biståndet. U-länderna synes dock under senare år ha kommit till större insikt om jordbruksutbildningens grundläggande betydelse för deras ekonomiska och sociala utveckling. Betydande insatser har också redan gjorts och växande insatser göres av industriländerna för jordbruksutbildningen både på multilateral och bilateral basis. Detta har dock bara motsvarat en liten del av behovet. Alla tänkbara ansträngningar är nödvändiga för att sprida kunskaper om lämpligare och bättre produktionsmetoder.

Även Sverige måste som ett led i sin biståndsverksamhet finna vägar för att direkt medverka i denna strävan, också om landet i och för sig inte har särskilt gynnsamma förutsättningar för ett utbildningsbistånd till u-länder inom jordbruket. U-ländernas jordbruk är till alldeles övervägande del tropiskt eller subtropiskt och skiljer sig därför mycket avsevärt från de svenska produktionsförhållandena. Svenska agronomer och lantmästare kan inte utan kompletterande utbildning undervisa i u-länderna annat än i de grundläggande naturvetenskapliga ämnena. Detsamma gäller emellertid praktiskt taget alla länder med ett tekniskt avancerat jordbruk och en utbyggd jordbruksutbildning. Bortsett från viss ganska specialiserad plantageproduktion kan man idag i själva verket knappast säga att det någonstans i världen existerar ett effektivt och rationellt tropiskt jordbruk av någon väsentlig omfattning. Moderna driftformer i ett sådant jordbruk med anpassning till de olika regionernas skilda förhållanden återstår ännu att skapa.

Ett mycket stort och komplicerat problem som här avtecknar sig är de sociala, institutionella och även kulturella hinder, som i många länder reser sig även för de enklaste förbättringsåtgärder inom jordbruket och för community development i allmänhet. Utan att dessa hinder successivt undanröjs blir en utbildningsinsats inom jordbruket tämligen meningslös. Å andra sidan kan det ifrågasättas om ett främmande land överhuvudtaget kan blanda sig i dylika frågor av mycket intern och ofta starkt politiskt färgad natur. Ganska omfattande agrarreformer har påbörjats i många länder. I den mån de genomförts har de i allmänhet enbart inneburit ett överflyttande av äganderätten till jorden från feodalherrar till dem som i verkligheten brukat den, men inte berört den minst lika viktiga frågan om de sociala och ekonomiska villkoren för detta brukande. Klansamhälle, jord-splittring, ockrarvälde och religiösa fördomar — för att inte tala om fattigdomens och sjukdomens onda cirkel — framstår som lika formidabla barriärer mot ett rationellt jordbruk som feodalherrarnas äganderätt.

3. *Svenskt bistånd till jordbruksutbildning*

Man kan i och för sig tänka sig en svensk insats i u-länder för jordbruksutbildning på alla de tre olika nivåer som tidigare nämnts liksom också ett eventuellt bistånd med planeringen av jordbruksutbildningen som helhet i ett u-land. Den sistnämnda uppgiften kan det emellertid ifrågasättas om vi — åtminstone ensamma — har några särskilt gynnsamma förutsättningar att påta oss.

En eventuell insats för *den elementära jordbruksutbildningen* torde för svensk del av olika skäl närmast få bli av organisatorisk och teknisk-pedagogisk natur med anknytning till svenska erfarenheter inom folkbildningsverksamheten. Den breda, elementära utbildningen bör skötas av landets egna lärare. Dessa har genom sin bättre insikt i folkets tänkesätt och problem så mycket lättare att få den nödvändiga psykologiska kontakten och förtroendet. Skulle emellertid svenska fältprojekt för community development komma till stånd kommer frågan om en direkt svensk insats för den elementära jordbruksutbildningen i ett något annat läge. I den mån ett sådant fältprojekt skall drivas med svenska fältarbetare måste undervisning och rådgivning i jordbruksfrågor komma att inta en viktig del av verksamheten och krav på elementära kunskaper i sådana frågor måste då ställas på fältarbetarna. (Se vidare Kap. VI.)

I detta sammanhang bör jordbruksutbildningen inom ramen för det samnordiska projektet i Tanganyika nämnas. I detta skall ingå ett jordbruksinstitut, som i korta kurser på några veckor skall undervisa illitterata jordbrukare i elementära, näralliggande ämnen. Undervisningen skall bedrivas på swahili av 2—3 nordiska experter och 6—8 afrikanska instruktörer. Till institutet skall knytas ett större kommersiellt jordbruk och ett

antal små demonstrationsjordbruk. Verksamheten beräknas komma igång under 1964.

Jordbruksutbildningen på *mellannivån*, som i Sverige närmast motsvaras av instruktörs- eller lantmästarnivån, synes emellertid vara den där en svensk insats har de största förutsättningar att bli effektiv. Denna utbildning skulle närmast ligga på den »högre mellannivån», dvs. främst syfta till utbildning dels av driftledare vid större jordbruk — i u-länderna alltså närmast av plantagekaraktär — dels av instruktörer praktiskt verksamma i direkt kontakt med den stora mängden jordbrukare och dels slutligen av tjänstemän på lägre poster i jordbruksadministrationen, försöksassistenter och liknande. Även från näringslivets sida, främst branscherna för uppsamling och förädling samt livsmedelsdistribution, torde man ha intresse för arbetskraft med en sådan utbildning. Däremot skulle utbildningen inte direkt vara avsedd för jordbrukare i gemen.

Den närmaste förebilden för ett svenskt utbildningsbistånd av detta slag är den svenska lantmästarutbildningen, men det måste naturligtvis alltid utformas i nära anslutning till mottagarlandets speciella förhållanden. Förutsättningen torde vara, att man bygger upp en eller flera särskilda skolor med skoljordbruk för denna utbildning, som emellertid skall passa in i mottagarlandets system för jordbruksutbildning och vars examen skall av mottagarlandet erkännas som åtminstone likvärdig med eventuellt förefintlig inhemsk examen på motsvarande nivå. Vidare måste villkoret ställas att de utbildade efter examen kan erbjudas passande arbeten. Trots de skillnader i utformningen från land till land som dessa krav kan betinga, torde emellertid ändå vissa allmänna principer för denna utbildning kunna anges.

Man bör eftersträva, att i stor utsträckning rekrytera elever från landsbygden till denna utbildning. Dessa har emellertid en relativt bristfällig skolunderbyggnad. Det torde vidare oftast vara svårt att ordna en tillfredsställande förpraktik. Utbildningen måste därför sannolikt göras ganska lång och få en mycket praktisk utformning med nära anknytning till ett skoljordbruk. Detta bidrar även till att övervinna den allmänna motviljan mot manuellt arbete. Blir utbildningen å andra sidan för lång torde det vara alltför stor risk för studieavbrott. Med den förkärlek för teoretisk utbildning som råder i många länder, kan det måhända bli svårt att få en utbildning med mer praktisk inriktning erkänd som likvärdig. Skall denna övervägande praktiska utbildning även inbegripa omfattande teoretiska moment, måste undervisningsmetoderna kraftigt effektiviseras, om utbildningstiden ej skall bli orimligt lång. Goda möjligheter för en sådan effektivisering torde dock föreligga.

Utbildningen måste sannolikt få större bredd än motsvarande svenska undervisning, med ett betydande inslag av community development-teknik, eftersom en rationalisering av själva jordbruksproduktionen aldrig torde

kunna uppnås utan en parallell allmän utveckling av jordbrukarsamhället. Möjligheten till utbildning och träning i handläggningen av sociala och institutionella problem i samband med jordbruksrationalisering och community development torde därför böra ägnas särskild uppmärksamhet.

Svenska lärare till skolor på denna nivå måste ha en kompletterande utbildning för subtropiskt och tropiskt jordbruk vid någon av de skolor som finns härför i Västtyskland, Holland, Belgien och Frankrike. Engelsmännen har ett institut på Trinidad, särskilt inriktat på tropisk växtodling och växtsjukdomar. Tyskarna är i Wittzenhausen beredda att ta emot hospitanter för speciella, kompletterande studier. Holländarna har vid sin jordbruksutbildning särskilda linjer för tropiskt jordbruk och hortikultur med 4—5-årig utbildningstid. Eftersom de grundläggande naturvetenskapliga, tekniska och ekonomiska kunskaperna ändå är desamma för alla former av jordbruksdrift, torde en sådan kompletterande utbildning kunna fullbordas på $\frac{1}{2}$ —1 år.

Möjligheterna att rekrytera svenska agronomer för ett sådant utbildningsarbete i u-länder torde vara relativt goda. Även om inget överflöd på agronomer föreligger, är dock bristen inte lika påtaglig som t. ex. i fråga om ingenjörer och läkare. Intresse för en lärarinsats torde också finnas, särskilt bland de unga agronomer som ännu är obundna av familjer och tjänsteårskalkyler och som ofta kan vara goda och entusiasmerande lärare under erfaren handledning. Många agronomer har anmält sig till NIB:s kurser för u-landsexperter. Från lantbruksstyrelsens undervisningsbyrå har man förklarat sig beredd att närmare pejla intresset för ett sådant arbete när så blir önskvärt, närmast i anslutning till något konkret projekt.

Man kan givetvis också tänka sig att till en i svensk regi upprättad institution för vissa ämnen rekrytera lärare från länder, vilkas utbildning i dessa ämnen är bättre anpassad till vederbörande mottagarlands förhållanden.

Universitetsnivån är den enda där en undervisning i Sverige överhuvudtaget torde kunna komma ifråga. En viss erfarenhet av en sådan undervisning av u-landsstudenter föreligger också från lantbrukshögskolan i Ultuna, där man under senare år haft ett mindre antal sådana studenter, högst 5 åt gången för svensk agronomexamen och ett växlande antal för högre studier. Under läsåret 1962/63 har man dessutom haft en rätt omfattande undervisning för de 20 eleverna vid den kurs för kooperatörer, som med ekonomiskt bistånd från NIB gemensamt anordnats av Kooperativa förbundet och Lantbruksförbundet.

Erfarenheterna från agronomutbildningen av u-landsstudenter vid Ultuna har bl. a. varit, att de studerandes förkunskaper ofta varit bristfälliga, att språksvårigheterna varit betydande och att de studerande, som avlagt examen, inte sällan velat stanna i Sverige i stället för att återvända till sina hemländer.

Man har på Ultuna betydligt bättre erfarenheter av de studenter som kommit från u-länderna för högre specialstudier. Dessa har i de flesta fall nått goda resultat. Sådana studier kan bedrivas på engelska eller tyska, vilket för kortare specialstudier är ett villkor.

Den trånga sektorn vid en utvidgning av agronomutbildningen vid lantbrukshögskolan — vare sig denna utvidgning skulle avse en ökad intagning av svenska studerande för u-landstjänstgöring eller av u-landsstudenter — är utrymmet för laborationer och då särskilt i kemiundervisningen. Normalt tas 60 elever in varje år varav 40 på linjer med kemiundervisning. 2-betygsundervisningen i kemi belägger laborationsplatserna så att någon dubbling av undervisningen inte är möjlig. Fysikundervisningen för agromexamen bedrivs vid Uppsala universitet och även där är det f. n. mycket ont om plats.

U-landsstudenter bereds nu tillträde till undervisningen för agromexamen i mån av utrymme. Hösten 1962 kunde t. ex. tre beredas plats. Men bristen på utrymme försvårar en utvidgning även vid flera andra institutioner. Ett byggnadsprogram är emellertid på väg och om några år beräknas det bli bättre med utrymme. Däremot skulle en utvidgning av undervisningen inom ramen för existerande lärarpersonal inte stöta på så stora svårigheter. Lärarkårens intresse för en insats på detta område är stort.

4. Slutsatser

För detta liksom för övriga områden av utbildningsbistånd har arbetsgruppen funnit, att insatser i själva u-länderna av en lång rad skäl är att föredra, såväl på mellannivån som på universitetsnivån. För jordbruksutbildningen specifikt är det tungt vägande skälet, att denna har ett starkt behov av nära kontakt med de speciella produktionsförhållanden som råder i varje enskilt land.

I det föregående har framhållits att ett svenskt utbildningsbistånd inom jordbruksområdet på »högre mellannivå» för utbildning av lärare, instruktörer och jordbruksadministratörer borde kunna bli av stort värde i många u-länder. Det borde kunna få en betydande spridningseffekt med hänsyn till den förstärkning av personalen till rådgivningsverksamheten och administrationen både kvantitativt och kvalitativt som det skulle komma att medföra. Det är nödvändigt att alla industriländer mobiliserar sina resurser för att bistå jordbruket i u-länderna. Därigenom bidrar man till en *balanserad* ekonomisk expansion i dessa, varvid jordbruket i de allra flesta fall under en överskådlig framtid måste komma att spela en dominerande roll. Arbetsgruppen vill föreslå, att den svenska biståndsverksamheten inriktas på biståndsinsatser på detta område. Vissa grundläggande riktlinjer för ett sådant utbildningsbistånd har skisserats i det föregående.

Såsom en första nödvändig förberedelse för sådana insatser vill arbetsgruppen föreslå att NIB tar initiativet till och bekostar $\frac{1}{2}$ —1 års kompletterande utbildning i subtropiskt och tropiskt jordbruk för ett tiotal svenska agronomer, som är intresserade för en lärarinsats i u-länderna. Denna utbildning torde efter överenskommelse kunna meddelas vid någon eller några av de ovannämnda utländska institutionerna. Den måste antagligen också kombineras med praktisk verksamhet i det u-land till vilket utbildningen skall förläggas, eventuellt på det skolorbruk som måste ingå som en väsentlig, integrerad del av skolan. Denna första utbildning måste givetvis delvis uppfattas som en försöksverksamhet för att samla erfarenheter för vidare kompletteringsutbildning av svenska lärare och experter på jordbruksområdet.

En utbildningsinsats på mellannivån synes arbetsgruppen böra få högsta prioritet vad gäller jordbruksområdet. Men även en insats på universitetsnivån torde kunna bli av stor betydelse såväl för utbildning av forskare, administratörer och lärare för instruktörsutbildningen som för den praktiskt inriktade forskningen. Denna är i många u-länder nödvändig för att utforma nya produktionsmetoder anpassade till modern teknik och till u-ländernas speciella relationer mellan arbetskraft- och kapitaltillgångar. En svensk insats på denna nivå kan främst tänkas ta formen av utrustning av institutioner, rekrytering av svenska lärare i de grundläggande naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga ämnena, samt eventuell finansiering av löner för lärare i tillämpade ämnen från tredje länder. På denna nivå torde även bistånd med den organisatoriska uppbyggnaden kunna tänkas. Däremot torde någon direkt uppbyggnad av institutioner i svensk regi och med svensk ledning inte böra komma ifråga.

Bristen på högskoleutbildad arbetskraft i många länder, särskilt i Afrika, är stor. Det kommer att ta lång tid även med utländskt bistånd att bygga ut inhemska högre utbildningsinstitutioner. Den svenska utbildningen måste vidgas för att underlätta rekryteringen av svenska agronomer för biståndsprojekt på jordbruksområdet. Det synes därför vara önskvärt att utbildningskapaciteten vid lantbrukshögskolan byggs ut genom att de planerade byggnadsarbetena forceras. Det synes därefter böra övervägas om det kan vara lämpligt att organisera en agronomutbildning på engelska för ett inte alltför litet antal u-landsstudenter med likartad studieinriktning. En sådan utbildning måste givetvis i flera avseenden ges en från den svenska agronomutbildningen avvikande utformning. Med hänsyn till den ojämna och i allmänhet lägre kunskapsstandarden för u-landsstudenterna torde en förberedande, propedeutisk kurs upp till svensk studentnivå vara nödvändig. Vidare måste naturligtvis undervisningsplanerna i de deskriptiva delarna av utbildningen anpassas till förhållandena i de länder, där eleverna kan beräknas bli verksamma. Slutligen och viktigast måste den grundläggande utbildningen i Sverige kompletteras med utbildning i de prak-

tiska ämnena. För detta ändamål torde inte ens de existerande institutionerna för subtropiskt och tropiskt jordbruk i Europa ge ett tillräckligt åskådningsmaterial. Ett samarbete med befintliga institutioner i u-länderna eller upprättande av speciella institutioner med begränsad verksamhet där blir troligen nödvändigt. Sådana institutioner kan i sin tur kanske komma att utgöra kärnan till en inhemsk jordbruksutbildning på universitetsplanet i u-länderna.

Arbetsgruppen vill sålunda *sammanfattningsvis* förorda, att utbildningsbiståndet på jordbruksområdet i första hand inriktas på mellannivån. För att snabbt kunna förverkliga ett sådant projekt anser arbetsgruppen det ytterligt angeläget, att den ovan beskrivna specialutbildningen av svenska agronomer snarast möjligt kommer till stånd.

KAPITEL VIII

Folkbildning

Det finns anledning att pröva möjligheterna av en svensk biståndsinsats på folkbildningens område. Folkbildningsverksamheten har spelat en viktig roll vid de nordiska ländernas förvandling från fattiga agrarsamhällen till moderna industriländer. Folkbildningen har dokumenterat sin betydelse för höjandet av den allmänna kunskapsnivån och har därvid bidragit till att förankra demokratins idéer och engagera människorna för praktiskt samhällsarbete.

Av det föregående har man dragit den slutsatsen att folkbildningen borde kunna spela något av samma roll i u-ländernas utveckling. De skandinaviska länderna borde, med hänsyn till sina rika, positiva erfarenheter av folkbildning, vara särskilt förpliktade att göra en insats. Därigenom skulle, hävdar man, ökade förutsättningar skapas för att ett funktionsdugligt folkstyre skall kunna utvecklas i de förutvarande kolonier som nu vunnit självständighet och som på egen hand skall utforma sina samhällssystem.

Inom den multilaterala biståndsverksamheten har folkbildningsinsatserna hittills utgjort en relativt liten andel av utbildningsprojekten. Det är främst ILO och UNESCO som svarat för aktiviteten på detta område. ILO bedriver, bl. a. i samarbete med de internationella fackliga organisationerna, regionala kurser för utbildning av fackliga ledare på olika nivåer. Även de i UNESCO:s regi genomförda folkbildningsprogrammen har i viss utsträckning arrangerats tillsammans med fackliga organisationer.

Som framgår av kapitel IV har även från svensk sida gjorts vissa former av folkbildningsinsatser i u-länderna. Det är huvudsakligen intresseorganisationer och ideella sammanslutningar, som svarat för denna kunskapsöverföring, vilken bl. a. omfattat kursverksamhet rörande kooperativa och fackliga frågor. Några nämnvärda insatser på folkbildningsområdet har däremot hittills ej förekommit inom ramen för det offentliga svenska biståndsprogrammet.

1. Målsättning och innehåll

Folkbildningen syftar i första hand till kunskapsmeddelelse på elementär nivå, framför allt på vuxenutbildningens område. Det torde dock stå klart

att denna verksamhet som regel icke kan ifrågakomma när det gäller att förmedla läs-, skriv- och räknekunnighet. För denna kunskapsöverföring torde det reguljära skolväsendet förbli den helt dominerande undervisningsformen. Däremot torde folkbildningen vara väl ägnad för dels elementär yrkesutbildning och dels utbildning i kooperativa och fackliga frågor. Beträffande yrkesundervisningen torde det närmast vara jordbruksutbildning som skulle kunna aktualiseras.

Vid utformningen av denna biståndsinsats bör givetvis särskild uppmärksamhet ägnas åt folkbildningens speciella metoder. Det kan härvid gälla olika typer av grupparbete och självverksamhet, korrespondensundervisning, användning av massmedia i bildningsarbetet samt eventuellt folkhögskolemetoder.

Vid en biståndsinsats bör man genomgående fästa särskild vikt vid folkbildningens roll för personlighetsfostran och för aktivt engagemang i folk rörelser och demokratiskt samhällsarbete.

2. Svårigheter vid genomförandet

Man måste räkna med avsevärda svårigheter i samband med en eventuell svensk biståndsinsats på folkbildningens område. Det går nämligen självfallet inte att utan vidare tillämpa svenska eller skandinaviska erfarenheter på u-ländernas aktuella situation. Den skandinaviska folkbildningen har vuxit fram i en specifik miljö, som i stort sett saknas i u-länderna. Det har rått ett nära samband mellan folkbildning och de former under vilka den svenska demokratin utvecklats.

Den svenska folkbildningen har gynnats av förekomsten av en nationell kulturtradition, uttryckt på ett nationellt språk. Analfabetismen var i hög grad ett passerat stadium när folkbildningen genom folkhögskolor och studiecirkelverksamhet började ta fart. Men framför allt var folkbildningen ett uttryck och ett instrument för de stora folkrörelsernas strävan. Den motsvarade ett starkt, medvetet behov av kunskaper och bildning hos framför allt organiserade grupper av arbetare och bönder.

Det ovanstående framhäver det nära sambandet mellan den svenska folkbildningen och det samhälle den vuxit fram i. Framgångarna torde få ses mot bakgrund av att man förmått tillämpa en målsättning, som motsvarat ett upplevt behov hos de folkgrupper man vänt sig till, och att folkbildningen kunnat förändras i takt med samhällets utveckling. Detta konstaterande gör det tveksamt om utbildningsformen kan anpassas till vilken typ av samhälle som helst. I länder där grundläggande demokratiska friheter icke respekteras minskar möjligheterna att bedriva folkbildning i traditionell svensk bemärkelse. I allmänhet saknas i u-länderna även en motsvarighet till de skandinaviska folkrörelserna. Den inledningsvis omnämnda ringa

omfattningen av såväl multilaterala som bilaterala folkbildningsinsatser i u-land medför vidare att man har relativt obetydliga erfarenheter att bygga på.

3. Förslag till folkbildningsinsats i u-länderna

I debatten har framförts olika förslag beträffande den lämpligaste formen för en svensk folkbildningsinsats i u-länderna. Dessa tar närmast sikte på utbildningen av de ledare som avses komma att svara för igångsättandet av den egentliga folkbildningsverksamheten. Ett par av förslagen skall kortfattat redovisas i det följande.

a) Studierektor Sven-Arne Stahre har skisserat ett förslag till utbildning av folkbildningsorganisatörer och ledare. Målsättningen för denna biståndsinsats rymmer två moment. Dels skall man söka ge erforderlig organisatorisk stadga åt folkbildningen genom att träna u-landsmedborgare som kan göra verksamma insatser i detta organisationsarbete, dels skall man utbilda ledare som kan stå för den egentliga studieverksamheten utan att vara professionella lärare eller pedagoger. Tanken torde närmast vara att dessa ledare skall svara för en studiecirkelverksamhet liknande den svenska.

Hela projektet beräknas kunna genomföras inom en tidsrymd av ungefär två år och syftar till en utbildning av 15—20 personer. Under 3—5 månader erhåller dessa först en grundläggande utbildning i sitt hemland av utsända svenska folkbildare. Efter denna förberedelse skall deltagarna tillbringa några månader i Sverige för att få tillfälle att studera en väl utvecklad folkbildningsverksamhet. Vid återkomsten till hemlandet får de inemot ett halvår på sig att försöka starta någon form av folkbildning. Därefter reser de svenska lärarna åter ut för att under ca tre månader söka hjälpa deltagarna att tillämpa och eventuellt förbättra sina inhämtade kunskaper.

Denna insats, som beräknas kosta i runt tal 300 000 kronor, föreslås bli kompletterad med viss form av materiell hjälp och uppföljning under ett år genom att en rådgivande svensk expert följer projektets vidare utveckling.

b) Från Svenska UNESCO-rådet har framlagts förslag om en gemensam nordisk insats i u-länderna på folkbildningens område. Denna verksamhet skulle främst inriktas på vuxna och knytas till ett särskilt upprättat folkbildningscentrum. Vid detta skulle anordnas internatkurser för utbildning av organisatörer och ledare för lokal och regional folkbildningsverksamhet.

Från detta centrum skulle i en första omgång ett femtontal stipendiater sändas till Norden för vidare utbildning, företrädesvis knuten till en eller flera folkhögskolor. Under omkring ett års tid skulle dessa stipendiater sedan ta del av de nordiska erfarenheterna av folkbildning, bl. a. genom att delta i praktiskt folkbildningsarbete. En del av stipendiaterna borde sedan vid hemkomsten kunna knytas som ledare och organisatörer till det folk-

bildningscentrum där de tidigare varit elever. Andra kan tänkas återvända till sin ursprungliga hemmiljö för att där organisera lokal folkbildningsverksamhet. De sammanlagda kostnaderna för hela projektet uppskattas till en miljon kronor.

4. Slutsatser

Erfarenheter från folkbildningsarbete torde kunna användas på vissa områden inom biståndsarbetet. Detta gäller framför allt folkbildningens metoder, som bör kunna appliceras även där folkrörelsemotivet ej är aktuellt. I det moderna samhällets komplicerade maskineri har de flesta former av isolering människor, grupper och bygder emellan ersatts av en integrerad tillvaro, som kräver långtgående samarbetsformer under kollektivt ansvarstagande. Folkbildningsmetodikerna med sitt betonande av grupparbete och laganda borde kunna hjälpa u-länderna i deras utveckling mot modern samhällsstruktur. Detta torde i särskilt hög grad gälla community development-verksamheten.

Man bör emellertid även överväga en folkbildningsinsats i mer egentlig mening. Som ovan framgått är arbetsgruppen fullt medveten om de avsevärda svårigheter som torde vara förknippade med en direkt biståndsinsats på folkbildningens område. Icke desto mindre måste det bedömas som angeläget att försök göres att skaffa ett erfarenhetsmässigt underlag för eventuella vidare insatser.

Vid utformningen av ett folkbildningsprojekt bör följande kriterier tillämpas.

a) Förutsättningen för en insats är — som så ofta understrukits — att denna integreras med landets egna behov och förutsättningar. Därav följer att insatsen till sin huvudsakliga del bör göras i ett u-land.

b) Ett eventuellt projekt bör främst inriktas på ledarutbildning. Det gäller framför allt ledare verksamma inom community development. Dessa ledare skall kunna fungera som initiativtagare och stödjepunkter både administrativt och innehållsmässigt för folkbildningsverksamheten i sin region.

Endast i undantagsfall torde man böra överväga att starta en folkhögskola i traditionell skandinavisk bemärkelse. Som redan framhållits växte nämligen denna skolform fram i nära anslutning till den inhemska sociala och kulturella traditionen, och under betingelser, som knappast återfinns i något av dagens u-länder.

Man torde däremot böra överväga att vid behov materiellt stödja de utbildade ledarnas verksamhet, i synnerhet under det viktiga initialskedet.

c) Den första försöksverksamheten torde böra ske i nära anslutning till ett svenskt fältprojekt, helst med karaktär av community development. Detta underlättar sannolikt en experimentell verksamhet och medger också

att denna bedrivs i mindre skala. Folkbildningsverksamheten kan i sin tur förmodas utgöra ett motsvarande stöd för det svenska projektet genom att bättre förankra detta i den lokala miljön.

d) Ett tänkt projekt bör företrädesvis förläggas till ett område i ett u-land, där det finns en jordmån för folkrörelser. Helst bör verksamheten bedrivas i samarbete med eventuellt redan existerande folkrörelser.

e) Det synes naturligt, att statsbidrag bör kunna utgå till insatser på folkbildningsområdet, som leds och administreras av en eller flera folkbildningsorganisationer i samarbete med NIB. Eventuellt kan en sådan verksamhet tänkas komma till stånd på skandinavisk basis. En sådan uppläggning står helt i överensstämmelse med rådande folkbildningstraditioner.

KAPITEL IX

Yrkesutbildning

1. Allmänt

I detta kapitel behandlas huvudsakligen yrkesutbildning inom industrin, det område, på vilket Sverige har gjort sina hittills största tekniska biståndsinsatser. I viss mån behandlas yrkesutbildning inom hantverk, handel och kontor.

Utbildning för företags- eller arbetsledande poster inom industrin och näringslivet, liksom utbildning inom jordbruk, skogsbruk och fiske behandlas i separata kapitel.

Internationellt samarbete på yrkesutbildningens område

Bilateralt tekniskt bistånd på yrkesutbildningens område har sedan länge praktiserats i begränsad utsträckning i de u-länder, som behärskats av industrialiserade stater. Biståndets omfattning har avsevärt ökat under det sista årtiondet. Under denna period har också andra industriländer börjat delta i främjandet av yrkesutbildningen i Afrika, Asien och Latinamerika.

Multilateralt tekniskt bistånd på yrkesutbildningens område lämnas av såväl FN som dess fackorgan, främst ILO och UNESCO. EPTA och FN:s särskilda fond finansierar åtskilliga av de projekt som fackorganen planerar. Särskilda fondens tillkomst har ökat finansieringsmöjligheterna väsentligt. EPTA koncentrerade sig till helt nyligen på korttidsprojekt, som i stort antal spreds över hela världen. Även om EPTA från och med 1963—64 också kommer att kunna medverka vid långtidsprojekt får detta organ inte möjlighet att på samma sätt som FN:s särskilda fond möta finansieringsbehovet av relativt stora, integrerade yrkesutbildningsprojekt.

ILO:s bidrag till u-ländernas yrkesutbildning har huvudsakligen varit av två slag, dels upprättandet av en internationell standard genom antagandet av olika rekommendationer, dels tekniskt bistånd. En av ILO utarbetad rapport till FN:s ekonomiska kommissions för Afrika möte i december 1962 i Addis Abeba föreslog, att ILO i den närmaste framtiden skall ge prioritet åt utbildning av yrkeslärare och annan lärarpersonal, arbetsledare och tekniker.

UNESCO beslöt 1962, att u-länderna skall få utvidgat tekniskt bistånd till planering av yrkesutbildning, produktion av lämpliga tekniska läroböc-

ker och annat läromaterial, utbildning av yrkeslärare och administrativ personal och startande av yrkesskolor inom handel, industri och jordbruk. Samma histånd lämnas länderna vid etablerandet av högre tekniska skolor.

2. Behov och problem inom u-ländernas yrkesutbildning

Den allmänna redogörelse av yrkesutbildningen som lämnas i detta avsnitt gör inte anspråk på fullständighet, men syftar till att påvisa en del av de viktigaste utvecklingstendenserna i Afrika, Asien och Latinamerika. Sammanställningen avser att ge den bakgrund, mot vilken de svenska bilaterala insatserna skall avteckna sig.

Materialet har huvudsakligen hämtats från ILO och UNESCO och från ILO:s regionalkonferenser i Lagos (1960), Buenos Aires (1961) samt i Melbourne (1962).

Behov och planering

U-länderna har stort behov av yrkesutbildning på alla nivåer. Den naturliga utgångspunkten vid planering av yrkesutbildning är att bestämma de angelägnaste utbildningsbehovens omfattning och art samt tillgängliga utbildningsmöjligheter. Därvid måste beaktas den nationella ekonomiska politiken och utvecklingen, befolkningssituationen och väntade förändringar däri, struktur och utvecklingstendenser på arbetsmarknaden samt beräknade förändringar i arbetsprocesser och i arbetets organisation. Redan att kartlägga de tillgängliga utbildningsmöjligheterna bereder ofta betydande svårigheter.

Tillförlitlig utbildningsstatistik saknas i flertalet u-länder. I den mån en dylik statistik överhuvudtaget existerar, ger den mera sällan en riktig bild av läget. Man vet t. ex. att utbildning på arbetsplatsen är den vanligaste formen för yrkesutbildning men det är i allmänhet okänt, i vilken utsträckning denna utbildning verkligen förmedlar kunskap om rationella arbetsmetoder. Även i de fall då en någorlunda riktig utbildningsstatistik föreligger, blir det ändå många gånger svårt att av denna dra slutsatser om de olika utbildningslinjernas betydelse, eftersom informationer saknas om de färdigutbildade elevernas arbetssituation, dvs. hur stor del av dem som har arbete inom det fack de utbildats för, hur många som har arbeten överensstämmande med sina kvalifikationer osv. Utan att veta svaren på dessa och andra frågor är det svårt att noggrant kunna bedöma utbildningsbehovet på längre sikt.

I många u-länder har till formen och innehållet begränsade, mera slumpmässigt startade försöksskolor inlett yrkesutbildningsverksamheten. Man har så småningom kommit till insikt om att yrkesutbildning måste planeras på nationell basis. Projekt av olika slag grundas därmed på undersökningar av arbetskraftssituationen och utbildningsbehoven. Härigenom kan

yrkesutbildningen från början integreras i utvecklingsplanerna och de viktigaste behoven kan ges prioritet.

U-länderna kan frestas att söka nå snabba resultat genom att försöka genomföra en ambitiös yrkesutbildning på alla stadier och områden samtidigt. Dessa försök strandar lätt på otillräcklig planering och på för små resurser. ILO har understrukt behovet av att prioritetslistor upprättas, enligt vilka de begränsade resurserna förbehålles de viktigaste avsnitten, medan andra områden, i och för sig betydelsefulla men av relativt mindre vikt, under rådande förhållanden får vänta.

Det visar sig emellertid alltmera nödvändigt att anpassa yrkesutbildningens organisation och metoder till de särskilda kulturella, sociala och ekonomiska förhållanden som råder i respektive länder. Ett vanligt misstag, som kan undvikas genom noggrannare planering, är att utbildningen ligger på en för landets utvecklingsstadium alltför hög nivå, vilket resulterar i att man inte kan tillgodogöra sig den utbildade arbetskraften. Högre utbildning har ofta erhållit en prioritet, som under rådande förhållanden knappast kan betraktas som rimlig, under det att utbildning på lägre nivå har försumrats.

Speciella problem

I u-länderna framhålles ofta, att yrkesutbildningen inte bara skall sikta till lämplighet för en viss sysselsättning genom förvärvandet av vissa yrkeskunskaper, utan också skall ha ett karaktärsdanande syfte. Eleverna skall fostras till självständigt tänkande och handlande inte bara i yrket, utan också i samhällslivet. För att eleverna skall kunna fylla sin uppgift i ett demokratiskt samhälle behöver de undervisning inte bara i tekniska utan även i allmänbildande ämnen, t. ex. historia, geografi, ekonomi, samhällskunskap och sociallagstiftning. Erkännandet av det nära *sambandet mellan yrkesundervisning och allmän undervisning* är desto viktigare som u-länderna ännu inte har kunnat införa effektiv skolplikt och alltså i stor utsträckning står inför problemet att yrkesutbilda analfabeter. Anknnytning till community development-program av olika slag framstår därvid såsom naturlig.

Analfabetismen erbjuder givetvis speciella svårigheter. Erfarenheterna visar dock att goda utbildningsresultat trots analfabetism kan uppnås, bl. a. med audivisueella hjälpmedel. Utbildningen får emellertid därvid ske i mindre skolmässiga former, t. ex. med instruktörer, som regelbundet besöker byarna och organiserar korta kurser och rådgivningsverksamhet för hantverkare. Denna undervisningsmetod har med gott resultat införts vid ett par skolor i Afrika.

I många u-länder, och kanske särskilt i Afrika, har fördomarna mot praktiska yrken blivit starkt utbredda, vilket har lett till, att de som fått skolundervisning hellre söker arbete i administration och på kontor än i in-

dustri eller hantverk. Detta gäller till och med för många utexaminerade elever vid yrkesskolor och tekniska utbildningsanstalter. En ILO-undersökning visar det paradoxala förhållandet, att ju längre utbildning en ung man får i en afrikansk yrkesskola, desto större är utsikterna att han kommer att arbeta på ett annat område än det han utbildats för! Detta förhållande torde endast försvinna med bättre förmåner och befordringsmöjligheter vid manuellt och tekniskt arbete.

I Asien, där samma betraktelsesätt länge varit förhärskande, kan man nu börja spåra en förändrad inställning till kroppsarbete och tekniska yrken, vilket bl. a. yttrar sig i ett växande antal ansökningar till yrkesskolorna.

Arten av utbildning

Behovet att ersätta den kvalificerade arbetskraft från industrialiserade länder, som ofta lämnar u-länderna, då dessa vunnit sin självständighet, likasom också de starka önskemålen från dessa länder att själva överta flertalet arbetsuppgifter, nödvändiggör en snabb men gedigen utbildning av arbetsledare, yrkeslärare och vissa andra grupper.

Arbetsledare

Erfarenheterna av teknisk biståndsverksamhet har givit vid handen, att bristen på kvalificerade arbetsledare utgör en påtaglig svårighet i u-ländernas industrialiseringsprocess. Problemet är desto allvarligare som det överväldigande flertalet av dessa länders arbetare utbildas på arbetsplatserna, varvid arbetsledarna har det största ansvaret för utbildningen.

Arbetsledarens ställning håller på att förändras i u-länderna. Längre begränsades hans uppgift till att kontrollera att arbetet löpte och produktionen hölls uppe. Tekniska förändringar har vidgat arbetsledarens ansvar och gjort honom till nyckelman i produktionen. Samtidigt har kraven på hans utbildning och kvalifikationer skärpts.

Flertalet arbetsledare i industrialiserade länder är f. d. arbetare, som visat praktisk duglighet och därigenom befordrats. Detta system garanterar att förmannen har full kunskap om arbetsprocesserna. Tyvärr är metoden endast begränsat användbar i u-länderna, där industriarbetarna i allmänhet saknar skolutbildning, dvs. är analfabeter. Detta har lett till att ytterst få arbetare har kunnat befordras till förmän, vilket i sin tur resulterat i att arbetsledarna i bästa fall har fått rekryteras bland dem som har genomgått tekniska skolor och som i stor utsträckning har saknat praktisk kunskap och erfarenhet.

I länder med brist på tekniska skolor, dvs. flertalet u-länder, har rekrytering till arbetsledare skett bland dem som haft motsvarigheten till svensk real- eller studentexamen. Dessa arbetsledare har inte bara själva saknat all praktisk erfarenhet, de har också ofta kommit från kretsar som saknar

varje erfarenhet av manuellt arbete och som dessutom har föga respekt för detta slags arbete. Deras möjligheter att leda och kontrollera arbetet samt instruera arbetarna är givetvis högst begränsade. Dessutom utnyttjar de ofta första möjlighet att övergå till administrativ eller liknande verksamhet.

Tre parallella linjer kan urskiljas med avseende på utbildning av arbetsledare: kompletteringskurser för arbetare inom företagen (upgrading courses), rekrytering av personer med real- eller studentexamen och utbyggandet av tekniska skolor. U-ländernas företag litar vanligtvis mest till det sistnämnda alternativet och de tekniska skolornas antal ökar relativt snabbt. Tyvärr tycks betydelsen av praktiska erfarenheter underskattas. Möjligheter bör emellertid också finnas att genom intensiv utbildning i etapper, med början på ett mycket elementärt stadium, få fram skickliga arbetsledare bland de dugligaste och mest lämpade arbetarna, även om de är analfabeter vid anställningens början.

Det finns i u-länderna starka sympatier för att ge prioritet åt utbildning av arbetsledare. I utbildningen anses böra ingå kompletterande allmänbildning, facklig utbildning, undervisning i arbetsledning och sociala kontakter, däri inbegripet förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, samt åtgärder för att undvika eller bilägga tvister, administrativa förfaranden, undervisningsmetoder, arbetarskydd och yrkeshygien, samordning inom företaget, arbetsmetoder, arbetslagstiftning, planering, arbetsstudier och kostnadsberäkningar.

Yrkeslärare

Flera u-länder har de senaste åren byggt upp särskilda skolor för utbildning av yrkeslärare. Enighet råder om att en sådan utbildning bör få hög prioritet. Bristen på yrkeslärare är ett allvarligt problem i de länder, där utbildning av yrkesarbetare är en av förutsättningarna för industrialisering och effektivisering av näringslivet som helhet.

Yrkeslärarbristen har många drag gemensamma med den tidigare beskrivna bristen på arbetsledare. Därtill kommer, att yrkeslärarnas inkomster och arbetsförhållanden i allmänhet är för dåliga för att kunna konkurrera med industrins erbjudanden.

Många yrkeslärare i u-länderna har relativt liten kunskap om de yrken, i vilka de undervisar. Ännu flera saknar varje form av lärarutbildning. Kurser av varierande längd har startats för att meddela tekniska kunskaper och informera om pedagogiska metoder. Man börjar nu enas om att, i de fall det visar sig omöjligt att till praktisk undervisning rekrytera lärare, som har alla önskvärda kvalifikationer, större vikt bör fästas vid fackkunskap, yrkeserfarenhet och undervisningsförmåga än vid hög allmänbildning. Såsom korttidslösning används inom näringslivet anställd personal som deltidslärare vid skolorna för yrkeslärare.

Hantverkare och småföretagare

Lärlingsundervisningen kommer ofta hantverket till godo. Småindustrin drar nytta av samtliga de former för yrkesutbildning, som senare skall redovisas. Hantverkaren och småföretagaren har emellertid vissa speciella problem att bemästra. Moderna marknadsförhållanden kräver av dessa kategorier inte bara kvalitativt goda produkter utan också kunnighet som affärsmän och företagsledare.

I u-ländarna uppmuntras nu hantverk och industri genom statlig hjälp till förbättring av råvarukvaliteter och arbetsteknik, utvecklandet av nya produkter och marknader, organisation av inköp och försäljning, ofta i en kooperativ form samt yrkesutbildning m. m. Ofta genomförs åtgärder av dessa slag för att förhindra arbetslöshet eller undersysselsättning på landsbygden.

Särskilt i Asien har utvecklingen på detta område varit snabb och förhållandevis omfattande. Sedan 1955 har 70 småindustriinstitut etablerats i Indien. Pakistan planerar att under sin andra femårsplan starta 400 centra för småindustrin.

Kontors- och handelsyrkena

I många u-länder råder fortfarande den traditionella uppfattningen att det för arbete inom kontors- och handelsyrkena inte behövs någon särskild utbildning utan att det räcker med en viss allmänbildning, motsvarande exempelvis realexamen, kompletterad med en tids praktik. Alltmer inser man emellertid, att det numera fordras specialkunskaper, som bara kan förvärfvas genom särskild utbildning. Kontorister av allround-typ får ge vika för specialisten, dvs. stenografen, bokhållaren, kassören etc., och detsamma gäller inom handelns olika grenar. Yrkesutbildningen börjar, om också tills vidare i begränsad utsträckning, förläggas till yrkesskolor och särskilda kurser för bl. a. kontorspersonal, försäljare och butikspersonal. Några av de utbildningsformer, som senare skall beskrivas, såsom växelutbildning och snabbutbildning, har börjat praktiseras. Fortfarande sker dock största delen av handels- och kontorsutbildningen inom företagen, av vilka en del av de större har upprättat egna skolor. Kvinnlig arbetskraft har f. n. på detta område en av sina få möjligheter till yrkesutbildning.

U-ländernas behov av handels- och kontorsutbildad personal kommer ständigt att öka. Om inte detta behov kan tillgodoses kommer svåra brist-situationer att uppstå. Samhällets behov av dylik personal kommer alltmer i konflikt med näringslivets behov. En kraftig utbyggnad av utbildningen inom kontors- och handelsyrkena framstår som en tvingande nödvändighet.

3. *Former för yrkesutbildning i u-länderna*

Instruktion inom företagen

Trots alla framsteg, som under senare år gjorts på yrkesskoleutbildningens område, är utbildning på arbetsplatsen fortfarande helt dominerande i u-länderna. Den tillmäts också mycket stor betydelse i ländernas utvecklingsplaner. Denna utbildning omfattar ett stort antal olika metoder, av vilka en del knappast kan betecknas som yrkesutbildning, utan snarare som någon sorts införande i företaget och dess produktion. Denna instruktionsperiod kan räkna från några dagar till flera veckor.

Under anställningstiden förekommer utbildning och instruktion av varierande slag och längd. En del företag anordnar hel- eller deltidskurser för sin personal, medan andra uppmanar sina anställda att bevista kvällskurser, arrangerade av företaget, myndigheterna eller av privata organisationer. Många större företag har inrättat sina egna skolor, till vilka arbetare, som ansetts ha erhållit tillräcklig utbildning på arbetsplatsen under arbetsledarens överinseende, kan sändas.

Det anses allmänt, att utbildningen inom företagen i dessa länder, såsom den nu oftast praktiseras, sällan leder till full kvalifikation för yrket, men att den tillfredsställer företagets omedelbara behov av arbetskraft.

Läringsundervisning

Läringsundervisning, dvs. systematisk, huvudsakligen inom ett företag eller hos en självständig hantverkare bedriven utbildning av längre varaktighet för ett erkänt yrke, sprider sig alltmer i u-länderna. Det sker dock alltför långsamt för att kunna spela en verkligt betydelsefull roll under det närmaste årtiondet. I Asien organiseras systematisk läringsundervisning i stor skala, bl. a. i Indien och Pakistan. I stort sett sker det efter samma system som sedan länge praktiserats i Europa. Åldersbegränsningen, utbildningens längd och den yrkesfärdighet som förvärfvas, är föremål för diskussion. De länder som haft det engelska systemet som föredöme har ofta låtit läringsutbildningen omfatta fem år. Det anses nu föreligga tillräckliga exempel från andra länder på att den nödvändiga utbildningsnivån i många fall kan uppnås på betydligt kortare tid.

Läringsundervisningen är den mest allmänt använda utbildningsmetoden i Afrika. Ofta rör det sig dock inte om verklig läringsutbildning utan mera om underbetald handräckningstjänst utan kombination med ordentlig undervisning. Efter europeiskt mönster rekryteras läringen bara bland dem som genomgått grundskola. Lärningstiden omfattar perioden från skolavslutningen till det ögonblick då vanlig löneanställning erhålles. Den avslutas med en strikt reglerad examen som mynnar ut i utfärdandet av ett certifikat.

Rätt bedriven och fullbordad läringsutbildning leder till kvalificerat

yrkesmannaskap. Det är emellertid ytterst vanligt att det mångåriga lärlingsskapet avbryts, bl. a. på grund av den låga lön som erbjuds. Experiment pågår f. n. i flera länder, i syfte att finna former som är bättre lämpade för dessa länders nuvarande förhållanden. Grundläggande utbildning ges t. ex. i en skola under ett år varpå följer ett eller två års lärlingsutbildning inom ett företag.

Yrkesutbildning vid skolor och institutioner

U-länderna vill ofta ge första prioritet åt ett noggrant planerat yrkesskolesystem, som kan ersätta eller komplettera utbildningen på arbetsplatserna. I UNESCO:s arbete indelar man yrkesutbildning vid skolor och institutioner i följande kategorier:

- a) Teoretisk och praktisk heltidsundervisning vid yrkesskolor.
- b) Teoretisk undervisning vid skolor, medan en del av den praktiska undervisningen sker genom arbetsperioder hos företag.
- c) Dagssystemet (»day-release system»), som ger arbetarna möjlighet att bevista skola under en dag per vecka.
- d) Växelsystemet (»sandwich»- eller »co-operative system»), enligt vilket perioder av skolgång alterneras med perioder inom företag.
- e) »Block release system», varigenom arbetarna får tjänstledighet för att bevista korta utbildningskurser en eller två gånger om året.
- f) Kvällskurser för heltidssysselsatta personer.
- g) Korrespondenskurser.
- h) Repetitionskurser för personer, som tidigare erhållit utbildning eller för sådana som har praktisk erfarenhet inom yrkesområdet.

Snabbutbildning

Snabbutbildning innebär inte bara en snabbare procedur än den normala, längre utbildningen, utan också användandet av särskilda pedagogiska metoder, praktiserade av specialutbildade instruktörer, som skall möjliggöra utbildning för specialuppgifter på avsevärt kortare tid än som vanligtvis behövs. Dylik utbildning har i olika sammanhang förekommit i många länder, t. ex. vid omskolnings- och vidareutbildningskurser i Sverige. Den kan emellertid sägas vara särskilt lämpad för u-ländernas försök att intensifiera industrialiseringsprocessen, eftersom den möjliggör utbildning av ett stort antal arbetare på kort tid. Efter en tids praktisk erfarenhet på arbetsplatsen kan många snabbutbildade arbetare betraktas som fullt yrkesutbildad arbetskraft.

Särskilt i Asien har snabbutbildningen fått stor spridning och anses nu allmänt vara den bästa metoden för utbildning av vuxna. Den har därför blivit en permanent del av undervisningssystemet i många länder. I Afrika har snabbutbildningen blivit mera omdiskuterad. Flertalet länder framhåller, att de erkänner de framgångsrika resultat som metoden lett till, men

hävdar samtidigt, att det fullständiga, långa yrkesutbildningskurserna skall betraktas som den normala metoden för yrkesutbildning. Guinea har till och med avskaffat snabbkurserna till förmån för den längre utbildningen, vilket motiverats med landets behov av högt kvalificerad arbetskraft. I övrigt ökar emellertid snabbutbildningen starkt också i Afrika.

Snabbutbildningen, vars längd varierar men sällan uppgår till mer än ett år, kräver koncentration på praktisk utbildning och ger mindre utrymme åt teoretiska kunskaper. Det är väsentligt att använda en utförlig kursplan. Mycket arbete, experiment och forskning läggs ner på att inom varje yrke välja ut de praktiska nyckeluppgifter, som arbetaren måste behärska, tillsammans med ett minimum av teoretiska kunskaper såsom ritning, aritmetik och säkerhetsföreskrifter. Begränsningen av teoriundervisningen är ett av snabbutbildningens särdrag. Dessutom eftersträvas en sådan begränsning av elevantalet i varje klass, att eleverna skall kunna få noggrann handledning på alla stadier av undervisningen.

Snabbutbildningen är i allmänhet förbehållen vuxna. Endast ett fåtal länder praktiserar snabbutbildning för ungdomar. Flertalet länder anser formen oanvändbar för dem, dels därför att de inte är fysiskt eller psykiskt mogna för utbildning av detta slag, dels därför att de saknar tidigare arbetserfarenhet.

Överhuvudtaget understryks ofta, att de som har snabbutbildats, så snart som möjligt efter kursens avslutande bör placeras i ett arbete, där deras utbildning kan kompletteras, samt att de senare bör beredas tillfälle att delta i kurser, som ökar deras mångsidighet och yrkesskicklighet.

Fortbildningskurser

För arbetare, som genomgått snabbutbildning, men också för andra anställda, kan kompletteringskurser av varierande längd ordnas i syfte att förbättra deras kunskaper och därigenom deras sociala och ekonomiska ställning (s. k. upgrading training). Denna komplettering kan ske inom företaget, vilket ofta är fallet inom de större företagen, eller utanför dessa, vanligtvis vid kvällskurser. I Indien planerar man att under den tredje femårsplanen ge kompletterande utbildning till 200 000 arbetare, som tidigare genomgått yrkesutbildning av något slag.

4. Utbildningsmetoder

Under senare år har man i allt fler länder börjat tillämpa principer, som sedan länge varit utmärkande för svensk yrkesutbildning. Det konstateras numera allmänt, att utbildningen bör vara så verklighetstrogen som möjligt. Därav följer två viktiga slutsatser: dels att yrkesskolorna bör undervisa i en miljö som så nära som möjligt ansluter sig till den som råder i ett företag, dels att undervisningen vid yrkesskolan kan innefatta eller kompletteras med perioder av praktisk verksamhet inom ett företag. Fullstän-

dig yrkesutbildning bedömes vara svår att ge i en yrkesskola. Som allmän regel anses böra gälla, att metoder, som förutsätter aktiv medverkan från elevernas sida, är att föredra framför ett ensidigt meddelande av kunskaper.

Yrkesutbildningens kursplaner och metoder har introducerats i u-länderna efter mönster av avlägsna länder med annat utgångsläge. Mera sällan har de anpassats till de särskilda problem som karakteriserar u-ländernas ekonomiska och sociala förhållanden. Detta anses vara förklaringen till en del brister i nuvarande system. Så finner man t. ex. i Afrika två fundamentalt olika yrkesskoletyper, beroende på om vederbörande land har varit knutet till England eller Frankrike.

Samtidigt framhålles allt starkare betydelsen av att eleverna får tillverka nyttiga artiklar av ett slag, som ger dem praktik i vissa nyckeluppgifter i stället för att bara producera övningsföremål utan praktisk betydelse. Också på detta område har den svenska yrkesskolans arbetsmetoder sålunda vunnit internationellt erkännande. Utvecklingen tycks också leda till att undervisningen så mycket som möjligt direkt anknyts till framställning av produkter.

Betydelsen av audivisueella hjälpmedel i yrkesutbildningen är stor i alla länder men troligen störst i u-länderna. Filmer och bildband används i växande omfattning för information, demonstration eller direkt utbildning. Utbildningstiden kan därigenom ofta förkortas. Det är emellertid nödvändigt att filmer och filmband anpassas till lokala förhållanden och till elevernas allmänna kunskapsnivå. De bör därför produceras i u-länderna, vilket hittills mera sällan har varit fallet.

Efter lokala förhållanden anpassade korrespondenskurser, undervisning av kringresande lärare med hjälp av flyttbara demonstrationsenheter samt viss undervisning per radio och television har också försökts i u-ländernas program för yrkesutbildning.

Textböcker och kompendier är dock fortfarande de vanligaste och viktigaste hjälpmedlen för de elever som kan läsa. I allmänhet är böckerna emellertid skrivna för helt andra produktionsförhållanden än de som råder i u-länderna. Dessutom har dessa elever en helt annan kunskaps- och erfarenhetsbakgrund. Lokal utgivning måste därför anses vara nödvändig även i detta fall.

5. *Yrkesutbildningen i Sverige*

Svensk yrkesutbildning skall här endast behandlas i den utsträckning som erfordras för att jämförelser av betydelse för den svenska biståndsinsatsens utformning skall kunna göras med den tidigare skildrade yrkesutbildningssituationen i u-länderna.

I Sverige vilar den yrkesutbildning, som här behandlas, på tre parter,

nämligen näringslivet, kommunerna och staten. De två förstnämnda svarar för de lokala initiativen, medan staten lämnar råd, utövar tillsyn och bidrar till kostnaderna. Sverige har koncentrerat sig på att bygga *yrkesskolor*, då dessa anses ge en bättre utbildning än vad lärlingssystemet i allmänhet förmår. I flertalet städer och på en del andra orter finns yrkesskolor med heltidsundervisning för sammanlagt mer än 59 000 elever. Dessutom finns ett stort antal deltidskurser med sammanlagt över 110 000 elever.

De 200 verkstadsskolorna, vilkas 14 000 elever i allmänhet kommer från grundskolan, utgör den viktigaste formen av våra yrkesskolor. Eleverna får i flertalet fall hela sin utbildning, såväl teoretisk som praktisk, vid skolan. Under de senaste åren har en annan typ av verkstadsskolor ökat i omfattning, den s. k. inbyggda verkstadsskolan. I denna lämnas den teoretiska undervisningen, under det att den praktiska sker enligt överenskomelse med företag, som erhåller statsbidrag härför. Verkstadsskolorna ger i allmänhet en tvåårig utbildning, men det förekommer också såväl kortare kurser som tre- och fyraåriga sådana.

För landsbygdens ungdom har inrättats ett 40-tal centrala verkstadsskolor med omkring 7.500 elever. Dessa skolor har alltid minst ett län som upptagningsområde och är internatskolor. Industriskolan är en förhållandevis ny form för yrkesutbildning. Med finansiellt stöd från staten drivs dessa skolor av stora industriföretag, som svarar för såväl teoretisk som praktisk undervisning.

Antalet elever vid handelsskolor utgör cirka 8 000, vilket innebär en ökning med 140 % under de senaste fem åren. Förutom handels- och kontorsutbildning ingår bl. a. en viss administrationsutbildning och butikspersonalsutbildning i denna skolform, som vanligen omfattar tvååriga kurser.

Yrkesskolorna undervisar också i de traditionellt kvinnliga sysselsättningarna t. ex. husligt arbete, vårdyrken och matlagning för storkök. De senare åren har kvinnliga elever också fått utbilda sig för samtliga de traditionellt manliga yrkena.

Den praktiska yrkesutbildningen har tidigare till största delen skett på arbetsplatserna, där den meddelats av utlärda arbetare. I samma mån som arbetstakten stegrats och arbetet specialiserats i begränsade moment har det emellertid blivit allt svårare att ålägga arbetarna och arbetsledarna utbildningsuppgifter. Även andra faktorer har bidragit till att man flyttat den grundläggande praktiska utbildningen ut ur produktionen och låtit den bedrivas under någon av ovan angivna former.

Tidigare gavs systematisk utbildning så gott som uteslutande åt lärlingar med flerårig lärotid. Numera utbildas också andra grupper, såsom tempoarbetare, arbetare med begränsade speciella uppgifter, äldre arbetare osv.

Den svenska yrkeslärarkåren rekryteras huvudsakligen från arbetare med lång produktionserfarenhet och stor praktisk duglighet. Överstyrelsen för yrkesutbildning anordnar yrkespedagogiska kurser, omfattande en tid

av mellan 5—33 veckor, beroende på val av ämne, tidigare yrkesutbildning och praktik. Utbildningen av yrkeslärare intensifieras alltmera.

Trots den snabba utbyggnaden av det svenska yrkesskolesystemet kan lärartillgången betraktas som någorlunda tillfredsställande. Inom metall- och träområdena bör rekrytering för u-landstjänst f.n. knappast möta några större svårigheter, även om svenskt tekniskt bistånd på yrkesutbildningens område kommer att utvidgas i relativt stor omfattning. Däremot är tillgången på yrkeslärare inom det elektriska området mindre god och inom konfektionsområdet betydligt sämre. Hittills har de svenska biståndsinsatserna koncentrerat sig på ovanstående fyra områden och det finns skäl att tro, att dessa kommer att inta en framträdande plats också i fortsättningen.

6. Svenska yrkesskoleprojekt i u-länderna

I kapitel IV redogörs för svenska biståndsprojekt, däribland våra yrkesskoleinsatser i Afrika och Asien. Under detta avsnitt sammanfattas inriktningen av nuvarande och planerade svenska fältprojekt på yrkesskoleområdet.

Syften

De svenska yrkesskoleinsatserna avses få *största möjliga kumulativa effekt*. Utbildningen av yrkeslärare syftar till att utbilda utbildarna i stället för att söka meddela direktundervisning till yrkesskoleelever. Utbildningen av arbetsledare har delvis samma syfte, eftersom denna grupp har en viktig funktion vid undervisningen på arbetsplatserna. Den senare kategorin avses emellertid också medverka till att täcka behovet av en mellangrupp, på vilken brist råder, vilket lett till en av de allvarligaste flaskhalsarna i produktionen. Utbildningen av småföretagare fyller ett behov i de länder, som av olika anledningar gör stora insatser för att utveckla småindustrin. Också utbildningen av yrkeslärare och arbetsledare anges i länderavtalen såsom syftande till att främja utvecklingen av småindustrin. Särskilt gäller ovanstående för yrkesskolan i Landhi, Västpakistan, och den skola i Kaptai, Östpakistan, som beräknas påbörja sin verksamhet under 1964.

Den planerade yrkesskolan i Saharanpur, Indien, skall utbilda kvalificerad personal av olika kategorier för skötsel, underhåll och reparation av maskiner och annan utrustning inom cellulosa- och pappersindustrin samt för arbetsledaruppgifter inom densamma. I detta fall är det huvudsakligen fråga om att utbilda en kvalificerad arbetar- och teknikergrupp, förutan vilken den dyrbara och fullt moderna utrustning, som landet skaffat under de senaste åren, kommer att förslitas på orimligt kort tid. Denna skola skall dessutom organisera kvällskurser för icke yrkesutbildade arbetare, och skall — liksom skolorna i Pakistan — kunna konsulteras av och ge råd till redan existerande företag.

Den yrkesskola som UNRWA med svenskt stöd uppför i Sibli, Libanon,

syftar till att ge ungdomar bland arabflyktingarna från Palestina en sådan yrkesutbildning att de kan beredas arbete. Skolan skall bl. a. utbilda arbetsledare, yrkeslärare och tekniker.

Det svensk-etiopiska byggnadsinstitutet i Addis Abeba skulle enligt planerna ge undervisning av svensk fackskolekaraktär i en treårig skola för lägre byggnadsingenjörer samt bedriva materialprovning och viss byggnadsforskning. På begäran från etiopiskt håll beslutades år 1957 att förlänga undervisningstiden med ett år och göra den mera akademiskt bettonad.

På NIB:s initiativ pågår f. n. en grundlig reform av undervisningen vid institutet. Utbildningen har omlagts till tre år och samtidigt ges en mer praktisk inriktning, motsvarande svensk fackskola. Dessutom skall institutet utbilda förmän och yrkesarbetare.

Den yrkesskola i Nimba i Liberia, om vilken avtal nyligen träffats mellan respektive regeringar, skall förutom arbetsledare också utbilda yrkesarbetare.

Inriktning

Yrkesskolan i Landhi undervisar i inredningssnickeri, möbelsnickeri, konfektion, svetsning, mekanik- och elektroteknik samt förbereder undervisning i underhållsteknik. Skolan i Kaptai skall utbilda distributions- och installationstekniker, mekaniker, svetsare och smeder, inrednings- och möbelsnickare samt reparatörer. En eventuell yrkesskola i Gujrat, Västpakistan, har föreslagits omfatta branscherna metall, bilreparation, snickeri, elektrisk distribution och installation samt byggnation.

Den planerade yrkesskolan i Saharanpur skall utbilda personal inom cellulosa- och pappersindustrin. Den svenskfinansierade yrkesskolan i Siblin skall förutom en del av ovanstående yrkesgrenar undervisa teletekniker. Institutet i Addis Abeba koncentrerar sig på byggnadsverksamhet, medan yrkesskolan i Nimba skall utbilda motormekaniker, metallarbetare, snickare och elektriker.

Omfattning

Landhi-skolan har f. n. 155 elever, men skall fullt utbyggd omfatta 250 elever. Kaptai- och Saharanpur-skolorna skall starta i mindre skala, men beräknas fullt utbyggda ha 220 respektive 180 elever. Siblin-skolan skall fullt utbyggd omfatta 264 elever och Nimba-skolan 128 elever. Institutet i Addis Abeba har f. n. omkring 100 elever.

Studietid

Vid skolan i Landhi finns en tvåårig certifikatkurs, en treårig diplomkurs och en fyraårig instruktörskurs. Kaptai-skolan skall få två- och treårig utbildning, och samma gäller för Saharanpur-skolan. Siblin-skolan får ett- och

tvåårig utbildning, Addis Abeba-institutet numera en treårig utbildning, medan Nimba-skolans utbildningstid ännu ej fastställts.

Elever

Eleverna har vanligtvis motsvarigheten till svensk real- eller studentexamen. Landhi-skolan kan välja sina elever bland ett stort antal sökande. Vid senaste elevintagningen anmälde sig sålunda över 800 personer till 68 tillgängliga platser. Addis Abeba-institutet har däremot tidvis haft svårigheter med sin elevrekrytering.

Vid Landhi-skolan har hittills 130 elever utexaminerats, av vilka praktiskt taget samtliga beretts anställning inom de fack de utbildats för eller också studerar vidare inom desamma. Man har startat en viss arbetsförmedlande verksamhet, som leds av rektorns counterpart. Addis Abeba-institutets elever har inte i samma utsträckning som Landhi-skolans kommit att ägna sig åt den verksamhet för vilken de utbildats.

Svensk personal

Landhi-skolan har f. n. svensk rektor och 11 svenska yrkeslärare. Vid institutet i Addis Abeba uppgår den svenska personalen till 20 personer. Till Kaptai-skolan skall Sverige tillhandahålla rektor, åtta yrkeslärare samt en sekreterare och till en början en kameral tjänsteman. Till Saharanpur-skolan beräknas rektor och fem yrkeslärare, till Sibli-skolan fem yrkeslärare och till Nimba-skolan rektor, åtta yrkeslärare och en kamrer. Intresset för de utlysta befattningarna har varit stort. Ofta har emellertid de sökandes bristfälliga språkkunskaper försvårat rekryteringen. Någon direkt undervisning om förhållandena i u-länderna har inte erhållits före avresan till tjänstgöringslandet. Kontrakten har i allmänhet skrivits på tre år.

Counterparts

Counterpart-systemet har fungerat mycket tillfredsställande i Pakistan, men mött svårigheter i Etiopien. Bland Landhi-skolans treårselever utväljs lämpliga yrkeslärarkandidater, som under ett fjärde år vid skolan får ägna sig åt assistentlärartjänst och studier i pedagogik, metodik och psykologi. För en del elever följer därpå ett femte år i Sverige, antingen som deltagare i en specialkurs eller som lärlingar vid en lämplig industri. Under 1961 togs för första gången elever, helt utbildade och utexaminerade vid skolan, i anspråk som biträdande yrkeslärare. En del av dessa biträdande yrkeslärare har, efter specialträning, sänts till Sverige för en ettårig kompletterande utbildning vid Kockums Mekaniska Verkstadsskola i Malmö.

Metoder

Undervisningsmetoderna är f. n. på det hela taget överensstämmande med de i Sverige praktiserade. Här skall endast beröras en speciellt viktig metod,

nämligen yrkesutbildning i samband med produktion. Denna metod har blivit en stor framgång vid Landhi-skolan.

Den 1 juli 1961 inrättades vid skolan en särskild produktionsavdelning för konfektion, som ger sysselsättning åt ett 40-tal arbetare, huvudsakligen kvinnor. Rörelsekapitalet har ställts till förfogande av pakistanska staten. Produktionsavdelningen avser att ge eleverna praktisk erfarenhet av arbetsledning och företagsadministration under industrimässiga förhållanden. Från produktionsavdelningen skall eleverna sedermera slussas ut till näringslivet såsom arbetsledare eller småföretagare. Avdelningen skall dessutom tjänstgöra som en mönsteranläggning, vilken kan lämna ut order till underleverantörer, särskilt utexaminerade elever, som nyligen startat egna företag och ännu behöver råd och stöd. — Prissättningen på avdelningens produkter är fullt affärsmässig. Produkternas goda kvalitet och formgivning har lett till stor efterfrågan. Beslut har fattats om inrättande av en produktionsavdelning för möbelsnickeri.

Avveckling

Ansträngningar görs för att avveckla det svenska engagemanget i Landhi-skolan i snabbast möjliga takt. Utsikterna därtill är goda, eftersom utbildningen av counterparts har skett med stor omsorg och framgång. Skolan skall om möjligt helt övertagas av de pakistanska myndigheterna under år 1965, vid vilken tid den svenska personalen beräknas uppgå till högst två personer.

Effektivisering av verksamheten vid byggnadsinstitutet i Addis Abeba beräknas småningom kunna medföra ett successivt övertagande av verksamheten i FN:s eller Etiopiens regi och en därav följande avveckling av de svenska insatserna.

FN och ECA har visat intresse för förslaget att göra den vid skolan bedrivna byggnadsforskningen till kärna i ett regionalt afrikanskt projekt för forskning, undervisning och rådgivning på det billiga bostadsbyggandets område.

7. Slutsatser

Yrkesutbildning utgör utan tvekan ett mycket lämpligt område för svenskt tekniskt bistånd. Behovet av yrkesutbildning i u-länderna är stort. I det internationella biståndsarbetet har detta område hittills varit relativt försummat. Sverige har ett effektivt yrkesskoleväsen. De praktiska erfarenheterna, framförallt från yrkesskolan i Landhi, har visat, att svenska principer och erfarenheter med fördel kan överflyttas till ett u-land utan att alltför stora förändringar behöver vidtagas.

Arbetsgruppen vill således förorda, att det svenska biståndet på yrkesutbildningens område fullföljes och så långt möjligt ytterligare utbygges i

överensstämmelse med mottagarländernas behov och önskemål och i den takt som personella resurser och kravet på en omsorgsfull planering medger.

Knappheten på personella resurser medför att den svenska biståndsinsatsen i betydande utsträckning torde böra innefatta utrustning, i första hand när det gäller att förse yrkesskolorna med erforderlig maskin- och verktygsutrustning. Rekryteringen av lämplig personal skulle vidare kunna underlättas genom att man bereder yrkeslärare, som är lämpade att medverka i ett biståndsprojekt, möjlighet till en effektiv språkutbildning.

Det är väsentligt, att det svenska biståndet inlemmas i u-ländernas egna utvecklingsplaner. Därtill bör, om möjligt, en samordning ske med FN:s och dess fackorgans program. Yrkesutbildningsbiståndet bör också självfallet integreras med andra svenska projekt när sådana finns. Slutligen bör planeringen avsevärt kunna underlättas om samarbete i tillämpliga fall etableras med näringslivet.

De svenska insatserna på yrkesutbildningens område bör så gott som helt koncentreras till fältprojekt i u-länderna. Dessa bör få sin tyngdpunkt i *industriyrken, jordbruk, skogsbruk och fiske*. På industrins område torde i första hand yrken med anknytning till metall, trä, elektrisk kraft, telekommunikationer och konfektion komma att aktualiseras. Därutöver bör emellertid förutsättningarna för svenska yrkesutbildningsinsatser på handels- och kontorsområdena undersökas.

De svenska biståndsinsatserna bör koncentreras till projekt, som har största möjliga spridningseffekt. Med hänsyn härtill måste undervisning av undervisarna, dvs. utbildning av yrkeslärare såväl till counterparts vid projekten som till yrkeslärare vid andra yrkesskolor, få hög prioritet. Utbildning av arbetsledare och småföretagare förefaller också höra till de mest angelägna uppgifterna. Det kan emellertid också visa sig vara befoget att medverka vid yrkesutbildning av andra grupper, såsom högkvalificerade tekniker och yrkesarbetare, samt personal inom vissa handels- och kontorsyrken. Även på detta område skiftar naturligtvis förutsättningarna i olika länder.

Dessutom bör i vissa fall instruktionskurser för industriarbetare kunna övervägas. De svårigheter som möter är här särskilt stora, eftersom eleverna endast behärskar det lokala språket. Försöksverksamhet i anslutning till svenska yrkesskoleprojekt bör dock kunna ifrågakomma. Kvällskurser planeras för övrigt för arbetarna i Saharanpur. Den kvinnliga arbetskraften vid Landhi-skolans produktionsavdelning inom konfektion erhåller också dylik delutbildning.

Hittills har de svenska utbildningsinsatserna så gott som uteslutande berört manlig personal. Det bör undersökas om möjligheter finns att med svenskt bistånd införa yrkesutbildning också för kvinnor.

Sverige kan förutom att medverka till upprättandet av yrkesskolor i

u-länderna också bidra till yrkesutbildningen i dessa länder genom att rekrytera och sända ut experter samt genom att ta emot stipendiater.

Enstaka bilaterala expertuppdrag på yrkesutbildningens område torde endast sällan komma i fråga, eftersom effekten av dylika icke integrerade punktinsatser får bedömas som ringa. Den bilaterala stipendiatverksamheten bör i betydande utsträckning samordnas med fältprojekten. Därutöver torde emellertid en viss, begränsad stipendiatverksamhet kunna bli aktuell. I görligaste mån bör denna inriktas på kursverksamhet av t. ex. det slag som anordnas i gjuteri- och därmed sammanhängande verkstadsteknik.

Counterparts för samtliga svenska lärare bör så långt möjligt utses omedelbart vid projektets start. Counterparts bör huvudsakligen utbildas vid projektskolan, men i många fall kan det vara lämpligt med vidareutbildning i Sverige eller vid ett annat yrkesskoleprojekt. Detta är framför allt betydelsefullt därigenom att blivande counterparts då genom praktiktjänstgöring får ökade erfarenheter av rationella arbetsmetoder och organisation.

Ett lämpligt elevurval är av primär betydelse. Det är nödvändigt att skolans pedagogiska ledare har möjlighet att utöva inflytande på elevurvalet. Garantier måste skapas för att eleverna har tillräckliga kunskaper i det språk på vilket undervisningen skall bedrivas.

Elever till de svenska yrkesskoleprojekten har hittills rekryterats bland personer med allmän teoretisk utbildning. Detta försök förefaller, med tanke på de svårigheter som ovan redovisats, ha lyckats förvånansvärt väl vid skolan i Karachi. Det bör emellertid undersökas, vilka möjligheter som kan finnas att rekrytera blivande yrkeslärare, arbetsledare och småföretagare från grupper, som inte haft möjlighet till dylik allmän teoretisk utbildning.

Färdigutbildade elevers inträde på arbetsmarknaden bör noga följas. Skolan kan eventuellt komma att behöva åtaga sig viss arbetsförmedlande verksamhet, vilken i så fall skall skötas av någon av skolans inhemska personal. Beträffande småföretagarens situation efter utbildningen hänvisas till tidigare redogörelse för de s. k. produktionsavdelningarna.

De svenska metoderna för yrkesutbildning har, såsom tidigare redovisats, visat sig väl lämpade för u-ländernas förhållanden. Det bör dock utredas, om inte vissa förändringar i såväl teori- som praktikundervisning är motiverade vid fältprojekten. Utbildningsmetoder, examensföreskrifter etc. måste alltid anpassas till den rådande situationen.

Med tanke på u-landets framtida övertagande av skolan måste kursplaner av ett betydligt mera detaljerat slag än de som gäller för svenska yrkesskolor upprättas. Det är av största betydelse att lämpliga kompendier och textböcker anskaffas och att audiovisuella metoder i möjligaste mån kommer till användning.

Avvecklingen av den svenska biståndsinsatsen i samband med u-landets övertagande av hela ansvaret för yrkesskolan bör planeras redan på ett tidigt stadium och riktlinjerna för densamma bör tas med i avtalet mellan

regeringarna. Övertagandet skall sedan ske successivt. Det är nödvändigt, att counterparts till de svenska lärarna omedelbart utnämns, i de fall detta låter sig göra. Teoretiskt borde det vara möjligt att avveckla en svensk yrkesskoleinsats efter ca fem år, men det torde i allmänhet vara mera realistiskt att räkna med en tidsrymd av 8—10 år.

KAPITEL X

Utbildning i företagsadministration

En allmänt känd och ofta påpekad svårighet, när det gäller att starta kumulativa utvecklingsprocesser i u-länderna, är bristen på inhemsk personal skickad att fungera i företagsadministrativa funktioner. Härmed avses all personal i chefsställning från förmän och uppåt. Denna brist har utgjort en av de faktorer, som fördröjt industrialiseringsprocessen och allmänt verkat bromsande på den ekonomiska och sociala utvecklingen.

I många av de u-länder, där en industrialiseringsprocess påbörjats, ligger företagarinitiativet i utländska händer eller hos invandrade befolkningsgrupper. Dessa företagare har självfallet i första hand privatekonomiska målsättningar och kan förväntas bedriva en företagarverksamhet i nationellt utvecklingsbefrämjande syfte, t. ex. genom utbildning, endast i den mån en sådan sammanfaller med dessa mål. Detta är särskilt märkbart för den stora gruppen små och medelstora företag. Storföretagen däremot är mera beroende av att engagera sig i landets långsiktiga utveckling. Hos dessa företag återfinns därför oftare åtgärder av exempelvis utbildningskaraktär, som visserligen huvudsakligen är företagsekonomiskt motiverade, men som har betydelse för landets ekonomiska och sociala utveckling.

Hos de företag i u-länderna, som ägs av utlänningar, finner man ofta en tendens att besätta chefsposter på olika nivåer inom företaget med utlänningar. Därmed avses inte endast poster inom själva företagsledningen utan arbeten med befälsställning ganska långt ner i företagshierarkien. Anledningen till denna rekryteringspolitik är i huvudsak att u-länderna som regel saknar inhemsk arbetskraft med erforderliga kvalifikationer.

Denna rekryteringspolitik strider mot u-ländernas nationella strävanden att få företagen att i största möjliga utsträckning använda inhemsk arbetskraft. Bakom denna målsättning ligger inte endast kortsiktiga sysselsättningspolitiska motiv utan också insikten om att förekomsten av ett skikt av inhemsk kvalificerad och erfaren arbetskraft är en förutsättning för en långsiktig utvecklingsprocess baserad på den egna befolkningen. Inte minst kan nationella företagarinitiativ förväntas från en dylik grupp. Dessa personer har nämligen de bästa möjligheterna att förvärva de kunskaper, som är nödvändiga för företagsledande funktioner. Om chefsposterna besätts med utlänningar, vilket är fallet i många u-länder, försvårar detta strävandena att skapa inhemska företagsledare.

Inom många u-länder påträffas ett betydande antal personer, som torde haft möjligheter och förutsättningar att skaffa sig en avancerad företagsadministrativ utbildning. Dessa personer har emellertid valt utbildningsvägar och yrken, vilka traditionellt betraktas som »finare» eller mer betydelsefulla. Sådana sociologiska företeelser har, liksom sociala strukturförhållanden, motverkat den erforderliga bredden på rekryteringen till företagsamheten. Många av dessa personer skulle säkerligen ha kunnat inriktas på och funnit sysselsättning inom företagssektorn. Det är därför angeläget att understryka, att det finns vissa svårigheter som inte kan undanröjas enbart genom utbildningsinsatser.

Med vilka åtgärder på utbildningsområdet kan man då angripa de svårigheter, som bristen på såväl kvalificerad företagspersonal som på potentiella företagare innebär för u-länderna? I första hand måste man naturligtvis skapa förutsättningar för den utbildning, som kan ge de erforderliga fackkunskaperna. Det är härvid i första hand fråga om utbildningsanstalter av exempelvis handelsgymnasiernas, de tekniska gymnasiernas och högskolornas karaktär.

Utbildningsbehoven är emellertid inte lösta i och med en uppbyggnad av fackutbildningen på olika områden. I u-länderna saknas vid sidan av den fackkunskap som behövs inom ett företag en företagsadministrativ tradition, särskilt på det industriella området. En lång tradition skapar insikter i och känsla för företagsledandets metodik och problematik. Inom den industrialiserade delen av världen har kunskaper på dessa områden vunnits stegvis under en lång industrialiseringsprocess. För u-ländernas del gäller det — i detta såväl som i många andra avseenden — att redan i startögonblicket kunna utnyttja de erfarenheter, som de industrialiserade länderna kan ställa till förfogande. U-länderna måste därför överta den västerländska tekniken och företagsstrukturen för att kunna konkurrera med de utvecklade ländernas avancerade företag. U-ländernas företag måste ledas och fungera som moderna företag. De måste arbeta med den planmässighet, koordinering, disciplin och precision som effektivt företagande fordrar. Bristerna i traditioner måste ersättas med en överföring av principer och metodik i företagsledande till u-länderna.

Ett modernt företag karakteriseras av en vittgående arbetsfördelning och specialisering inom olika funktioner. Detta kräver ett betydande mått av planering. Dessa planer måste omsättas i klara direktiv för olika befattningshavare och förutsätter också snabb och effektiv rapportering från de olika delarna av företaget. Framförallt fordras kontroll av hur ledningens planer genomförs.

Medel för detta är klara organisationsplaner, budgetsystem och en målmedvetet planerad administration. Alla dessa åtgärder måste givetvis varieras med hänsyn till företagets art och storlek, men problemet måste lösas för att företagen skall funktionera väl.

Dessa problem gäller för en bred kategori av företagens anställda avseende såväl produktion och ekonomi som försäljning och personaladministration. Vägarna att lösa dem är gemensamma för alla befattningshavare i organisationen.

De svenska företagen måste anses besitta goda erfarenheter av utbildning av den tänkta typen samtidigt som de bör ha kännedom om behoven av företagsadministrativ utbildning. De svenska företagen står även internationellt sett högt vad gäller företagsledningsteknik och har också erfarenheter av sådan utbildning. Det kan därför anses finnas vissa förutsättningar för en svensk biståndsinsats på detta område.

Innan man bestämmer sig för åtgärder inom detta område är det angeläget att fastställa vad en eventuell utbildning skall syfta till och vilka man skall vända sig till. I princip kan konstateras att det är frågan om två olika arter av kunskapsmeddelanden med helt olika karaktär och innebörd.

Utbildning i företagsadministration kan sägas innebära ett bibringande av kunskaper om ledarskap i olika funktioner. Det är angeläget att fastslå att det här inte är frågan om fackutbildning i vedertagen mening. Vad man syftar till är att klargöra principer för hur företag skall organiseras samt delge praktiska rön rörande ledarskap och samordning. Som grundval för denna utbildning förutsättes att eleverna har åtminstone godtagbara teoretiska kunskaper i sitt fack och därutöver även en viss praktisk träning i en företagsadministrativ befattning. Denna utbildning riktar sig med andra ord till funktionärer i ansvarig ställning och i positioner som innebär någon form av ledarskap. Hit kan t. ex. hänföras så vitt skilda befattningar som lagerföreståndare, kontorschefer, avdelningsingenjörer och försäljningschefer.

Men det är även angeläget att notera bristen på funktionärer i olika befattningar och på olika nivåer inom u-ländernas näringsliv. Man kan utgå från att det måste ställa sig svårt att rekrytera personer med tillräckliga yrkeskunskaper för att fylla det aktuella behovet. För att åstadkomma en märkbar förändring av den nuvarande situationen är det en angelägen uppgift att även tillgodose detta behov av fackkunskaper. Inte minst ur numerär synpunkt är det här frågan om betydande utbildningsinsatser. Till denna grupp skulle även kunna hänföras de hantverks- och småindustriföretagare som är i behov av fackutbildning av i stort sett likartad karaktär.

Den stora variationsbredd det här är frågan om — i praktiken hela näringslivet — gör att man tvingas att göra ett urval. De fackområden som kan bli aktuella gäller såväl yrkestekniska färdigheter i exempelvis metallbearbetning, snickeri och elteknik som mera specifika funktioner som lagerbokföring, redovisning, kostnadsberäkning eller försäljningsteknik. Med andra ord ett område som täcker fältet från högre yrkesskola till den utbildning som i vårt land meddelas vid handelsgymnasierna. I den mån en sådan utbildning skulle bli aktuell bör den med fördel kunna förläggas till

respektive u-länder, eventuellt med anknytning till pågående svenska projekt eller svenska företag. I avsnitten om yrkes- respektive lärarutbildning behandlas vissa problemställningar i samband med en utbildning av nu angivet slag.

Även om starka skäl talar för en svensk insats på ovan antydda områden, torde man kunna utgå från att mer omedelbara resultat skulle kunna uppnås genom en koncentration på företagsadministration i vidaste mening. Härför talar bl. a. att dylika kunskaper är en av de primära förutsättningarna för att en industrialiseringsprocess överhuvudtaget skall komma igång. Det kan vidare förutsättas att dessa kunskaper har ett mycket stort tillämpningsområde. Förutom inom det enskilda näringslivet och kooperativ företagsamhet har de också stor relevans för den statliga sektorn. Detta understrykes särskilt av att det på goda grunder kan förutsättas att man i u-länderna har att räkna med att andelen av statsägda företag kommer att bli mer omfattande än vad som är vanligt i de industrialiserade länderna.

En konsekvens av den förväntade utvecklingen blir att man även inom den statliga förvaltningsapparaten kommer att behöva befattningshavare med kompetens att planera och leda den industriella uppbyggnaden och med förståelse för hur de produktiva resurserna bäst kan nyttiggöras genom användning av olika slag av industriella processer. Sådana funktioner kommer att aktualiseras i såväl finans- som industridepartement som inom de speciella institutioner som har att samordna de egna insatserna med den tekniska hjälp som lämnas utifrån. Givetvis kommer det även att behövas utbildning för de funktionärer som skall omhänderta den direkta ledningen av de statliga företagen.

Det förmodligen svåraste hindret man har att övervinna vid realiserandet av en företagsadministrativ utbildning är att finna ett tillräckligt homogent elevmaterial. Härmed avses inte att alla bör komma från samma bransch eller sektor, utan att deltagarna skall uppfylla ovannämnda krav på att besitta teoretiska kunskaper i ett fackområde och att de skall ha förvärvat viss praktisk administrativ färdighet. Skall en utbildning ge det önskade resultatet — att bibringa kunskaper om beslutsprocesser, ledande och samordning av ett företags olika funktioner osv. — måste krävas att eleverna har goda insikter i dessa skilda fackområden.

Arbetsgruppen har diskuterat olika möjligheter att utforma en företagsadministrativ utbildning. Två av de förslag som därvid behandlats skall här något beröras.

En möjlighet vore att till Sverige förlägga en kursverksamhet som främst skulle vara avsedd för personal i ansvarig ställning inom företagens mellanivå. Kurstiden skulle kunna vara 6—8 veckor. Huvuddelen av kursen borde utgöras av teoretisk utbildning. Denna skulle dock i största möjliga utsträckning ges en hög grad av konkretion bl. a. genom diskussion av fall

hämtade från företagens egen verksamhet. Studierna borde till övervägande delen kunna få karaktären av seminarieövningar, men med inslag av föreläsningar och gruppvis organiserade studiebesök på företag och inom förvaltningen. Efter den teoretiska delen borde deltagarna lämpligen ges tillfälle till en tids praktisk demonstration inom ett eller två företag. Antalet deltagare torde ej böra överstiga 20. Undervisningen förutsattes komma att ske på engelska.

Utan att i detalj ta ställning till innehållet torde man kunna utgå från att en kursplan borde omfatta ämnen som företagsorganisation, planering, företagsekonomi, försäljning och personaladministration. Vissa moment av industrisociologi och industripsykologi torde också med fördel kunna inkluderas.

Inom ämnet företagsorganisation borde bl. a. behandlas frågor rörande fördelning av arbetsuppgifter, kommunikationer, kompetens och ansvar. Vidare borde man studera rapportering, information och samråd samt problem i samband med omsättande av direktiv i planerad verksamhet. Studierna i planering borde belysa principerna för valet mellan alternativa produkter och produktionsprocesser, analys och bedömning av behovet av arbetskraft, råvaror, halvfabrikat, kapitalutrustning osv. Inom företagsekonomi torde man böra koncentrera sig på avsnitt som kostnadsberäkning, budgetering och finanskontroll. Försäljningsdelen torde främst inkludera marknadsanalyser, säljteknik och leveransvägar. Urvalsprinciper, anställningsförhållanden, säkerhetstjänst, legala frågor samt arbetsmarknadsförhållanden skulle utgöra det centrala ämnesstoffet inom personaladministrationen.

Ett annat förslag, vilket diskuterats inom näringsorganisationernas u-landskommitté, går ut på att göra en svensk utbildningsinsats i modern företagsadministration i anslutning till svenska företag i u-länderna. Kurserna skulle dels riktas till den egna personalen, dels stå öppna för befattningshavare från inhemska företag, särskilt mindre och medelstora.

Det uppslag, som nämnda u-landskommitté arbetat med, innebär att en grupp svenska företag i ett u-land tillsammans skulle inleda en försöksverksamhet genom att organisera en kurs i företagsledning, som kunde ge vissa erfarenheter för en närmare utformning av dylik utbildning. Ett förslag som u-landskommittén utarbetat har emellertid, då det presenterats för några i ett u-land etablerade svenska företag, mötts med viss tveksamhet. Särskilt har man hänvisat till att fackutbildningen måste tillgodoses i första hand.

Härmed har man i ett konkret fall fått bekräftelse på ovannämnda svårigheter att få fram elever med erforderliga förkunskaper i fackhänseende. Detta visar att förutsättningarna för att bedriva en framgångsrik företagsadministrativ utbildning är att man säkerställt en tillfredsställande fackutbildning. Detta begränsar f. n. möjligheterna för denna typ av utbildning.

Om man organiserar utbildning i Sverige med rekrytering från ett flertal länder, skulle möjligheten vara större att samla ett tillräckligt kvalificerat och homogent elevmaterial. För att komma vidare med denna fråga torde fordras en systematisk inventering av behovet av företagsadministrativ utbildning på olika nivåer liksom av tillgången på lämpliga elever. Med hänsyn till den stora betydelsen av en företagsadministrativ utbildning förordar arbetsgruppen, att en sådan inventering, inom ett passande geografiskt område och som en förberedelse till ett konkret projekt, snarast måtte komma till stånd. Detta bör lämpligen ske i samarbete mellan NIB och näringsorganisationernas u-landskommitté.

KAPITEL XI

Lärarutbildning

1. Lärarbristen i u-länderna

Av föregående framställning har framgått hur ett u-lands ekonomiska, sociala och kulturella framåtskridande intimt sammanhänger med dess utbildningsresurser. Det har också betonats, att de renodlat finansiella problemen i samband med upprustningen av undervisningssektorn i de nya staterna sannolikt icke är de mest svårlösta. I stället kan konstateras, hur bristen på kompetenta lärare på alla undervisningsnivåer kommer att vara den mest besvärande flaskhalsen under de närmaste decennierna. Tillgängliga siffror rörande aktuella och beräknade behov av lärare talar för sig själva:

UNESCO refererar en uppgift att det enbart i det tropiska Afrika råder en akut brist på i runt tal 350 000 grundskolelärare. Denna i och för sig uppseendeväckande siffra berör icke de många infödda lärare som på grund av bristande skolning själva är i trängande behov av vidareutbildning.

Beträffande lärarsituationen på secondary school-nivån är läget än mer katastrofalt. Ett relativt högt utvecklat land som Senegal hade 1961, enligt tillgängliga uppgifter, endast 253 secondary school-lärare. (Av dessa var blott 6,7 % afrikaner, 34 % av samtliga lärare hade endast studentexamen.) Resultatet har blivit en växande brist på balans mellan antalet elever i grundskolor och i secondary schools. Trots det numerärt stora underskottet på grundskolelärare har nämligen under det senaste decenniet en betydande utbyggnad av den primära utbildningskapaciteten ägt rum. Guinea t. ex. hade år 1958 45 000 barn i grundskolan. 1961/62 hade antalet vuxit till 120 000.

Denna utveckling har blott i undantagsfall haft sin motsvarighet på secondary school-nivån. De ständigt ökade behoven av arbetskraft fyllande minimikrav på secondary school-utbildning kan långt ifrån tillfredsställas. Tillgängliga prognoser tyder i stället på en oupphörligt växande klyfta mellan tillgång och efterfrågan. Detta leder i sin tur till en utpräglad brist på kvalificerade kandidater för universitetsutbildning.

Som framgick av kapitel II är medianvärdet för relationstalet mellan elever i grundskola respektive secondary school i Afrika 2—3 %. Motsvarande siffra för vissa latinamerikanska länder är 16 % och för Sydostasien 19 %.

Problemen förvärras av att läraryrket icke tillnärmelsevis kan konkurrera med administrativa tjänster i fråga om attraktivitet. FN:s ekonomiska kom-

mission för Afrika (ECA) har konstaterat att antalet lärarkandidater minskar samtidigt som avgången ur yrket av utbildade lärare ökar. Denna komplicerade situation är speciellt kännetecknande för Afrika, där de flesta tycks föredra en i och för sig obetydlig befattning inom administrationen framför en sysselsättning som lärare vid secondary school eller universitet.

Bristen på tillförlitlig statistik i u-länderna gör det vanskligt att exakt ange behovet av lärare på secondary school-nivå. Man kan emellertid utgå från att u-länderna, oaktat den hjälp de kan tänkas få utifrån, kommer att ställas inför oerhörda problem vid försöken att förverkliga sina ambitiösa utvecklingsplaner på undervisningens område. Enorma ekonomiska, och framför allt personella, investeringar krävs för att man till 1980 skall kunna realisera Afrikas under Addis Abeba-konferensen 1961 fastställda utbildningsmål: grundskola för alla, secondary school-utbildning för 30 % samt universitetsstudier för 6 % av varje årskull.

Man kan lätt slå fast, att lärarbristen på grundskolenivå kommer att dominera kvantitativt sett. Men lika säkert kommer bristen på secondary school-lärare att utgöra det kvalitativt största hotet mot u-ländernas lovvärda strävanden. Den prekära bristen på utbildningskapacitet på secondary school-nivån stoppar nämligen såväl produktionen av grundskolelärare som tillskottet av lärarkandidater för secondary schools. Det är ett faktum, att en planerad kapacitetsökning på universitetsnivå ofta omöjliggörs på grund av otillräckligt rekryteringsunderlag från de fåtaliga, vid den allmänna planeringen ofta bortglömda, secondary schools. I vissa fall begränsas t. o. m. utnyttjandet av redan tillgängliga högskoleresurser.

Den mest akuta lärarbristen har man sökt mildra med hjälp av olika nödlösningar. På grundskolenivån har man i många länder tvingats acceptera lärare, vilkas utbildning varit minimal. Det finns exempel på stater, där endast en minoritet av grundskolelärarna själva gått igenom samtliga klasser i den skola de undervisar i. I andra länder, som Guinea, har man inrättat seminarier för snabbutbildning av lärare. Det är uppenbart, att man i fall som dessa har löst det kvantitativa bristproblemet på bekostnad av kvaliteten i utbildningen. Å andra sidan medger den under ett övergångsskede begränsade målsättningen att lära människor läsa och skriva en sänkning av lärarnas utbildningsnivå.

Lärarbristen på akademisk nivå är betydligt mindre pressande. Tills vidare kan därför, enligt UNESCO, de personella problemen på den högsta utbildningsnivån i aktuella fall lösas med hjälp av tillfällig internationell lärare-rekrytering.

När det gäller behovet av secondary school-lärare är emellertid bristsituationen kvantitativt och kvalitativt av en sådan storleksordning att inga nödlösningar förslår. Import av utländska lärare i tillräcklig skala är av ekonomiska och praktiska skäl utesluten. Icke heller är en alltför långt gående kvalitetsförsämring av lärarkåren möjlig att acceptera. Secondary schools

skulle då icke kunna meddela den undervisning som krävs. Bristsituationen skulle följaktligen löpa risk att permanentas.

Det var på goda grunder ECA:s konferens i Addis Abeba betecknade lärarbristen på secondary school-nivån som det kanske största hotet mot en snabb utveckling i Afrika.

2. Svenska insatser

Sveriges möjligheter att göra en omfattande direkt insats inom den allmänna undervisningens område på secondary school-nivå synes ej vara tillnärmelsevis lika stora som inom exempelvis yrkesutbildningen. Nödvändiga krav på att lärarna har intim kännedom om lokala språk, komplicerade kultur-mönster och sociala förhållanden omöjliggör en omfattande rekrytering i Sverige. Uppenbara skäl talar likaså mot att man i nämnvärd utsträckning skulle förlägga secondary school-utbildning på stipendiebasis till Sverige.

Effektivitetsskäl talar i stället för att utbildningsbiståndet inriktas på den mest besvärande bristsektorn inom u-ländernas utbildningssystem: lärarbristen på secondary school-nivå.

I kapitel II har visats hur möjligheterna att höja elevantalet i secondary schools i önskad takt ytterst beror på möjligheten att förse de nya staterna med lärare för lärarutbildningsanstalterna. Vissa beräkningar tyder på att u-länderna skulle behöva importera inemot 10 000 seminarielärare för att kunna täcka sina omedelbara behov.

Genom att koncentrera den svenska insatsen till lärarutbildning på secondary school-nivå skulle den spridningseffekt som är central för all bistånds-verksamhet kunna uppnås. Vidare skulle kontakten med svensk lärarutbildningsmetodik kunna öka u-ländernas valmöjligheter vid utarbetandet av egna nationellt eller regionalt anpassade undervisningssystem. En reformering av skolan har blivit ett centralt politiskt krav i många nya stater. Av emotionella, men framför allt praktiska skäl, vill man omforma och förbättra de under kolonialtiden införda skolformerna. Undervisningen måste förankras i och anpassas till den lokala miljön med dess speciella sociala och ekonomiska behov. I denna omställningsprocess bör svenska pedagogiska och administrativa impulser kunna utgöra välkomna komplement till de lokala och koloniala skolsystemen.

Svenskt bistånd med lärarutbildning på secondary school-nivå riktar sig mot den kanske mest retarderande faktorn i u-ländernas utvecklingsprocess. Då en sådan insats dessutom får antas ha maximal kumulativ effekt bör den — i överensstämmelse med ECA:s rekommendationer — ges hög prioritet.

3. Lärarutbildningens innehåll

En svensk insats på lärarutbildningens område torde kunna rymma fyra moment:

a) en ämnesteoretisk del — som förmedlar de kunskaper, som skall läras ut

b) en pedagogisk del — som visar hur dessa kunskaper effektivast kan förmedlas

c) en administrativ del — som meddelar en för verksamheten nödvändig administrativ kunskap

d) en materiell del — som inkluderar svenska bidrag till byggnader, utrustning, laboratorier, bibliotek, etc.

Man bör dock komma ihåg, att den slutliga utformningen i stor utsträckning blir beroende av det lokala undervisningssystem, i vilket den svenska insatsen skall integreras.

Den ämnesteoretiska delen

Den ämnesteoretiska delen av en tänkt svensk lärarutbildningsinsats syftar till att bibringa lärarkandidaterna nödvändiga kunskaper i de ämnen, de sedermera skall undervisa i.

Underskottet av secondary school-lärare är mycket stort inom alla ämnen. Samstämmiga uppgifter tyder dock på att bristsituationen är svårast inom naturvetenskapliga, tekniska samt merkantila ämnen. Detta förklaras delvis av att en betydande andel av de högre skolorna i Afrika är missionsskolor, där lärarkåren av funktions- såväl som rekryteringsskäl har en i huvudsak humanistisk inriktning. Klara behovsskäl talar sålunda för en koncentration av de svenska insatserna till de angivna sektorerna. Ämnenas allmängiltiga karaktär och internationella gångbarhet förhöjer vidare värdet av utbildningsbiståndet. Dessutom underlättas Sveriges möjligheter att ge effektiv hjälp. Detta utesluter dock icke att man kan överväga en insats som omfattar även icke-naturvetenskapliga ämnen. Lokaliseringsortens speciella behovssituation blir givetvis avgörande för utformningen av en biståndsinsats.

Matematik, fysik och kemi bör uppenbarligen stå i centrum för den naturvetenskapliga lärarutbildningen. Det förefaller emellertid lika viktigt att biologi ingår. Detta ämne är i hög grad internationellt och måste tillmätas speciell vikt i stater med en övervägande agrar ekonomi. Det är mest artkunskapen, som skiljer de olika delarna av världen åt. Behandlingen av olika djur- och växtarter kan sannolikt utan större svårighet anpassas efter fauna och flora i de olika u-länderna, i synnerhet på den relativt låga utbildningsnivå, som här är aktuell.

Den tekniska och merkantila lärarutbildningen bör först och främst byggas

upp kring ett eventuellt redan förefintligt skolprogram. Om det kan förmodas vara praktiskt torde undervisningen innehållsmässigt kunna byggas upp kring ett schema, som i mycket liknar de blivande svenska tekniska och merkantila fackskolornas. Utbildningen bör ges en praktisk inriktning. Fackämnena måste följaktligen spela en central roll. Den tekniska lärarutbildningen skulle då syfta till att få fram secondary school-lärare inom ämnen som byggnadsteknik, elektroteknik och maskinteknik. Den merkantila utbildningen skulle omfatta ämnen som distributionsteknik, kameralafrågor och elementär förvaltningskunskap. Man får dock aldrig glömma, att det är lärare, icke ingenjörer eller affärsmän, man avser att utbilda. Den ämnesteoretiska delen får ej genom sin utformning i onödan fresta lärarkandidaterna att omedelbart efter avlagd examen söka sig till administration och näringsliv. Den ämnesteoretiska undervisningen måste därför kontinuerligt balanseras av de pedagogiska och administrativa utbildningsdelarna. Genom att i hög grad inrikta undervisningen på pedagogik och ämnesmetodik bidrar man sannolikt till att minska läraravgången.

Starka skäl talar för att man ej, som ibland har föreslagits, bör kombinera lärarutbildning och administrativ utbildning. För det första har u-ländernas administrativa system och olika institut för administrationsutbildning föga gemensamt med de svenska motsvarigheterna. För det andra skulle ett inlemmande av administrationsutbildning kunna medföra, att många av de nytutexaminerade lärarna går direkt till administrationen. Vid en koncentration till naturvetenskap och teknik bör chanserna vara avsevärt större att utbildningen kommer till avsedd användning. Den merkantila utbildningen medför utan tvivel större risker i detta hänseende. Dessa risker synes dock kunna accepteras.

Den pedagogiska delen

Den pedagogiska delen av en tänkt svensk lärarutbildningsinsats skall visa, hur rationell undervisning bör bedrivas. Moderna pedagogiska audiovisuella hjälpmedel bör introduceras. För att stimulera yrkesintresset hos lärarkandidaterna bör man fästa lika stor vikt vid den metodiska utformningen som vid den rent ämnesmässiga uppläggningsen. Detta är också ägnat att främja de blivande lärarnas effektivitet. Det är i detta sammanhang angeläget att inskräpa vikten av att lärarutbildningen får lokal anknytning till en eller flera secondary schools, så att lärarkandidaterna ges praktikmöjligheter. Auskultationen är givetvis av största betydelse för den pedagogiska utbildningen.

Den administrativa delen

Den administrativa delen av lärarutbildningsprogrammet skall förmedla de grundläggande administrativa kunskaper som är nödvändiga för skolunder-

visningen. Tillgänglig information tyder på svåra brister i u-ländernas skolväsen i detta hänseende.

Det torde i detta sammanhang vara på sin plats att starkt inskräpa lärarens ansvar för och nyckelställning i de nya staternas utveckling. Det är nödvändigt att utveckla en läraretik. Först därigenom skulle läraryrket i u-länderna kunna erhålla den dragningskraft, som är en förutsättning för såväl tillfredsställande nyrekrytering som önskvärd kontinuitet i yrket.

Den materiella delen

Oavsett om ett eventuellt svenskt lärarutbildningsbistånd förlägges till Sverige eller till ett u-land kommer en effektiv kunskapsöverföring sannolikt att kräva bidrag i form av viss utrustning. De nya staterna saknar i stor utsträckning modern laboratorieutrustning för undervisningsbruk på lärarutbildningsanstalterna. Detta gäller naturligtvis i än större utsträckning secondary schools. Det synes därför motiverat att kombinera den rena kunskapsöverföringen med förstärkning av vissa institutioners utrustning.

4. Lärarutbildning i Sverige eller u-länder?

I kapitel V har de allmänna principerna för utbildningens förläggande till Sverige eller till u-länderna diskuterats. Beträffande lärarutbildningen bör följande synpunkter framföras:

Förslag har väckts i olika sammanhang om att påbörja lärarutbildning för u-landsstudenter i Sverige. Den teoretiska ämnesundervisningen jämte aukultation skulle förläggas till en ort med såväl folkskoleseminarium som ett eller flera läroverk. Praktiken skulle emellertid av språkliga, sociala och praktiska skäl förläggas till ett u-land under utbildningens slutskede.

En lärarutbildning av ovan skisserat slag uppvisar vissa fördelar. God tillgång till högt kvalificerade svenska lärare samt laboratorieutrustning garanteras. Lektorerna från de lokala skolorna kan genom samarbete medverka i undervisningen utan att behöva lämna sina ordinarie tjänster. Ett dylikt rationellt utnyttjande av lärarnas kapacitet är speciellt viktigt, eftersom det gäller bristämnen. En annan fördel är att u-landsstudenterna konfronteras med svensk vetenskaplig och pedagogisk metodik. De kan studera svensk skoladministration i teori och praktik. Slutligen kan det vara av intresse för eleverna att se, hur Sverige löser undervisningsproblemen i glest befolkade områden. Dylika erfarenheter bör i synnerhet vara värdefulla för flertalet afrikanska stater.

Lärarutbildningens förläggande till Sverige för emellertid också med sig många svårlösta problem. Det blir vanskligt att tillgodose den viktiga principen att skapa en lärarutbildning, som är integrerad i utbildningsformerna i vederbörande land. Språkfrågan kan väntas orsaka svårigheter även om

undervisningen bedrives på engelska. Svensk språkkänedom är nämligen nödvändig för att auskultationerna skall ge verklig behållning. Undervisning för fransktalande torde vara utesluten annat än i undantagsfall. En flerårig studiegång i Sverige kommer dessutom att aktualisera sociala integrationsproblem. Risken finns också, att lärarkandidaterna i alltför hög grad avlägsnar sig från sitt hemlands verklighet, sedan de vant sig vid den svenska undervisningsstandarden med dess materiella och personella resurser. Efter hemkomsten blir det troliga resultatet att många kommer att känna en viss misströstan. Detta kan i sin tur tänkas leda till försök att överge läraryrket.

I valet mellan att förlägga utbildningen till Sverige eller ett u-land spelar också det faktum in, att u-länderna vanligen endast godkänner utländska examina från vissa internationellt välkända institutioner i exempelvis Storbritannien och Förenta staterna. Till sist bör understrykas risken av att u-ländernas underproduktion av lärare permanentas, om utbildningen i alltför stor utsträckning förlägges utanför dessa länder.

Mot bakgrunden av vad som ovan anförts synes övervägande skäl tala för att lärarutbildningen förläggas till den miljö, där vederbörande lärarkandidat sedermera skall arbeta. Att detta kommer att medföra vissa expertrekryteringsproblem samt ökade behov av laboratorieutrustning ändrar ingenting i sak.

En eventuell auskultationsperiod i Sverige skulle kunna ge eleverna värdefulla intryck, när det gäller undervisningens uppbyggnad, administration och utrustning. Språksvårigheter och bristande miljökänedom torde dock hindra en djupare förståelse för den pedagogiska dynamiken i undervisningssituationer. Dessa skäl jämte kostnadssynpunkter talar för en restriktiv behandling av frågan om auskultation i Sverige för lärarkandidater på secondary school-nivå.

5. Administrativ uppläggning

I huvudsak tre alternativ kan komma i fråga, när det gäller den administrativa uppläggnings av en svensk lärarutbildningsinsats i u-länderna.

- a) Utbildningsbiståndet kan knytas till ett större svenskt projekt.
- b) Utbildningsbiståndet kan integreras i en befintlig u-landsinstitution.
- c) Utbildningsbiståndet kan ges formen av en självständigt fungerande institution.

Att integrera en lärarutbildningsinsats i ett större svenskt projekts verksamhet skulle medföra vissa fördelar ur administrativ och ekonomisk synpunkt. Å andra sidan skulle detta sannolikt öka risken för att lärarutbildningen finge en icke avsedd svensk prägel i och med att undervisningen kanske icke nog skulle erhålla den nödvändiga förankringen i den lokala miljön med dess speciella sociala och ekonomiska behov. En alltför »svensk» utbildning skulle löpa stor risk att ej accepteras av u-länderna.

Att knyta lärarutbildningen till en existerande u-landsinstitution har uppenbara fördelar. Man kan rationellt utnyttja befintliga resurser, såsom lokaler, utrustning och lärarpersonal. Studiemiljön bör verka stimulerande på eleverna. Man får dock inte bortse ifrån att den även kan påverka eleverna att söka sig till andra studieriktningar om lönesättning, social status och andra faktorer inte ger dem tillräcklig motivation för läraryrket. Detta talar för att ge utbildningen formen av en självständigt fungerande institution.

Man torde kunna tänka sig samtliga tre former för den administrativa uppläggningsen av en svensk lärarutbildningsinsats. Bristen på erfarenhet liksom nödvändigheten av att avgörandet träffas med hänsyn till lokala förutsättningar gör det vanskligt att här uttala en bestämd prioriteringsordning.

I någon av dessa former bör Sverige dock kunna upprätta en institution för lärarutbildning, som visserligen till en början administreras och drives av svenska experter, men som fast förankras i den lokala miljön både beträffande meddelad undervisning och utdelad slutexamen. Institutionen måste ges en form som underlättar dess successiva övertagande i inhemsk regi. Dess budget bör utformas så att den, när det blir aktuellt, smidigt kan föras in i vederbörande u-lands ordinarie budget.

6. Slutsatser

Föregående framställning har visat, att starka skäl talar för en svensk biståndsinsats inom en av u-ländernas mest framstegshämmande bristsektorer: utbildning av secondary school-lärare inom de naturvetenskapliga, tekniska och merkantila ämnesområdena. Det har framhållits, att en effektiv kunskapsöverföring bör integrera ämnesteoritiska, pedagogiska, administrativa samt materiella element. Vidare har understrukits att utbildningsverksamheten bör förläggas till u-länderna, dvs. den miljö där vederbörande lärare sedermera kommer att verka. Det har dock påpekats att viss auskultation i Sverige kan ifrågakomma för individuella lärarkandidater. Huvudsaken är att den undervisning som meddelas är direkt anpassad efter u-ländernas behov och att de utbildade lärarna vinner lokalt erkännande. Det är också väsentligt att utbildningen syftar till att hos de blivande lärarna skapa yrkesstolthet och plikt känsla. Därigenom skulle man bäst kunna motverka den i u-länderna vanliga tendensen att lämna läraryrket för en mer lockande, om än ofta mindre kvalificerad, befattning inom förvaltningen. Slutligen har visats, att lärarutbildningsbiståndets administrativa uppläggning sannolikt kan ske i enlighet med tre alternativ, men hur vissa skäl synes tala för att utbildningsbiståndet möjligen blir effektivast förmedlat om det ges formen av en självständigt fungerande institution. Detta inne-

här givetvis inte ett avståndstagande från samarbete med besläktade u-landsinstitutioner.

En svensk lärarhögskola i ett u-land skulle kunna bidra till att minska den akuta lärarbristen på secondary school-nivå. Man bör välja undervisningsformer som skapar en effektiv kunskapsmeddelelse. Med hänsyn till elevmaterialets heterogena karaktär bör man inrikta sig på en undervisning i mer skolmässiga former än som är vanligt i Europa. Det är väsentligt att därvid skapa möjligheter för en individualiserad handledning av eleverna.

Som redan har framhållits bör prioritet ges åt de fackämnen som direkt eller indirekt kan associeras med u-ländernas materiella bristsituation. Skolans målsättning skulle följaktligen bli att kontinuerligt producera secondary school-lärare inom de naturvetenskapliga, tekniska och merkantila ämnesgrupperna. De föreslagna utbildningslinjerna synes lämpligen böra sammanföras till en institution för att på bästa sätt tillvarata möjligheterna till samordning och besparingar.

Frågan om en tänkt högskolas anpassning till vederbörande u-lands existerande skolsystem är av stor betydelse. Standarden på de från secondary schools utexaminerade eleverna är som regel ytterst ojämn. Man torde därför böra överväga att införa ett förberedande inledningsår för att skapa ett likformigt elevmaterial och bättra på kunskapsnivån i berörda nyckelämnen.

Efter inledningsåret skulle följa två utbildningsår på akademisk nivå. Slutexamen skulle följaktligen erhållas efter en normalstudietid av tre år. Det är av största vikt att slutexamen får officiellt erkännande av berörda myndigheter och att de utexaminerade automatiskt inplaceras i den samhällseliga befordringsgången.

Det torde vara för tidigt att ta definitiv ställning till lokaliseringsfrågan. Behovsskäl, språksynpunkter jämte relativt gynnsamma mottagarförhållanden synes dock tala för att insatsen med fördel skulle kunna förläggas till Östafrika, eventuellt på regional basis. Det är önskvärt, att skolan förlägges i omedelbar närhet till en eller flera secondary schools. Därigenom säkerställs auskultationsmöjligheterna. En sådan lokalisering underlättar också kontinuerlig rekrytering av elever till lärarutbildning.

Utbildningen bör ges karaktär av internat, eftersom elevrekryteringen kan väntas komma att ske från ett vidsträckt geografiskt område och den lokala bostadsmarknaden sannolikt kommer att sakna kapacitet att erbjuda acceptabla bostäder åt de blivande lärarna.

Frågor rörande lärarutbildningens administrativa uppläggning, utbildningskapacitet, undervisningsplaner samt utrustning bör liksom lokaliseringsproblemet göras till föremål för detaljutredningar i NIB:s regi. Man torde böra rekommendera en viss kvantitativ återhållsamhet under projektets begynnelseskedet för att sedan successivt öka kapaciteten i takt med vunna erfarenheter och konstaterade utvecklingstendenser i verksamhetsområdet.

Den tänkta institutionens svenska undervisningspersonal bör, så snart tillfälle ges, erhålla lokala counterparts. Detta kan bl. a. ske genom att de därtill bäst lämpade eleverna ges viss vidareutbildning vid lämpliga institutioner i Sverige eller annorstädes. Genom ett dylikt arrangemang borde större delen av undervisningen vid institutionen kunna anförtros åt inhemska krafter inom en 10-årsperiod. Efter en något längre tidsperiod bör det svenska engagemanget i projektet helt kunna avvecklas och verksamheten övertas av u-landet.

Den administrativa ramen för den ovan skisserade verksamheten kan formas efter många mönster. Här har blott angivits vissa riktlinjer. Genomgående princip bör vara, att en lärarutbildning, om den förverkligas, ur u-ländernas synpunkt kommer att prestera en utbildning med fast förankring i den lokala miljön. Detta kommer att ställa stora krav på projektplaneringen. De svenska lärare som skall svara för undervisningen torde också behöva genomgå en speciellt grundlig utbildning före avresan till berörda u-land.

Att förverkliga en utbildningsinsats av ovan angiven omfattning kräver en lång tid för förberedelser och genomförande. Med hänsyn till den katastrofala bristsituationen i u-länderna borde Sverige kunna överväga att under mellantiden som punktinsatser stödja i u-länderna redan befintliga lärarutbildningsanstalter med lärare och, kanske framför allt, viss nödvändig utrustning för laboratorier och bibliotek.

Arbetsgruppen vill *sammanfattningsvis* framhålla, att en insats på lärarutbildningens område bör bli ett av de centrala inslagen i den svenska tekniska biståndsverksamheten. Detta förutsätter, av skäl som ovan understrukits, att betydande planeringsresurser utan dröjsmål avdelas för detta ändamål inom NIB.

KAPITEL XII

Universitetsutbildning

1. Förutsättningar och inriktning

När det gäller att söka fastställa hur Sveriges biståndsinsatser på universitetsnivå bör utformas, bör detta ske både mot bakgrund av förhållandena i u-länderna, och med hänsyn till våra förutsättningar att möta u-ländernas kunskapsbehov genom utbildning på denna nivå.

Förutsättningar i u-länderna

Enligt UNESCO:s statistik varierar antalet universitetsstuderande i olika u-länder kraftigt. Bristen är mycket stor i många länder, men de afrikanska staterna har i genomsnitt ett väsentligt lägre antal studenter än u-länder i övriga världsdelar. Det totala antalet universitetsstuderande i Afrika (utom Sydafrikanska unionen) uppgår till omkring 120 000¹ men 90 % av dessa är från Nordafrika (Marocko, Algeriet, Tunisien, Libyen, Egypten). Övriga stater har tillsammans endast omkring 11 500 studenter. Det medför att medianantalet studenter per 100 000 invånare för dessa stater — utom de fem nämnda — endast utgör omkring 18. Jämförelsetalet för ett antal stater i Sydostasien är 121, i Latinamerika 275 och för de skandinaviska länderna 393. (Se bil. 1).

Det har även gjorts försök att uppskatta det framtida behovet av akademiskt utbildad arbetskraft i u-länderna. För en kortfattad översikt av dessa beräkningar hänvisas till kap. II. Ett utmärkande drag för många u-länder är att en förhållandevis hög procent av de studerande på universitetsnivå återfinns inom de humanistiska fakulteterna². Även i detta fall gäller det speciellt Afrika. Det procentuella antal studenter som läser juridik är i många u-länder förhållandevis högt, medan däremot teknik, medicin och agronomi sysselsätter en ganska låg procent av de studerande. (Se bil. 2.) Av UNESCO:s statistik att döma intar ämnesområdet »natural sciences» delvis en undantagsställning. Ett ganska stort antal studenter läser dessa ämnen vid de afrikanska universiteten.

¹ Denna och nedan angivna statistiska uppgifter innefattar ej de studenter som studerar vid läroanstalter i andra världsdelar.

² Det bör dock observeras att gränsen mellan humanistiska ämnen och andra ämnen kan variera.

Även om antalet universitetsstuderande generellt sett är mycket lågt i de afrikanska länderna bör det dock uppmärksammas att det finns ett antal universitet och högskolor på den afrikanska kontinenten. Dessa institutioner kan bilda en viktig grundval för en expansion av universitetsundervisningen. Den befintliga undervisningskapaciteten vid dessa institutioner bör självfallet i första hand utnyttjas till 100 %. Det är föga rationellt om studerande från ett u-land exempelvis får stipendier för studier i andra länder, samtidigt som u-landets egen undervisningskapacitet på ifrågasvarande område inte är fullt utnyttjad.

En självklar förutsättning för att det skall vara meningsfullt att ge ett visst u-land bistånd på universitetsnivå är, att det inom landet eller regionen finns en tillräcklig rekryteringsbas. Det måste med andra ord finnas ett förhållandevis väl utbyggt skolsystem, som leder upp till den examen som fordras för tillträde till universitet. I flera u-länder saknas ett tillräckligt antal sådana skolor. I dessa fall kan det vara befogat att säga att landets primära behov av undervisning inte ligger på universitetsstadiet, och att biståndsinsatserna följaktligen inte bör koncentreras till detta område.

Behovet av utbildningsbistånd på universitetsstadiet är emellertid inte fastställt i och med att man i ett u-land konstaterat dels att det finns en tillräcklig rekryteringsbas, dels att det finns ett förhållandevis litet antal studerande inom ett visst ämnesområde. Det bör också klarläggas, att det akuta behovet verkligen består i brist på universitetsundervisning och inte i brist på lägre utbildning inom samma ämnesområde. Sådana försök att jämföra utbildningsbehovet på olika utbildningsnivåer är självfallet vanskliga. Förhållandena varierar från fall till fall i olika u-länder. I flera länder har dock behovet av lägre ingenjörsutbildad personal visat sig vara avsevärt större än behovet av högskoleingenjörer.

Ett skäl att i vissa fall ge universitetsutbildning en särskild prioritet är, att man ibland uppnår en större spridningseffekt om utbildningen koncentreras på denna nivå. Det sker bl. a. i den mån de utbildade kommer att tjänstgöra som lärare.

All utbildning på universitetsnivå kan emellertid ur utvecklingssynpunkt inte tilldelas samma prioritet. Den ekonomiska utvecklingen i ett u-land är mera direkt beroende av utbildningsmöjligheterna inom vissa ämnesområden än inom andra. Till de förra hör exempelvis agronomi, teknik, medicin, naturvetenskap, ekonomi och administration, till de senare kan däremot hänföras många av de humanistiska ämnena. Men behoven kan inte enbart fastställas med hjälp av rent ekonomiska överväganden. Behovet av exempelvis spädbarnsläkare kan inte vägas mot behovet av kvalificerade väg- och vattenbyggare bara med hänsyn till ett u-lands ekonomiska utveckling — valet måste självfallet kunna påverkas också av humanitära hänsyn.

Det är emellertid särskilt viktigt att koncentrera biståndet till de för den

ekonomiska utvecklingen strategiska ämnesområdena eftersom behoven här är väsentligt större än inom andra ämnesområden. Orsakerna till den brist-situation som råder synes främst vara tre:

- (1) På grund av tradition och värderingar finns det i många u-länder en ovilja bland de studerande att välja yrkesområden, som förutsätter praktiskt arbete inom exempelvis jordbruk och industri. Rent skrivbordsarbete värderas däremot högt.
- (2) Vid u-ländernas egna läroanstalter har bristen på kompetenta universitetslärare inom exempelvis naturvetenskap, teknik och medicin i många fall utgjort ett oöverstigligt hinder för en expansion av undervisningen.
- (3) Flera av de strategiska ämnesområdena förutsätter för en tillfredsställande utbildning tillgång till dyrbar basutrustning i form av laboratorier och undervisningsmateriel. Kostnaderna för sådan utrustning har försvårat eller omöjliggjort för u-länderna att själva organisera den nödvändiga utbildningen, vilket bidragit till en snedvridning av utbildningsresursernas inriktning.

Biståndets inriktning

För att söka fylla behoven av universitetsutbildad personal är u-länderna nu i stor utsträckning hänvisade till utländska läroanstalter. Det är emellertid olyckligt om detta beroende permanentas. Målet måste vara, att u-länderna så snart som möjligt får tillgång till egna nationella eller regionala universitet och högskolor. Såväl med hänsyn till ekonomiska och politiska faktorer som med tanke på utbildningens effektivitet bör denna målsättning upprätthållas. Det svenska biståndet måste därför i första hand inriktas på att främja en sådan utveckling. Det innebär att vi bör ge prioritet åt de typer av bistånd på universitetsundervisningens område, där biståndsinsatsen i huvudsak är förlagd till ett u-land och inte till Sverige. I första hand måste de läroanstalter som redan finns i u-länderna utnyttjas. Där sådana institutioner saknas, kan vårt land på olika sätt bidra till att bygga upp den erforderliga undervisningskapaciteten. Hur detta bistånd i detalj skall utformas kan inte här anges; det måste närmare avgöras i varje enskilt fall med hänsyn dels till det aktuella u-landets egna utbildningsresurser, dels till våra egna personella och ekonomiska resurser.

Generellt borde dock vårt land genom *insatser i u-länderna* på flera olika sätt kunna erbjuda ett effektivt utbildningsbistånd. Behoven inom de ämnesområden som i första hand bör ägnas uppmärksamhet kan således mötas bl. a. genom följande åtgärder:

- (1) Akademisk lärarpersonal kan ställas till förfogande för tjänstgöring i u-länderna vid existerande utbildningsinstitutioner. Det kan ske aningen genom att de undervisar inom de ordinarie kursplanernas ram,

- eller genom att de ger speciella kurser inom särskilt angelägna ämnesområden.
- (2) Sverige kan åta sig antingen att i u-länderna bygga och utrusta nya undervisningsinstitutioner eller att förse existerande utbildningsanstalter med de byggnader och den utrustning (teknisk apparatur, bibliotek etc.) som erfordras för att de skall få de materiella förutsättningarna att ge de studerande den önskvärda utbildningen.
 - (3) Genom en kombination av de under (1) och (2) föreslagna åtgärderna kan Sverige exempelvis bistå ett u-lands universitet genom att bygga och utrusta en institution och samtidigt sända ut lärare för tjänstgöring vid läroanstalten ifråga.
 - (4) Genom att erbjuda stipendier för studier vid u-landsuniversitet åt studerande från dessa länder kan Sverige underlätta för länderna ifråga att fullt utnyttja den befintliga undervisningskapaciteten.

När det gäller det svenska biståndets inriktning, bör således insatser i u-länderna ges högsta prioritet. Vid sidan av eller i kombination med sådant bistånd kan Sverige genom stipendier bereda studerande från u-länderna möjlighet till utbildning vid svenska universitet eller vid läroanstalter i tredje land. Av flera skäl kan vårt land synas ha goda förutsättningar för att bistå u-länderna med utbildning på universitetsnivå genom att erbjuda u-landsstudenter att *studera i Sverige*. I förhållande till dessa länder förfogar vi över ett mycket väl utbyggt universitets- och högskolesystem, välutrustade institutioner och bibliotek, och vi har tillgång till en högt kvalificerad lärarkår. Universitetsundervisningen i vårt land, liksom vid de flesta utländska läroanstalter, omfattar såväl undervisning upp till en grundexamen (undergraduate-nivå) som undervisning efter denna examen antingen i form av särskild specialistutbildning eller i form av utbildning till högre examina (postgraduate-nivå). Våra faktiska möjligheter att bistå u-länderna bör först bedömas mot bakgrund av vilken av dessa två typer av utbildning som åsyftas.

Undergraduate-studier i Sverige

Den undervisning på undergraduate-nivå som ges vid våra universitet och högskolor förutsätter goda förkunskaper hos studenterna. Den svenska studentexamen är internationellt sett en förhållandevis hög inträdesexamen för universitetsstudier. Inom vissa ämnesområden fordras därtill en kvalificerad studentexamen för att det skall vara möjligt för de studerande att effektivt följa undervisningen. I många u-länder har man ett skolsystem som ganska avsevärt skiljer sig från det svenska, vilket medför att de studerande vid övergången till universitetsstudier inte sällan har en lägre kunskapsnivå i vissa skolämnen. Detta faktum försvårar i många fall vårt

lands möjligheter att inom nuvarande kursfordringars ram ge ett effektivt bistånd till u-landsstudenter på undergraduate-nivå.

Därtill kommer, att kursplanerna vid våra universitet och högskolor av naturliga skäl är anpassade till svenska behov. Man kan inte utgå från, att denna utbildning inom varje enskilt ämnesområde effektivt svarar mot u-ländernas utbildningsbehov i ämnet ifråga. Även om Sverige kan erbjuda en viss utbildning, kan det finnas andra länder som kan ge en likartad utbildning som av olika skäl bättre svarar mot behoven och som dessutom ställer sig billigare.

Trots att en utbildningsinsats som helt eller till större delen är förlagd till Sverige inte bör ges prioritet, kan dock vårt land också genom denna typ av bistånd i vissa fall göra en effektiv insats.

I huvudsak är det fyra omständigheter som talar för att även en sådan insats bör komma i fråga:

- (1) Att planera och bygga institutioner i u-länderna tar med nödvändighet lång tid, och medan detta arbete pågår kan vi inte låta biståndsinsatserna anstå.
- (2) Det kan i vissa fall vara både billigare och administrativt enklare att placera in studerande från u-länderna vid våra universitet och högskolor, antingen inom den reguljära undervisningens ram eller vid särskilda kurser, än att förlägga undervisningen till u-länderna.
- (3) Sverige mottar en mängd förfrågningar från u-länder, som önskar sända studerande till vårt land för utbildning inom ämnesområden där det uppenbart är angeläget att lämna bistånd. Det är knappast rimligt att konsekvent avvisa dessa ansökningar, om de sökande inte kan erhålla en effektiv undervisning på annat sätt.
- (4) Det finns studerande från u-länderna som av politiska skäl är utestängda från alla utbildningsmöjligheter i sitt hemland. Det är angeläget att ge dessa flyktingstudenter möjligheter till utbildning i Sverige.

En *reguljär utbildning* för u-landsstudenter vid våra universitet och högskolor kan således i vissa fall motiveras. Fyra villkor kan dock uppställas för att ett sådant bistånd skall komma ifråga:

- (1) Det måste skapas garantier för att de studerande har tillräckliga förkunskaper, så att de kan tillgodogöra sig den ordinarie undervisningen inom det aktuella ämnesområdet.
- (2) Både med hänsyn till undervisningen och till de sociala och kurativa aspekterna bör man eftersträva att ge utbildning åt homogena grupper av studerande från u-länderna. Endast i undantagsfall bör enstaka studerande beredas plats.
- (3) Man bör ha rimliga garantier för att den utbildning som de studerande får verkligen kommer u-länderna till godo.

- (4) Det måste finnas garantier för att den aktuella svenska universitets-examen erkännes av u-landet ifråga och likställs med motsvarande utbildning vid de universitet, vilkas examenssystem är normbildande i landet.

Även om det finns skäl att känna en viss tveksamhet mot en universitets-utbildning som är helt förlagd till Sverige kan vårt land på annat sätt ge ett effektivt bistånd på denna nivå. Det kan ske genom att erbjuda studerande från u-länderna en *partiell utbildning* i Sverige. Två metoder bör framför allt övervägas:

- (1) Den del av utbildningen som fordrar dyrbara institutioner och utrustning kan förläggas till Sverige medan den övriga utbildningen sker i u-landet med hjälp av svenska lärare antingen vid en existerande institution eller vid en särskilt uppbyggd läroanstalt.
- (2) Sverige kan ordna speciella kurser inom särskilt angelägna studieområden för en grundexamen som avläggs vid ett annat universitet. Dessa studier skulle således avslutas med en examen från ett icke-svenskt universitet.

Postgraduate-studier i Sverige

För sådana postgraduate-studier i Sverige som avser att leda fram till en svensk universitetsexamen gäller för u-landsstudenternas vidkommande i stort sett vad som anförts i föregående avsnitt rörande studier på undergraduate-nivå. Många av de skäl som gör att man måste ställa sig tveksam till värdet av utbildning i Sverige på denna nivå bortfaller emellertid om undervisningsbiståndet inriktas på en specialistutbildning. Här finns det betydligt större möjligheter att i Sverige ge en »skräddarsydd» utbildning till studerande från u-länderna; undervisningen för högre studier är genomgående mer elastisk enligt de nuvarande studieplanerna. För samtliga aktuella ämnesområden gäller även, att det finns väsentligt bättre möjligheter att ordna tidsbegränsade och specialistbetonade kurser på högre nivå. Vid våra universitet finns vidare högt kvalificerade lärarkrafter, som kan erbjuda en specialistutbildning som kanske inte kan erhållas på annat håll. Det är därför naturligt, om Sverige erbjuder forskare och andra kvalificerade akademiker möjligheter till sådan vidareutbildning i vårt land. Sammanfattningsvis bör ett effektivt bistånd på postgraduate-nivå kunna ges i Sverige på bl. a. följande sätt:

- (1) Genom stipendier till individuella forskare. Om möjligt bör man samtidigt erbjuda sådana stipendier åt flera forskare samtidigt inom samma ämnesområde.
- (2) Genom att erbjuda u-landsstuderande med universitetsexamen praktikanter vid svenska institutioner och företag.

- (3) Genom att vid våra universitet anordna speciella kurser för studerande från u-länderna eller låta dem delta i ordinarie kurser för högre studier.

2. Kursplanerna

Om man överväger att inplacera studerande från u-länderna vid våra universitet och högskolor bör man först närmare söka klarlägga om studieförhållandena i vårt land är lämpade för studenter från u-länderna. Med studieförhållanden avses då både de sociala och kurativa aspekterna, vilka behandlats i kap. V, och de olika ämnenas kursplaner. För att få kursplanernas tillämplighet belyst har arbetsgruppen vänt sig till representanter för ett antal skilda ämnesområden vid våra universitet och högskolor. Med utgångspunkt från denna enkät har nedanstående material sammanställts. Framställningen är således baserad på ett begränsat antal expertutlåtanden, varför det bör understrykas att den inte gör anspråk på att vara en fullständig presentation av samtliga ämnesrepresentanters åsikter beträffande de svenska kursplanerna och därmed sammanhängande problem. Det har emellertid ansetts värdefullt att få en första bild av problemens storleksordning och samtidigt olika ämnesrepresentanters syn på ett utbildningsbistånd inom respektive områden. (På grund av jordbruksutbildningens och lärarutbildningens centrala betydelse för u-länderna behandlas utbildningsbistånd inom dessa ämnesområden i särskilda kapitel). Det bör slutligen tilläggas, att de svar som de olika ämnesrepresentanterna givit inte alltid blivit helt jämförbara. I några fall har de även skisserat möjliga biståndsåtgärder i u-länderna, i andra fall har de strikt hållit sig till förutsättningarna för en utbildning i Sverige. Det medför att den följande framställningen inte konsekvent följer den tidigare dispositionen.

Ämnesområden

Utbildning vid teknisk högskola

Erfarenheten har visat, att u-landsstuderande sällan uppfyller de stränga villkor på förkunskaper som ställs för tillträde till de svenska tekniska högskolorna. Det är därför särskilt viktigt, att tillförlitliga garantier i varje enskilt fall finns beträffande nödvändiga förkunskaper hos de u-landsstuderande som skall beredas studiemöjligheter vid svenska tekniska högskolor.

Studieplanerna för civilingenjörsexamen är så uppbyggda, att de olika ämnena studeras i sådan följd och omfattning, att tidigare studerade ämnen bildar en grund för de fortsatta studierna i de efterföljande ämnena. Principiellt brukar man indela ämnena i två huvudgrupper, nämligen grundläggande ämnen och tillämpningsämnena. Gränsen mellan dessa båda grupper är emellertid i vissa fall svävande.

Det har ifrågasatts, huruvida omfattningen av studierna för studerande

från u-länderna lämpligen kan reduceras med hänsyn till att vissa ämnesområden knappast äger aktualitet i den studerandes hemland. Principiellt gäller att studier i grundläggande ämnen icke kan nedskäras, då det är nödvändigt att behärska hela kurserna i dessa ämnen för att rätt kunna följa och förstå studierna i de tillämpade ämnena. Däremot förefaller det möjligt att i mindre omfattning reducera kurserna i vissa tillämpningsämnen.

Det måste anses vara en betydande nackdel om en teknologutbildning i Sverige av u-landsstudenter så kraftigt reduceras att den inte leder fram till en examen. Erfarenheten har visat, att det redan kan vara vanskligt att få en vanlig civilingenjörsexamen godkänd i vederbörandes hemland. Om därför en reducerad utbildning skall övervägas måste man ha garantier för att utbildningen formellt erkännes i det berörda u-landet. Risken för att en på så sätt reducerad svensk civilingenjörsexamen kommer att framstå som en sekunda utbildning är dock uppenbar. En sådan biståndsinsats synes därför böra övervägas endast om ett u-land uttryckligen begärt en på visst sätt reducerad utbildning.

Om det kan konstateras, att sökande u-landsstudenter har tillräckliga kunskapsmässiga förutsättningar för att följa den svenska studiegången, torde på grund av undervisningens internationella karaktär inga hinder föreligga för att ge fullständig civilingenjörsutbildning i Sverige.

Läkarutbildning

De argument, som i kap. V framlagts för förläggande av utbildning till u-länderna, gäller naturligtvis i hög grad den långvariga läkarutbildningen. Ett särskilt skäl för att denna utbildning bör förläggas till u-länderna är, att man därigenom samtidigt höjer landets sjukvårdspotential — en läkarutbildning förutsätter ju ett undervisningssjukhus — samt att man vinner bästa möjliga garantier för att utbildningen anpassas till landets sjukdomspanorama och specifika sjuk- och hälsovårdsbehov.

Som även framhållits i kap. V krävs det dock en avsevärd tid att bygga upp u-ländernas utbildningskapacitet, speciellt när det gäller läkarutbildning med den omfattande och dyrbara laboratorieutrustning denna kräver — även om pretentionerna på forskningsutrustning till undervisningsanstalten nedprutas avsevärt. U-ländernas behov av läkare är så akut, att det ter sig motiverat att göra en insats för läkarutbildning av u-landsstudenter, redan innan ländernas egen utbildningskapacitet hunnit byggas ut.

Tredjelandsstipendier är den möjlighet att bidra till att öka u-ländernas läkartillgång, som för Sveriges del i och för sig skulle ligga närmast till hands. Som tredje land bör då väljas ett, vars sjukdomspanorama i stort sett överensstämmer med u-ländernas, med ett språk som är mera meningsfullt för en u-landsläkare att behärska än svenska, och med samhällsförhållan-

den, klimat och geografiskt avstånd till hemlandet som gör anpassnings-svårigheterna mindre uttalade.

Läkarutbildningskapaciteten är emellertid ansträngd i de flesta länder, och det kan förmodas stöta på stora svårigheter att finna ett lämpligt tredje land att placera svenska stipendiater i. Frågan uppstår då, om det över huvudtaget är meningsfullt att — i sista hand — i Sverige ge läkarutbildning till u-landsstudenter.

De allmänna svårigheter en sådan utväg innebär har tidigare diskuterats i kap. V. Det bör dock därutöver påpekas, att kraven på stipendiaternas förkunskaper i relevanta ämnen motsvarande en svensk students måste vara ovillkorliga. Erfarenheterna bl. a. från ungerska flyktingstudenter ger vid handen, att bristfälliga förkunskaper gör det utomordentligt svårt för studenterna att följa med i den hårda studietakten och tillgodogöra sig framför allt de två första, prekliniska årens teoretiska studier. Medicinarens kunskaper i svenska språket måste vara så djupgående, att han under sina kliniska studier förmår upprätta den nödvändiga och många gånger långt ifrån ytliga kontakten med patienterna. Kunskaperna i engelska måste vara goda, då huvudparten av studielitteraturen är engelskspråkig.

Ett av de huvudsakliga skälen till att en svensk läkarutbildning skulle vara mindre värdefull för en u-landsstudent är uppenbarligen, att det svenska sjukdomspanoramat skiljer sig i väsentlig grad från det i u-länderna vanliga. Det svenska sjukdomspanoramat har i hög grad tonvikten på vad som skulle kunna kallas för välståndets sjukdomar: kost- och levnadsvanebetingade sjukdomar i cirkulationsapparaten, psykiska och psykosomatiska sjukdomar typiska för ett högt utvecklat samhälle osv. Dessa typer av sjukdomar spelar en förhållandevis obetydlig roll i u-länderna, och den grundliga kännedom den svenska läkarutbildningen ger om dem kan därför för en u-landsläkare anses vara »överflöds kunskaper». Dessa kunskaper ger dock en god kännedom om människokroppens funktioner i hälsa och sjukdom som en grund för ett självständigt medicinskt tänkande.

Mer allvarligt ter det sig, att den svenska läkarutbildningen knappast alls meddelar kunskaper om tropiska sjukdomar, tropisk hygien och olika former av bristsjukdomar. Detta problem kan angripas på två sätt.

Internationellt erkänd undervisning i tropikmedicin meddelas i Europa bl. a. i Hamburg, London och Marseille. Man kan tänka sig, att u-landsstipendiaterna efter svensk läkarutbildning fullbordar sina studier med en kurs vid någon av dessa utbildningsanstalter såsom svenska stipendiater. Man kan givetvis även tänka sig ett sådant arrangemang vid någon i tropiska länder befintlig läkarutbildningsanstalt.

Emellertid torde det inte ligga utanför möjligheternas gräns att i Sverige bygga upp en undervisning i tropikmedicin i erforderlig omfattning på svensk eller eventuellt nordisk bas. Självfallet kommer patientunderlaget för en sådan institution att bli bristfälligt. Ett ökat svenskt personellt engage-

mang i u-länderna, en alltmer vidgad handel och sjöfart och en ökande turism gör dock att patientmaterialet ingalunda kommer att bli obefintligt. Utbildade lärarkrafter med intresse för ett dylikt projekt finns i landet.

Det torde vara möjligt att på så sätt i Sverige bygga upp en undervisning i tropikmedicin, som inom ramen för en tre—fyra månaders kurs kan ge acceptabla översiktskunskaper i ämnet. Svårigheter kan dock uppstå, när det gäller att få en sådan kurs internationellt erkänd, åtminstone innan resultatet av utbildningen under ett antal år fått omsättas i praktiken.

En sådan institution i tropikmedicin skulle kunna fylla flera uppgifter och dess verksamhet koordineras med Afrika-institutet och liknande institut för u-landsstudier. Svenska läkare och medicinare kommer att behöva utbildning i tropikmedicin inför tjänstgöring i u-länderna. Annan svensk u-landspersonal kan behöva kortare tids skolning i tropisk medicin och hälsovård.

Den svenska läkarutbildningen innehåller så få moment som saklöst skulle kunna uteslutas ur utbildningen för u-landsmedicinare att tidsvinsten genom sådana uteslutningar torde bli minimal. Det torde främst röra sig om vissa moment inom ämnena hygien, rätts- och statsmedicin samt socialmedicin.

En svensk utbildningsinsats för u-länderna på sjuk- och hälsovårdens område bör inte inskränka sig till läkarutbildning. Utbildning av sjuksköterskor och utbildning av hälsovårdspersonal med olika funktioner torde ha väl så stor betydelse för höjande av befolkningens hälsotillstånd. Verksamhet inom den förebyggande hälsovården har central betydelse, och bl. a. svenska erfarenheter på den förebyggande mödra- och barnvårdens område torde med fördel kunna utnyttjas vid sådana insatser. Det finns i Sverige goda erfarenheter av utbildning av sjuksköterskor från u-länderna. Det bör finnas möjligheter att fortsätta och ytterligare bygga ut sådan undervisning. Den bör uppenbarligen förläggas till u-länderna. Eventuellt kan det vara lämpligt att avsluta en sådan utbildning med något halvårs studier i Sverige av svensk sjukvårdsorganisation.

Veterinärutbildning

En möjlighet vore att vid Veterinärhögskolan inom den ordinarie undervisningens ram utbilda u-landsstudenter fram till veterinärexamen. Denna form av utbildning torde emellertid inte vara lämplig eller ändamålsenlig. Den utbildning, som bedrivs vid Veterinärhögskolan, tar nämligen sikte på svenska förhållanden, varför någon tillfredsställande undervisning i för u-länderna centrala problem, t. ex. tropiska infektionssjukdomar och brist-sjukdomar, ej kan lämnas.

En annan möjlighet är att undervisningen förlägges till ett u-land. Arrangemanget förutsätter dock, att en funktionsduglig veterinärfakultet finns på platsen eller att sådan fakultet upprättas. I så fall torde det finnas goda

möjligheter att från svenskt håll bidra med lärarkrafter. Även vid upp-
rättandet och organiserandet av nya veterinärmedicinska högskolor kan
svensk hjälp lämnas både vid den teoretiska och den praktiska utbildning-
ens uppläggning. När det gäller organiserandet av forskning och undervis-
ning i tropiska sjukdomar etc. torde dock sakkunskap böra inhämtas från
annat håll, förslagsvis England eller Frankrike.

Vid Veterinärhögskolan har redan under en följd av år givits »postgra-
duate courses» för utexaminerade veterinärer från u-länderna. Sålunda har
professor Lagerlöf, med biträde av andra lärare, givit flera kurser i fort-
plantningens fysiologi och patologi, inkluderande artificiell insemination.
Erfarenheterna från denna form av undervisning är gynnsamma. Det finns
goda förutsättningar för att utvidga denna form av hjälp i veterinär under-
visning till u-länderna. Förutom i de nu nämnda ämnesområdena skulle
postgraduate-undervisning kunna bedrivas även inom andra discipliner.
Man kan sålunda väl tänka sig en kurs omfattande biokemi, radiobiologi,
fysiologi och farmakologi, en kurs i födoämneshygien etc.

Skogsutbildning

För grundutbildning vid Skogshögskolan erfordras att de studerande har en
utbildning motsvarande svensk studentexamen på reallinjen med godkända
betyg i biologi, fysik, kemi och matematik.

Utbildningen omfattar ca 4 år, varvid i denna ingår dels ett helt praktiskt
år förlagt till Skogshögskolans avdelning i Garpenberg, dels två sommar-
terminer med fasta förläggningar i andra delar av landet.

Undervisningen i de grundläggande ämnen, som starkt knyter an till geo-
logiska förhållanden såsom skoglig marklära, torde för u-landsstuderande
ha begränsad användning.

Utbildningen, i det omfattande tillämpade ämnet skogsskötsel, som ut-
gör en slutsten i utbildningen, är till huvudsaklig del inriktad på svenska
förhållanden. Då skogsskötselns allmänna utformning är starkt beroende
av klimatiska förhållanden, så starkt att särskild undervisning bedrivs för
nordsvensk och sydsvensk skogsskötsel, är utbildningen i detta avseende
mindre användbar för studerande från länder med helt skilda klimatiska
förhållanden.

Vad beträffar tekniska ämnen såsom skogsteknik och i viss mån virkes-
lära, är undervisningen troligen direkt användbar för utländska studerande
även från länder med från Sverige skilda drivningstekniska förhållanden.
Undervisning i skogsuppskattning och skogsekonomi och framför allt skog-
lig matematisk statistik är likaså mera allmängiltig. Skogsbotaniken, sär-
skilt den del som gäller skogsgenetik, är även mera internationell.

Det förhållandet att undervisningen endast till viss del kan beräknas bli
utnyttjad av utländska studerande i deras fortsatta verksamhet för tanken
på att försöka bryta ut och göra en särskild kurs för studerande från

u-länder. Dessutom torde det finnas goda möjligheter att anordna speciella kurser inom de ämnesområden, där vi har särskilda förutsättningar att bistå u-länderna. Det kan exempelvis ske i form av postgraduate-kurser av motsvarande typ som Veterinärhögskolan givit under en följd av år.

För studerande med skoglig grundexamen, som önskar utbilda sig inom ett specialområde för avläggande av skogsvetenskaplig licentiatexamen eller inhämta därmed jämställda kunskaper, finns vidare möjlighet att vid Skogshögskolan driva studier som specialstuderande. Sådana studerande finns redan nu i viss omfattning framförallt inom skogsgenetiska och arbetstekniska områden. I dessa fall erfordras icke kunskap i svenska språket, däremot i engelska och tyska.

Utbildning i vissa naturvetenskapliga ämnen

För att en u-landsstudent skall kunna följa den ordinarie undervisningen i de naturvetenskapliga ämnena vid våra universitet krävs genomgående, att han har goda förkunskaper i ämnet i fråga. För att uppfylla detta villkor måste han i de flesta fall ha kunskaper som motsvarar ett högt betyg i den svenska studentexamen. I övrigt är förutsättningarna något olika beträffande de olika naturvetenskapliga ämnena. Det måste därför i varje särskilt fall avgöras om studier avsedda att leda fram till en examen i en viss ämneskombination kan motiveras med hänsyn till kursplanernas utformning och de studerandes behov.

Inom de stora basämnena är förhållandena, enligt de experter som arbetsgruppen tillfrågat, i korthet följande:

Matematikens internationella karaktär medför att de normala kurserna för svenska studenter bör vara lika lämpade för studerande från u-länderna. Vissa moment har kanske av historiska skäl en starkare betoning i svenska gymnasier och därmed i viss mån i universitetsutbildningen än i många andra länder (det gäller exempelvis utformningen av geometrikursen), men detta faktum innebär inte något nämnvärt problem. Det torde exempelvis vara mycket lätt att göra upp kurser i matematik upp till två betyg, som bygger på böcker, skrivna på engelska, som är likvärdiga med nu förekommande två- och ett-betygskurser, men som t. ex. med hänsyn till studieinriktningen innehåller något mer differentialekvationer än standardkurserna (på bekostnad av geometriska moment).

De svenska universitetens kursplaner i *fysik* synes inte erbjuda några speciella problem med tanke på u-landsstudenternas behov. Universitetsutbildning i fysik förutsätter emellertid tillgång till väl utrustade institutioner för fysikaliska demonstrationer och laborationer i anslutning till studierna. Eftersom u-länderna i stor utsträckning saknar sådana institutioner vid sina egna läroanstalter finns det ett vägande skäl för att utnyttja de svenska universitetens undervisningskapacitet i fysik. Det medför emellertid inte att all utbildning som fordras för en svensk naturvetenskaplig

examen behöver förläggas till Sverige. Det kan vara lämpligt att de studerande börjar sina studier med det eller de ämnen, som normalt ingår i en naturvetenskaplig examen och som inte kräver demonstrationer och laborationer. Denna tidigare del av utbildningen borde med fördel kunna förläggas till u-länderna, där den skulle kunna genomföras med hjälp av svenska lärarkrafter. Man skulle således kunna upprätta ett regionalt utbildningscentrum för studier i dessa ämnen i något av de berörda u-länderna. Första året kunde ägnas åt matematik och andra året åt teoretisk fysik, båda ämnena under svenska universitetslärare. Genom prov, som i nivå motsvarar de svenska fil. kand.-fordringarna, kunde vissa studerande sedan uttagas för vidareutbildning i Sverige.

Kemi är ett av de ämnen u-länderna själva har svårast att få igång undervisning i. Även här gäller, att undervisningen delvis kräver en dyrbar utrustning i form av institutioner och material, en utrustning som u-ländernas egna läroanstalter mycket ofta saknar.

De svenska kursplanerna omfattar i och för sig ett kunskapsstoff, som bör motsvara u-landsstuderandes behov. I likhet med övriga naturvetenskapliga basämnen är kemiämnet till sin karaktär helt internationellt, och de svenska kunskapsfordringarna vid universiteten skiljer sig knappast på något avgörande sätt från fordringarna vid utländska läroanstalter. Där emot skiljer sig det svenska studiesystemet i ämnet kemi delvis från vad som tillämpas i Frankrike, Storbritannien och Förenta staterna. I Sverige läggs förhållandevis större vikt vid den experimentella undervisningen och fordringarna är mindre ifråga om mängden av deltentamina och prov.

Utbildning i vissa samhällsvetenskapliga ämnen

Kursplanerna i de samhällsvetenskapliga ämnena vid våra universitet är anpassade till svenska förhållanden och behov. Med en något annan avgränsning och komplettering av kunskapsfordringarna inom vissa ämnesområden, torde det dock vara möjligt att skapa studieplaner som även motsvarar u-landsstudenternas behov. Beträffande ämnena sociologi, nationalekonomi, ekonomisk historia och företagsekonomi är vissa deskriptiva moment, som huvudsakligen berör svenska förhållanden, överflödiga, men dessa kan utan svårighet ersättas med material som har särskild relevans för u-länderna. Beträffande statskunskap är dock kursen för ett betyg och delar av tvåbetygskursen inriktade på svenska förhållanden, varför en större omläggning vore nödvändig för att tillgodose en u-landsstudents behov.

Man kan tänka sig följande uppläggning av ämnen och kursplaner:

- (1) *Ekonomi*. Kursen bör omfatta grundläggande ekonomisk teori, bland annat den som berör tillväxtproblem. Också vissa historiska och deskriptiva moment bör ingå med anlitande av lärare från ekonomisk-historisk och geografisk institution.

- (2) *Statskunskap*. Kursen bör omfatta studiet av de ledande makternas författning och politiska förhållanden, partier och politik i nybildade stater, de internationella organisationernas struktur, förvaltningskunskap och administrationsteori, politiska idéer, politisk teori, samt vissa samtidshistoriska och utrikespolitiska moment.
- (3) *Sociologi och social antropologi*. Kursen bör omfatta undervisning om grundläggande institutioner såväl i det industrialiserade som det primitiva och agrara samhället, och den sociala förändringens problem. Vidare bör ingå utbildning i sociologisk forskningsmetodik samt undervisning i demografi. Teorin för det lokala samhällets utveckling och inre differentiering bör behandlas i samarbete med en kultur-geografisk institution.

För vart och ett av de tre huvudämnena har förutsatts en omfattning, svarande mot en ungefärlig studietid av två terminer, dvs. motsvarande en svensk fil. kand.-examen. Med hänsyn bl. a. till u-landsstudenternas ofta svaga matematikkunskaper kan det diskuteras, om det inte är lämpligt med en inledande termin för elementär matematik och statistik. Det kan vidare övervägas om företagsekonomi borde ingå; eventuellt kan företagsekonomiska moment läggas in i ekonomistudierna och en längre tid än två terminer avsättas för dessa. Undervisningen bör ske på engelska eller franska.

Sammanfattning

Den genomgång av de svenska kursplanerna i vissa ämnen som ovan redovisats tyder på att det i de allra flesta fall inte torde möta större svårigheter att ge u-landsstudenter en användbar utbildning vid våra universitet och högskolor. Vissa förändringar av mera genomgripande slag fordras kanske i några kursplaner, men inom många ämnen torde inga eller endast blygsamma korrigeringar krävas. Det bör dock framhållas att det måste finnas garantier för att den examen som en u-landsstudent i förekommande fall avser att avlägga i Sverige godkänns av vederbörandes hemland.

3. Administrationsutbildning

Tanken att i Sverige utbilda personal från u-länderna för administrativa uppgifter i dessa länders statliga och kommunala förvaltning har i den offentliga debatten framförts från olika håll. I enlighet med de direktiv som utfärdats för arbetsgruppen, har denna typ av utbildning blivit föremål för en särskild granskning med utgångspunkt från några av de framlagda förslagen.

De två från studenthåll framförda förslagen är de mest utförligt motiverade och genomarbetade och går i stort sett ut på följande:

Vid Stockholm University Institute for English-Speaking Students föreslås dels en utbyggnad av den 1-åriga undervisning, som nu bedrivs vid institutet och dels inrättandet av en helt ny studielinje med syfte att meddela grundläggande undervisning för sådana studenter från u-länderna som i stort sett saknar utbildning för förvaltningstjänst efter studentexamen.

Den föreslagna utbyggnaden av den redan nu pågående verksamheten skulle innebära en fördubblad utbildningskapacitet, som därmed skulle uppgå till över 100 elever per år. Den nya utbildningslinjen föreslås bli 3-årig och avslutas med en lägre akademisk examen. Denna linje har förutsatts att till att börja med kunna ta emot 30 nya studenter per år för att så småningom utbyggas för 45 elever.

Årskostnaderna för den föreslagna utbildningen vid full utbyggnad fördelar sig på resor och stipendier med kronor 1 250 000 och på undervisning, administration och övriga driftskostnader med kronor 1 230 000 eller sammanlagt kronor 2 480 000.

Förslaget från Lunds studentkår innebär en utbildning enligt två alternativ, antingen en 3-årig »administrationshögskola» i Sverige eller startandet av en motsvarande utbildning i något u-land. Vid utbildning i Sverige förutsätts en årlig intagning av 100 studerande per år. Utöver den teoretiska utbildningen skall eleverna beredas tillfälle till praktisk träning inom förvaltningen.

De årliga driftskostnaderna för detta förslag har uppskattats till kronor 1 900 000 för resor och stipendier och kronor 1 270 000 för undervisning, lokaler, böcker och expenser m. m. eller sammanlagt kronor 3 170 000. Härtill kommer investeringskostnader för anskaffandet av erforderliga lokaler till ett belopp av kronor 1 700 000.

Ett med de från studenthåll framförda förslagen likartat projekt har presenterats i riksdagsmotion av herr Per-Olof Hanson m. fl. Detta går ut på inrättandet i Sverige av ett internationellt engelskspråkigt universitet för samhällsvetenskapliga studier främst för studenter från u-länderna. Utöver den direkta kunskapsmeddelelsen pekar motionärerna på betydelsen för vårt lands handelsutbyte av de kontakter som på denna väg kan etableras med de personer som så småningom kan förväntas inta ledande befattningar i sina hemländer.

Utbildningen föreslås bli 3-årig med en årlig intagning av 75 studenter under inledningsskedet. Årskostnaderna beräknas komma att överstiga 2,5 milj. kronor.

De socialdemokratiska ungdomsklubbarna i Björkhagen och Farsta föreslår att 1-åriga kurser i samhällsvetenskapliga ämnen anordnas i Sverige för cirka 500 stipendiater. Kostnaden för detta projekt har uppskattats till 7 å 8 milj. kronor per år.

Diskussion av förslagen

Som framhållits av samtliga förslagsställare, är behovet av administrativ skolad personal mycket stort i u-länderna. Utan en kader av kunniga ämbets- och tjänstemän är det omöjligt att få till stånd den administrativa infrastruktur som är en absolut nödvändig förutsättning för att få ett samhällsmaskineri att fungera. Detta måste vara speciellt uppenbart i länder med låg utbildningsnivå och avsaknad av administrativ tradition.

Det kan under dessa betingelser synas vara en näraliggande åtgärd att föreslå en svensk insats i form av ett utbildningsprogram på detta område. Detta förefaller så mycket mer angeläget, som vårt land kan visa prov på en smidigt arbetande administration såväl inom den offentliga som den enskilda sektorn. Det är likaså ett accepterat faktum att svenskt politiskt liv präglas av en väl utvecklad parlamentarism. Man kan också erinra om att vårt sociala välfärdssystem och de smidigt fungerande formerna för samarbete på arbetsmarknaden tillvunnit sig internationellt erkännande.

Det bör dock påpekas att förslagsställarna uteslutande uppehållit sig vid den administrativa utbildning som har anknytning till offentlig förvaltning och speciellt till den centrala statliga administrationen. Däremot har mindre uppmärksamhet fästs vid behovet av utbildade administratörer för den lokala förvaltningen. På goda grunder kan man utgå ifrån att behovet av sådan personal jämte administratörer inom den privata sektorn kommer att vara minst lika stort. Dessutom torde det vara realistiskt att räkna med att en icke obetydlig del av den industriella verksamhet som i västerlandet drives i enskild regi kommer att i u-länderna stå under statlig ledning. I fortsättningen kommer därför även såväl lokalförvaltningens som näringslivets behov av skolade administratörer att beaktas.

Även om sålunda inga tvivel råder angående u-ländernas behov av bistånd för utbildning av administrativ personal kan vissa erinringar göras mot att en sådan verksamhet förlägges till Sverige. Dessa kan sammanfattas enligt följande:

- (1) Vårt land saknar förvaltningsutbildning i egentlig mening och av den typ som finns i t. ex. Förenta staterna. (Ett undantag utgör den förvaltningsutbildning som ges vid socialinstituten.) En svensk utbildning i form av jur. kand.- eller pol. mag.-examen lämpar sig knappast som underlag för förvaltningstjänst i u-länderna.
- (2) Det kan förutsättas att betydande svårigheter måste föreligga vid utformningen av ett undervisningsprogram med tillräcklig grad av anpassning för u-landsstudenternas behov. Detta understrykes särskilt av våra bristande kunskaper om den speciella situationen på detta område. På samma sätt kan man ifrågasätta om den del av utbildningen som hänför sig till svensk offentlig administration och förvaltning har den omedelbara relevans som man måste kräva av en utbildning av detta slag. Särskilt gäller detta inom områdena finans- och socialförvaltning.

- (3) Även det förhållandet att en relativt stor del av undervisningen skall ägnas svenska språket — ca 25 % enligt stockholmsförslaget — gör att man måste ställa sig tveksam till en utbildning av denna art i vårt land. Också med en högst väsentlig reduktion av svenskundervisningen skulle ändå dyrbar tid undandragas från mer väsentliga ämnen.
- (4) Mot den mera praktiskt inriktade delen av undervisningen måste likaså betänkligheter resas. Det har t. ex. föreslagits att stipendiaterna under ferierna och det avslutande tredje året skall auskultera inom förvaltningen. Skall denna form av utbildning ge ett meningsfullt utbyte, måste den förberedas ytterst noga. Man vill ifrågasätta om vi även med en väsentlig utbyggnad av nuvarande resurser har förutsättningar att utvidga det program som redan pågår med ytterligare 300—500 nya auskultanter per år. Det vore säkerligen ett bättre utnyttjande av våra resurser om denna utbildning i första hand förbehölles administrativ personal som redan genomgått den teoretiska och praktiska utbildningen och därefter önskar skaffa sig den nödvändiga specialträningen i vårt land. Härtill kommer alla de problem av kurativ natur som kräver speciell uppmärksamhet och som redan behandlats i kap. V.
- (5) Det är även angeläget att erinra om att vi i Sverige saknar en mera omfattande forskning på det administrativa området. I de discipliner som främst skulle utgöra tyngdpunkten i den föreslagna undervisningen — nationalekonomi, statistik och juridik — är såväl forskning som undervisning i hög grad inriktad på avancerade samhällsproblem, ofta koncentrerade kring modellteoretiska och ekonometriska frågeställningar med hög abstraktionsgrad. Det vore därför olyckligt för u-landsstudenterna om de bibringades den uppfattningen att denna form av metod och analys vore den för dem just nu mest tjänliga.
- (6) Inte minst ur ekonomisk synpunkt väcker förslagen betydande betänkligheter. I de fall då mer preciserade kostnadsberäkningar bifogats förefaller dessa realistiska. Det bör emellertid uppmärksammas, att kostnaderna för elevernas resor och uppehälle är högre än de egentliga undervisningskostnaderna i Sverige.

Andra möjligheter

Om sålunda övervägande skäl talat för att administrationsutbildningen *inte* bör förläggas till Sverige, innebär detta inte att vi bör ta avstånd från varje form av insatser inom det föreslagna området. Större effekt torde dock kunna uppnås på andra vägar av vilka här några skall antydas.

- (1) På det multilateral planet pågår en relativt omfattande utbildningsverksamhet inom området Public Administration med bl. a. skolor i Turkiet och Egypten. Inom ramen för Särskilda fondens verksamhet

förberedes en utbildning, som syftar till att lämna orientering om biståndsplanering och ekonomisk planering över huvudtaget. Det är också allmänt känt, att en betydande del av u-landsstudenterna vid de amerikanska universiteten ägnar sig åt administrativa studier. Ökad stipendiering från svensk sida skulle underlätta för fler studerande att komma i åtnjutande av dylik utbildning i tredje land.

(2) Med hänsyn till den relativt omfattande erfarenhet av expertinsatser som samlats i vårt land kan man förvänta, att vi i ökad utsträckning kan ställa till förfogande akademiskt skolad personal som lärare vid utbildningsanstalter i FN:s regi och vid sådana som organiseras från u-länderna själva med stöd av internationella organ. Det bör även ligga inom möjligheternas ram att svenskt initiativ tas till att med hjälp av utländska experter och lärarkrafter från u-länderna organisera någon form av här avsedd utbildning. En insats av denna karaktär skulle i många hänseenden bättre fylla uppgiften att lämna ett kvalificerat svenskt bidrag till u-ländernas administrativa skolning än ett enbart med svensk personal uppbyggt institut. Hammarskjöldfonden har, enligt vad arbetsgruppen inhämtat, koncentrerat sitt intresse till detta område.

(3) Det förhållandet att övervägande skäl talar för att förlägga utbildningen till u-länderna bör dock inte utesluta möjligheten att här i landet ta emot specialstuderande. Detta bör dock endast ske, då vederbörande redan tidigare genomgått en grundläggande utbildning och helst även skaffat sig en praktisk erfarenhet genom tjänstgöring inom det egna landets förvaltning. I främsta rummet bör en sådan aktivitet ges en klar anknytning till områden, där vi kan bedömas ha särskilda förutsättningar att erbjuda ett för dem tillämplbart kunnande. Det får även betraktas som en fördel om de studerande kan samlas här till en första utbildning i kursform för att därefter ges tillfälle till ett systematiskt studium av sina respektive specialiteter inom motsvarande svenska organ. Denna utbildningsform skulle även kunna medföra den fördelen, att våra egna specialister och ämbetsmän skulle få tillfälle att skapa sig en mer nyanserad bild av u-landsproblematiken. Deras erfarenheter skulle därefter kunna utnyttjas för framtida svenska insatser på olika avsnitt.

Beträffande den del av administrativ utbildning, som är att hänföra till det företagsekonomiska området, ställer sig våra förutsättningar att lämna bistånd relativt goda. Inom de affärsdrivande verken och institutioner av typen Centrala driftsledningen pågår kontinuerligt en ekonomisk planering, som kan erbjuda en demonstration av handläggning av konkreta problem som ligger relativt nära dem som u-ländernas administratörer själva skall ta sig an. Denna speciella sektor torde dessutom vara särskilt väsentlig för dem med hänsyn till den roll som

statlig företagsamhet i framtiden kan förväntas komma att spela i u-länderna. Det är däremot tveksamt om det är möjligt att inom denna ram organisera en utbildning i näringslivet som kan tänkas ge ett utbyte av praktiskt värde.

Man kan även peka på den möjlighet som redovisats i ett tidigare avsnitt, att söka anordna en universitetsutbildning i Sverige i vissa samhällsvetenskapliga ämnen som mera direkt än de nuvarande kursplanerna är anpassad till u-landsstudenternas behov. Slutligen kan man inbjuda kvalificerade akademiker och pedagoger för att i seminarieform diskutera u-landsproblemen inom t. ex. samhällsvetenskapens område. Ett sådant arrangemang skulle inte enbart bidra till ökat ömsesidigt kunskapsutbyte, utan även verksamt medverka till att här hemma stärka intresset för u-ländernas speciella problem.

4. Slutsatser

Mot bakgrund av de synpunkter som utvecklats i ovanstående avsnitt om förutsättningar och inriktning av biståndet på universitetsnivå vill arbetsgruppen förorda följande avvägning av insatserna på denna nivå:

Insatser i u-länderna bör ges ett klart företräde framför insatser i Sverige för u-landsstudenter.

Av tänkbara insatser i u-länderna vill arbetsgruppen särskilt framhålla möjligheterna för Sverige att bygga och utrusta undervisningsinstitutioner samt att ställa lärarpersonal till förfogande.

Vad beträffar möjligheterna att erbjuda u-landsstudenter utbildningsmöjligheter i Sverige synes i första hand forskarutbildning och annan specialistutbildning böra komma ifråga. När det gäller utbildning på undergraduate-nivån, finner arbetsgruppen, att veterinärutbildning, skogsutbildning och utbildning i vissa naturvetenskapliga ämnen f. n. torde ge den snabbaste effekten. I andra hand synes medicinsk, teknisk och samhällsvetenskaplig utbildning böra utbyggas.

När det gäller utbildning i Sverige på undergraduate-nivån anser arbetsgruppen, som framgår av kapitel V, att denna i regel måste organiseras i form av sammanhållna kurser. I samma kapitel har arbetsgruppen starkt understrukt betydelsen av studiehandledning och av en utbyggd studie-social verksamhet.

BILAGA 1

Students enrolled in higher education, by sex and enrolment per 100.000 population

Country	Academic year beginning	Enrolment			Estimated population (000)	Students per 100 000 population
		Total	Female	Per cent female		
Algeria.....	1958	6 027	2 004	33,3	10 597	56,9
Basutoland.....	1958	103	20	19,4	658	15,7
Ghana.....	1959	1 433	161	11,2	4 911	29,2
Kenya.....	1958	797	226	28,4	6 911	12,5
Liberia.....	1957	476	105	22,1	1 250	38,1
Libya.....	1958	307	..	..	1 172	26,2
Madagascar.....	1959	404	55	13,6	5 280	7,7
Mauritius.....	1958	231	60	26,0	622	37,1
Morocco.....	1959	3 295	..	..	10 550	31,2
Nigeria.....	1958	1 826	118	6,5	33 043	5,5
Rhodesia and Nyasaland...	1958	125	44	35,2	7 650	1,6
Ruanda-Urundi.....	1958	4	..	..	4 700	..
Senegal.....	1958	1 458	213	14,6	2 300	63,4
Sierra Leone.....	1959	450	..	..	2 400	18,8
Somalia						
Former Italian Somaliland	1958	245	8	3,3	1 320	18,6
Sudan.....	1959	2 860	127	4,4	11 459	25,0
Tunisia.....	1957	2 163	398	18,4	3 815	56,7
Uganda.....	1958	1 145	157	13,7	6 356	18,0
United Arab Republic (Region of Egypt).....	1958	96 785	14 354	14,8	25 365	381,6
Selected Latin American countries.....	1958			..		275,4
Selected South East Asian countries.....	1958			26,7		121,1
Selected Scandinavian coun- tries.....	1958			30,3		393,2

Source: World Survey of Education. Vol. III (UNESCO 1961).

Note: These figures do not include the number of students studying abroad. It is very difficult to ascertain how many African students there are among the estimated world-wide total of 200 000 foreign students in higher education. Specifically, we do not have data on the number of African students studying in the U.S.A. with over 47 000 foreign students, USSR with 11 000 and Argentina with about 9 000.

Among countries reporting substantial numbers of African students are: France with about 3 700; United Kingdom with about 3 000; Portugal with about 1 500; Federal Republic of Germany with about 1 000; Austria with about 800; India with about 700 and Belgium with about 150. Thus, in these 7 countries alone there were about 11 000 African students.

BILAGA 2

Percentage distribution of students in higher education by branch of study

Country	Academic year beginning	All Branches	Percentage distribution by branch of study									Not spec.	
			Humanit	Educ.	Fine arts	Law	Soc. Scienc.	Nat. Scienc.	Engineer	Medicine	Agric.		
Algeria.....	1958	6 027	26,4	—	—	27,6	—	—	27,6	—	18,4	—	—
Basutoland.....	1958	103	58,3	3,9	—	—	3,9	34,0	—	—	—	—	—
Ghana.....	1958	1 410	15,2	15,7	5,3	6,6	22,9	8,2	16,0	4,0	6,0	—	—
Kenya.....	1958	797	3,8	55,5	5,4	—	8,2	4,6	9,8	5,0	7,8	—	—
Liberia.....	1957	476	..	19,5	..	6,3	..	5,3	1,9	3,8	4,0	59,2	—
Libya.....	1958	307	58,3 ¹	—	—	—	24,8	16,9 ²	—	—	—	—	—
Madagascar.....	1958	424	7,1	—	—	66,5	—	26,4	—	—	—	—	—
Mauritius.....	1958	231	—	55,8	—	—	—	—	—	—	44,2	—	—
Morocco.....	1958	2 086	28,6	5,2	—	36,2	—	30,0	—	—	—	—	—
Nigeria.....	1958	1 984	26,7	5,9	4,6	—	13,7	31,8	7,4	8,9	1,1	—	—
Rhodesia a. Nyasaland ..	1958	125	42,4	22,4	—	—	—	29,6	—	—	5,6	—	—
Ruandi-Urundi.....	1958	4	—	—	—	—	—	—	—	—	100,0	—	—
Senegal.....	1958	1 458	21,7	0,3	—	39,5	1,4	21,4	1,0	12,2	2,4	—	—
Sierra Leone.....	1958	371	29,1	24,5	—	—	28,3	15,4	2,7	—	—	—	—
Somalia													
Former Ital. Somaliland	1958	245	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	—	—
Sudan.....	1958	1 389	17,4	7,2	2,0	8,6	4,3	19,2	25,3	9,2	4,5	2,2	—
Tunisia.....	1958	2 305	25,8	3,4	3,7	28,8	2,0	18,4	—	5,3	—	12,5	—
Uganda.....	1958	837	33,7	9,3	2,6	—	0,8	29,4	1,7	12,1	10,4	—	—
U.A.R.													
(Region of Egypt).....	1958	96 785	24,7	8,7	1,9	14,9	21,2	3,7	8,6	9,5	6,8	—	—
Selected Latin American countries.....	1958	482 819	5,7	12,6	4,8	18,0	14,5	3,6	10,6	19,6	2,0	8,5	—
Selected South East Asian countries.....	1958	65 983	8,9	1,7	0,5	20,7	12,6	4,0	3,5	7,0	2,1	38,9	—
Selected Scandinavian countries.....	1958	56 446	28,2	11,3	1,2	6,9	8,5	10,8	13,6	15,7	3,6	0,2	—

Note 1. Students of the Faculty of Arts without further differentiation.
2. Students of the Faculty of Science, without further differentiation.
Source: World Survey of Education Vol. III (UNESCO 1961).

BILAGA 3

Israels utbildningsbistånd

Uppdraget

Efter en informell inbjudan av den israeliska kabinetssekreteraren Yahil uppdrog beredningens för internationella biståndsfrågor arbetsgrupp för utbildningsbistånd i april 1962 åt sekreteraren i Nämnden för internationellt bistånd, fil. lic. Carl Wahren att företaga en tjänsteresa till Israel för att där studera planläggningen och utförandet av det israeliska tekniska biståndsprogrammet för de underutvecklade länderna. Tonvikten avsågs komma att läggas på stipendiat- och expertfrågor samt därmed besläktade utbildningsproblem. Israeliska erfarenheter av stipendiaters och experters sociala integration, av studiemetodik, urvalsmetoder, biträdande experter och biståndsadministration framhölls som speciellt väsentliga delfrågor. Uppdraget fullgjordes i maj 1962.

Källor

Tryckt engelsk-, fransk- eller tyskspråkig dokumentation rörande Israels tekniska biståndsverksamhet visade sig vara, om ej obefintlig, så dock svårtillgänglig och föga utförlig. Betecknande nog tycktes detta i viss mån även gälla publicerat material på hebreiska. Orsaken torde vara att Israels tekniska bistånd har expanderat så snabbt på *aktionssidan* att vissa sektorer på *administrationssidan* kommit att bli avsevärt eftersatta. Eftersläpningen var speciellt märkbar i fråga om tillgänglig statistik, allmän dokumentation och generell administrativ infrastruktur. Detta hade till följd att praktiskt taget samtliga kvalitativa uppgifter och dessutom ett stort antal kvantitativa data fick inhämtas muntligen. Icke sällan kunde vissa divergenser spåras i olika tjänstemäns svar på centrala statistiska frågor rörande aspekter av biståndsverksamheten. Detta får ses som en följd av den ofta förbluffande grad av improvisation och flexibilitet som kännetecknar den israeliska aktiviteten. Med sagda reservation torde emellertid i rapporten anförda uppgifter kunna sägas ge en representativ bild av den israeliska tekniska biståndsverksamheten.

1. Israels tekniska biståndsprogram

Historik

Under den senare hälften av 1950-talet började tyngdpunkten i den israeliska utrikespolitiken förskjutas i riktning mot ett närmande till de nya afro-asiatiska staterna. I denna politiska process kom det israeliska tekniska biståndsprogrammet att spela en central roll.

Första steget togs i mitten av 1950-talet i och med att Burma presenterade Israel en s. k. önskelista. Under de senaste åren har — naturligt nog — orienteringen gentemot frigörelsens Afrika kommit att få en gradvis ökande betydelse. Starten skedde i Ghana år 1958 och det var detta år som den israeliska tekniska biståndsverksamheten tog sin egentliga början. Sedan dess har strömmen av supplikanter varit i ständigt stigande.

Den relativa koncentrationen på Afrika innebär ingalunda ett minskat intresse för övriga u-länder. En avsevärd biståndsoffensiv håller på att inledas i Sydamerika, där en israelisk f. d. generaldirektör i jordbruksministeriet har utnämnts till minister-at-large. Han skall förbereda israeliska biståndsinsatser, inom framför allt jordbruk och vattenförsörjning, i ett antal latinamerikanska stater. I vissa länder i östra Medelhavsregionen, bl. a. Cypern och Iran, bedriver Israel ett omfattande tekniskt hjälparbete. Samtidigt exekveras i Asien ett — absolut sett — expanderande biståndsprogram, numera utvidgat till att inkludera länder som Nepal, Singapore, Thailand och Filippinerna.

Administration

Praktiskt tagit allt israeliskt tekniskt bistånd är *statligt* finansierat och administrerat. Det enda mera betydelsefulla undantaget utgör Afro-asiatiska Institutet i Tel Aviv, som drivs och bekostas av den israeliska fackliga landsorganisationen Histadrut, delvis med stöd från den amerikanska systerorganisationen AFL.

Det israeliska biståndsprogrammet handhas av en speciell avdelning — betecknande nog den största! — inom utrikesministeriet i Jerusalem, *Department of International Cooperation* (DIC).¹ Personalen uppgår f. n. till 37 tjänstemän, kontorspersonalen inräknad. Den avses successivt komma att utökas till 59 personer i samband med införandet av en ny organisationsplan, som bättre skall svara mot de ökade personella kraven i den snabbt expanderande verksamheten.

DIC arbetar f. n. på fem byråer. Arbetet leds av en »director» som under sig har en ställföreträdare med praktiskt taget identiska arbetsuppgifter. Tanken är, att en av dem mer eller mindre kontinuerligt skall befinna sig ute på fältet. De fem byråerna handhar respektive planering, expertfrågor, information och publikationer, ekonomiska ärenden samt »community development».

Planeringsbyrån är uppdelad, dels efter globala, regionala riktlinjer, dels efter arten av planerat bistånd. Klar boskillnad görs mellan tjänstemän med planerande funktioner och tjänstemän med övervägande exekutiva uppgifter. Under planeringsbyrån sorterar en »general supervisor of courses». Till hans förfogande står avdelningskontor i Tel Aviv och Haifa. På dessa en- eller tvåmannakontor handlägges det löpande administrativa arbetet med kurser och individuella »trainees» i regionen.

De rent administrativa och kamerala funktionerna faller på *ekonomibyrån*, som också handhar den för effektiv u-hjälp så nödvändiga dokumentationen. Ekonomi- byrån ombesörjer vidare merparten av de viktiga follow-up-kontakterna med f. d. trainees.

DIC undviker i största utsträckning att leda de många kurser som man planerat och administrerar. Det praktiska handhavandet delegeras i stället till statliga och privata läroanstalter och organisationer. Bland dessa må nämnas Histadruts afro-asiatiska institut, universitetet, yrkesskolor (ORT), Rupins jordbruksinstitut (Histadrut), International Training Centre och jordbrukskollektiv (kibbutzer). För kurserna speciellt kontrakterade lärare utformar, i samarbete med institutens ordinarie undervisningspersonal, »skräddarsydda» kursplaner. DIC kvarstår dock hela tiden som koordinator och övervakare och är i sista hand ansvarig för verksamheten.

När det gäller biståndsverksamheten i stort, planeras och samordnas denna i fråga om politiska, ekonomiska och administrativa långtidsperspektiv på högsta

¹ Israel har från första början av psykologiska skäl intagit den officiella ståndpunkten att man ej bedriver tekniskt bistånd utan tekniskt *samarbete* (cooperation). Speciellt afrikanska ledare sades ogilla varje betoning av »aid», »assistance» etc.

nivå. Utrikesministern tar en synnerligen aktiv del i utformningen av verksamhetens yttersta målsättningar och medel. För sakkunnig medverkan vid handläggning av ärenden, som på grund av sin karaktär närmast hör under andra departement än utrikesministrarnas, har man inom ett dussin ministerier tillsatt särskilda arbetsutskott för tekniska bistandsfrågor. Dessa kan snabbt och utan onödigt tyngande pappersexercis rådfrågas vid uppkommande problem.

Av stor praktisk betydelse är den centrala »Coordinating committee», vilken fungerar som clearing-central vid viktigare beslut av politisk eller prejudicerande karaktär. I kommittén ingår bl. a. representanter för DIC, ett antal ministerier och vissa utbildningsorgan.

Sammanfattningsvis bör understrykas att DIC, och då närmast dess director, har påtagligt fria händer vid utformningen av det israeliska tekniska bistandsprogrammet. DIC inrättades mot bakgrund av den officiellt uttalade förutsättningen att tekniskt bistandsarbete är en verksamhet som kräver väsentligt friare arbetsformer än vad som annars är brukligt inom statsförvaltningen. Först erfarenhet — sedan organisation, löd parollen.

Personalen är i stor utsträckning handplockad. DIC är den i särklass mest självständiga avdelningen i utrikesministeriet och inom en vid politisk-administrativ ram åtnjuter man avsevärd rörelsefrihet. Telefonen har av många tecken att döma i viss utsträckning fått ersätta remissförfarandet och andra tidskrävande procedurer. Detta har i sin tur medfört att DIC i situationer, där så krävs, kan använda i hög grad flexibla och improviserade metoder. Icke förrän budgetåret 1962/63 har man f. ö. börjat arbeta med en fixerad årsbudget (budgetår: 1 april—30 mars). Dessförinnan fick framställningar om projektanslag göras, när verksamheten var färdig att påbörjas.

Trots att, som redan framhållits, en viss besvärlig eftersläpning blivit följden av de första verksamhetsårens förutsättningslösa improvisationer, anses på ansvarigt israeliskt håll, att man därigenom »lärt jobbet» och att den administrativa standardiseringen nu kan sättas in utan större risker för verksamhetens effektivitet.

Omkring 90 % av Israels tekniska bistandsprogram tillkommer på initiativ från u-länder. Detta sker som regel i samband med afro-asiatiska ledares goodwill-besök i Israel eller via hänvändelser till israeliska beskickningar. *Beskickningarna* spelar f. ö. en viktig roll som kontaktorgan vid utvecklingen av bistandsprogrammen. Det tekniska biståndets dominerande betydelse i relationerna med de nya staterna framhävs kanske bäst av det faktum, att många av de nya israeliska diplomaterna är experter på utvecklingsproblem inom jordbruk och industri och att de hämtas utanför karriärdiplomaternas krets.

Bilateralt tekniskt bistånd

Israels tekniska bistandsverksamhet försiggår huvudsakligen på det bilaterala planet. På officiellt håll framhöll man att detta ingalunda innebär att Israel ställer sig negativt till den multilaterala hjälpverksamheten via FN, som man ju tar verksam del i. Man anser sig dock av effektivitetsskäl ej ha råd att av sina begränsade tillgångar för u-hjälp satsa någon större del på FN. Den bilaterala hjälpen bedöms vara snabbare och effektivare och kan dessutom med större säkerhet realisera vissa av givarlandets egna målsättningar.

Ofta citerades i Israel afrikanska ledares omdömen om den multilaterala hjälpen som »slow and too academic». Man vände sig stundom också mot dess anonyma karaktär och vaga målsättningar i den bipolära ideologiska världskonflikten.

Biståndsprogrammets utformning

Som ovan nämnts började Israel sin egentliga biståndsverksamhet år 1958. Biståndet har huvudsakligen försiggått i tre former:

a) U-landsstudenter och trainees bereds möjligheter att studera och praktisera i Israel.

b) Utsända experter, instruktörer och undersökningskommissioner verkar i ett stort antal u-länder.

c) Vissa projekt utförs i u-länder under ledning av israeliska expertgrupper och i samverkan med u-landets regering. Samtidigt utbildas studenter från dessa länder i Israel i syfte att sedan överta och fortsätta de israeliska experternas arbete i sina respektive hemländer, s. k. integrated projects.

Israelisk entreprenadverksamhet

Vid sidan av den statligt dirigerade biståndsverksamheten bör nämnas den omfattande *entreprenadverksamhet*, som ett tjugotal israeliska entreprenadföretag bedriver i ett tiotal länder i Afrika och Asien. För närvarande lär summan kontrakterat arbete uppgå till i runt tal 700 milj. kr. Entreprenadföretagen arbetar ofta i form av »joint companies». I dessa har u-landet alltid minst 51 % av aktierna, i allmänhet 60 %. De två största entreprenadföretagen är Solel Boneh, som ägs av landsorganisationen Histadrut, och WERED (Water Resources Development), vars aktier delas av den israeliska staten, Histadrut och Jewish Agency. Även privatägda entreprenadföretag som Mayer & Co. deltar i denna verksamhet.

De för entreprenadverksamheten bildade »joint companies» har alltid israelisk ledning i toppen. Genom ett långt drivet s. k. counterparts-system avser man emellertid att inom loppet av 3—5 år ersätta ledningen med u-landstjänstemän. Den nuvarande proportionen israeler per anställda, 1/120—150, uppges vara den lägsta i världen. Den vanligaste proportionen i liknande verksamhetsgrenar angavs för andra länder till 1 expert per 20—30 u-landsanställda. Sammanlagt vistas nu ca 650 israeliska experter plus familjer i u-länderna inom ramen för denna entreprenadverksamhet.

I princip är entreprenadbolagens aktivitet helt fristående från den statligt dirigerade biståndsverksamheten. Visst samarbete förekommer dock i form av gemensamt ordnade kurser, där u-landsanställda i företagen får tillfälle att genomgå vidareutbildning i DIC:s regi. Informella kontakter upprätthålls också genom beskickningar och experter ute på fältet.

Biståndsprogrammets omfattning

När detta skrives har Israel biståndskontakter med 68 u-länder och territorier. De totala utgifterna för Israels bilaterala tekniska bistånd kan för de senaste tre åren beräknas till:

1960/61		3,5 milj. kr.
1961/62		17 » »
1962/63		20 » »

Israels multilaterala bistånd torde uppgå till 5—10 % av ovanstående belopp.

1960 mottog Israel över 700 trainees från ca 50 u-länder. 1961 hade antalet stigit till 1 200. 1962 väntas siffran öka till omkring 1 500. Det bör noteras att en viss överskjutning sker från år till år i fråga om det proportionellt sett mindre antal studerande eller praktikanter som vistas i Israel på flerårsprogram. Års-siffrorna kan alltså ej utan vidare adderas.

År 1961 uppgick antalet bilaterala statliga expertuppdrag i u-länder till ca 250. Även i denna siffra får man räkna med en viss överskjutande effekt från föregående år.¹

Trots den beaktansvärda höjningen av 1962/63 års budget jämfört med föregående års utgifter lider det israeliska biståndsprogrammet i hög grad av brist på anslag. Det uppges att 3—4 färdigplanerade kurser nyligen har måst inställas av ekonomiska skäl.

Kriterier och motiv för biståndsverksamheten

Israelerna rör sig i sin biståndsverksamhet ogärna med begreppen »snälla-stygga» stater. Man anser tiden sedan 1958 vara alltför kort för några säkra slutsatser. Därför undviker man, åtminstone officiellt, att ge uttryck åt någon större besvikelse över vad som brukar betecknas som relativa bakslag i Ghana, Guinea och Mali. Därav följer också att den politiska faktorn i detta sammanhang placeras en bit ned på prioritetslistan över kriterier för val av biståndsland. I stället är man desto mer angelägen att slå fast, dels att ett planerat projekt är realistiskt och genomförbart, dels att effekten i u-landet är optimal. Det är dock naturligt att Israel med sitt tekniska bistånd gärna öppnar nya gränser, att man beaktar tredje lands intressen och att man, just av ovan antydda realistiska skäl, nog överväger innan man går in i ett utpräglat fientligt inställt område. Denna rapport avser emellertid icke att närmare ingå på den utrikespolitiska problematiken.

Man är i Israel medveten om att landet på grund av sina ytterst begränsade ekonomiska resurser får ersätta ekonomiskt bistånd med en strängt selektiv export av »know-how».² Israel behöver nämligen själv majoriteten av sina experter. Man befinner sig i en dynamisk utveckling som är oerhört kapitalkrävande, immigrationen har åter tilltagit och man spelar schack med tiden — de tyska krigsskadeståndsbetalningarna börjar nalkas slutet.

Men just tack vare sina egna problem förstår israelerna lättare u-ländernas specifika situation med dess invecklade ekologiska sammanhang. Rasdiskriminering och strävan efter nationellt oberoende är för israelerna upplevda begrepp; pionjärandan lever än och har fräschats upp genom biståndsarbetet; kroppsarbetets och Kooperationens betydelse för snabb expansion kan man framgångsrikt demonstrera; social integration av skilda raser, bildningsnivåer och språkutövare är en daglig realitet; Israels egen utveckling sker i en skala som mer än stormakternas är direkt tillämpbar på flertalet u-länder; man saknar kolonialt förflutet, är van vid improvisation och hyser i sin biståndsverksamhet som regel inga överdrivna krav på materiell standard; sist men inte minst: Israel ligger på en landbrygga mellan tre kontinenter och har ur biståndssynpunkt stora fördelar genom sitt klimat och sin befolknings kulturella och språkliga heterogenitet.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras hur Israel genom en serie omständigheter befinner sig i en, på många sätt, unik position när det gäller möjligheterna att snabbt och effektivt kunna hjälpa de nya staterna. Känslan av solidaritet med u-länderna och deras akuta problem är också påtaglig bland israelerna. Det är därför med mindre förvåning — om än med samma uppskattning — man konstaterar hur långt Israel avancerat i fråga om framgångsrikt tekniskt bistånd, trots att verksamheten endast bedrivits i ca 4 år. Det är lätt att förstå israelernas ofta uttalade beklagande av att de av ekonomiska skäl ej kan utnyttja sin biståndspotential till dess fulla kapacitet.

¹ Som jämförelse kan nämnas att antalet av FN rekryterade aktiva, israeliska experter per den 1 juli 1961 uppgick till 9 stycken. 1960 vistades 18 FN-stipendiater i Israel.

² I några få fall har Israel dock beviljat u-länder lån och varukrediter.

2. Utbildning i Israel

I maj 1962 vistades sammanlagt 495 bilaterala u-landsstipendiater i Israel. En stor majoritet av dessa deltog i kurser som anordnats av DIC. Endast drygt 10 % eller 62 trainees bedrev individuella studier.

Kurser

Kurserna varierar i längd från 6 veckor (irrigation) till 6 år (medicin). Ca 25 % eller 120 stipendiater följde kurser som varade 2 år eller längre. Den vanligaste kurslängden var 4—5 månader.

Av många skäl söker man i möjligaste mån hålla kurstiderna nere. Få orkar med mer än 4—5 månaders intensiva studier. Det uppstår lättare sociala problem vid vistelser på 8—10 månader och längre, problemen må sedan röra den i u-landet lämnade familjen eller stipendiaten i Israel. Det har vidare inträffat att trainees som stannat flera år i Israel blivit »bortglömda» och förbigåtts beträffande det arbete i hemlandet de sändes ut att tränas för. Ytterligare ett skäl som anfördes för kortare kurser var att afrikaner och asiater ofta visat sig »gå varandra på nerverna» vid alltför utdragen samlevnad. En viss överlägsen attityd från asiaternas sida hade flera gånger orsakat konflikter.

Antalet deltagare per kurs varierar avsevärt. Största antalet, 69 trainees, hade en kurs för ungdomsledare (Gadna), minsta antalet, 4 deltagare, en kurs för kriminalexperter från Dahomey. Det genomsnittliga deltagarantalet låg på 25. Undervisningen bedrivs till 70 % på engelska, 20 % franska och 10 % hebreiska. Den sistnämnda siffran gäller dem som vistas i Israel på flerårsprogram.¹

Den första kursen på spanska, en ungdomsledarkurs, planerades till hösten 1962. Man eftersträvar en ökning av franskspråkiga kurser men har rekryteringsproblem beträffande fransktalande lärare.

Fördelningen trainees per studieområde var 1961:

Jordbruk	415
Yrkesskolor och motsvarande	320
Fackföreningsrörelse och Kooperation (Afro-asiatiska institutet) ..	120
»Community development»	90
Akademiska studier	83
Förvaltning	60
Övriga (hälsovård, »social work» m. m.)	112

1 200

Israelerna anser u-ländernas behov av kvalificerad arbetskraft vara av kvantitativ snarare än kvalitativ art. Därför koncentreras utbildningen till verkmästarnarare än civilingenjörsnivån. Dessa kurser kompletteras dock med viss utbildningsverksamhet av mera exklusiv natur. I maj 1962 pågick sålunda kurser för: den blivande riksbanksledningen på Madagaskar, gymnastikdirektörer, kommunala administratörer, kriminalexperter samt medicinare.

Kurserna består genomgående av både teori och praktik. Vikten av praktik

¹ Medicinarna från u-länderna, t. ex., undervisas i början på engelska. Parallellt studerar de hebreiska. Efter 18 månader följer de sedan den ordinarie israeliska medicinarutbildningen. På så sätt undviks tidsförluster. Vid språkinläringen liksom i annan undervisning används *audiovisuella hjälpmedel*. En intensivmetod för inläring av hebreiska, »Ulpan», har gett utmärkta resultat.

som komplement till teori betonas oupphörligt. Många u-landstekniker som studerar i Israel har vid sin ankomst visat sig vara rena skrivbordsteoretiker.

Av *språkskäl* följes ofta regionala fördelningsnormer vid planeringen av kurser. Det fransktalande Afrika bildar då ett område för sig. I andra fall anordnas kurser för ett speciellt u-land sedan detta anhållit därom.

Samtliga normala utgifter *inom Israel*, dvs. resor, kost och logi, böcker och undervisning, betalas av den israeliska staten. Kursdeltagarna erhåller också ca 75 skr./mån. i fickpengar. Resorna till och från Israel bekostas i allmänhet av respektive u-landsregeringar, dels för att DIC:s budget är hårt ansträngd, dels för att man konstaterat sig erhålla bättre trainees så snart u-landet står för en viss del av kostnaden. Israelerna anser sig f. ö. ha gjort den generella iakttagelsen att ett u-lands egen insats i ett projekt kvalitativt växer i proportion till dess egna investeringar i verksamheten.

Den redan omnämnda flexibiliteten i den israeliska biståndsverksamheten går igen också i kursverksamheten. Deltagare som visar särskilda anlag erbjuds ofta stanna kvar för specialutbildning. Denna omfattar vanligen instruktörsträning. Stipendiatverksamheten ges därigenom en betydelsefull spridningseffekt. Inom kurserna improviserar man i viss utsträckning och individuell specialisering för deltagarna är ej ovanlig.

Individuella studieprogram

De individuella studieprogrammen upptar till stor del stipendiater som bedriver akademiska studier vid Technion (Tekniska Högskolan i Haifa), vid universitetet i Jerusalem samt vid Weizmann-institutet. Vidare förekommer »skräddarsydda» icke akademiska studier av de mest skilda slag, konservindustrihantering, hemslöjd, ögonsanitet, m. m. Dessa program är ofta resultat av individuella hänvändelser från u-länder.

International Training Centre, Haifa

För att u-länderna skall kunna framgångsrikt genomföra övergången från bondesamhälle till industrialiserad välfärdsstat krävs bland mycket annat en aktiv insats från kvinnorna. I många av de nya staterna dominerar dock fortfarande rent feodala attityder visavi kvinnorna och deras funktion i familj och samhälle. Beviljar Israel ett visst u-land 20 stipendier är det — speciellt i Afrika — nära nog omöjligt att förmå vederbörande myndigheter att utse ens en enda kvinnlig kandidat. Israel får i stället anordna kurser som direkt är avsedda för kvinnor. Av de 495 stipendiater, som i maj 1962 vistades i Israel, var 92 kvinnor (18 %).

I Haifa upprättades 1961 ett permanent centrum för utbildning av afro-asiatiska kvinnor, International Training Centre. Där ges bl. a. kurser för »community development workers» och »extension workers in home economics». I centrum för undervisning och diskussion står frågorna kring kvinnans sociala plikter och rättigheter i u-länderna. Elementära *familjeplaneringsproblem* behandlas.

Drygt hundratalet kvinnor från ca 20 u-länder har hittills fullföljt kurser på skolan. Numerärt dominerar grupperna från Tanganyika och Kenya. Undervisningen bedrivs på engelska och franska. Bland många inflytelserika deltagare märks Madame Nyerere, maka till Tanganyikas ledare.

The Afro-Asian Institute, Tel Aviv

År 1960 upprättade den israeliska landsorganisationen ett afro-asiatiskt institut i Tel Aviv. Syftet var att undervisa afro-asiater i fackföreningsteknik och koopera-

tion. Man ville ge u-länderna tillfälle att närmare studera de positiva israeliska erfarenheterna av fackföreningsrörelsen som byggmästare i en progressiv ekonomi. Institutets grundande hade föregåtts av flera afro-asiatiska seminarier i Kooperation och landsbygdsutveckling. Seminarierna hölls på Histadruts Workers' College och påbörjades 1958.

Hittills har inalles 528 stipendiater från 37 u-länder deltagit. Av dessa var 109 från Asien och 419 från Afrika. Seminarierna pågår i genomsnitt 4 månader. Lärarkrafter hämtas från universiteten, statsförvaltningen, fackföreningsrörelsen, näringslivet och jordbruket. Varje år hålls två kurser, en engelskspråkig på våren, en franskspråkig på hösten.

Årsbudgeten uppgår till ca 850 000 kronor. Histadrut erhåller visst ekonomiskt stöd från bl. a. AFL-CIO (Förenta staterna). DIC bidrar med ett antal resestipendier, något som dock ej påverkar institutets — efter israeliska biståndsförhållanden unika — oberoende av staten.

Ungomsledarkurser (Gadna)

Israel har organiserat tre ungdomsledarkurser. Sammanlagt har 199 trainees av båda könen deltagit. De har kommit från 23 afrikanska länder samt Singapore.

Fyra representanter för Singapore deltog på egen uttrycklig begäran i första kursen, men experimentet kan ej betecknas som lyckat. Dels var de alltför kvalificerade — bl. a. en M.P. och premiärministerns gen.-sekr. — dels visade sig kurserna vara bättre lämpade för afrikanska än asiatiska förhållanden. Man har nu endast afrikanska kursdeltagare och undervisningen är parallellt engelsk- och franskspråkig. Det kan nämnas att man haft deltagare från ofria områden som Angola och Portugisiska Guinea. Dessa har anlänt via Kongo (Leopoldville). Största kontingenterna har kommit från Nigeria, f. d. Belgiska Kongo, Tanganyika, Övre Volta och Elfenbenskusten.

Utbildningen pågår i 4 månader och sker övervägande under fältmässiga förhållanden, dvs. deltagarna slår själva läger, bor i tält och äter i det fria. Klädelsen utgörs av en slags icke-militär fältuniform av khaki. Ungdomsledarkurserna organiseras och leds av försvarsministeriet i samarbete med DIC. Ledningen handhas av den sektion inom försvarsministeriet som tillsammans med undervisningsministeriet står för träningen av den frivilliga israeliska pre-militära pionjärrörelsen Gadna.

Gadnas syfte är att smälta samman israelisk ungdom mellan 14—18 år från ett åttiotial stater och ge dem ett gemensamt nationellt mål att sträva mot, att lära de många immigrantungdomarna hebreiska, att komplettera deras skolutbildning och att undervisa dem i elementär militär disciplin. Dessutom återfinns inom Gadna avancerade kulturella avdelningar — symfoniorkester, teaterverksamhet, m. m. — sportsektioner och boyscouting. Av central betydelse är deltagande i jordbruks- och uppbyggnadsarbete på ferier och fritid. Av Israels ungdom tillhör 55 % Gadna.

Många afrikanska ledare blev tidigt intresserade av de möjligheter en ungdomsrörelse av Gadnas typ kunde tänkas erbjuda Afrika. Man var angelägen att konstruktivt länka in Afrikas ungdom i uppbyggnadsprocessen av de nya staterna, man ville ingjuta en gemensam nationell känsla av ansvar inför friheten och förhindra förslumning och dagdrivaranda i de uppväxande städerna. Man eftersträvade en ungdomsrörelse som från början länkade in den till städerna kommande ungdomen på utbildning och uppbyggnad. Speciellt väsentligt var att med alla medel slå fast att kroppsarbete ej är något föraktligt utan tvärtom hedervärt och ett nyckelord i exempelvis Israels snabba expansion.

De afrikanska kursdeltagarna utgörs av politiska ledare, ungdomsledare och lärare.

Deras kursschema upptar:

1. Ungdomsaktiviteter (boyscouting, lägerliv, folkloristik m. m.)
2. Undervisningsmetodik (speciellt gruppdynamik)
3. Ungdomsproblem
 - a) ungdomspsykologi
 - b) ungdomssociologi
 - c) ungdomskriminologi
 - d) rehabilitering
4. Ungdomsorganisationer
 - a) privata
 - b) Israeliska statliga (som typexempel)
5. Praktikstudier vid olika inrättningar i Israel

Enligt uppgift förekommer ingen militär träning. Sportskytte bedrivs, men ej med armégevär. Uniformen anses vara nödvändig såväl ur praktisk som disciplinär synpunkt.

Så vitt man kan bedöma har Gadna-kurserna blivit en stor succé. Israel erhåller långt fler ansökningar om deltagande i kurserna än man kan tillmötesgå. Under israelisk ledning och i samarbete med afrikaner som skolats i Israel har Gadna-liknande rörelser hittills organiserats i följande afrikanska stater:

1. Elfenbenskusten (i samband med jordbruksinstitut)
2. Centralafrikanska Republiken
3. Tanganyika (Gadna-officer, i samarbete med landets ungdomsrörelser)
4. Senegal
5. Togo (i samband med jordbruksskolor)
6. Liberia
7. Övre Volta (planeringsstadiet)

Ett Gadna-projekt pågår också i Burma som integrerad del av andra större projekt. Bland dessa kan nämnas att nära 300 burmaner, bestående av exsoldater och deras familjer, i två omgångar vistats i Israel, där de studerade och praktiserade jordbrukskooperation. Tillsammans med sina israeliska instruktörer återvände de efter ett år till Burma. Där har de nu grundat sex kooperativa byar i den ödsliga, politiskt oroliga norra Shan-provinsen. En stad med central förvaltning och »social services» är planerad. Detta regionala utvecklingsprojekt kan betraktas som ett typexempel på de redan beskrivna integrerade projekten.

I Ghana har israeliska officerare organiserat och anfört »Builders' brigades», en halvmilitär organisation för uppbyggnad, uppodling och försvar. Avsedda för värnpliktiga åldersgrupper har dessa enheter kopierats efter Israels motsvarighet, »Nahal». Tack vare counterpart-system tjänstgör nu endast två israeliska officerare som rådgivare för brigaderna vilka omfattar närmare 3 000 man.

Nästa ungdomsledarkurs avsågs att ges på spanska för ungdomsledare från Sydamerika.

3. Stipendiatfrågor

På grund av improvisationen och flexibiliteten i Israels tekniska biståndsprogram är det svårt att generalisera beträffande metodiken. Vissa riktlinjer kan dock urskiljas.

Utllysning av stipendier. Uttagning

Som ovan framgått tillkommer ca 90 % av Israels biståndsprogram efter hänvändelse från u-länder. Detta sker vanligen, som också påpekats, i samband med afro-asiatiska ledares good-will-besök i Israel eller via framställningar till israeliska beskickningar. Ca 50 % av kurserna är »skräddarsydda» och planeras icke sällan under loppet av den vecka ett genomsnittligt vänskapsbesök i Israel varar. Detta kan i korthet innebära, att en delegation på besökets första dag uttrycker önskemål om viss utbildning i Israel för sitt lands studenter. Ett par dagar senare har DIC skisserat programmet i grova drag och tryckt en broschyr med väsentliga data rörande den planerade kursen. När delegationen reser hem efter en vecka medför den kursbroschyren samt ett löfte om ett specificerat antal stipendier. I dylika fall blir givetvis hela proceduren kring stipendiatutlysningen mycket speciell.

Vanligare är emellertid, att de israeliska ambassaderna ett varierande antal månader i förväg utlyser stipendier till en viss kurs. Genom ambassaderna distribueras också kursbroschyerna, som följer en bestämd enkel, men tydlig mall. Ambassaderna grundsallar kandidaterna, intervjuar dem, när detta låter sig göras, och försöker evalvera de sökandes meriter. I möjligaste mån reser kursens ledare till berörda u-länder för att själv testa kandidaterna. Mestadels fungerar uttagningskommittéer i Israel (DIC + experter + kursledaren). I andra fall — tidigare i de flesta — bestämmer dock vederbörande u-land vilka stipendier som skall sändas till Israel, något som värdlandet av politiska och psykologiska skäl ofta anser sig tvunget att acceptera. Ambassaderna arbetar emellertid i diskreta former för att förmå politikerna i u-länderna att sända färre kusiner och affärsvänner på semesterresa till det Heliga Landet. Positiva resultat har inregistrerats.

Briefing av stipendiater. Kontrakt

Genom de israeliska ambassadernas försorg briefas stipendiaterna innan de lämnar respektive u-land. Från Israel erhåller de i princip en utförlig kursplan. Vad viktigare är: de tillställs också ett utförligt kontrakt som signeras och uppvisas för Israels diplomatiska eller konsulära lokalrepresentant. I kontraktet anges exakt vilka materiella förmåner som är förknippade med stipendiet och vilka studier som skall bedrivas, var, när och hur länge. Stipendiaten förbinder sig att ej resa ytterligare krav mot den israeliska staten, att ej vara politiskt eller ekonomiskt aktiv i Israel, att återvända hem efter studiernas slut samt att åtlöda israeliska lagar. Kontraktsbrott medför uttrycklig rätt för Israel att sända hem vederbörande.

Typer av stipendier

Det finns sju olika kategorier av stipendier beroende på stipendiatens studienivå och längden av vistelsen i Israel. Högsta utgående individuella stipendiebelopp per månad är 600 skr + ett engångs bokanslag (250 skr) och fria resor inom Israel. — Kursstipendier har, som ovan visats, inbördes likvärdiga förmåner motsvarande ca 380 skr/mån. — DIC avgör stipendiebeloppens storlek i fråga om individuella stipendier.

Bidrag utgår icke till eventuellt medföljande familjemedlemmar, varför man i möjligaste mån försöker få stipendier att komma ensamma.

Flyktingstudenter

I princip samarbetar Israel endast med regeringar på det tekniska biståndsområdet. Man uppehåller emellertid via sina ambassader kontakt med oppositionspartier i områden som Angola. Israel accepterar också, som ovan visats, angole-siska flyktingstudenter när dessa kommer via Leopoldville, men skulle sannolikt ej försöka förmedla stipendier eller stipendiater direkt från Angola. I engelska områden, som Kenya, samarbetar man officiellt såväl med de engelska myndigheterna som med de afrikanska ledarna. Israeliska surveys söker kartlägga behoven för att se var de är störst, både vad beträffar skolad arbetskraft och materiell utrustning.

Stipendiaters integration — sociala aspekter

Israelerna fäster oerhört stor vikt vid stipendiaternas sociala integration under vistelsen i Israel. På DIC råder stark medvetenhet om att ett enda psykologiskt misstag kan förstöra 6 månaders studietid. Därför anser man det vara en ur alla synpunkter god investering att profylaktiskt undanröja största möjliga antal potentiella missnöjesanledningar.

Sedan ett halvår har man revolutionerat *stipendiatmottagningen*. Man samlar nämligen upp kursdeltagare från Öst- och Centralafrika i Dar-es-Salaam en gång per månad. Under färden till Eilath, som tar ca 10 dagar med båt, hinner deltagarna bekanta sig med varandra och den medresta kursledningen, gå igenom och eventuellt korrigera studieprogrammet samt briefas på Israel, dess seder och bruk. När afrikanerna når Israel är de en redan sammansvetsad grupp som direkt kan påbörja sina studier. Denna nya »transportmetod» avser man att utvidga i möjligaste mån.

Israelerna har även prövat en metod att inför mötet med de första afrikanerna briefa en hel stad, nämligen Haifa, med dess 200 000 innevånare. Man lät trycka och duplicera en Afrikakarta, som alla skolbarn fick var sitt exemplar av. Lektioner om olika raser och folk hölls i samtliga skolor. Speciell tonvikt lades på Afrikas politiska och ekonomiska frigörelsekamp, samt Israels plikt att hjälpa under denna svåra tid. En »Förening för gästfrihet» bildades på frivillig väg, föräldraföreningar och lärarorganisationer briefades. När den första stora kursen anlände var stipendiaterna hela stadens väntade gäster, barn mötte med blommor och flaggor. Afrikanernas integration i den nya miljön underlättades avsevärt. Kostnaderna för förberedelsearbetet inskränkte sig till ca 17 500 skr.

Bostadsfrågan löses för stipendiaternas vidkommande i allmänhet så, att de bor på studenthem, på särskilt förhyrda hotell (detta gäller kurserna, som under lågsäsong erhåller väsentliga prisnedsättningar), i ungdomsbyar, på jordbrukskooperativer o. dyl. Mera sällan bor stipendiater i privathem. I dessa fall försöker man ordna så att stipendiaten bor hos någon ungefär jämnårig med samma studieinriktning. Hyresvärdarna briefas.

Beträffande *försäkringspolitiken* är varje stipendiat i det ögonblick han landstiger på israelisk mark försäkrad på samma villkor som en israel tillhörande samma yrkeskategori. DIC betalar 34 skr/mån. för liv-, olycksfalls-, sjuk- och ansvarighetsförsäkring. Obligatorisk läkarundersökning ingår.

Av avgörande betydelse för det israeliska stipendiatprogrammets framgång är det s. k. *tutor-systemet*. Bortsett från avancerade forskare har varje stipendiat i Israel en »tutor» (handledare). I kurserna går det 10—15 trainees per tutor. Dessa tutors är stipendiaternas allt i allo. De bor som regel i samma hus och får kontaktas när som helst på dygnet, de läser läxor med stipendiaterna och ordnar deras fritidssysselsättning. Tutors deltar i kursernas studieresor och är kontakt-

män mellan individuella kursdeltagare och DIC. De står också för kontakten mellan stipendiater och samhälle. Den vänskap som utvecklas mellan tutors och stipendiater är påtagligt djup och äkta.

Tutors rekryteras vanligen bland yngre språkkunniga akademiker, jordbrukare, tekniker och administratörer. Deras arbete är normalt på heltid och de anställs per kurs. DIC betalar dem efter kvalifikationer. Högsta utgående lön motsvarar en högre DIC-tjänstemans.

Det åligger i första hand tutors att tillsammans med kursledaren inskräpa vikten av socialt ansvar och hårt kroppsarbete hos stipendiater, som i 9 fall av 10, enligt israeliska erfarenheter, kommit till Israel för att få en utbildning, som för all framtid skulle garantera dem att slippa arbeta med sina händer. Tutors är en kombination av kuratorer, studieövervakare, värdar och kamrater. Deras betydelse torde knappast kunna överskattas.

På statens bekostnad får stipendiaterna under ledning av sina tutors göra resor över hela Israel. Någon kväll i veckan anslås åt konsertbesök, bio eller annat liknande evenemang. Man kan ur många synpunkter tala om »special treatment». Vid de viktigaste mosaiska högtiderna sänder DIC stipendiaterna en hälsning med en liten tryckt beskrivning av den religiösa bakgrunden. På de nya staternas nationaldagar arrangerar DIC stundom gardenpartys för u-landsstudenterna. De flesta DIC-tjänstemännen med familjer och många israeliska ungdomar deltar — icke sällan under ledning av utrikesministern, fru Golda Meir — för att celebrera tillsammans med stipendiaterna.

Tack vare den omfattande mänskliga sidan av stipendiatverksamheten synes integrationsproblemen avsevärt ha minskats. Endast i undantagsfall förekommer incidenser p. g. a. hudfärg. Det största problemet tycks vara sexualfrågan.

Studieresultat

Enligt israelisk utsago är studieresultatet i Israel som regel mycket goda och står i direkt positiv korrelation till de omfattande sociala förberedelserna. Detta bekräftades också vid privata samtal med afro-asiatiska stipendiater. De gav intryck av allmän tillfredsställelse med studierna och den högt uppdrivna arbetstakten. Dessutom verkade de genomgående socialt välanpassade, alltid benägna till positiva omdömen om Israel-vistelsen och sina värdar. Tack vare frånvaron av rasbarriärer accepterade de synbarligen lättare den religiösa barriär, som i allmänhet omöjliggör ett intimare umgänge med det motsatta israeliska könet.

Endast få stipendiater misslyckas med sin utbildning. Om så sker, ges de i första hand privata tutors för extraläsning. Förslår ej detta eller brister intresset, försöker man ge stipendiaten en för honom/henne mer lämpad utbildning. Endast ett fåtal gånger har stipendiater behövt sändas hem innan stipendietiden gått ut.

En speciell kategori utgör, som ovan visats, de politiskt betydelsefulla personer som kommer till Israel mera för sight-seeing än seriösa studier. Denna typ av stipendiater kan givetvis ej skickas hem, men deras numerär är å andra sidan i avtagande.

Stipendiaterna anses vara oerhört studiefлитiga, men betydligt mindre villiga att arbeta med sina händer. Detta gäller speciellt om afrikanerna. Språksvårigheterna övervinns i allmänhet ganska lätt och ferierna ger rika tillfällen till praktik och resor. Flerårsstipendiaterna försöker man vanligen sända hem på sommarna för att de ej skall förlora kontakten med hemlandet.

Till de positiva studieresultatet bidrar säkerligen den grundliga briefing — såväl social som i sakfrågor — vilken bibringas samtliga handledare av stipen-

diater, alltså även ute i jordbruk och näringsliv. Det bör också nämnas att stipendiater ges varje möjlighet att utöva sina respektive religioner. Bilar och bus-sar ställs till förfogande för de många katoliker, muhammedaner, protestanter och andra icke-mosaiska trosbekännare som vill besöka sina tempel.

Stipendiaters verksamhet efter hemkomsten

Israelernas största problem i biståndsarbetet är svårigheterna att få stipendiater-na att tillämpa sina nyvunna erfarenheter i hemlandet. Alltför ofta händer det att en afrikan, som gått igenom specialutbildning i t. ex. irrigationsteknik, efter hemkomsten tar anställning inom administrationen som exempelvis tullkontorist. Det psykologiska trycket och drömmen om eget skrivbord har krävt sin tribut.

För att råda bot på detta missförhållande, som i allmänhet går ut över den nödvändiga expansionen inom jordbruket, eftersträvar man att om möjligt låta kursledaren följa sina elever tillbaka till u-länderna. Där söker han aktivera de f. d. eleverna och deltar själv i planeringen och utförandet av projekt av den typ som stipendiaterna utbildats för i Israel.

DIC försöker också att genom ambassaderna diskret förmå u-landsmyndigheter-na, att verkligen ge de hemvändande stipendiaterna möjlighet att tillämpa vad de lärt. Ambassadörerna vidarebefordrar DIC-rapporter om varje stipendiat till be-rörda myndigheter. — Av nu nämnda skäl går tendensen mot att i ökad utsträck-ning arbeta med integrerade projekt och förlägga betydande delar av aktiviteterna till u-länderna.

Den personliga *follow-up-kontakten* mellan israeler och stipendiater är inten-siv och bedrivs metodiskt. Inom DIC finns en tjänsteman som uteslutande har till uppgift att uppehålla kontakten med f. d. stipendiater. Ett antal tvåspråkiga publikationer (utgivare: DIC, Gadna, International Training Centre) verkar också som återkommande kontaktorgan. Sist men inte minst söker alltid experter och DIC-tjänstemän upp största möjliga antal f. d. stipendiater under sina utlands-resor. Ambassaderna har som uppgift att hålla sig å jour med stipendiaternas verksamhet och i sin tur informera DIC.

Israelerna erhåller stora mängder brev, ibland med åtföljande souvenirer, från forna stipendiater. I möjligaste mån besvaras förfrågningar om nyutkommen fack-litteratur, personalia, etc. Denna verksamhet utgör, så glädjande den än är, en kännbar administrativ påfrestning.

4. Expertfrågor

Expertrekryteringsproblem

DIC har mindre goda erfarenheter av ostentativt tillgängliga experter. Av dem som svarar på annonser om expertuppdrag brukar få vara acceptabla. Utlysning av uppdrag sker därför mestadels informellt. Man arbetar genom personliga kon-takter och rekommendationer. De tidigare omnämnda departementala arbetsut-skotten spelar en viktig roll som remissinstanser i expertrekryteringsärenden.

Enligt en *de facto* bindande överenskommelse mellan statsdepartementen kan DIC begära att en statsanställd ställs till förfogande för ett visst expertuppdrag. Om experten är villig att åta sig uppdraget, kan ej hans arbetsgivare utan synner-ligen starka skäl vägra honom tjänstledighet.

Experterna måste ha övertygande personliga skäl för att kunna avböja uppdraget. Hans senioritet och sociala förmåner garanteras av staten. DIC inbetalar hans pensionsavgifter (ca 20 %) till finansministeriet. Dessutom har expertuppdrag

ett högt meritvärde. Löneförmånerna är blygsamma efter internationell måttstock, men goda efter israeliska förhållanden, trots att inkomsten generellt ej är skattefri. Tillfrågade experter brukar därför acceptera. Skulle statliga eller kommunala arbetsgivare vägra tjänstledighet händer det att utrikesministern ringer upp. Detta har hittills visat sig vara effektivt!

Lönerna följer utrikesministeriets löneskala. De är differentierade på grundval av FN:s levnadskostnadsindex och ligger, innan skatten dragits, mestadels omkring 30—40 000 skr/år.¹ Hustru- och barntillägg (till 18 år) är indexreglerade. I Israel kvarboende barn erhåller ett extra månatligt tillägg på 180 skr. — Trots att lönerna efter israelisk standard är goda, torde de ej utgöra ett avgörande incitament för expertuppdrag.

Evalvering av experters meriter sker i DIC och berörda instanser. Centralt rådgivande evalveringsforum för den numerärt dominerande gruppen av jordbruksexperter är »Centre of Study for Comparative Agriculture». Detta institut, som sorterar under jordbruksfakulteten vid universitetet i Jerusalem, samarbetar med DIC och svarar också för central dokumentation, briefing av experter samt utredningar och remisser i jordbruksfrågor med anknytning till u-länder. Institutet deltar slutligen i planläggningen av jordbrukskurser, som DIC delegerat till jordbruksministeriet.

Bedömningen av en expertkandidat koncentreras i hög grad på hans personliga egenskaper. Dessa anses genomgående vara svårare att kartlägga än hans fackmässiga kvalifikationer. Dessutom besöker oanmälda tjänstemän stundom expertkandidaternas hem för att bilda sig en uppfattning om den övriga familjen. Familjen följer som regel med på uppdrag, som varar längre än ett år, och *expert-hustruns* attityder tillmäts stor vikt vid bedömningen av expertens lämplighet. Ogifta experter eller barnlösa par föredras ej i och för sig utom i de fall, då skolmöjligheter helt saknas i det blivande tjänstgöringslandet.

Ett visst antal experter rekryteras utanför den statliga sektorn. Fackföreningsrörelsen och näringslivet har bidragit med många av sina ledande män.

Experter rekryteras från:

Statlig tjänst (inkl. högskolor och Jew. Agency)	80 %
Histadrut (fackföreningsrörelsen)	10 %
Privata sektorn	10 %

Systemet med *dubbling* av vissa tjänster inom statsförvaltning och högskolor torde komma att få större utbredning. Språkfrågan bereder i allmänhet mindre svårigheter för rekryteringen än Israels eget trängande behov av vissa experter. Prioritetsfrågan »Israel eller u-länderna» medför stundom svåra avvägningsproblem.

Briefing av experter och experthustrur

Israeliska experter genomgår en relativt omfattande *briefing* före utsändandet. Först och främst meddelar utrikesministeriet en dags koncentrerad politisk information om tjänstgöringslandet. Därefter briefas experten beträffande uppdraget. Detta sker i fråga om jordbruksuppdrag vid ovan nämnda Centre of Study for Comparative Agriculture. Denna del av briefingens pågår under 1—2 dagar och omfattar:

- a) Regionen i allmänhet
- b) Projektet

¹ Levnadsomkostnaderna torde vara obetydligt lägre i Israel än i Sverige.

- c) Överlämnande av bibliografi för självstudier
- d) Genomgång av dokumentation

I vissa fall besöker experten, som ett tredje led i sin briefing, exempelvis FAO i Rom och/eller relevanta israeliska projekt i andra u-länder. Efter 10—12 dagars studier på fältet anträds resan till det egna projektlandet.

Även *experthustrun briefas*. Detta sker under 1—3 dagar på utrikesministeriet. De får lära sig etikettens grunder och förbereds på i u-länder vanliga och svårbe-mästrade situationer. Israeliska kvinnor arbetar i stor utsträckning i hemlandet. Sysslolösheten och klimatombytet skapar därför lätt problem, speciellt som man-nen långa tider arbetar på fältet, skild från familjen. Den israeliska ambassad- eller konsulatpersonalen söker som motvikt aktivera hustrurna till sociala insat-ser. I Togo har israeliska experthustrur organiserat en stödförening för lama barn, i Ghana en Ghana-Israel kulturklubb o. s. v.

Den briefing som bedrivs inom Israel är föga kostnadskrävande. Den fyller en viktig funktion. Vissa experter ansåg den vara i kortaste laget, men tack vare dokumentgenomgång och bibliografiska hänvisningar blir briefingens åtminstone en hjälp till självhjälp.

Typer av expertuppdrag

Tre kategorier av expertuppdrag kan urskiljas i Israels bilaterala tekniska bi-ståndsprogram:

- a) Allmänna survey (datainsamlande) uppdrag
- b) Experter för generell planering och rådgivning
- c) Experter för vissa avgränsade uppgifter, som projekterats av u-landet och/eller Israel.

Åren 1958—1961 utsändes närmare 500 experter inom ramen för det israeliska programmet. Dessa fördelade sig med avseende på kvalifikationer och lön som följer:

Grupp A (chefsexperter)	30 %
Grupp B (bitr. chefsexperter)	45 %
Grupp C (bitr. experter)	25 %

Av de i maj 1962 pågående 180 expertuppdragen var 80 % av långtidskaraktär (ca 1—2 år) medan 20 % var s. k. korta uppdrag (3—4 mån.). Enträgna och ovän-tade framställningar från u-länder tenderar att spolia alla försök till förhands-kalkyler beträffande uppdragens längd såväl som deras regionala fördelning och prioritering. Majoriteten expertuppdrag har utförts i Afrika, något över 20 % i Asien och ett mindre antal i Latinamerika och Medelhavsområdet (Cypern, Turkiet, m. fl.).

Cirkulation av experter förekommer. 1961 cirkulerade 10 % av experterna på flera uppdrag. Man försöker bygga upp en kader av mer eller mindre heltids-anslagna u-landsexperter. Hittills har 120 experter haft två eller flera uppdrag.

Med *finansieringen* av expertuppdrag förhåller det sig som följer:

- a) Experters verksamhet inom ett u-land betalas helt av mottagarlandet 75 %
 - b) Experter betalas av Israel och ett u-land gemensamt. (Israel bekostar mellanskillnaden i expertlöner. Resekostnader bestrids då vanligen av u-landet.) 15 %
 - c) Experter bekostas helt av Israel 10 %
- Grupp c:s procentuella andel är i stigande. Detta sker i stor utsträckning mot

Israels principiella intentioner. Politiska och ekonomiska förhållanden i u-länderna är en av orsakerna, biståndskonkurrens en annan.

Beteckningen *junioexperter* används sällan i israeliska biståndssammanhang. Man föredrar av psykologiska skäl att tala om *biträdande experter*. Dessa utför som regel uppdrag, vilka planerats och förberetts av en eller flera senioreexperter. Senioreexperternas tid är vanligtvis starkt begränsad, men i alla projekt av viss storlek anses ändå en verkligt erfaren expert böra utföra, dels den primära undersökningen i u-landet, dels detaljplaneringen av projektet. Den biträdande experten (som sällan är speciellt ung) utför därefter uppdraget efter givna riktlinjer. Vid stora projekt brukar seniorexperten ibland slutföra det israeliska arbetet och, när så behövs, se till att kompetenta counterparts finns på plats. Vid användande av junioexperter (i ordets eg. bemärkelse) läggs speciell tonvikt på briefingen.

Samtliga experter åläggs att parallellt med faktakunskaper sprida social ansvarskänsla, pionjäranda och högaktning för manuellt arbete. Experternas eget goda föredöme är av central betydelse. Expertfamiljerna uppmanas att umgås med den infödda befolkningen och avhålla sig från omotiverat kontrasterande livsföring. Man har haft ett fåtal fall av opsykologiska och alltför lönemedvetna experter. — Ledande israeler underströk att expertuppdrag i u-länder är av sådan vikt att den personliga mognaden hos en expert aldrig får ifrågasättas.

Fredskårstanken vinner föga gehör i Israel. Man anser Gadna-rörelsen vara väsentligt mera realistisk och effektiv.

Evalvering av expertresultat

De israeliska experterna arbetar främst med undervisning och planering inom jordbruk, kommunikationer (inkl. flyg), undervisning, hälsovård, yrkesskoleväsende, handel samt byggnadsverksamhet. Deras resultat evalveras på grundval av:

- a) Israeliska ambassadrappporter
- b) U-landsbefolkningens attityder
- c) U-landspressens reaktioner
- d) Expertrapporter
- e) Andra israeliska fältexperters omdömen
- f) I Israel bosatta sakkunnigas omdömen.

DIC anordnar omfattande diskussioner kring projekten sedan de slutförts. Tillgänglig expertis inkallas för att bedöma resultaten.

En *rapport* över slutfört uppdrag är speciellt viktig i de fall där det åligger experten att framlägga konkreta förslag. Rapporten utformas av vederbörande expert i samråd med DIC. Man kräver att den skall vara klar att överlämnas till u-landet senast 2—3 månader efter uppdragets slut.

Rapporten skall ha en attraktiv typografisk utformning. Den skall i ord och siffror realistiskt beskriva det tilltänkta projektet. Den skall vara så avfattad att den kan uppskattas av vetenskapsmän, men är framförallt avsedd för praktiskt sinnade politiker. Rapporten får slutligen aldrig vara så lång att den automatiskt ställs oläst på bokhyllan. — Rapporten utgör som regel god grund för en bedömning av expertens arbete.

5. Slutanmärkningar

I det föregående har grundragen i Israels bilaterala tekniska biståndsprogram redovisats. På grund av ämnets omfattning har framställningen ej kunnat bli uttömmande.

Förekomsten av direkt samarbete mellan israeliska akademiska institutioner och u-landsuniversitet i fråga om forskning, utbildning av lärare (i Israel) och utbyte av föreläsare skall här blott antydast.

En intressant verksamhet av färskt datum är förläggandet av utbildningscentra i u-länder för *follow-up-träning* av i Israel utbildade u-landsstipendiater. Sådana institutioner har upprättats i Burma och Ghana.

Israelerna uppmanar genomgående sina u-landsstipendiater att under vistelsen i Israel studera och analysera, inte kopiera. Med samma reservation utgör den israeliska biståndsverksamheten en tankeväckande bakgrund till konstruktiva diskussioner om u-hjälp, dess mål och medel. Den visar att även små nationer med starkt begränsade materiella resurser kan göra betydande insatser.

BILAGA 4

Svenskt näringsliv och utbildning för u-länderna

På uppdrag av arbetsgruppen utförde direktören Gunnar O. Rising under senare delen av 1961 en utredning rörande de utbildningsinsatser som gjorts av ett antal svenska industriföretag, entreprenörer och konsulter inom ramen för deras kommersiella verksamhet i u-länder. Resultatet redovisas i det följande.

Inom svenskt näringsliv har sedan decennier pågått en omfattande förmedling av tekniskt kunnande till u-länderna. Denna har varit intimt knuten till svenska företags verksamhet i dessa länder och inkluderat såväl företagsledarutbildning som yrkesteknisk skolning på olika områden och nivåer samt överföring av tekniskt »know how». Denna verksamhet har följt — och går före — svenska investeringar antingen dessa gällt byggande av fabriker och kraftverk eller upprättande av licensavtal, fullgörande av entreprenaduppdrag eller projekteringar av vägar, vattensystem och flygplatser eller marknadsförande av svenska industriprodukter. De insatser som här gjorts — och fortfarande görs — utgör därför i realiteten en form av tekniskt bistånd till u-länderna även om de inte brukar placeras under denna rubrik.

De former som denna tekniska hjälpverksamhet fått varierar givetvis från bransch till bransch och med karaktären av de uppdrag som man tagit på sig. Genomgående kan dock sägas att inget kommersiellt svenskt projekt i ett u-land kunnat genomföras utan att betydande investeringar först gjorts i utbildning. Denna utbildning tar sikte på såväl personal från u-länderna som den svenska personal som har att samarbeta med denna. Stor flexibilitet råder beträffande utbildningens organisation. Till en betydande del genomföres den vid företagen i Sverige eller vid utbildningsinstitutioner här hemma, men den avgjort mest omfattande aktiviteten pågår i anslutning till de svenska projekten i u-länderna och där redan existerande skolor. Svenska företag har även medverkat till startande och finansierande av yrkesutbildning i dessa länder.

De faktiska upplysningar och synpunkter som här kommer att redovisas bygger på informationer som lämnats av 42 representanter för 27 företag som under perioden juli—september 1961 haft vänligheten att besvara frågor i ämnet. Intervjuerna har inte skett efter något i förväg iordningställt formulär. Företagen har inte utvalts så att de är representativa i statistisk mening, men en strävan har förelegat att komma i kontakt med företrädare för olika typer av producenter, utlandsinvestorare, entreprenörer och konsultföretag. I någon utsträckning har det varit möjligt att även höra representanter för små och medelstora företag. En viss fördelning på världsdelar och språkområden har även eftersträövats, varför svaren i någon mån kan anses belysa de olika förhållandena visavi Afrika, Asien och Sydamerika.

Genom den starka sammanflätningen av frågeställningarna, vilken i sin tur är en följd av näringslivets mångfasetterade och individualiserade grepp på utlandsutbildningen, är det svårt att ge den fortsatta framställningen en logisk disposition. För att finna åtminstone en röd tråd har valts att presentera näringslivets aktivitet på detta område med utgångspunkt från arten av den verksamhet

som bedrives. Redovisningen kommer sålunda att uppdelas i följande kategorier: producerande företag, investeringar i u-länder och dotterbolagsbildningar, projekteringsuppdrag och entreprenader.

Det bör dock förutsättas att denna utredning på intet sätt kan ge någon totalbild av vad svenskt näringsliv utträttar ifråga om utbildning för u-länderna. Den får därför närmast betraktas som en stickprovsundersökning. En fullständig översikt hade för övrigt varit omöjlig att åstadkomma redan av det skälet, att man inom företagen inte lagt upp något redovisningssystem, som möjliggör, att utan allt för mycket arbete få fram exakta siffror beträffande utbildningens kvantitet och kostnader. De flesta uppgifter som lämnas är därför omgärdade med en viss grad av approximation. De bör därför närmast betraktas som allmänna indikationer på omfattningen och den vikt man inom ett begränsat antal företag tillmäter dessa frågor.

Produktion och försäljning av varor

Under denna rubrik har samlats sådana svenska företag som inom landet producerar varor vilka avsättes i u-länder. En uppdelning har skett i producenter av konsumtionsvaror och kapitalvaror. Den förstnämnda gruppen kan med fördel även uppspaltas i varor för direkt konsumtion och varaktiga konsumtionsvaror. Vad beträffar *de egentliga konsumtionsvarorna* torde väl gälla, att någon form av instruktion eller utbildning beträffande deras handhavande i allmänhet inte är behövlig. Det har därför inte heller här ansetts vara på sin plats, att anordna speciell handledning för u-landspersonal. (Deras andel i svensk u-landsexport torde för övrigt vara av relativt ringa betydelse.)

Beträffande kategorien *varaktiga konsumentvaror* gäller, att med stigande grad av teknisk utveckling följer också ökade krav på instruktion beträffande dessas rätta handhavande, reparation och service. Till denna grupp kan hänföras ett flertal av de produkter som tillverkas av vår mekaniska industri och som i ökad omfattning börjar att finna avsättning även i u-länderna. Hit bör alltså räknas kontorsmaskiner, separatorer, kylskåp, symaskiner och bilbatterier.

Med modern marknadsföring har också följt en utbyggnad av servicenätet. Detta är en följd av såväl ökad konkurrens som ett behov av att på lång sikt hålla kontakt med marknadsutvecklingen på olika för företagen aktuella områden. Det har därför ställt sig naturligt att organisera en utbildning, som ger den infödda personalen förtrogenhet med dessa tekniska hjälpmedels rätta handhavande och skötsel.

Som illustration till hur denna verksamhet fungerar kan anföras den serviceorganisation som byggts upp av *AB Åtvidabergs Industrier*. Företaget säljer för närvarande sina kontorsmaskiner i 100-talet länder. Efter kriget har man intensifierat bearbetningen av de utomeuropeiska länderna, främst i Sydamerika. I flera av dessa länder har man dessutom startat producerande företag. Här för redogöres närmare i ett senare avsnitt.

Utbildningen av servicepersonal tar främst sikte på att i länder, där företagets produkter saluföres, skapa en kår av kunniga reparatörer av kontorsmaskiner. Servicepersonalen är i regel placerad hos företagets återförsäljare, och utbildningen äger rum på platsen under 3-veckorskurser. Rekryteringen sker från alla kategorier av infödda, från rent utbildad personal (»vaskpojkar») till personal med någon eller några års vana vid olika slags maskiner. Efter 2 år ordnas påbyggnadskurser på i allmänhet 2 veckor. Ur denna grupp av servicemän rekryteras även för fortsatt utbildning personal för arbetsledande uppgifter i de

länder där man startar producerande företag. En reseinstruktör från moderföretaget övervakar utbildningen av servicepersonalen. Under perioden 1950—60 har Åtvidaberg på detta sätt utbildat 573 mekaniker i kurser på minst 3 veckor i 49 u-länder i Afrika, Asien samt Syd- och Mellanamerika (underbilaga).

Vad gäller *kapitalvaror* är dessa i ännu högre grad beroende av goda kunskaper hos den personal som har att installera och sköta dessa. De svenska företag som inriktat sig på export har därför tvingats att både här hemma och i respektive mottagande länder ordna utbildning i olika former. Denna verksamhet blir särskilt omfattande när det gäller kontakten med u-länder. Som allmän regel gäller att man dels ordnar utbildning vid de svenska företagen för kundrepresentanter, dels sänder ut egna tekniker i samband med installation och igångkörning.

Som exempel kan anföras den utbildning som bedrivs av *Telefonaktiebolaget L M Ericsson*. De utländska elever som företaget mottager för utbildning i Stockholm kan uppdelas i följande kategorier:

1. Kundrepresentanter
2. Anställda hos agent
3. LM-anställda
4. Stipendiater (FN, UIT, etc.)

Uppskattningsvis utgör kategori 1. ungefär $\frac{2}{3}$ av samtliga elever. Denna kategori har ökat väsentligt under den sista tioårsperioden, under vilken tid försäljningen har spritts till allt fler u-länder. Kundeleverna består dels av sådana som företaget åtagit sig att mottaga i samband med kontrakt, dels sådana som mer allmänt önskar studera de på marknaden befintliga telefonsystemen.

Svårigheten vid utbildning av framför allt kundrepresentanterna är de stora variationer som föreligger beträffande:

- a) Språkkunskaper
- b) Teknisk grundutbildning
- c) Förkunskaper inom telefoniområdet
- d) Studietidens längd
- e) Specialiseringsgraden

På grund härav har man hittills haft individuellt anpassade kurser för antingen enstaka elever eller en mindre grupp av elever. Verksamheten har emellertid vuxit oavbrutet sedan andra världskrigets slut, och man undersöker därför för närvarande hur man skall kunna ordna en mer rationell undervisning utan att den för den skull blir stelbent och slentrianmässig. Eleven måste känna att han omhändertas personligt, då man inte enbart skall bibringa honom kunskap utan även knyta kontakter till fromma för det fortsatta samarbetet. Som lärare fungerar därför företagets egna anställda, och endast i det fall eleven önskat undervisning i svenska språket har densamma skett utanför företaget men på dess bekostnad.

För att belysa utbildningsverksamhetens omfattning kan nämnas att:

- a) LM utbildat ungefär 300 utländska elever sedan 1950 och att den sammanlagda studietiden uppgått till ca 6 500 utbildningsveckor;
- b) under 1959 utbildat 38 elever i sammanlagt 824 elevveckor;
- c) under 1960 utbildat 59 elever i sammanlagt 989 veckor;
- d) den genomsnittliga studietiden per elev uppgår till ca 20 veckor;
- e) den sammanlagda kostnaden (exkl. resor) uppgår till 600 kr. per elevvecka;
- f) ungefär 90 % av eleverna kommer från u-länder.

Hittills har utbildats elever från huvudsakligen Jugoslavien, Turkiet, Libanon, Burma, Indonesien, Egypten, Tunisien, Mexico, Colombia och Brasilien. Bland eleverna har inte medtagits de som enbart varit på kortare besök (1—2 veckor).

Svenska AB Gasaccumulator (AGA) har en omfattande export av gassvetsningsutrustning, medicinsk instrumentering och utrustning för fyrar. En del av denna export går till u-länder och viss utbildning äger rum såväl vid fabriken på Lidingö som i samband med installationer på platsen. I Sverige har man under senare år tagit emot i genomsnitt 15—20 utländska praktikanter per år. På grund av företagets splittrade produktion har man funnit det svårt att organisera en enhetlig utbildningslinje, varför individuell utbildning har måst tillgripas i stor utsträckning. Även denna har dock försvärats av bristande språkkunskaper hos eleverna. Man har även haft anledning att konstatera, att de representanter för företagens agenter och dotterföretag i u-länderna som sänds på utbildning i Sverige ofta inte ens behärskat tekniska elementa på de områden där de avses bli vidareutbildade. De stipendiater och praktikanter som man regelbundet mottar har däremot berett mindre svårigheter i detta hänseende.

Som exempel på en enhetligt organiserad kurs kan anföras den utbildning som 1954—55 anordnades för tre colombianska sjöofficerare som genomgick en 4 månaders omskolningskurs för tjänstgöring inom fyrväsendet.

AB Bofors har som tillverkare av krigsmateriel en relativt sett stigande export till u-länderna. Den utbildning som i anslutning härtill meddelas vid företaget, är främst organiserad i en s. k. servo-skola. Eleverna erhåller här en grundläggande utbildning i servoteknik, vilket är en förutsättning för att hantera moderna vapen, speciellt inom luftvärnsområdet. Skolan omfattar normalt dels en teoretisk avdelning på en månad, dels en månads praktisk tillämpning. Särskilda lokaler med modern teknisk och pedagogisk utrustning har iordningstänkts för ändamålet. Man har haft elever från ett mycket stort antal länder. Speciellt stora kontingenter har kommit från Colombia (30 st.), Indonesien (25 st.) samt Burma och Indien. Eleverna är i allmänhet officerare, underofficerare eller vapentekniker. Varje kurs omfattar i genomsnitt ett 30-tal elever. Undervisningen sker normalt på något av språken tyska, engelska eller spanska.

Ett intryck från denna utbildning är att det trots de flesta elevernas höga status föreligger betydande brister i såväl allmänbildning som teknisk grundskolning. Flera av dem har inte sett en ritning och vet ännu mindre hur en sådan skall användas. Genomsnittsnivån torde allmänt sett ligga på svensk folkskolenivå.

Regelmässigt är ett antal kontrollanter från u-länderna placerade vid företaget för att utföra slutkontroll av leveranser. Det normala är att denna personal måste genomgå en omfattande utbildning under ledning av Bofors tekniker för att bli kompetenta att bedöma den materiel som de skall kontrollera.

AB Bofors tar även emot ett icke specificerbart antal stipendiater som praktiserar kortare eller längre tid vid företaget. Ofta är det frågan om yngre personer som genomgått tekniska skolor i olika europeiska länder. Man har även varje år ett mindre antal chefstekniker, som anhållit att få genomgå specialutbildning. Denna utbildning har regelmässigt karaktären av kvalificerad privatundervisning på högskolenivå inom skilda fack, t. ex. ballistik och krutlära. Vid uppföljning av denna undervisning har man i flera fall haft anledning konstatera att vederbörande elever efter hemkomsten placerats i helt annan tjänstgöring än den de utbildats för vid företaget.

AB Karlstads Mekaniska Werkstad (KMW), som ingår i Johnson-koncernen, levererar maskiner och tjänster till ett flertal u-länder, främst i anknytning till pappers- och cellulosatillverkning. För installation och igångkörning har företaget

kontinuerligt 20 å 30 resemontörer i verksamhet för skilda platser runt om i världen. I samband med uppförandet av Assuan-dammen har man enbart i Egypten haft 20 montörer stationerade på platsen. Vid planläggning av dessa projekt är i regel tekniker från respektive länder på utbildning i Karlstad.

KMW har även ett samarbetsavtal med den indiska TATA-koncernen angående leverans av ritningar och »know how» till TATA Engineering Locomotive Company (TELCO), som bl. a. tillverkar massa- och pappersmaskiner. För detta ändamål har 15 indiska tekniker utbildats i Sverige mellan 3 månader och upp till 1 år. Avsikten har varit att göra dessa förtrogna med de tekniska problem som uppstår i samband med en beställning. Vid det indiska företaget tjänstgör dessutom samtidigt en planeringsingenjör från Sverige.

Investeringar och dotterbolagsbildning i u-länder

Under senare decennier har en viss etablering skett av svenska industriföretag i u-länderna. Flera olika företagspolitiska skäl har härvid varit vägledande. Man har bl. a. haft att ta hänsyn till dessa länders valutasvårigheter och som en följd härav införda restriktioner och licensieringar. Även de önskemål om långa krediter som ofta ställts i samband med industrileveransavtal samt andra exporthämande åtgärder torde ha spelat en viss roll. Hänsynstaganden av detta slag har ställt många svenska exportindustrier inför svårigheter, när det gällt att behålla och helst utvidga redan erövrade marknader. Inför valet att stanna kvar eller finna sig i att vid en oviss tidpunkt bli avskuren från vidare exportmöjligheter, har många företag beslutat sig för att etablera sig i dessa länder. Detta sker i de flesta fall i sådana former att halvfabrikat exporteras från bl. a. de svenska företagen för sammansättning och vidareförädling i mottagarlandet. I flera länder har dock även detta tillvägagångssätt stött på hinder genom att bestämmelser införts som tvingat importören-producenten att endast låta en maximerad vikts- eller värdeandel av den färdiga varan utgöras av importerat gods. Detta har i sin tur ställt företagen inför nödvändigheten av ytterligare investeringar i den utsträckning den bortskurna delen inte kan erhållas från annat håll inom landet.

Trots dessa från långsiktig planeringssynpunkt ytterst irrationella moment har det ansetts, att investeringar i dessa länder kan vara ekonomiskt motiverade, då de håller dörren öppen för svensk export av vissa mera högförädlade delar, som än så länge icke går att producera i u-länderna. Samtidigt skapas förutsättningar för ett bättre utnyttjande här hemma av den mer avancerade svenska tekniken och den bättre skolade arbetskraften.

Det kan även förmodas att den alltmer accentuerade bristen på utbildad svensk arbetskraft — såväl tekniker som arbetare — spelat en viss roll vid överväganden angående tillverkningslokalisering.

Former för svensk företagsamhet i u-länder

Med några ord bör även beröras de organisatoriska formerna för de direkta svenska insatserna i u-ländernas näringsliv. Här finns en rik flora av ekonomiskt-juridiska varianter. De vanligaste torde vara företagsbildningar helägda eller samägda med inhemska intressen, även statliga. En tendens tycks vara att de svenska moderbolagen har åtminstone 50 % av aktiekapitalet. En annan form är, att det svenska företags representant i landet driver licenstillverkning och moderbolaget tillhandahåller »know how» och vanligtvis även maskinutrustning och verktyg. Även direkta avtal om licenstillverkning utan egentligt försäljnings-

samarbete förekommer. I de fall då landets regering står som kontraktspartner, har medverkan ofta formen av ett direkt uppdrag, t. ex. installation av ett telefonsystem eller uppförande av en fabrik för teleteknisk utrustning. Ett dylikt kontrakt är praktiskt taget undantagslöst förknippat med förbindelse att svara för en viss »kvantitet» utbildning.

Produktionsteknik i u-länder

I stort sett torde inte föreligga någon väsentlig principiell skillnad mellan den produktionsteknik som tillämpas i ett högindustrialiserat samhälle och den som är under successivt införande i u-länderna. Härvid bortses dock från att man i u-länderna av naturliga skäl inte i första rummet strävar efter att tillägna sig den allra mest högrationella tekniken med arbetsbesparande automatik, där sådan är tekniskt tillämpbar, utan i lika hög grad inriktar sig på en utrustning, som mer överensstämmer med vad som var den gängse inom de högindustrialiserade länderna i Europa för 10—20 år sedan.

Ett genomgående drag för denna produktionsprocess är, att den kräver ett stort antal arbetare med mycket specialiserad och relativt kortvarig utbildning (tempoarbetare, maskinskötare) och ett mindre antal allround-utbildade specialister för arbetsledning, maskininställning, kontroll, reparation och allmän service. Den senare kategorin intar trots sin relativt begränsade numerär en nyckelställning genom den långvariga och komplicerade utbildning som krävs. I ett samhälle med ringa eller ytterst kortvarig industriell tradition utgör de en än mer vital faktor i produktionsprocessen. Detta gäller främst funktionerna arbetsledning och kontroll. Härmed har också utsagts att problemet att initiera industriell aktivitet i u-länderna i första rummet är en fråga om utbildning.

Utbildningens organisation

Detta har också insetts av de svenska företag som startat produktion i dessa länder. I avsikt att stimulera den inhemska arbetskraften till yrkesförkovran har man vidtagit skilda åtgärder, såsom utbildning vid företagen, ofta redan innan fabrikslokalerna hunnit uppföras, och bidrag till utbildning vid lokala yrkesskolor. En verksam stimulans har ofta visat sig vara, att låta skickliga svenska arbetare demonstrera hur maskinerna skall handhas. Vid flera företag har man även som en särskild uppmuntran låtit de bästa arbetarna och förmansaspiranterna praktisera några månader till ett halvår i Sverige för att få en på egna iakttagelser grundad kännedom om, hur en effektiv industriell process fungerar.

Detta sistnämnda tillvägagångssätt tillämpas dock mera i undantagsfall. De flesta företag föredrar av kostnadsskäl att koncentrera utbildningen till platsen för produktionen. En genomgående tendens tycks för övrigt vara att i största möjliga utsträckning förlägga utbildningen i direkt anslutning till produktionsprocessen. Härigenom uppmuntrar man till ett »learning by doing» i motsats till det »learning by seeing» som allt för ofta synes vara den gängse utbildningstekniken i dessa länder. Den svenska personalens — ingenjörens som arbetarens — förmåga att även kunna ta itu med »smutsigt jobb» har också visat sig tjäna som ett gott exempel för de »halvutbildade» infödda som ofta ser som sitt ideal att få gå omkring i vita rockar.

Kombinationen av utbildning och produktion betyder inte, att man saknar exempel på regelrätta yrkesskolor inom de svenska företagen. Sådana förekommer på flera håll och har antingen karaktären av inbyggda yrkesskolor av i stort sett samma typ som här hemma eller också formen av företagsskolor — också

enligt svenskt mönster — kombinerade med kvällskurser i teoretiska ämnen vidvrid lokala aftonskolor.

Från allmän synpunkt har det ansetts, att utbildningens direkta anknytning till arbetsplatsen skapar en garanti för att man i ett samhälle med brist på skolad arbetskraft får det mest rationella utnyttjandet av de mänskliga resurserna. Samtidigt undviker man ett tidsödande och kostsamt omskolningsarbete som i mångåriga sammanhang kan bli aktuellt, då utbildningen skett i fristående anstalter utan intim kunskap om företagsamhetens förutsättningar och behov.

Ytterligare ett påpekande angående utbildningssituationen i u-länderna kan vara motiverat. Från flera svenska företag har man vitsordat att i den utsträckning högre teknisk skolning förekommer, finns det endast positiva omdömen att gge beträffande kunskapsnivån på det teoretiska området. Däremot föreligger betydande brister i avseende på den praktiska tillämpningen. Även detta får givetvis tillskrivas den föga utvecklade och knappast stabiliserade industriella traditionen i u-länderna och kan förväntas vara en övergångsföreteelse. För svenskt vidkommande understryker detta betydelsen av ett fortsatt och utvidgat utbyte av experter och praktikanter för träning på en högre nivå. Svenskt näringsliv torde i de långa loppet endast ha att vinna på en utveckling i denna riktning.

Några exempel på utbildning inom svenskt näringsliv

De svenska industriföretag som bedriver verksamhet i u-länder kan indelas i två huvudgrupper: sådana med långvariga kontakter med dessa länder — i regel uppgår till omkring 60 år — och sådana som etablerat sig efter kriget, i de flesta fall under 1950-talet med tyngdpunkten på decennierna senare år. Bland företag med lång och mångsidig u-landserfarenhet kan främst nämnas *Svenska Tändsticks AAB (STAB)*. Detta företag har för närvarande närmare 100 fabriker av vilka cca 30-talet i u-länder. Det sammanlagda antalet anställda i dessa företag uppgår till ungefär 15 000.

För de högre befattningarna vid dessa företag tillsättes i regel svensk personal. Speciellt gäller detta i samband med startande av nya företag.

Den personal som uttas för att på längre sikt överta dessa arbetsuppgifter, får en förberedande utbildning främst vid företagets olika fabriker i Sverige. I regel är det frågan om en ettårig specialkurs, som anpassas till de arbetsuppgifter som väntas i utlandet. Utbildningen kompletteras även genom deltagande i kurser anordnade av organisationer och skilda utbildningsinstitut. Man fäster härvid särskild vikt vid att vederbörande får tillfälle att samråda med andra personer inom företaget som tidigare tjänstgjort i u-länder.

Varje år utbildas normalt 3 å 4 personer på detta sätt och man beräknar inom företaget att kostnaderna härför (inkl. löner) uppgår till ca 200 000 kr. per år.

Personal från u-länder som skall tjänstgöra vid STAB:s u-landsföretag — huvudsakligen ingenjörer för lägre befattningar — får genomgå en motsvarande utbildning i Sverige. Även här har det i allmänhet rört sig om 3 å 4 tekniker per år. Om hänsyn tas till vederbörandes resor till och från Sverige, torde utbildningskostnaderna för denna kategori vara ungefär samma som för nyssnämnda grupp.

Som exempel på utbildning i ett u-land kan anföras den verksamhet som STAB bedriver i Indien sedan början av 1920-talet. Vid årsskiftet 1960—61 var där sammanlagt 9 350 personer anställda i de tre huvudföretagen, The Assam Match Co. Ltd., The Western India Match Co. Ltd. och Vulcan Trading Co. Ltd. Tillverkningen sker på sex olika orter och omfattar förutom tändstickor även klorat, limm,

cellulosa, papper samt mekaniska verkstadsprodukter. Den anställda personalen består av 791 tjänstemän, 835 förmän och reparatörer samt 7 725 arbetare.

Såväl den personal vilken nu är anställd vid fabrikerna som den vilken tidigare tjänstgjort har till närmare 100 % utbildats inom företaget. Denna utbildning har givetvis varit av mycket varierande omfattning. För den övervägande delen av de anställda — tempoarbetare och maskinskötare — har den bestått i att som hantlangare och assistenter lära av de mer erfarna under produktionens gång. Kategorin yrkesarbetare — förmän och reparatörer — har däremot genomgått en mer omfattande skolning av i stort sett samma uppläggning och omfattning som inom svensk industri. Utöver den yrkestekniska utbildningen har man dock i allmänhet även fått lämna undervisning i läsning och skrivning.

De organisatoriska formerna har varit följande:

Lärilingsutbildning inom företaget främst syftande till att på 4 à 5 år få fram ämnen till allround-kunniga reparatörer inom olika branscher såsom mekaniker, snickare, rörmokare, plåtslagare, murare, elektriker och ångpanneskötare etc. Den allra största delen av dem som genomgått lärilingsutbildning får sedan tillfälle till vidare utbildning inom företaget och i några fall med dess bistånd vid en *statlig aftonskola*, där undervisningen äger rum tre kvällar i veckan. Vid en av fabrikerna (Madras) deltar 9 ynglingar i åldern 18—28 år i denna vidareutbildning, för vilket företaget betalar ett årligt bidrag av 600 kr. per elev. På samma ort finns även en *statlig yrkesskola* med heldagsundervisning under 18 månader. Eleverna uppbär under den tid de genomgår denna skola ett bidrag från företaget på 50 kr. per månad.

Utöver dessa former av utbildning förekommer även vid alla företagsenheter intern vidareutbildning i såväl tekniska ämnen som i arbetsstudier och arbetsledning (TWI-kurser).

Genom att STAB kom att etablera sig i Indien vid en tidpunkt, då icke någon egentlig industrialisering kommit i gång i landet, har också huvudparten av investeringen i grundutbildning kommit att falla på företaget. Det kan därför bedömas som mycket sannolikt, att det sammanlagda antalet indiska yrkesarbetare som erhållit utbildning genom företaget sedan 1920-talet ligger mellan 1 500—2 000. Härtill kommer troligtvis minst 500 tjänstemän i olika befattningar.

Det har uppgivits att den utbildning som lämnats vid STAB-företagen i Indien anses vara så bra att eleverna blivit mycket eftersökta av andra företag, som på senare år vuxit upp i närheten. Trots detta har man i stor utsträckning lyckats behålla arbetskraften och t. o. m. i många fall kunnat konstatera, att vissa arbetsuppgifter »gått i arv» i familjen.

Det kan i detta sammanhang nämnas, att medan STAB länge varit enda svenska tillverkningsföretaget i Indien, har man på de senaste åren fått efterföljare inom flera branscher, huvudsakligen inom den mekaniska industrin. Enligt uppgift skulle inte mindre än ett 20-tal svenska industrier ha påbörjat eller planerat produktion inom landet.

Telefon AB L M Ericsson har ända sedan seklets början drivit industriell aktivitet i u-länderna, till en början med huvudinriktning på Latinamerika. Verksamheten har på senare år kommit att i ökad omfattning inriktas på den afrikanska kontinenten. Nyligen har sålunda bl. a. ingåtts kontrakt med Egypten och Tunisien. I överenskommelsen med det förstnämnda landet ingår bl. a. att man skall svara för utbildning av sammanlagt 100 ingenjörer och tekniker, varav ca 15 ingenjörer i tillverkningsteknik. Denna utbildning skall äga rum både i Sverige och i Egypten, dels i teori, dels i praktisk tillämpning i samband med

montagearbetet. Kontraktet med Tunisien medför en förpliktelse att utbilda sammanlagt ett 50-tal man.

Utöver den export av varor och tjänster för vilken tidigare redogjorts, har *AB Karlstads Mekaniska Werkstad* i samarbete med TATA-koncernen startat ett indiskt företag, TATA-JOHNSON LIMITED, i Jamshedpur för försäljning av cellulosa- och pappersmaskinerier för den indiska marknaden. I samband härmed har hittills två svenska ingenjörer under 6 månader bedrivit försäljningsarbete för nämnda maskinerier för tillverkning hos Tata Engineering & Locomotive Co., Ltd:s verkstäder i Jamshedpur. I överenskommelsen med den indiska partnern ingår även utbildning av indiska förmän och ingenjörer vid KMW i olika specialbefattningar. 15 indier har hittills utbildats intill en tid av 6 månader. I några fall har dock denna utbildning kommit att förlängas till ett år.

Även *Svenska Gasaccumulator AB* har utöver exporten från Sverige en omfattande produktion i u-länder med tonvikt på Sydamerika, där man har större eller mindre producerande enheter i praktiskt taget alla stater. Sammanlagt är för närvarande där sysselsatta 700 tjänstemän och 1 100 arbetare. Av dessa är ett 20-tal svenska, huvudsakligen i chefsställningar. Utbildningen av den infödda personalen har till den dominerande delen omhänderhafts av svenska instruktörer på platsen. Genom den relativt goda tillgången på europeiska specialarbetare i Sydamerika har dock utbildningen i flera stater inte behövt göras så omfattande. Man har således till viss del kunnat koncentrera sig på de särskilda färdigheter som varit förknippade med företagets speciella produktionsinriktning.

AB Electrolux har i stigande omfattning övergått från export till lokal fabrikation i utlandet. Under senare år har flera nya sådana industrier startats. I Latinamerika finns sålunda för närvarande tillverkningsenheter för dammsugare, golvbönare och kylskåp i Brasilien, Peru, Colombia och Mexico. I Indien pågår för närvarande förberedelser för igångsättande av produktion av kylskåp. Speciellt tillverkningen av dessa kräver högt kunnande i fråga om svetsteknik, och bristen på skolade yrkesarbetare har försvårat igångsättningen på flera håll.

Den normala gången vid öppnandet av dessa nya produktionsenheter har varit att tekniker från ifrågavarande länder praktiserat vid de svenska fabriker samt att svenska ingenjörer organiserat den erforderliga utbildningen i respektive länder.

AB Bofors har licensavtal med flera länder, innebärande att man, utöver det att företaget tar emot praktikanter i Sverige, ställer ett visst antal »ingenjörsmånader» till vederbörande licenstagares förfogande i samband med uppförande och igångkörning av fabriken. På denna basis har AB Bofors bl. a. uppfört krutfabriker i Iran, Egypten och Argentina.

Som tidigare nämnts har många svenska industrier, vilka producerar för export, mött sådana handelshinder i flera länder att de funnit enda utvägen för ett bibehållande av marknaden vara ett startande av dotterföretag i dessa länder. Under 1950-talet har detta varit så vanligt förekommande, att man kan tala om en »ny våg» inom svensk industri. Här skall dock endast summariskt redogöras för några av de större och mer intressanta investeringar som gjorts eller är under utveckling i u-länder. Vad gäller formerna för utbildning skiljer sig dessa inte i stort från företag till företag, utan den mall som presenterats ovan torde gälla i de flesta fall. Intensiteten på utbildningen är däremot avhängig av den tekniska utvecklingsnivå som ifrågavarande land uppnått.

Husvarna Vapenfabriks AB har ingått licensavtal med företag i Egypten och Argentina angående upprättande av symaskinsfabriker. Utbildningsinsatsen har

främst bestått i utarbetande av tekniska informationsritningsunderlag och operationslistor samt bearbetningsbeskrivningar. Egypten-projektet har krävt en utbildningsinsats av 8 svenska tekniker som haft att utbilda ca 300 man. Vid det svenska företaget har 16 egyptier praktiserat i olika omgångar.

AB Bahco har under åren 1959—61 träffat avtal med företag i Indien, Peru och Argentina angående tillverkning av fotogenkök och primusbrännare samt handverktyg. Personalen vid respektive företag uppgår till 52, 80 respektive 130 anställda och har i huvudsak fått sin utbildning genom Bahcos medverkan.

AB Cykelfabriken Monark startade 1948 en fabrikation av cyklar i Sao Paolo, Brasilien, grundad på export av delar från Sverige. Allteftersom handelshindren försvårat import utifrån, har fabriken övergått till användande av inhemskt material och idag är 96 å 97 % av den färdiga cykelns värde av brasilianskt ursprung. Företaget, som startade med 20 man, därav tre svenskar, har utvecklats till Brasiliens största cykelindustri med tidvis ända till 1 900 anställda. Produktionen vid fabriken är för övrigt lika stor som hela den svenska cykelproduktionen.

På grund av landets relativt utvecklade näringsliv har det inte ställt sig allt för svårt att erhålla utbildad arbetskraft. Uppskattningsvis har man dock själv fått utbilda mer än 50 % av de i fabriken verksamma. Att situationen har ställt sig så förhållandevis gynnsam beror även på den goda tillgången på emigranter från Europa med tidigare yrkesskolning. För närvarande är 15 nationer representerade inom personalen.

Kontinuerlig utbildning pågår i 1—4 månaders kurser i lackering, nickel- och krombehandling samt svetsning.

Sedan 1952 har *Monark* även en cykelfabrik i Colombia (Cali), men av betydligt mindre omfattning, sammanlagt 165 anställda. Utgångsläget har här varit betydligt sämre, och praktiskt taget hela kadern av yrkesarbetare har fått läras upp från början.

AB Scania-Vabis startade 1958 en tillverkning av lastbilmotorer i Sao Paolo. Företaget har snabbt utvecklats, så att man under 1962 räknar med att flytta in i nya lokaler, där produktionen kommer att utgöras av en komplett biltillverkning med 100 å 150 lastbilar per månad. Som jämförelse kan nämnas att fabriken i Södertälje tillverkade 314 lastbilar år 1939 (därav 32 för export).

Samtlig svensk personal som rest ut till Brasilien jämte familjemedlemmar genomgick under ett halvår en kurs i portugisiska.

Företaget har ett systematiskt urvals- och testningsförfarande och ett differentierat utbildningssystem. Då fabriken från början utrustades med modernaste maskiner, har man tvingats att låta all personal efter genomgången testning få den specialutbildning för vilken den visat sig mest lämpad. Man har sålunda organiserat två 5-månaders kvällskurser för 15 elever i yrkesteoretiska ämnen. Parallellt härmed har 40 man genomgått utbildning i driften. En 3-årig kurs pågår för 8 blivande förmän och verkmästare, och 17 man deltar i en 2-års utbildning med målsättning att få fram instruktörer och ritare. Dessutom pågår en 1-årig utbildning för blivande yrkesarbetare. Planer föreligger även på att starta en separat yrkesskola efter samma modell som i Södertälje.

Som en följd av det omfattande utbildningsprogram som genomförts har man velat se det mycket goda produktionsresultat som redan uppnåts. Detta anses inte ligga långt efter vad moderfabriken presterar.

AB Åtvidabergs Industrier har utöver sin försäljnings- och serviceorganisation för utlandet fabrikation i 6 u-länder — Indien, Argentina, Brasilien, Colombia, Uruguay och Mexico. Vissa av dessa företag ägs av det svenska företaget medan andra arbetar på licens-basis. I de länder där man icke kunnat lokalt rekrytera

skolad arbetskraft har man tagit hand om speciellt lämpliga personer vid företagets egen verkstadsskola i Åtvidaberg. Under 5-årsperioden 1956—61 har sammanlagt 62 mekaniker erhållit sådan längre utbildning. Även för mer kvalificerade befattningar — avdelningschefer, platschefer och motsvarande — tar man hem infödd personal med tidigare utbildning för kompletterande påbyggnad. Denna utbildning varar i allmänhet minst 6 månader.

Det sammanlagda antalet arbetare vid av företaget ägda eller med det samarbetande u-landsföretag är för närvarande ca 400. För utbildning av dessa och servicepersonal är 25 svenska instruktörer permanent stationerade i utlandet.

AB Svenska Fläktfabriken har nyligen startat dotterföretag i två u-länder — Mexico och Indien. I det förstnämnda landet är för närvarande 30 infödda anställda men man räknar med att tredubbla antalet fram till 1963. I Indien skall personalen enligt planerna uppgå till 60 infödda år 1964. Den personal som skall svara för de ledande befattningarna har utbildats i Sverige genom att tillsammans med sina svenska counterparts delta i det löpande arbetet vid moderföretaget. I denna utbildning har deltagit såväl driftsfolk som personal på försäljningssidan. Man har även tagit emot praktikanter från andra länder än dem där man för närvarande har dotterbolag.

NPK Engrais SAT är ett i Tunisien (Sfax) arbetande dotterbolag till AB Förenade Superfosfatfabriker för produktion av högkoncentrerad superfosfat (gödningsmedel). Fullt utbyggt kommer företaget att sysselsätta 50 tjänstemän och 350 arbetare. De senare kommer huvudsakligen att utgöras av verkstadsarbetare med allround-kunnande (ca 100 st.) samt personal för passning och transport. Arbetarpersonalen kommer praktiskt taget uteslutande att rekryteras bland den inhemska befolkningen. Då företaget kommer att arbeta i ett franskspråkigt område, har man tvingats att vidtaga särskilda åtgärder beträffande språkundervisningen. De personer som anställts i Sverige — ingenjörer och förmän — genomgår därför en korrespondenskurs i franska före utresan. För den infödda arbetskraften planeras en yrkesutbildning på platsen, eventuellt i samarbete med en tunisisk yrkesskola.

Enligt uppgift svarar detta företag för den största privata utländska investeringen i Tunisien.

Boliden Batteri AB kan illustrera det typiskt medelstora industriföretaget med ett väl utvecklat tekniskt kunnande. Sedan 1956 är man minoritetsdelägare i en fabrik i Egypten (Kairo) som helt uppbyggt och under de första 5 åren även letts av svenska tekniker. Produktionen började i mycket liten skala med en enkel sammansättning. Allteftersom den inhemska personalen fått ökad förtrogenhet med tekniken, har företaget successivt byggts ut genom införande av nya maskiner och nya processteg.

En förutsättning för att detta skulle vara möjligt har varit att en svensk ingenjör och tidvis även två svenska arbetare funnits på platsen för att leda utbildningen. Parallellt härmed har den nuvarande fabrikschefen och laboratoriechefen fått vidareutbildning vid det svenska moderföretaget. Detta kunskapsmeddelande har kompletterats med kontinuerliga kontakter på företagsledarplanet. Genom denna påverkan har man lyckats införa ett modernt sätt att leda företaget med bl. a. ökad delegering av ansvar.

Den egyptiska fabriken har även kommit att få fungera som »utbildningsanstalt» för en del av den personal som nu tjänstgör vid den sammansättningsfabrik i Sudan (Karthum) som levererats av Boliden Batteri AB.

Lamco-projektet i Liberia i vilket flera svenska industriföretag är finansiellt intresserade torde vara så välkänt att det inte kräver en närmare presentation.

För närvarande har Grängesbergssbolagets Liberia-organisation, som svarar för den administrativa ledningen, och Sentab i sin tjänst ungefär 3 000 liberianer och 300 utlänningar. Därtill kommer ett ungefär lika stort antal liberianer och utlänningar i entreprenörernas tjänst. När företaget kommer i produktion beräknas antalet anställda totalt komma att uppgå till drygt 2 000, av dem 400 à 500 utlänningar och resten liberianer.

Grängesbergssbolaget har lagt upp en långsiktig planering för urval och utbildning av personal. Den icke-infödda delen rekryteras till en del från Sverige och andra europeiska länder. Samtliga måste genomgå standardiserade prov, som utarbetats med hänsynstagande till såväl medicinska som psykologiska kriterier. Prövningen av de anställningssökande kompletteras med omfattande personupplysningar för att ge en så fullständig karaktärsbild som möjligt. Man har även iordningställt en introduktionsfilm rörande arbetsförhållandena i Liberia. Denna skall visas för samtlig personal som kommer att vara verksam inom Lamco-projektet. Som riktlinjer för de anställda i Lamco har utarbetats en skriftlig företagspolitik som bygger både på Grängesbergssbolagets egna erfarenheter och utredningar på platsen.

Även om endast personal med tidigare yrkesutbildning kan komma ifråga för anställning, krävs dock en omfattande kompletterande utbildning för att anpassa vederbörande till den speciella typ av materiel som förekommer vid företaget. Vissa problem har även förelegat då det gällt att rekrytera framför allt lägre befattningshavare — förmän och kontorspersonal — där bristen på språkkunskaper varit besvärande.

I Liberia är situationen den att man knappast har någon utbildad arbetskraft. Endast en mycket begränsad del av befolkningen har t. ex. gått igenom grundskola. Huvudparten av arbetskraften måste därför hämtas ur grupper som varken kan läsa, skriva eller räkna och inte heller behärskar landets officiella språk, engelska.

Man har ingående penetrerat problemet yrkesutbildning under dessa förhållanden och funnit att man kommer att uppnå ett mångfaldigt större antal utbildade vid en given ekonomisk insats, om denna verksamhet förlägges till Liberia. Det har emellertid också understrukits att det utöver de direkta yrkeskunskaperna är nödvändigt att eleverna får en »handgriplig» illustration av hur industriell verksamhet är organiserad, och vilka krav den ställer på den enskilde i fråga om disciplin, hederlighet och noggrannhet. För detta ändamål kommer ett urval av de bästa arbetarna att få tillfälle till kortare praktikantperioder i Sverige. Början gjordes sommaren 1961 med 6 man som under 4 månader arbetade vid förvaltningarna i Grängesberg, Eskilstuna och Oxelösund.

Till en mindre del är företagets långsiktiga utbildningsfrågor lösta genom beslutet om att upprätta en fristående yrkesskola i Nimba i NIB:s regi. Avsikten är att eleverna skall erhålla utbildning på 4 olika yrkeslinjer och att viss praktisk utbildning skall förläggas till Lamco:s reparations- och serviceverkstäder. Med denna organisatoriska utformning kommer skolan att mycket påminna om de inbyggda yrkesskolor som numera är vanligt förekommande inom svensk industri.

Utöver här redovisade åtgärder på utbildningsens område diskuterar man formerna för ytterligare insatser i form av stipendier för studenter från Liberia, som härigenom skulle beredas tillfälle till högre studier i Sverige.

Gemensamt för här refererade projekt har varit att de haft en direkt anknytning till en planerad eller pågående industriell aktivitet i något u-land. Syftet har med andra ord varit att bibringa den infödda befolkningen sådana tekniska färdigheter att de kunnat medverka i en produktionsprocess som initierats av sven-

ska företag. Utöver dessa direkt »matnyttiga» insatser förtjänar även att omnämnas en i Sverige igångsatt utbildning som åtminstone inte omedelbart är inriktad på en kommersiell uppföljning.

Kockums Mekaniska Verkstads AB har sedan i juni 1961 inom sin verkstadsskola, men som självständig avdelning, en yrkeslärarutbildning för 10 pakistanare. Av dessa har 6 st. tidigare genomgått utbildning vid den svenska yrkesskolan i Karachi och övriga vid ett amerikanskt institut i Pakistan. Avsikten är att eleverna efter genomgången teoretisk och praktisk utbildning skall återgå till sitt hemland där huvudparten förbundit sig att under tre år tjänstgöra som lärare vid den svenska yrkesskolan.

Detta initiativ har bl. a. lett till att frågan om ändamålsenliga studieplaner, läroböcker och kursmateriel för engelskspråkig undervisning kommit att föras ett steg närmare sin lösning. Efter samråd med Sveriges Verkstadsförening har man igångsatt översättning av föreningens skriftliga arbetsinstruktioner. Till att börja med har man koncentrerat sig på de praktiska avsnitten mätteknik, materiallära, fräsning och svarvning. Fortsättning kommer att följa med matematik, fysik och hållfasthetslära. Skolan erhåller statsbidrag.

Vid *Kockums Mekaniska Verkstad* och dess dotterföretag *AB Landsverk* har man för närvarande en årlig intagningskapacitet av 200 verkstadslärlingar inom de mekaniska facken för treårig utbildning. Man har förklarat sig beredd att om så anses önskvärt ställa ett antal av dessa platser till förfogande för elever från u-länder.

Konsulterande verksamhet

Uppbyggnadsarbetet i u-länder måste av naturliga skäl till stor del koncentreras på den infrastrukturella utvecklingen. Härför krävs en omfattande översikts- och detaljplanering. I de flesta fall har man inte inom u-länderna själva personal med kompetens för dessa uppgifter. Det har därför varit en näraliggande åtgärd för vederbörande statsledning att uppdra åt utländska specialister att göra de planerings- och kostnadsberäkningar som är erforderliga. I detta sammanhang kommer även svenska företag in i bilden.

Scandiaconsult AB är ett av de företag som specialiserat sig på projektering av vägar, broar, industrier m. m. i u-länder. Under de 10 år denna verksamhet pågått har man dels haft tillfälle att ta emot praktikanter vid huvudkontoret i Stockholm, dels att medverka i utbildning av tekniker i samband med fullgörande av uppdrag i u-länder. Sammanlagt 11 arkitekter och ingenjörer från 6 olika u-länder har arbetat i Stockholm i perioder från några månader upp till ett par år. Detta har delvis skett i direkt anslutning till uppdrag men även helt fristående praktikanter har tagits emot.

I samband med ett projekteringsuppdrag som företaget haft för tunisiska staten har 10 svenska ingenjörer varit verksamma i Tunisien. Som assistenter till dessa har anställts 20 yngre tunisiska tekniker som i realiteten samtidigt fått genomgå en grundläggande utbildning under sina svenska kollegers ledning. Ett motsvarande arrangemang av ungefär samma omfattning planeras i samband med det uppdrag som företaget erhållit att projektera ett pappersbruk i Irak.

Entreprenadverksamhet

Som resultat av konsultföretagens verksamhet kan man betrakta de entreprenadkontrakt som kommer till stånd mellan beställare i ett u-land (vanligtvis en statlig

myndighet) och ett byggnadsföretag. Svenska entreprenadfirmor har på senare år i ökad omfattning kommit med i denna internationella konkurrens.

Svenska Entreprenad AB (Sentab) har sålunda för närvarande verksamhet i 4 u-länder: Iran, Liberia, Kongo och Venezuela, och har tidigare med stora personalstyrkor arbetat i bl. a. Egypten, Brasilien och Argentina. Företaget syftar i sin rekryteringspolitik till att på ort och ställe få tag i så god arbetskraft som möjligt. I den mån denna inte står att finna rekryteras i första hand från Sverige, Norge och Danmark samt från andra europeiska länder. Detta gäller arbetsledande personal. För övriga funktioner är man i regel inriktad på uteslutande lokal arbetskraft.

Man anser sig inte inom företaget ha någon systematiskt planlagd och genomförd utbildning för den infödda u-landspersonalen. I realiteten är det emellertid uppenbart att verksamheten i berörda länder bereder möjlighet för inhemsk arbetskraft av många kategorier att få den yrkesmässiga skolning som följer av att arbeta under kvalificerad arbetsledning och inom ett företag med moderna tekniska metoder, höga krav på arbetarnas kvalitet, krav på disciplin, etc.

Sentabs aktuella u-landsengagemang kan utläsas av följande tabell:

Land	Tjänstemän			Ungefärligt antal arbetare
	Anställda genom huvudkontoret	Anställda lokalt	Totalt	
Iran	70	150	220	1 000
Liberia	85	20	105	1 000
Kongo	2	13	15	500
Venezuela	2	20	22	500
Summa	159	203	362	3 000

Widmark & Platzer AB har specialiserat sig på uppförande av kraftverk och andra större byggnadsprojekt, särskilt inom områden med krav på avancerade kunskaper i sprängningsteknik. Förutom byggen i egen regi åtar man sig att assistera lokala byggnadsföretag i u-länder med teknisk ledning av entreprenaduppdrag. Företaget har varit verksamt i bl. a. Mexico, Colombia, Ceylon och på Filippinerna.

Den svenska personal som sänds ut till dessa arbetsplatser får genomgå utbildning dels på den speciella utrustning som är aktuell, dels rörande dessa länders samhällsförhållanden och språk. Man söker att i största möjliga utsträckning använda sig av personal med allround-kunskaper.

Vid företagets svenska kontor och arbetsplatser har man tagit emot praktikanter från u-länder. Några av dessa har fått en allsidig och grundlig utbildning, t. ex. en pakistanare som under ett år praktiserade på olika avdelningar och en colombianare som vistades i 4 månader vid företaget. Tekniker från ett stort antal andra u-länder har också under kortare perioder varit företagets gäster.

Utbildning av svensk och u-landspersonal för utveckling av u-ländernas näringsliv. — Sammanfattande synpunkter

Från svenskt näringslivs sida har man på olika vägar medverkat till att förbättra förutsättningarna för ett ekonomiskt och socialt framåtskridande i u-länderna.

Som ovan nämnts har detta skett i anslutning till ingångna överenskommelser angående leverans av tjänster och/eller uppbyggande av produktionsenheter i dessa länder. Insatserna har däremot i regel ej haft rent benefik karaktär.

Detta synes i hög grad vara i överensstämmelse med de flesta u-länders intresse. Med handeln överföres en betydande del av det kunnande som gradvis ger u-länderna möjligheter att själva driva utvecklingsprocessen vidare.

I den utsträckning svenska företag medverkat till u-ländernas förkovran har det alltså i första hand legat inom ramen för ingångna överenskommelser med statliga eller enskilda partners i dessa länder. Detta hindrar dock ej, att en betydande kvantitet av kunskapsförmedling ägt rum i olika former utan att detta skett med sikte på direkta kommersiella fördelar. Som framgått av här lämnade redogörelser för skilda svenska företags aktivitet på detta område har man också på olika sätt tagit emot och här utbildat personal från u-länder utan att detta varit förknippat med krav på någon form av motprestation.

Vad gäller de direkta kommersiella insatserna och deras betydelse ur utbildningssynpunkt, kan man lämpligen skilja på den utbildning som ges svensk eller annan europeisk personal i samband med medverkan i projekt i u-länder, och den utbildning som lämnas representanter för dessa länder antingen i Sverige eller i deras hemland.

När det gäller *den svenska (europeiska) personalen* är verksamheten främst inriktad på att lämna denna ett baskunnande, som gör den förtrogen med de speciella produktionsförhållandena i u-länderna. Problemet är både en fråga om teknisk och social anpassning. Den tekniska sidan syftar i första hand till att ge de i u-länderna verksamma ett kompletterande kunnande om den speciella produktionsteknik som skall komma till användning. Det kan här vara frågan om såväl ny och speciell instrumentering, som handhavande av ekonomisk obsolet men tekniskt fullgod utrustning. Stor vikt lägges vid att vederbörande får ett så allsidigt kunnande som möjligt, då tjänsten i u-länder undantagslöst kräver att den arbetsledande och instruerande personalen har förmåga att kunna gripa in i de mest skiftande situationer.

Den »sociala» anpassningen har främst formerna av information om de speciella samhällsförhållanden som råder i de särskilda u-länderna. Den tar inte endast sikte på situationen på arbetsplatsen utan omfattar även i allmänhet en orientering om respektive lands kulturella, sociala, hygieniska och klimatiska förhållanden, samt regelmässigt även grundkunskaper i landets språk.

Kraven på den utresande personalen i dessa hänseenden måste ställas mycket högt, då den är utvald med tanke på att den skall inta ledande positioner inom de utländska företagen. Man kan dessutom med fog göra gällande att fullgörande av dessa uppgifter kräver ett kunnande som måste betraktas som en alldeles speciell form av »management». Mycket av vad vi i ett högindustrialiserat land betraktar som självklara saker är i dessa länder ännu okända begrepp och många lokala beteendemönster låter sig endast motvilligt anpassas till en modern produktionsprocess. Det är uppenbart att man här måste söka nya vägar för lösning av produktionslivets samarbetsformer.

Vid samtal med svenska företagsrepresentanter som verkat i olika u-länder synes framgå, att man strävat efter att ta vederbörlig hänsyn till arbetskraftens speciella situation. Man tycks också ha lyckats med att åstadkomma gynnsamma relationer på arbetsplatserna. Detta har bl. a. lett till att på de platser där en viss knapphet uppstått på utbildad arbetskraft har de svenska företagen hävdat sig väl i konkurrensen.

På många håll har man även varit föregångsmän när det gällt införande av

olika former av samarbetsorgan mellan företagsledning och anställda. Speciellt synes detta vara fallet på skyddsområdet. I många svenska u-landsföretag gäller här sålunda samma regler som tillämpas inom moderföretaget. Även i de fall då uppgifter stått att få om löneläget, visar det sig att de svenska företagen ligger på den övre hälften av löneskalan.

Sammanfattningsvis kan konstateras, att det inom svenska företag med u-lands-engagemang föreligger ett påtagligt behov av skolning för den personal som skall sändas ut. Vid sidan av den rent tekniska vidareutbildningen krävs en orientering om de speciella villkor under vilka arbetet skall bedrivas. Detta gäller i första hand för det företagsledande skiktet, men även för de personer som har att i direkt förmanskap instruera, visa och öva den inhemska personalen. Flera svenska industrier har här uttalat intresse för att sända personal till de introduktionskurser som i framtiden kan tänkas organiseras av NIB.

De problem som trängt sig i förgrunden när det gällt utbildning av *personal från u-länderna*, är främst bristen på grundläggande skolning såväl i allmänbildning som i yrkestekniska ämnen. Härtill kommer svårigheter att inordna arbetskraften i ett reglerat produktions tekniskt schema. När det gällt högre utbildad arbetskraft — på universitetsnivå eller motsvarande — har man stött på problemet med bristande praktisk erfarenhet.

Ett intressant förhållande, som registrerats i framför allt de primitivare kulturerna, är individernas svårigheter att vidmakthålla de kunskaper de en gång inhämtat och även tillämpat. T. o. m. kortare perioders bortovaro från arbetsplatsen — vilket inte är ovanligt förekommande — leder ofta till att utbildningsprocessen får börja om från början. Detta förhållande torde främst ha sin förklaring i att såväl grundutbildning som den mera speciella yrkesutbildningen i allmänhet inte har den gedigna karaktär som är vanligt förekommande i mer utvecklade länder. Konsekvensen har för företagsledningen blivit att orimligt mycket tid fått ägnas åt kunskapsrepetition. Detta i förening med kravet på ständig kontroll har i många u-länder framtingat en extra belastning i form av en stor kader av förmän, halvbasar, kontrollanter och avsynare.

Det har å andra sidan vitsordats från de allra flesta intervjuade företagsrepresentanter, att när den inhemska personalen väl accepterat sin roll på arbetsplatsen löper produktionen i stort sett i samma banor som i vilken västerländsk industri som helst.

I de företag där man gjort ett mera ingående studium av alternativa utbildningsvägar har man entydigt kommit fram till att den helt dominerande parten av utbildningen bör äga rum i u-landet. Härför talar såväl starka ekonomiska som psykologiska skäl. Man är också införstådd med att en elit av inhemsk personal i olika funktioner och på olika nivåer bör få tillfälle att i Sverige själva bilda sig en uppfattning om hur man här arbetar.

Även om det inte är ovanligt att svenska företag startar yrkesskolor utomlands, antingen i egen regi eller i samverkan med lokala myndigheter, är man dock övervägande inriktad på att ordna yrkesutbildning i direkt anslutning till driften. Man anser sig härigenom vinna fördelen av att direkt kunna ge eleverna såväl den tekniska yrkeskunskapen som en successiv infasning i produktionslivet. Det har också ansetts vara en fördel att den nya arbetskraften inte utbildas »på vinst och förlust» utan får en direkt anknytning till ett inkomstbringande förvärvsarbete.

I den utsträckning utbildningen har kommit att förläggas till Sverige har vissa organisatoriska problem uppstått, därigenom att den personal som kommer hit inte alltid går att sammanföra till tiden i enhetliga grupper (språkligt och inne-

hållsmässigt). Härigenom har utbildningen ofta blivit splittrad och onödigt mycket personal har måst engageras för små grupper eller t. o. m. privatundervisning. Även om det anses svårt av bl. a. konkurrenshänsyn att sammanföra besökare från olika svenska företag, förefaller det som om åtskilligt skulle stå att vinna om åtminstone viss del av den orientering som u-landspraktikanter ändå skall inhämta här, kunde samordnas i någon form.

Något enhetligt genomfört system för u-landsutbildning finns inte inom svensk industri. Man kan dock urskilja några olika former som visat sig mer allmänt förekommande:

1) *Kompletta kurser.* — Sådana anordnas till exempel vid AB Bofors servo-skola, i Telefon AB L M Ericsson, som har flera olika specialkurser i teleteknik, AGA — kurs i fyrteknik, AB Åtvidabergs mekanikerskola samt yrkeslärarutbildning vid Kockums Mekaniska Verkstads AB.

2) *Counterpart-program.* — Denna utbildning syftar till att i samband med till exempel uppförandet av projekt i u-länderna utbilda den personal på olika nivåer som så småningom skall svara för den tekniska ledningen. Sådan utbildning pågår till exempel vid AB Karlstads Mekaniska Werkstad i samband med uppförande av cellulosafabriker och pappersbruk. Husqvarna Vapenfabriks AB och Boliden Batteri AB har genomfört motsvarande program i samband med uppförande av symaskins- resp. ackumulatorfabriker. Svenska Fläktfabriks AB har organiserat en liknande utbildning i samband med uppförande av egna företag i u-länder och Lamco förbereder på samma sätt sin insats i Liberia.

3) *Stipendieverksamhet.* — Någon organiserad stipendieverksamhet i vanlig bemärkelse synes inte förekomma i nämnvärd omfattning. Däremot är det mycket vanligt att utländska praktikanter omhändertars kortare eller längre tider vid svenska företag för att sätta sig in i produktionsförhållandena. Företagen svarar vanligtvis för hela eller del av uppehållskostnaderna. Som exempel kan nämnas AB Bofors, Telefon AB L M Ericsson, Grängesbergssbolaget, Scandiaconsult AB och Widmark & Platzer AB. Några företag har uttalat ett klart intresse för att utvidga denna form av bidrag till u-landsstuderande.

AB Åtvidabergs Industrier

MEKANIKER MED MINIMUM TRE VECKORS UTBILDNING

1950—1960

AFRIKA

Algeriet	14	Madagaskar	3
Br. Östafrika	13	Marocko	8
Egypten	6	Nigeria	3
Etiopien	1	Port. Västafrika	6
Fr. Västafrika	16	Port. Östafrika	2
Kamerun	4	Sudan	1
Kongo	26	Tunisien	6
Liberia	1		
			110

ASIEN

Burma	14	Israel	9
Ceylon	5	Japan	5
Cypern	2	Jordanien	1
Filippinerna	18	Libanon	8
Hongkong	13	Pakistan	3
Indien	54	Singapore	16
Indonesien	8	Thailand	8
Irak	2	Turkiet	10
Iran	6	Vietnam	7
			189

SYDAMERIKA OCH MELLANAMERIKA

Argentina	23	Jamaica	2
Brasilien	127	Mexico	12
Br. Guayana	3	Nicaragua	2
Chile	8	Peru	16
Colombia	22	Salvador	5
Costa Rica	2	Trinidad	7
Ecuador	5	Uruguay	22
Guatemala	4	Venezuela	14
			274
		Totalt	573

MEKANIKEN ALO SHAININ THE YOKORS TIRINDING

1980-1989

FINRA

14	Finland	14	Finland
15	Finland	15	Finland
16	Finland	16	Finland
17	Finland	17	Finland
18	Finland	18	Finland
19	Finland	19	Finland
20	Finland	20	Finland
21	Finland	21	Finland
22	Finland	22	Finland
23	Finland	23	Finland
24	Finland	24	Finland
25	Finland	25	Finland
26	Finland	26	Finland
27	Finland	27	Finland
28	Finland	28	Finland
29	Finland	29	Finland
30	Finland	30	Finland
31	Finland	31	Finland
32	Finland	32	Finland
33	Finland	33	Finland
34	Finland	34	Finland
35	Finland	35	Finland
36	Finland	36	Finland
37	Finland	37	Finland
38	Finland	38	Finland
39	Finland	39	Finland
40	Finland	40	Finland
41	Finland	41	Finland
42	Finland	42	Finland
43	Finland	43	Finland
44	Finland	44	Finland
45	Finland	45	Finland
46	Finland	46	Finland
47	Finland	47	Finland
48	Finland	48	Finland
49	Finland	49	Finland
50	Finland	50	Finland

FINRA

14	Finland	14	Finland
15	Finland	15	Finland
16	Finland	16	Finland
17	Finland	17	Finland
18	Finland	18	Finland
19	Finland	19	Finland
20	Finland	20	Finland
21	Finland	21	Finland
22	Finland	22	Finland
23	Finland	23	Finland
24	Finland	24	Finland
25	Finland	25	Finland
26	Finland	26	Finland
27	Finland	27	Finland
28	Finland	28	Finland
29	Finland	29	Finland
30	Finland	30	Finland
31	Finland	31	Finland
32	Finland	32	Finland
33	Finland	33	Finland
34	Finland	34	Finland
35	Finland	35	Finland
36	Finland	36	Finland
37	Finland	37	Finland
38	Finland	38	Finland
39	Finland	39	Finland
40	Finland	40	Finland
41	Finland	41	Finland
42	Finland	42	Finland
43	Finland	43	Finland
44	Finland	44	Finland
45	Finland	45	Finland
46	Finland	46	Finland
47	Finland	47	Finland
48	Finland	48	Finland
49	Finland	49	Finland
50	Finland	50	Finland

STADAMBUKA OGU AGALANAMENKA

14	Finland	14	Finland
15	Finland	15	Finland
16	Finland	16	Finland
17	Finland	17	Finland
18	Finland	18	Finland
19	Finland	19	Finland
20	Finland	20	Finland
21	Finland	21	Finland
22	Finland	22	Finland
23	Finland	23	Finland
24	Finland	24	Finland
25	Finland	25	Finland
26	Finland	26	Finland
27	Finland	27	Finland
28	Finland	28	Finland
29	Finland	29	Finland
30	Finland	30	Finland
31	Finland	31	Finland
32	Finland	32	Finland
33	Finland	33	Finland
34	Finland	34	Finland
35	Finland	35	Finland
36	Finland	36	Finland
37	Finland	37	Finland
38	Finland	38	Finland
39	Finland	39	Finland
40	Finland	40	Finland
41	Finland	41	Finland
42	Finland	42	Finland
43	Finland	43	Finland
44	Finland	44	Finland
45	Finland	45	Finland
46	Finland	46	Finland
47	Finland	47	Finland
48	Finland	48	Finland
49	Finland	49	Finland
50	Finland	50	Finland

NORDISK UDREDNINGSSERIE (NU) 1963

1. Øresunds-forbindelsen. 1. del.
2. Fiske och flöttning i gränsvattnen mellan Finland och Sverige.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1963

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Utlännings tillträde till offentlig tjänst. [7]
Författningsutredningen VI. Sveriges statsskick.
Del 1. Lagförslag. [16] Del 2. Motiv. [17] Del 4. Bilagor. [19]
Bärgarlönens fördelning, sjöförklaring m. m. [20]
Förslag till lag om vissa gemensamhetsanläggningar m. m. [23]
Trafikmål. [27]
Utsökningsrätt II. [28]
Skadestånd I. [33]

Utrikesdepartementet

Utrikesförvaltningens organisation och personalbehov. [3]
Administrativ organisation inom utrikesförvaltningen. [4]
U-länder och utbildning. [34]

Försvarsdepartementet

Försvarskostnaderna budgetåren 1963/67. [5]
Försvar och fiskerinäring. [31]

Socialdepartementet

Den statliga konsulentverksamheten på socialvårdens område. [30]

Finansdepartementet

Preliminär nationalbudget för år 1963. [8]
Undersökning av taxeringsutfallet. [14]

Ecklesiastikdepartementet

En teknisk institution inom Stockholms universitet. [1]
1955 års universitetsutredning VII. 1. Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning. [9]
2. Universitetsväsendets organisation. [10]
Utbildning av lärare för jordbruk och skogsbruk samt fortbildning av lärare i yrkesämnen. [13]
1960 års gymnasieutredning. 1. Vägen genom gymnasiet. [15] 2. Kraven på gymnasiet. [22]
1958 års utredning kyrka—stat. I. Religionens betydelse som samhällsfaktor. [26]

Jordbruksdepartementet

Listerlandets ålfisken. [32]

Handelsdepartementet

Översättning av fördrag angående upprättandet av Europeiska ekonomiska gemenskapen och tillhörande dokument. [12]
Papper och annan skrivmateriel. [25]

Inrikesdepartementet

Kommunalrättskommittén IV. Kommunalförbundens lånerätt. [2] V. Kommunala renhållningsavgifter. [29]
Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena. [6]
Uppehållstillstånd m. m. för utländska studerande. [11]
Sjukhus och öppen vård. [21]
Mentalsjukhusens personalorganisation. Del. I. Intervju- och frekvensundersökningar m. m. [24]

